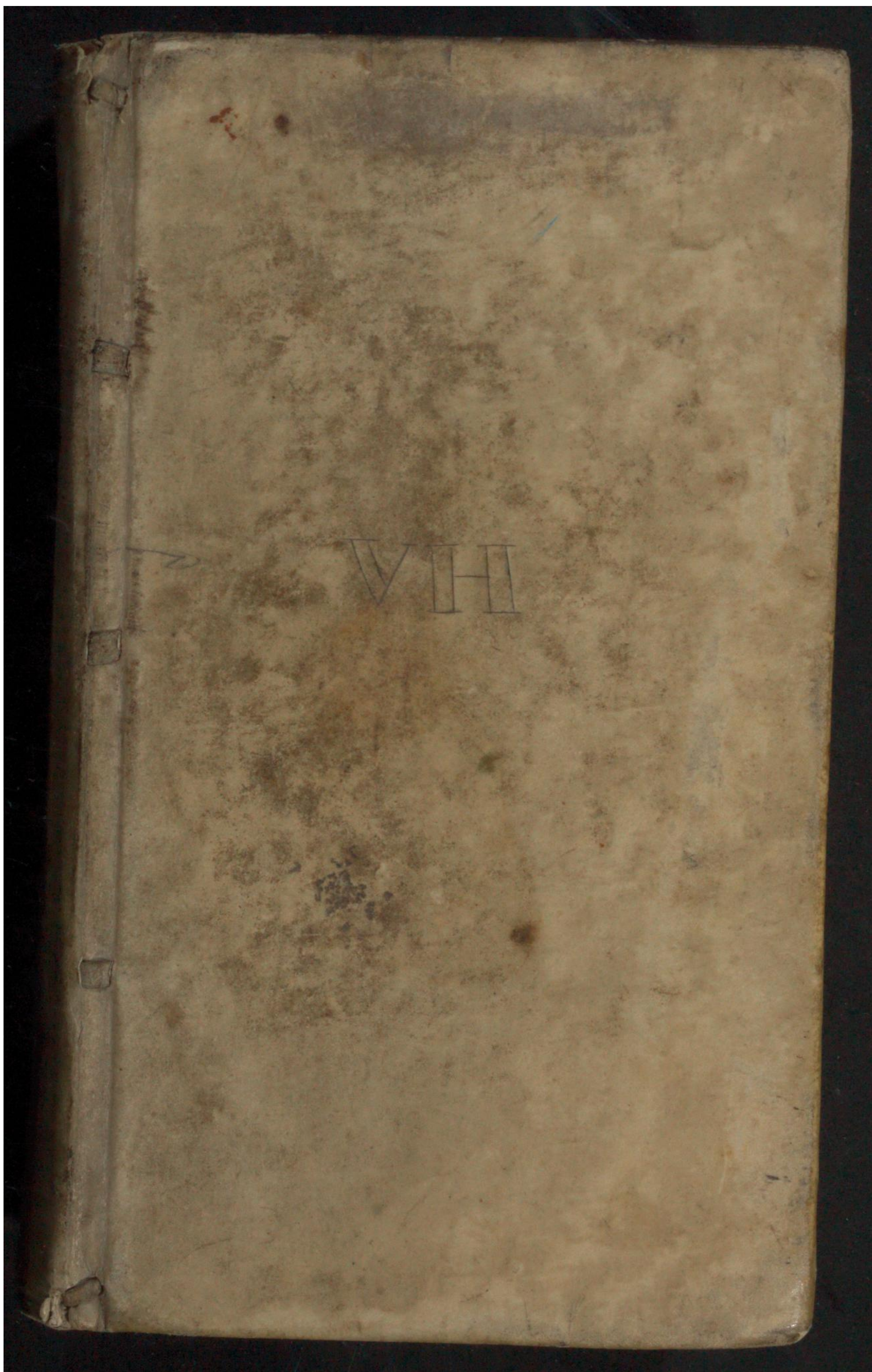
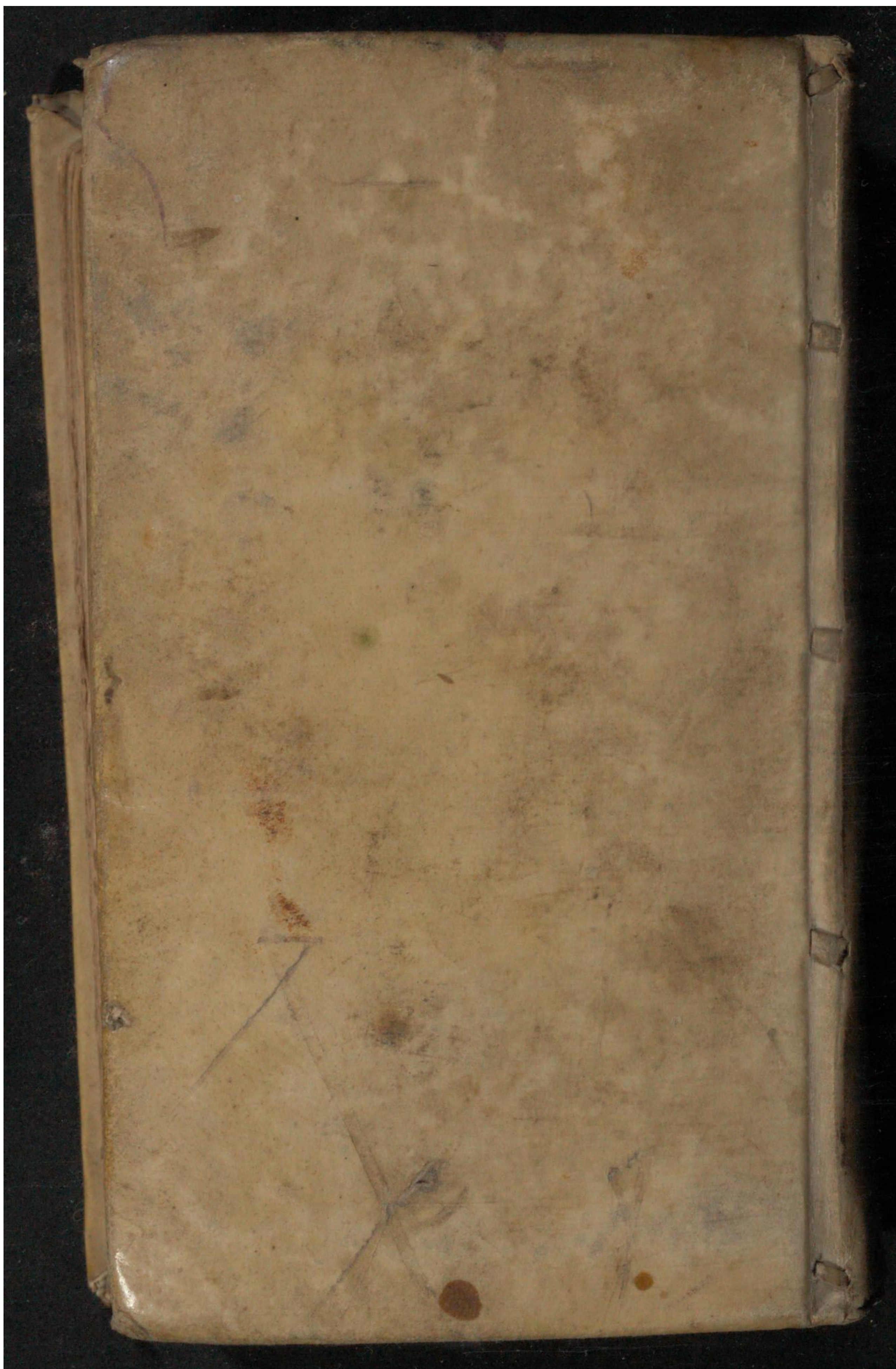

VH

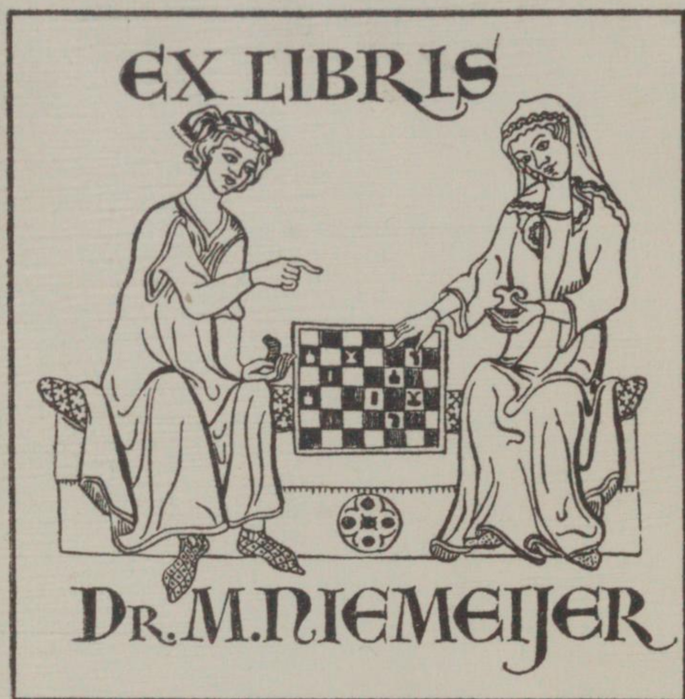
364
E
9

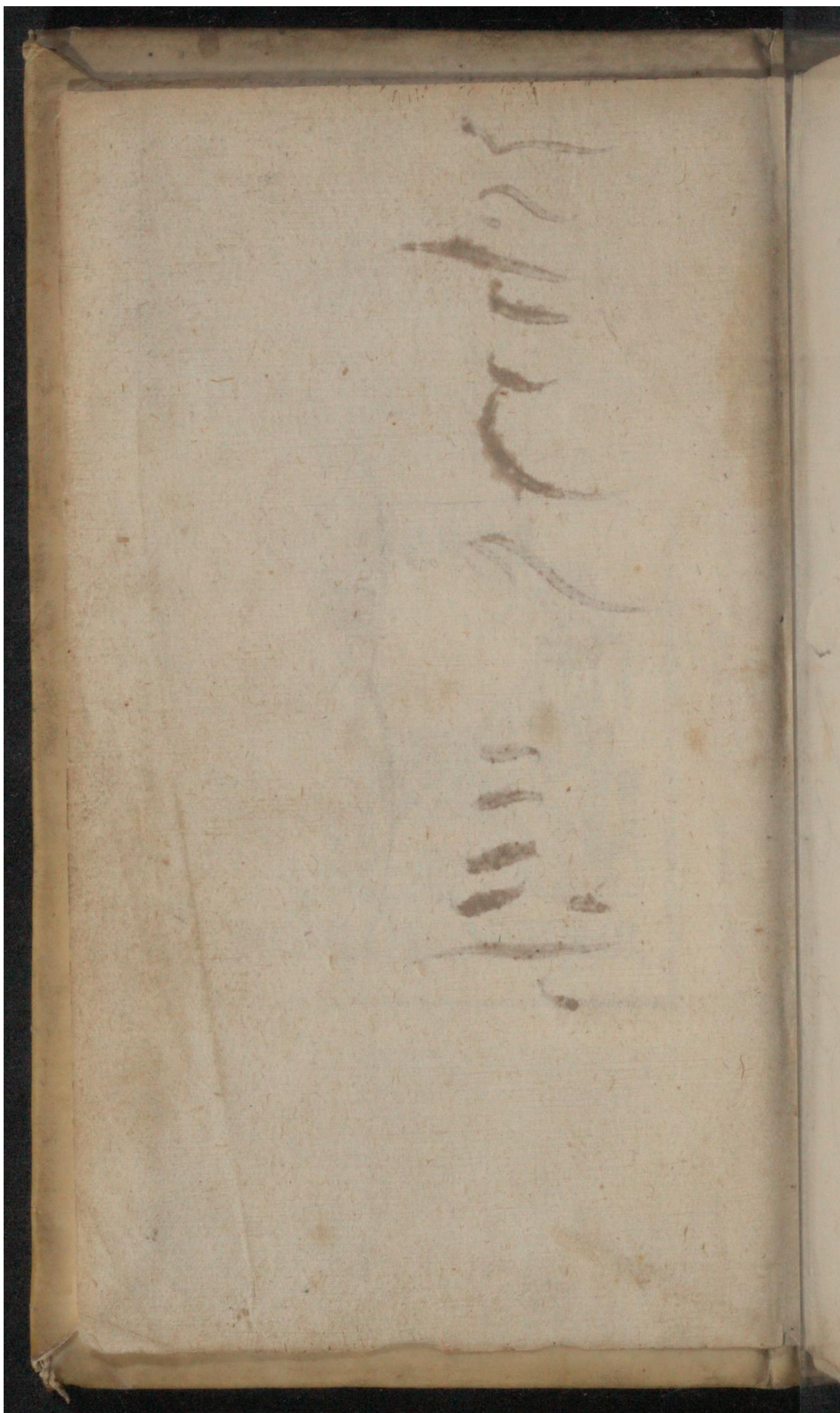

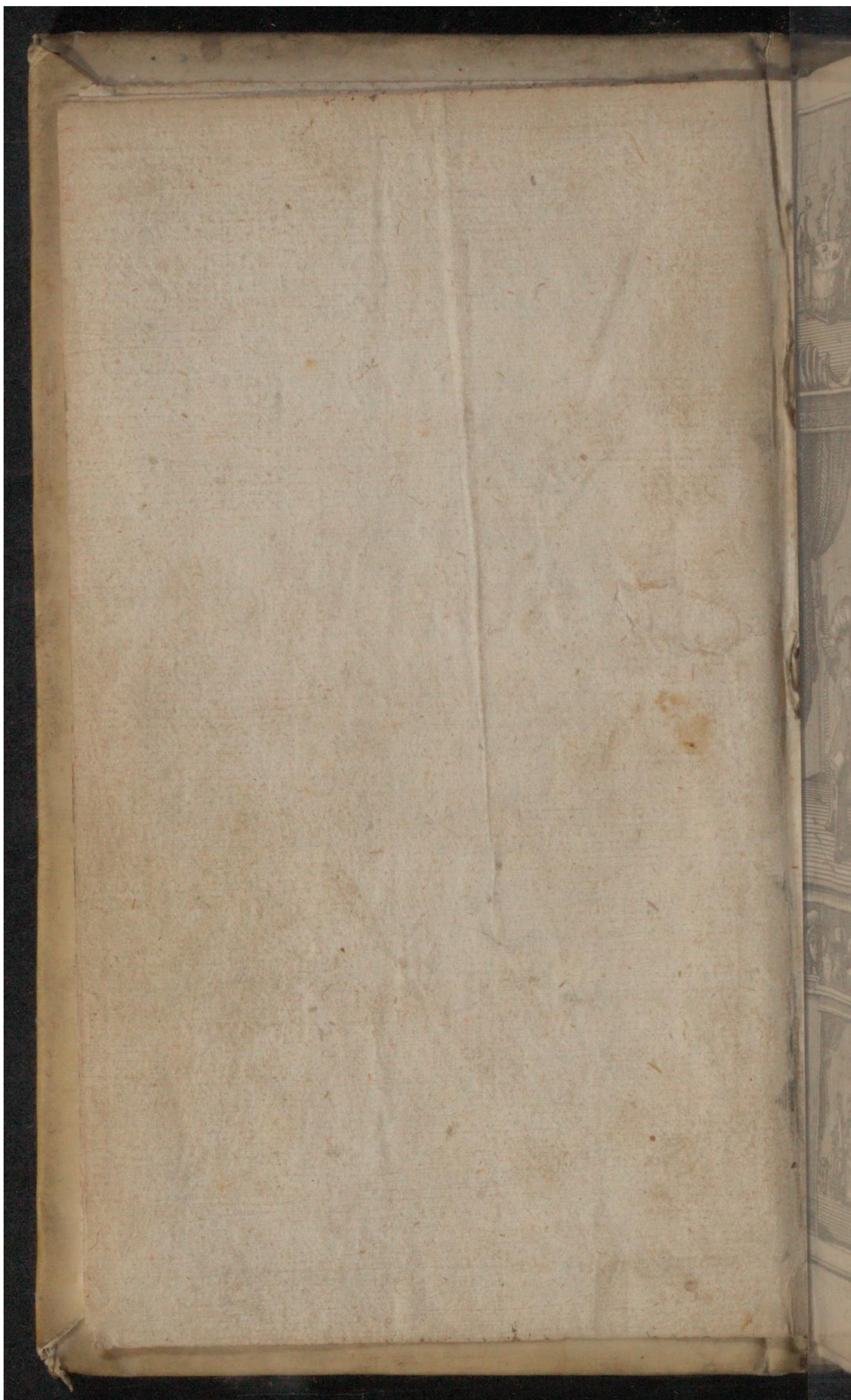

EX LIBRIS
DR. M. NIEMEIJER

Jan Sleÿst

1630.

15 – 11 B
6 – 12 6 D
5 – 2
27 – 5 : D

Het Natúúrlijk TOVER-BOECK of SPEEL-TONEEL der KONSTEN

HET NATUURLYK
TOVER-BOEK,
Of 't Nieuw
SPEEL-TONEEL
Der
KONSTEN.

Verhandelende over de agt hondert natuurlijke Tover-konsten, so uyt de Gogel-Tas, als Kaart-spelen, Mathematische Konsten, en meer andere diergelijke aerdigheden, die tot vermaek en tijtkorting verstrecken.

Mitsgaders een Tractact van alderley Water-verwen, en verligteryen;
Als oock
Een verhandelinge van veelderley
BLANKETSELS,
Om verscheyde wel-ruykende Wateren, Poederen en Balsemen, als ook kostelijke bereydselen, om het Aensicht, Hals en Handen, wit en sagt te maecken,

door

SIMON WITGEEST.

t'AMSTELREDAM,

By Jan ten Hoorn, Boek-verkooper over het Oude Heere Logement. 1686.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

VOOR-REDEN
Tot den
LESER.

DEwijl wy onse Jaren lange versleten hebben in verscheyde stoffen, aengaende de MATHESIS, en daer uyt veel Aerdigheden en Nuttigheyt te halen is, soo heb ick van lange tijd af gesocht iets aen den Dagh te geven, dat de geheele Weereld mogte vermaken, sijnde sekerlijk een natuurlijke en vermakelijke Toverye, die niet door Duyvels Konst oft TOOVERYE, gelijck men dat gemeenlijck neemt, gepractiseert werd, maer die men alle met natuurlijke redenen kan bevatten, en in veele dingen maer een behendigheyt, en een gaeuwe Handgreep is, op welcke het gemeene Volck niet en merkt, en alles voor een Duyvels konst aen neemt, 't geen waarlijck niet meer dan Guygelen is, dat is, dat dese Konst wert verciert door een groote behendigheyt, die met een snelle geswint-

heyt is vermengt: en hier uyt bestaat de heele kraam van de Gochel-Tas, en Hocus Bocus, waar van wy verscheyde rare stuckjes hebben aengetekent.

Ik weet en ick ben verseekert dat Nederland in hare tael nooit diergelijks gesien heeft, want wat sijn de Mathematische vermakelijckheden, dan een party grollen en leuren, van verscheyde dingen die in de proeve niet en staen, wat aengaat nu het Boeck, 't gene ick te vooren uytgegeven heb, die sijn alle wel goed maar te weynig, derhalven versogt ick het op den Drukker, dat hy my wilde begunstigen, om mijn Tractaat onder de Pers te nemen, bestaende uyt een menigte soort, van die men uyt de Gochel-Tas, met de Kaert als anders door de MATHESIS kan spelen: dese heb ick in 't gesellschap van destige Lieden in Italien, Spangie, Vrankrijk, Duytslant en Engelant by gewoond, soo dat ik weet dat se probatum sijn: hier uyt kan men al een groot gedeelte der ware Philosophie halen, die niet uyt enkele gissing bestaat, maar uyt suyvere

waerheden, gelijk het den Leſer in 't vervolg ſal blyken, waer in oock verſcheyde ſtukken ſijn, die ik voor de Koning van Vrankrijck, Engelant, de Keyſer en in Duytſland geſpeelt heb.

Daer benevens heb ick in deſe derde druck, die ick grootelijks met rare Konſten vermeert heb, nog een tractaat van de Water-verwen en het Illumineeren by gevoegt: mitsgaders een verhandelinge van het Blanketten, beſtaende alle uyt geexperimenteerde dingen.

Houd dan dit waarde Leſer en vermaakt uw daar mede. Onderwijlen ſal ik verblyven U E. aller-konſt-lievende Konſtenaer,

S. WITGEEST.

Middelburgh
den 1. Januarius
1686.

DEN DRUKKER
Tot den
L E S E R.

WAarde Leser, dewijle wy in het vorige Tractaet van den Heer S. Witgeest, belooft hebben verscheyde vermeerderingen in den tweden Druk daer by te voegen, soo is't dat tot ons geluk dienden, dat den Schrijver deses Tractaats ons versogt, sijne gedachten, die hy aengaende die materie op Papier gesteld had, ik in Drukwilde uytgeven, herdenkende wat wy voor heen belooft hadden, heb ik het terstond op de Perse geleyd, en vertoone nu sulks, 't geen wy langen tijd hadden schuldig gebleven: en om de Liefhebbers te meer aen te moedigē, heb ik dese derde druk niet alleen seer laten vermeerderen, met verscheyden deftige konsten, maar heb 'er nog een verhandelinge van het Illumineeren en verwen by laten voegen, sijnde seeker een stoffe om jonghe verstanden niet alleen te scherpen, maer ook om oude droefgeestige hersenen te vermaken.

Ik hebbe daer geen kosten willen aen sparen, en daer om met een menighte Figuren verrijkt, want anders soude men sommige dinghen niet hebben konnen verstuen: gebruykt dan dit waerde Leser, en vermaekt u daer mede, op dat wy Eer van ons doen en moeyten mogen hebben: Vorders maak ik de Lief hebbers bekent, dat ik seker Tractaet gedrukt hebbe aengaende de konst om in't Papier te snijden, het welcke apart verkogt werd: verblijvende altijd V E. Dienst-bereyde Vriend. Vaart wel.

Het natuurlijck TOVER-BOECK, Of SPEEL-TONEEL Der KONSTEN.

EERSTE DEEL.

Behelſende verſcheyden aerdige Potſen en natuurlijcke Tooveryen, om uyt de Gogel-tas te ſpelen, en meer andere Gogeleryen, die noyt bekent zijn gheweeſt.

I.

Om heymelijck Kick-vorſchen in een Kamer te doen komen.

ALs men voor eenige groote perſonagien uyt de Gogel-tas ſal ſpelen, en men eenige vertooningen op het onverſienſte doet, dat men eenige kikvorſen als ten tijde van *Pharao*, laat komen. Om dit in 't

werck te ſtellen, ſoo neemt een linnen ſak, doet daer vijf en twintig kikvorſen in of meer, hangt die heymelijk onder uw rok: als gy nu een tijd lang hokus bokus hebt geſpeelt, ſoo maakt dat de kikvorſen met een geſwindheyd uyt de ſak ſpringen over de kamer daer de omſtanders zijn, ſoo ſullen ſy alle verſchrikken en uw als een Toovenaar uyt maken. Men kan deſe ſak ſoodanig naeyen, dat hy met een dun draadjen vaſt gemaakt is. 't welk gy heymelijk tuſſen uw nagels ſtukken trekkende de ſak allenskens ſal los werden en open gaen, waar door de kikvorſen ſullen uytſpringen; die de Kikvorſchen in een doos kan doen, en in ſijn broek ſteken, de kouſeband los doende, en de doos heymelijk openende, ſullen de kik-vorſen uyt de broek ſpringen onder de tafel daer gy aanſit, en de heele Zaal over ſpringen.

Dit ſpel wierd eens voor de Koning van Vrankrijk geſpeelt, waar door alle de Dames ſeer vervaart wierden, en hadde de Gogelaar ſijn kunſt niet geopenbaard, het ſoude hem het leven gekoſt hebben.

II.

Een Weddenſchap om een roemer van glas in dry reyſen niet en konnen ſtukken ſlaan.

DIt is een bedriegerye, die evenwel de omſtanders vermaakt. Men wed dan met yemand, dat hy den roemer niet ſal in dry reyſen konnen ſtukken ſlaan; het wedden gedaan ſijnde ſal hy ſe ten eerſten ſtukken ſlaan, en niet in de derde reys, ten ware hy de kneep wiſt, en de twee eerſte rey-

reysen soo slagt sloeg, en de derde reyse hard, soo had den slager 't gewonnen, maer anders verloren.

III.

Een andere pots om yemant op een Solder te lesen.

LAet ymant op de plaets sitten, met sijn hoedt af, en gaet op de Solder hart oplesen, en giet hem van boven neer op het hoofdt een pispot of een bak met water, soo sult ghy wel so lange lesen, tot hy van selver sal by uw komen, om uw wat af te smeeren.

IV.

Om ymant van onder een mandt te singen.

LAet yemand onder een groote mandt sitten, en gaet daer al singende rondtom, ondertusschen soo giet wat water op de mandt, soo sal hy daer wel haest van onder duykelen.

V.

Een andere pots.

MEn neemt een tinne Schotel; hier doet men wat water in, en men seght tegens de omstanders dat men daer allerley figuuren in sal doen verschijnen, als het dan gebeurd, dat een yder soo ernstigh toe-kijckt, soo sal men met de vlacke hant in 't water slaen, op dat se alle nat werden, soo sal een yder een verscheyde figuur van aengesigt maecken, en ghy sult se alle uytlachen,

VI.

Een Pots.

WAnneer men ymant bedriegen wil aen een haert sittende, soo seght men, kom, ick sal, eer ymandt dertigh huysen vergeloopen en wederom gekomen is, daer op de tafel Peterselie of yets anders doen groeyen, en soo het niet geschiet, sult ghy my met de tange wacker afrossen: Dit contract aldus gemaeckt zijnde, soo legt men de tange met het eynde in het vuur, terwijl hy heen gaet; en tegen het wederom komen, soo set men de heete tange op sijn plaets; als hy nu siet dat'er geen Peterselie of yets anders gewassen is, soo neemt hy de tange om uw af te slaen, en met eenen brandt hy deerliick sijn handen, en werdt daer-en-boven van het gantsche geselschap uytgelachen.

VII.

Om een stuck geldts van onder een Kan te doen halen, sonder dat ghy de Kan selfs sult aenraecken.

WEd in een geselschap dat ghy een stuk gelds onder een kan sult leggen, dat het yder een sal sien, en dat ghy het stuck geldts daer onder van daen sult halen, sonder dat ghy de Kan aen raeckt: als ghy dit in 't werck wilt stellen, soo legt voor de oogen van alle de omstaenders het stuck geldts daer onder, maeckt nu wat grimatsen, en slaat met uw hand boven op de kan, als of gy het geld door de tafel sloegt, en laat van onder de Tafel diergelijcken stuk gelds sien, als gy onder de kan

hebt

hebt gelegt, ſoo ſal men meynen dat het geld van onder de kan is: dan ſal de wedder curieus zijn de kan op te ligten. Terwijl hy de kan op heft, ſoo haeld met'er haeſt het ſtuck gelds daer onder van daen, ſoo hebt ghy 't gewonnen, 't geld daer onder van daen halende ſonder de kan op te lighten, want een ander doet het voor uw.

VIII.

Om yemants Hooft door een Ring te ſteken.

'T IS voor ſommige niet onaardig, in een geſelſchap ſoo eenige potſen en quinkſlagen, om de Juffers wat te vermaken, voor den dag te brengen.

Om nu het hooft door een ring te ſteken, is een geringe ſaak, dog in een geſelſchap moeyelijck te begrijpen; als het nu tot de ſaak begint te komen, ſoo moet men ſigh houden of de ringh vry kleyntjes was, om ſoo een hoofd daar door te konnen ſteecken, en dat gy uyt uw weddenſchap ſcheyd: ſoo ſal die gewed heeft, en ſijn hoofd daer wil laten door ſteecken, des te grager aenhouden.

Neemt dan de ringh eyndelijck, en leght die aen het achterhoofd, krijght dan behendigh een ſpeld ofte naeld, en ſteekt hem door de ringh in de kop dat ſy het voelen, ſoo ſullen ſy wel haeſt geloven dat de kop door de ringh geſtoken is, en willen het d'omſtaenders niet gelooven, ſoo laten ſy het proberen. Aldus kondt ghy een groot Brood of Kaes door het oor van een kan ſteken.

IX.

Op wat wijse de Quack-salvers Fenijn in drinken sonder schade.

DAer is een soorte van Quacksalvers de welcke Fenijn indrinken, en dat sonder schade, gelijck men onlanghs den Orvietaen heeft sien doen, dit geschiedt dan om het gemeene volckjen het geld uyt de beurs te kloppen, en te doen geloven, dat haer dingen daerom te beter waren, om dat sy van het ingedronken Fenijn, door haer Medicamenten daer op ingenomen, geen schade lijden. Arme menschen die haer soo laten bedriegen. *Laurentius* dien grooten Man, heeft haer bedriegeryen al lang ontdeckt, en was het dat geleerde Lieden hem gelesen hadden, of ten minsten de Mannen van de Chirurgie, soude het selve niet alleen niet handhaven of voeden, maer souden het liever weeren en verwerpen.

Doch wat seght nu *Laurentius* van dese bedriegers, hy seght dan datse eerst wel te deghen boter eten, of drincken Olie, op dat de maegh en slockdarm door het overvloedigh vet, mochte aen het braken geraecken, waer door sy dan al het Fenijn soo overgeven, als sy het ingenomen hebben. Siet, zijn dat geen schoone kunsjes van dese Heeren, die met een half dosijn pagiens en lakeyen, en gemeenlijck met een heel dosijn narren en gecken verselt zijn? men behoordese in geen plaetsen te dulden, en eerder te schavotteren dan haar te doen op de markten haar bedriegeryen verkoopen.

X.

Om met de bekers uyt de Gogel-tas te ſpelen.

ALs men in de kermiſſen komt, ſiet men van Hokus Bokus meeſters die uyt de Gogel-tas ſpelen, dat voor de boeren wel Tooverye gelijkt, maer in der daet ingeſien zijnde is alles maer een gauwigheyd.

Men ſietſe dan voor eerſt met bekers ſpelen en notemuskaten. Deſe bekers ſijn wat langwerpig

hoog gemaeckt, ſoo datſe met de vingers gemakkelijk op te grijpen ſijn; dan ſoo maakt men dry balletjes van kurk, ſoo groot en rond als notemoskaten.

Men ſiet dan de dry bekers op een Tafel, en men legt daer deſe kurkjes onder, die notemoskaten gelijken, onder elke kroes een, dat is men legt deſe dry kurkjes op een rye, en het ſchijnt als of men de bekers over yder ſet, maer terwijle men die neder ſet, gebeurt het dat men yder kurkjen tuſſchen de vingers, met een radde geſwindigheyd weg-neemt, want als het langſaem toegaet, ſouw de Pots gemerkt werden, en men ſouw ſeggen is het anders niet.

Nu deſe balletjes weet men heymelijk te bergen, op dat men ſe in de handen niet en ſiet, of anders was de kaart verkeken. Als men dan nu in 't geloof is, dat deſe balletjes onder de kroeſen ſijn, ſoo ſegt men, dat gy maken ſult, dat deſe notenmoskaten, daer van onder ſijn getoovert, men maekt dan eenige babbele-guygen en Potſen met het ſtokjen dat men in de hand heeft, en men ligt dan met een geſwintheyd de bekers op, ſoo ſiet een yder dat'er niets onder is, wilt gy nu maken datſe daer wederom onder geraken, ſoo moet gy deſe Balletjes met uw hand geſwind daer onder ſchuyven, als gy dan de bekers weder op-ligt, ſoo ſult gy ſe daer onder ſien leggen.

't Is beſt dat deſe bekers van blik gemaekt werden, want dan ſijn ſe des te ligter. Item dat ook de bolletjes van kurk gemaekt ſijn, want hoe ligter de werktuygen ſijn daer gy mede ſpeelt hoe beter en veerdiger gy ſpelen kont: ten anderen blijven ſy ook beter, om haer ſtroevigheyd aen de handen hangen.

Om

XI.

Om van een notemoskaet twee of dry te maken uyt de Gogel-tas.

DE Gogelaers hebben ook gemeen datse van een Notemuskaet, twee of dry maken, 't welk mede alles in een rasse geswindheyd bestaet.

Sy nemen dan bolletjes van kurk als boven gesegt is, waer van sy een toonen, en een of twee agter de hand houden tussen de vingers, die een ander niet sien en kan; dese een vertoont sijnde, segje datje van dese eene, twee of dry muscaetnoten sult maken. Gy maekt onderwijlen eenige Grammatsen, gelijk se doen, en men laet'er een of twee van tussen de vingers vallen, dat mede al met een rasse bedektheyd moet geschieden, soo schijnt het als ofje van een, twee of dry gemaekt hebt.

Aldus kan men een verborgen houden tussen de Vingers, en de andere die gy verdubbelen wilt in de logt smijten, als die dan neer valt, vertoont gy'er twee, 't welk mede wel tooverye gelijkt, als het wel gedaen werd, op desen wijse sijn verscheyden andere kunsjens meerder te doen, die men alle niet wel beschrijven kan.

XII.

Om uyt de Gogel-tas met ballen te spelen.

DIt gaat al by na op de selfde wijs als wy te voren van de notemoscaten gesegt hebben. Want men laet eenige kleyne balletjes maken van leer

leer, die met pluymen of hair gevult ſijn, deſe weet men met een behendigheyd tuſſen de duym en de vinger te houden, dat men het ſoo nauw niet ſien en kan, en dan kan men een bal quans uis na Ooſt-indien ſenden, en houden het agter hands, of hem op eten, en halen hem uyt ſijn ſak wederom, of uyt 't oor kloppen, en halen hem uyt de mond of 't oog wederom uyt; of ſmijten een in de logt en toonen twee in de hand. Dees en diergelijke kunsjes kunje meer uytregten.

XIII.

Op wat wijſe de Koorde-danſers danſen.

DE Koorde-danſers te ſien danſen, ſchijnt wel ſekerlijk voor de gemeene aenſchouwers een toverye: maar haer konſt beſtaet alleenig hier in, namelijk dat ſe een touw ſpannen, gelijk men ſiet die vry ſtrak is en met krijt gewreven; als ſy hier op danſen hebben ſy ſchoenen aen van een dunne ſool, mede met krijt beſtreken, daer by zijn ſe lugtig gekleed: in de handen hebben ſy een ſware lange ſtock, die aen beyde eynden met loot gevult is, wanneer ſy ſig nu al danſende het lichaem aen de regterhand buygen, helt de grootſte helft van de ſtok weder aen de linkerhand over, op dat ſy in een geduyrige balans of even-wigt mogten blijven; want ſoo lange ſy ſulx konnen doen, ſullen ſy noyt vallen, en hier in beſtaat haer geheele konſt van danſen: want indienſe van haer midden-punt afweken ſouden ſy vallen.

Ook houden ſy gedurig het oog op het kruys daer haer touw op geſpannen is, op dat ſy niet beſijden het touw mogten ſtappen of ſpringen. Ten

Ten derden, doet de ſtrammigheyt van het kryt haer minder vallen, want dat houd vaſt en beneemt de gladdigheyt in 't gaen.

Ten vierden geeft het ſtijf-geſpannen touw haer 't welk tot haer hoog ſpringen veel helpt.

XIV.

Om een Ey in de lugt te doen vliegen.

ALle konſten ſijn aardig, en als menſe weet agt men ſe weynig.

Men neemt een Ey, in welke men een gaetje maakt, en men laet het wit met het doir daer uyt loopen, in dit ey doenſe dan een weynig dauw die men in de maand van May vergaert heeft; de gaatjes ſtopt men met wat wit was toe; ſoo ſmijt men het ey in de logt, 't welk ſeer langſaam ſal om lage komen, en beneden zijnde, kaatſt men het weder in de logt, 't welk aardig ſal weſen om te ſien.

Ik meyn dat een ledig Ey, en de gaatjes met was toegeſtopt, het ſelfde mede doet.

XV.

Om uyt de Gogel-tas koren te malen.

VVOnderlijk is de Gogel-tas, want ſe levert koddige dingen uyt, alweer wat nieuws uyt *Africa*. Weg nu jongers, ſta uyt de kinke, weg, nu dieven, Molenaers, en al die 't haer hantering is, ik ben de nieuwe Meel-maker.

Om dit te doen, laet ik een houte langwerpige kroes drajen, in welke nog een andere houte beker

ſluyt,

fluyt, die vry dom is, dog soo diep niet in en sakt, want tusschen de buytenste ende binnenste beker, moet soo veel ruymte sijn, dat'er een halve hand vol meel in kan. Als nu dit meel daer in is, soo set de binnenste kroes op het meel, soodanig dat men het niet en kan bespeuren, dat'er twee bekers in malkanderen staen.

Als gy nu spelen sult laet uw beker sien, soo sal niemant merken, dat het een dubbelde beker is, doet dan een weynig koren in de beker, en legt daer een leere sakjen daer toe gemaekt over, en maekt wat grimatsen met uw stokjen, als of ghy maelde, als de sienders dan lange genoeg hebben sien malen, soo grijpt het leere sakjen of neusdoeck aen, soodanig dat gy de binnenste kroes daer kont behendig mede afligten, stort dan de kroes uyt, soo hebt gy meel, en de omstaenders sullen meynen, dat gy het meel gemalen hebt.

Om dit nog beter te doen, soo maakt men een houte deksel met een knopjen boven op, welke op de binnenste kroes past, soo kont gy de kroes met u neusdoeck nog beter afligten, sonder dat het gemerkt werd.

XVI.

Om te maken dat ymandt, terwijlen hy danst, het sweet uytbreecken sal, soo swert als Inckt, seer kortswyligh ende belachelyck.

NEemt waer dat ghy aen dien persoon die gy dees part wilt speelen, 's avondts te voren wat lamp-swertsel in de kousen sult doen, in sulcker voegen dat als hy danst hem 't selve swartsel uyt-

breeke

breeke ende 't ſweet ſal hem uyt-komen, ſoo ſwert als Inckt, ende hy en ſal niet konnen weten van waer hem ſulx komt, een ſeer genoeglik Spel.

XVII.

Om ymant ſwarte handen en aenſigt te doen hebben, niet wetende waer het van daen komt.

DIe ghy een pots wilt ſpelen, neemt die ſijn handſchoenen, ſtroyt daer in het poeder van Koper-root en Gal-noten onder een gemengt, als hem nu de handen ſweeten, ſullen ſijn handen ſoo ſwart werden als Inkt.

Van gelijken kont gy het ymant in de Paruik ſtroyen, ſoo ſal zijn voor-hooft en aanſigt als hy ſweet, ſwart werden, om dat dit poeder in het ſweet ſmelt, en een Inkt vertoont.

XVIII.

Om te maken dat ymandt meer als 200. ſcheten ſal laten uytten lijve vliegen.

DEſe part ſal beter vallen in yemand die over weg gaet, dan yemant die ſtil ſit, nademael dat hy elken tredt die hy doen ſal, eenen ſcheet ſal laten, ende willende deſe part yemandt ſpeelen, ſuldy van dit poejer oft ſtof nemen dat in den roſcam blijft, als men een Muyl geroſcamt heeft, ende 't ſelve poeier gemengt met ſo veel alluyn, ſuldy daer na ſoo veel van nemen als op een blank leggen kan, ende dat ſuldy hem te drincken geven in Wijn of

Bier, ende in den tijd van een halve uur ſuldy dat ſpottelijck werck ſien, ende willende ſulcks beteren, ſuldy hem een weynigh azijns te drincken geven, ende ſal ontſlagen zijn.

XIX.

Om twee ſtucken gelts in een neus-doeck in handen van twee perſoonen te ſtellen, en te maken dat den eenen beyde de ſtucken gelts in ſijnen neus-doeck ſal hebben.

GHy ſult eerſt een neusdoek hebben in welkers eene hoeck een ſtuck geld genaeyt ſy, daer na ſuld gy dien neusdoeck nemen, en eenen anderen, ende ſultſe over tafel ſpreyden, en twee ſtucken gelts hebben van de groote van 't ſtuck dat gy in de neusdoeck genaeyt hebt, ende gy ſult een ſtuck in elcken neusdoeck afdoen, ende eerſt ſuldy den neusdoeck fobbelen daer 't ſtuk gelts in genaeyt is, daer uyt met knaphandigheyd het ſtuck gelts vatten ende hy ſal denken dattet het ſtuk is, dat gy'er in leyt, daer naer ſuldy de anderen met de munte op ſobbelen ende met knaphandigheyt ſuldy'er 't ſtuk in ſteeken, dat ghy uytten eerſten naemt, ende daer na ſuldy aan beyde vraghen of ſe hun ſtucken hebben in de neusdoeck, waer op ſy ja ſullen ſeggen, daer naer ſuldy a neusdoeck doen geven daer 't ſtuck gelts in genaeyt is, en met een raſſigheyd nemende tuſſchen de vingeren den hoeck daer de munte in ſteekt, ſchuddende den voorſz. neusdoek, ende dan en ſal geen ſtuck uyt vallen, ende daer naer ſuldy den anderen ſeggen die den anderen neus-

neusdoek hout, dat hy ſijnen neusdoek ſchudde, en de twee ſtucken ſullender uyt vallen, ende ſullender ſeer af verwondert weſen.

XX.

Om met Eyeren uyt de Gogel-tas te ſpelen.

MAakt een gemeene reis-ſak, maer hy moet dubbelt weſen, dat is dat' er een middelſchot tuſſen gemaekt is, ſoodanig dat aen elke end een opening is, dat is daer d'eene ſijn bodem is, d'andere ſijn openingh is, neemt dan een Ey twee of dry; doet hem in d'eene ſak, ſoo ſal een ygelijck ſien dat gy ſe in de ſak geſteken hebt, drayt dan de ſak eenige reyſen rontom, en prevelt wat Hokus Bokus, ondertuſſchen ſteekt uw hand in d'andere ſijde van de ſak die aen de ſijde ledig is, en keert hem om en om, ſoo lijkt daer niet in te weſen, maekt dan wederom wat grimatſen, en ſteekt uw hand in d'andere ſak ſoo kont gy wederom de Eyeren toonen, dit ſtuk werks beſtaat wederom in eenige behendige aardigheyd, of anders is de kaart vals, en het wert gemerkt.

XXI.

Om uyt de Gogel-tas met penningen te ſpelen.

't SA jongens al weer wat uyt de Gogel-tas, dit is Hokus Bokus uyt de quakſak. Geeft my eens agtien ſchellingen, ſoo ſal ik een raer ſtuk vertoonen, 't is hier met geen ſnorken of ſnuiven te doen, de daad ſal 't al vergoen. Men

Men neemt dan in d'eene hand een quantiteyt van schellingen, penningen of ander geld, houd dan in d'eene hand vijf verborgen, en het overschot langt men aen een ander over, die'er by staat, segt hem dan dat hy tien penningen teld op de tafel, soo strijkt men dan met een rassigheyd de tien penningen na sig, die met de vijf verborgen penningen die gy in de hand hebt vijftien maken, hier by moet gy nog agt penningen doen.

Dit gedaen sijnde laet ik seggen hoe veel penningen gy in uw hand wilt hebben, maer hy moet niet boven de agtien seggen, om dat dit het getal is buyten die verborgen vijf, die 'er by gekomen sijn, namelijk by de tien die opgenomen sijn, dan soo vraegt men hem hoe veel hy'er in sijn hand wil hebben, soo hy dan antwoord twaelf penningen, en weet alreeds dat hy vijftien heeft, soo segt men dan tegens hem geeft 'er my een, langt'er aen de Monsieur naest uw ook een, dan soo seg ick dat hy' er nog twaelf heeft, 't welk wel tooverye schijnt, want hy meent maer tien opgenomen te hebben, en dry uytgedeelt, soo is 't een vreemde saak nog twaelf te behouden.

Dit komt alleen van de gever der penningen, die door een geswinde rassigheyd de vijf penningen daer by doet.

XXII.

Twee hoofden tegen de muur met houtkool te teykenen, dat d'eene een kaars uytblaest, en de andere de kaers ontsteekt.

PRactica est Multiplex, qui nescit est Simplex, seyd de keerel, als hy dit spectakel sag. Om dit dan in 't

in 't werk te ſtellen' teykent men twee hoofden aen de muur met hout-kool, ontrent de mond maeckt men een kleyn kuyltjen, in het eene legt men wat boskruyt, en in het andere geſtooten ſwavel, ſoo is 't gereed.

Dit gedaen ſijnde in een Compagnie van Juffers, ſoo blaaſt een de kaars uyt, en uw makker begint daer op te fulmineren, en te donderen, onderwijlen grijpt ymand de kaers terwijl hy nog vonkt, en houd hem aen de mond van het beeld daer ſwavel in geſtoken is, ſoo ſal hy terſtond branden, en ſoo hebje wederom ligt.

Daer na ſal eens een ander komen en beſigtigen deſe tronien, ſoo ſal hy eerſt ſijn keers houden voor het gat daer het boskruyd in is, en de kaars ſal terſtond uytgeblaſen werden, welke hy dan weder, de kaars nog vonckende, aen de andere tronie moet houden, daer de ſwavel in is, ſoo ſal de kaars terſtond weder ontſteken.

Deſe tronien of hoofden ſal men wel wat behendigh agter een ſchilderye konnen maken, en ligten de Schilderye wat op, ſoo ſal het uytblaſen en aenſteken, 't welk mede wel tooverye ſal ſchijnen.

XXIII.

Om met een Pyl, Mes, Degen, &c. door ſijn Lichaem te ſteken, en een ſlot aen ſijn mondt te doen.

MEn ſiet menigmael de Jan potagies en de boeſonmakers konſten doen, die gantſch wonderlijk ſchijnen voor den ſiender, ja ſelver wel tooverye gelijckt te ſijn, maer alle dingen is een weet ſey de geck.

Wanneer men dan een pijl door ſijn hooft wil ſchieten, ſoo maekt men dat de Pijl midden door zy, en men maekt een yſer beugeltjen die agter om het hooft henen klemt, over welke men dan het hair moet kemmen op dat de beugel niet geſien werde. Op die plaets nu daer de pijl ſchijnt in te gaen, moet men wat ſchapen bloed ſtrijcken en als neder laten druypen, op dat het in der daed ſoo ſchijne, als of hy doorſchoten was, op die ſelfde wijſe, ſteekt men ook een Mes door ſijn hand, of been, en een degen door ſijn lichaem, allenig maer door middel van een beugel, gelijk als de figure vertoont.

Vor-

Vorders om een Slot aen de mond te maken; neemt men een beugelslot, welkers beugel soo gemaeckt is, dat hy in 't midden van malkanderen kan gaen, en evenwel uyt een stuk schijnt te wesen, als men het slot open doet, maer als men het aen de lippen doet hangen, doet men hem van malkanderen op die plaets daer hy in 't midden van een kan gaen, en men hegt hem aen de lippen, soo schijnt het dat 'er een slot aen hangt.

XXIV.

Om des nagts een groot ligt in een kamer te hangen, sonder dat 'er yets brand, op dat die daar in slapen, verschrikken, en te doen meynen dat hy onder den blauwen Hemel slaapt.

VVAnneer men een vreemd gast heeft, en men begeert hem des nagts als hy wakker werd vervaert te maken, soo hangt men maer eenige schelvissen of gesoute haring in sijn kamer, soo sal hy des nagt wakker werdende niet weten wat hy siet, en vervaert werdende, meynen dat 'er brand is.

Item kont gy verrot hout nemen, dat des nagts glimt, en plakken verscheyde stukies boven aan het ledekant, soo sal hy meynen als hy des nagts wakker werd, dat hy onder den blauwen gesternden hemel legt.

XXV.

Hoe men het ligt dat door dry gaten komt, kan vertoonen als of het door een quam.

MEn maakt dan in een Venſter twee of dry kleyne gaatjes digte by malkanderen, door welcke men het ſonne-ligt op een wit papier doet ſchijnen, welke dry beſondere ligten ſullen vertoonen, maer indien men het papier daer verre van daen houd, ſullen ſy een ligt vertoonen, en het ligt ſal grooter werden.

XXVI.

Om een Lamp te maken, die d'omſtanders groen, ſwart of geel vertoont.

LAet een glaſe lamp blaſen van groen doorſchijnig glas, doet daer in groene Olie en een groen gemaakt pit, als deſen ontſteken is ſullen alle omſtanders groen gelijken.

Indien gy nu begeert te hebben dat alle uw gaſten als mooren ſchijnen, ſoo maakt de lamp van blick ſwart geſchildert, en laat de Olie met het pit ſwart gemaeckt zijn, ſoo gyſe dan by avond ontſteekt ſullen alle de gaſten ſoo ſwart als moren ſien. Maer ſulx geſchied beter als men het ligt door een rood, geel of groen glas laet ſchijnen, op de ſelfde wijſe kan men ook andere koleuren doen vertoonen.

Om

XXVII.

Om een geſelſchap als Moren te doen verſchijnen.

ALs gy uw gaſten eens een pots ſchuldig bent, en ſe aen uw Tafel wilt ſwart doen ſien, ſoo neemt Water in welke Galnoten hebben geweykt, laet dat weynig ruykend gemaakt werden door roſe-water, laatſe daer mede niet alleen de handen maer ook het aenſigt waſſen, ſoo ſal niemand yts merken, maakt dan een hand-doek by de werk te hebben, die in Vitriool water gewaſſen is, en laten ſy daer haer handen en aenſigt aen droogen, ſoo ſullen ſy ſoo ſwart werden als Moren. Want uyt Vitriool en Galnoten wert Inkt gemaakt.

XXVIII.

Om eenige Briefjens die niet verleght werden van plaats te doen veranderen.

OM dit te doen, ſoo maekt dan langwerpige Papiertjes of doekjes, van welke d'eene grooter is als d'ander; laetſe onder gelijk zijn en gelijckelijck omgerolt werden, ſoo ſullen ſy van plaets veranderen.

Dit kan men oock doen, als men een mes in een neusdoeck wint, en geduurig omrolt, maer men moet maken dat het mes in 't midden van de neusdoeck ſy, en dan de neusdoeck toevouwen, de kleynſte helft binnen latende.

XXIX.

Een Appel in een neusdoeck te doen, en den Appel door te hakken sonder de neusdoeck te schenden.

NEemt een Appel, die niet al te hard is, wind hem losjes in uw Neusdoek, legt die dan op een Tafel, hakt met uw mes op de neusdoeck, in welcke de Appel is, so sal de Appel ontstucken sijn en de Neusdoek heel gebleven wesen. Dit wat behendigh gedaen werdende schijnt wel toverye te zijn.

XXX.

Manier om een Kogel uyt een Mosket te schieten dat hy midden door springt.

DIt moet, indien men het in 't werck steldt, wat behendig gedaan werden, laat eenighe kogels in twee stukken splijten, en wind hem in dun geslaghen Tin of Loot, of men weetse weder aen een te schroeven, het musket geladen hebbende, en soo een kogel uytschietende, moet noodsakelijk in twee stukken springen.

XXXI.

Om een kanne te maken uyt welke als men drinkt, men sig selven bestort.

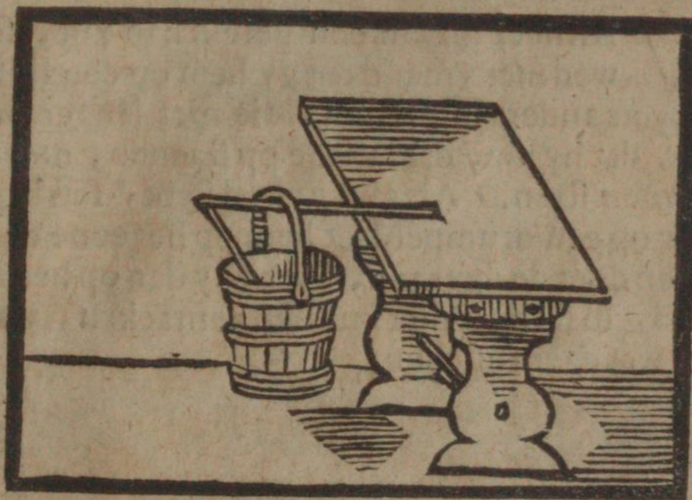
LAet een aerde kanne backen, en laat 'er een gaetjen van de buyk tot in het hand-vat van de kanne

kanne gemaekt werden, ſoo ſal den drincker, wanneer hy dorſt heeft, ſigh ſelven altijd beſtorten, ten ſy hy het gaetjen met ſijn vinger of duym toe hield.

XXXII.

Om een Water-emmer aen een ſtock te hangen, die met ſijn een eynde los op de tafel leydt.

ALle dingen ſeght men voor een ſpreekwoord is een weet, het ſchijnd vry wat wonders te zijn, dat men een emmer met water aen een ſtok kan hangen.

Nu om dit te doen, ſoo laet de ſtok dan een weynigh plat gemaeckt zijn, (of andere nemen wel het platte van een mes, doch het is al even veel) hanght den emmer daer aen, voeght daer na ontrent het midden van de emmer, een ander ſtokjen die in perpendiculaer komt met de andere ſtock, alſo dat dan de ſtock vaſt geſtoocken zy tuſſchen het hengſel en

tusschen die stok, dit gedaen zijnde, leght dan het ander eynde van de stok op een tafel of banck, soo sal de emmer met water sig sonder te vallen om hooge houden.

XXXIII.

Om twee Persoonen op een linie te setten die niet langer is als een elle, dat se egter malkander niet kunnen raecken.

VVAnneer ghy in een gesellschap zijt, soo wed met ymand dat gy hem op een linie, touw of yets anders sult setten, die niet langer is als een elle, dat hy uw, daer mede op staende, niet en sult kunnen slaen. Als ghy gewed hebt, soo leght uw touw op een drumpel, laet hem op het eene eynd staen, en doet de deur toe, staet ghy dan op het ander eynd, so sal hy u niet kunnen aenraeken, want de deur was daer tusschen.

XXXIII.

Een buydelken of tipel-tasje dat qualijck te openen is.

DEſe Buydel werdt gemaeckt in form van een taſſe, en werd met een ring geſloten, als volght: ten eerſten ſijn aen beyde ſijden twee riemen van leer, A B en E D, aen welckers eynden zijn twee ringen, B D, en den riem E D paſſeert door den ringh B, ſonder daer naderhand weer uyt te konnen geraecken, oock dat d'eene riem ſig van de andere niet en kan ſepareren, ſchoon dat de ring B magh geſchoven werden langhs E D.

Ten tweeden, boven aen de buydel is een ſtuk leer E, die de openinge des ſelfs bedeckt, met ver-

ſcheyden ringen gemaeckt over dwars van dit ſtuk, door welcke ringen een leeren bandt getrocken is E, op het eynd na de E toe, wat geſpleten zijnde, ſoo dat 'er den riem D E kan in beſloten werden.

Ten derden, al de loosheyd om deſen buydel te openen en te ſluyten, beſtaet in 't voegen des riems A, door deſe ſplijting, of wel in het uytbrengen des ſelven, als die daer binnen gevoeghd is. Om ſulks te doen, ſoo ſal men den ringh B verſchuyven tot in E, en daer na paſſeren den ringh D met ſijn riem door de ſplete die gemaeckt is op het eynde van E, ſulcks doende, ſal de buydel geſloten blijven, ende herſtellende de riemen in haer eerſte ſtand ſal het ſwaerlijk zijn het bedrogh te ontdecken. Maer ſoo je dan de buydel begeerd te openen, doet als vooren het eynde des bands E paſſeren door de ringh B, en daer na door des ſelfs plaets E, (in welke ghy gevoegt hebt den leeren riem E D,) doet de ſelve wederom uytkomen: door dit middel dan ſal de buydel open blijven.

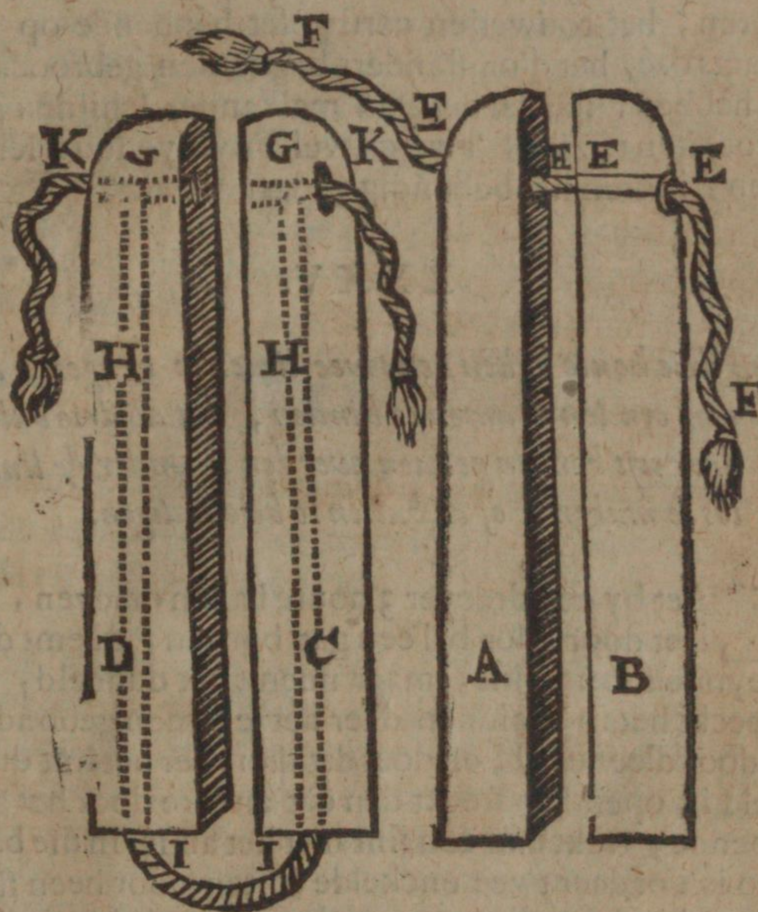
XXXV.

Een gochel-houtjen dat aerdigh is, om een touw oogenſchijnlijck in twee ſtukken te breecken.

LAet twee paer houtjes maken als A B en C D, hebbende de langhte ontrent van een vinger, laet in het eene twee gaetjes maecken die recht door gaen als E E E E om het touwetje F E door te ſteecken.

Dit gedaen zijnde, laet noch een diergelijk maken van het ſelfde hout, die het voorige ſoo gelijk zijn, dat men ſe niet kan onderkennen, maer de gaten moet

moet ghy op een andere wijſe laten doorbooren, als G G, H H, C D, K K, I I. even eens als deſe ſtippen ſtaen, dat is, dat ſe door K K in gaen half wegen, en dan neerwaerts van G H tot I I weder onder uyt komen.

Treckt dan uw touwetjen F E door de houtjes A B gins en weder, en vraeghd aen d'omſtanders waer ſy het willen gebroocken hebben, ſoo ſeggen ſy uw een plaets, dit gaat hokus pokus met een aerdigheyd in uw tas of Japonſe rock, en ghy krijght

krijght het ander het houtje heymelijck, welckers touwtjes K K ghy mede heen en weder treckt, hebbende de selve houtjes dight aen malkanderen, en onder I I met uw vingers bedeckt, op dat men de touwtjes daer onder niet siet door loopen; doet dan de houtjes saghjes aan 't bovenste eynd van malkanderen, het touwetjen eerst geset hebbende op die plaets daer het d'omstanders begeerden gebroocken te hebben, soo sal het van malkander schijnen gebroocken te zijn, 't welck wel Toverye souw schijnen, indien het behendig gedaan werd.

XXXV.

Om drie houte ballen aen twee linten te krijgen, alle vier eynden t'samen te binden, dat de drie ballen daer uyt konnen gedaen werden, sonder de linten los te maken, of de ballen te beschadigen.

LAet by een draeyer 3 houte ballen draeyen, en laet door yder bal een gat booren, neemt dan 2 eynden van 't lint, maer neemt het dubbeld, en steeckt het in 't midden daer het te samen gebonden is door d'eene bal, en doet dat dan daer het lint dubbeld is, opend en steekt dan dat andere door het geopende, trekt dan een lint met het ander in die bal, soo is 't of daer twee enckelde linten door heen steken, bind dan die twee eynden die in de hand zijn, treckt dat lint dan stijf aen, soo springen die ballen los, en de linten blijven heel.

XXXVI.

Hoe men een lint aen stucken kan snijden en weder heel maecken.

NEemt een lint dat twee ellen langh is, houd in yder handt een eynd, vat het daer na in 't midden, en als men het wil door snijden, soo moet men het middelste subtijl laten vallen, en het eynde aentasten, als het doorgesneden is, soo houd als of ghy een poederken uyt u sack neemt om te strooyen, en steekt het eynde in uw sak, dan is het lint weder heel.

XXXVII.

Hoe men een houte Manneken na Spangien, Italien, en andere gewesten senden sal, en maecken dat het datelijck weder kome.

MAeckt een Rockjen, dat soo wijt is dat men d'eene hand daer in steecken kan, maekt dan ook een houten Manneken, en 't hoofd daer van moet met een pinneken in den romp gesteken worden, dat men het daer uyt kan trecken; houd u dan of ghy de Bode wilt drinck-geld geven, steeckt den romp in uw sack, doch ghy moet het hoofjen in een kleyne tasse steken die in het rockjen gemaeckt is, keert dat rockjen dan dickwils om en de Bode is dan wegh: soo ghy dan hebben wild dat hy weder sal komen, moet ghy dat hoofjen uyt de Tasse krijgen, en laet het rockjen kijcken, dan is de Bode wederom gekomen,

Hoe

XXXIX.

Hoe men den Eyer-ſack ſal maecken, om met Eyeren te goochelen.

MAekt een ſack van drie ſtucken, tuſſchen de twee ſtucken moet men kleyne ſackjes maecken daer de Eyers in ſluyten dat ſe daer niet uyt vallen konnen, en ſteken dan de Eyers daer in, keert de ſack dan verſcheyden malen om, en men kan de Eyers niet ſien, voornamelijck als ſe daer uyt komen ſullen, dan doet men Eyers uyt de kleyne ſakjes die tuſſchen het voeder ſitten, en dan kan je de Eyers d'een na den anderen ſeer gemackelijck uyt de ſack nemen.

XL.

Hoe men alderhande coleuren van Lindt uyt den mond ſal doen komen.

NEemt verſcheyden coleuren van Linten, van yder coleur twee ellen, rold dat rond in malkander, houd dat ſelve in u ſlinkerhand wel bedeckt, en in de rechterhand een bal, doet dan als of ghy de bal in u ſlinckerhand neemt, en ſteekt de Linten dan in uwen mond, en als ghy aen een van die eynde treckt, ſullen die t'ſaem gerolde linten d'eene voor en d'andere na, uyt de mond komen tot het leſte toe.

XLI.

Om te maecken dat een deel Penningen uyt de mondt komen.

SNijd 30 of 40 ronde ſchijven van blik een weynig grooter als een Schelling, laet die allegaer hol opkloppen als kleyne Schotelen, legt die allegaer op malkanderen in uw hand, en ſteektſe ſoo behendigh als 't immer mogelijck is, in uw mond, ſoo kan je die daer na malkander uythalen.

XLII.

Om te doen ſchijnen dat een Ey over de Tafel gaet.

BLaeſt een Ey gantſch uyt, dat'er niets in en blijve, laet dan een Bloed-ſuyger in het Ey kruypen, ſtopt het gaetjen met wit Was wederom toe: dewijl de bloedſuyger geen logt kan krijgen, ſal hy een tijd langh ſigh in 't Ey om en om bewegen, ſoo dat het de omſtanders ſal ſchijnen dat het Ey ſig bewege.

XLIII.

Om een Ey van een Tafelbord in een glas te brengen ſonder aenraecken.

NEemt een houten tafelbord, legt hem op de kant van een Tafel, ſoodanigh, dat hy daer by na half af is; ſet in 't midden van dat Tafelbord een glas, op het glas weder een houte tafelbord, en

op

op het berd een Ey. Neemt dan een besem met een stock daer in, set hem onder dight aen de Tafel, aen de sijden daer het Tafelbord leght, treed daer met de voet sterck op, en slaet met des selfs stock eenige reysen tegens de Tafel, soo sal het onderste en het opperste tafelbord van de Tafel vallen, en de Roemer sal op de Tafel staen met het Ey daer in.

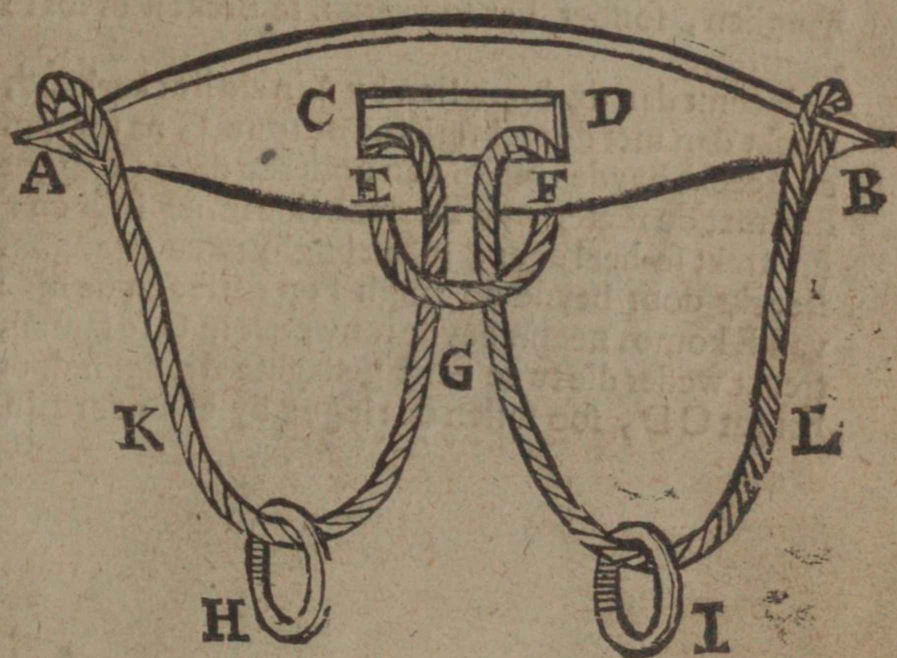
XLII.

Om een penningh met een sonderlinge behendigheyd in een glas te slaen.

SEt op het midden van een banck een glas, legt daer een houte tafelbord op, set daer wederom een glas met een bord op, doet dit tot drie malen toe, dat drie tafelborden en vier glasen op elkander staen; neemt dan een neuldoeck of een kleyn Servetjen, 't welcke ghy langhwerpigh sult te samen winden ontrent een spanne langh, onder wat plat, en boven wat spits, soodanig dat het in het bovenste glas kan gesteken werden. Steeckt het dan regt over eynde in het glas, en leght boven op de spitse een penningh: Neemt dan een middelmatige sterke stock, doet dan met dese stock een geswinde streeck aen dit doeckjen van boven na beneden, soo moet het uyt het glas springen en de penningh daer in vallen.

XLIII.

Een ſpel met twee ringen aen een touw dat ſeer aerdigh is.

DIt is waerlijck een ſoet kunsjen, dat in 't eerſte aenſien onmogelijck ſchijnd.

Neemt dan een planckjen van een doos, ſo dick als een rugh van een mes, en ontrent een ſpanne langh, ſnijd het dan op die wijſe gelijck als de Figuur uytwijſt: maeckt in 't midden een vierkant langhwerpigh gaetjen C D, ſoo groot ontrent dat 'er de ringen niet door en konnen komen. Dan ſo neemt men een touwetjen dubbeld A K G L B, ſteeckt die van vooren door het gat C D dobbeld,

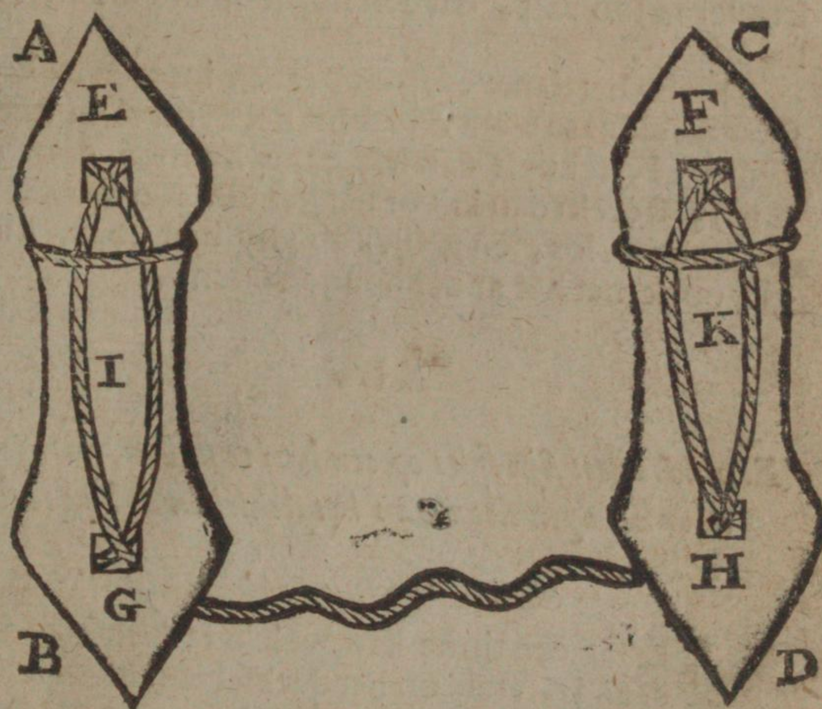
dat is in 't midden toegevouwen gelijk ghy in G ſiet, ſteeckt dan de twee eynden A en B door G, en doet aen elck eynd A en B een ringh H en I, bind de eynden A en B aen het houtjen vaſt gelijk de Figuur uytwijſt. Nu is de vraeg hoe men deſe ringen by malkander ſal brenghen, om nevens elkander te hanghen, ſonder het touwetjen te breken of los te doen.

Neemt dan uw houwtjen by A in de linckerhand, treckt dan met de rechterhand de touw G na uw toe, en ſteeckt beyde ringen van onderen door G, grijpt dan met de regterhand de dubbelde ſnoer in E en F en trekt ſe heel deur, ſoo hebt ghy twee ſtrengen, ſteeckt door beyde de ringh I op datſe aen de ſijde van E kome, neemt beyde touwetjes in G te ſamen, treckt weder die twee eerſt gedaghte ſtrengen door het gat C D, ſoo ſullen de ringen by elkander zijn.

Om

XLIV.

Om twee planckjes door een touw soo vast aen een te verstricken, dat se nauwelijks konnen los gemaekt werden.

NEemt twee plankjes, omtrent soo dick als de rug van een mes, een spanne langh, gesne-en op die wijse als dese Figuur uytwijst.

Neemt dan een touwtjen ontrent een elle langh, en beyde eynden een groot oogh als een vingher ngh. Steeckt dan een eynde van vooren door E, roopt dan het oogh over het bortjen gelijck als I,

 steeekt

ſteekt dan het ander eynd van het touw met ſijn oog door G van vooren ; neemt dan het ander houtjen en ſteeckt het ſelfde eynd door H van onderen deur, en van vooren door F wederom uyt. Slaet dan dat oogh over C, en ſteeckt de ſelvige door H weder uyt: Steeckt dan het houtjen A B daar door, treckt dan dat eynd, 't welk ghy door H geſtoocken hebt, weder te rugh : ſoo zijn beyde planckjes aen malkanderen ſoo vaſt, dat een ſleght-hoofd die niet ſal los maken.

Als ghy het dan wederom begeert los te maecken, ſoo gaet aldus te werk : Neemt het eynd K en ſteekt het in H, ſchuyft dan het eene houtjen door dit oogh, ſteeckt dan I door het gat G, ſoo maeckt gy het houtjen los, en gelijck als ghy hier doet, kunt ghy oock met het ander houtjen doen.

XLV.

Een Mes met ſijn ſpits op een kan te ſtellen, en't ſelve door het open doen van het dekſel in de kan te doen vallen.

NEemt een tinne kan welckers deckſel toe gedaen is, ſteld op het deckſel een mes met ſijn ſpits over eynd houd hem dan boven op het deckſel met de voorſte vinger van de linckerhand, grijpt dan met de vier vingeren des regterhands het oor van de kan, en de duym op het lit des dekſels, maekt dat het deckſel dan met een vaerdigheyd open ghe-raecke, ſoo valt het mes omgekeert met ſijn heft in de kan.

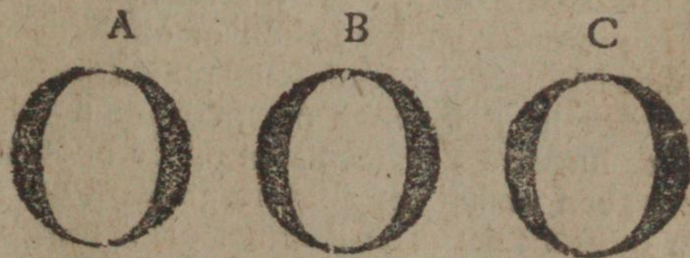
XLVI.

Een tafelbord met twee vlakke handen in't midden sterck gehouden, met twee vingers uyt de handt te slaen.

LAet yemand met beyde sijn uytgestrekte handen een houten Tafelbord recht in 't midden sterck vast houden. Staet dan recht tegens den houder over, slaet dan uw lincker vinger op het Tafelbord, en de reghter onder, slaet dus beyde de vingers geswind daer tegen aen, soo sal hy het Tafelbord laten vallen.

XLVII.

Een Tafelbord door een ander Tafelbord van de Tafel te slaen, daer doch geen van die aengeroerd werd.

LEgt drie Tafelborden van hout op een Tafel naest malkanderen als A B C: Laet dan ymand de hand op het middelste bord leggen, en dat so hard houden als het mogelijk is, als dit nu aldus gehouden werd, soo stoot het bord A geswind en sterck tegens

 B, soo

B, ſoo ſal het bord C van de tafel af vallen. Hier aen ſiet men dat geſwindheyd voor ſterckte gaet.

XLVIII.

Een Ey boven op ſijn hoofd te konnen ſieden en koken.

NEemt een nieuwbacken brood ſoo heet als het uyt den oven komt, ſnijd het midden door, dat'er een gat in zy, doet daer het Ey in, en ſet het brood weder aen malkander, doet het in een korfjen ſet, het op uw hoofd, ſoo ſal het Ey gaer werden.

XLIX.

Om een Mortier van tien pond, door middel van een Wyn glas, op te lichten.

NEemt een metalen Mortier, ſet die om met ſijn bodem om hoogh, maeckt dat de bodem effen is, ſonder eenige bulten of oneffenheden. Laet deſe Mortier van acht of tien pond zijn. Maeckt dan een deegh, gelijk men neemt om de diſteleer-glaſen te lutteren, maeck dan op de bodem des Mortiers een walletje met dat deegh ſoo groot in't ronde omtrent dat'et de Roemer of Wijn-glas in paſt: Neemt dan een brandend papier, ſteeckt dat in de Roemer, en ſet die verkeert op de Mortier, en beſtrijkt hem rondom toe met het deegh, ſoodanigh dat'er de minſte lught niet in en kan komen. Als nu het papier ophoud te branden en de Roemer koud is geworden, ſult ghy by het glas, lichtelijck de

de Mortier konnen opbeuren, soo niet, komt sulcks by versuym dat het deegh niet behoorlijk aen de Roemer is geleght, en de lught in de Roemer gekomen is.

L.

Om ymand by nacht te doen schijnen dat'er spoock is:

KOopt eenighe Kreeften, steld op elk een waslighjen, laet se aldus in een Kamer of Thuyn loopen, soo sal men meynen dat het spoock is.

Item: Neemt Rapen, maeckt daar een figuur van als een Doods-hoofd, hanght die op een Kerkhof over eenigh licht dat in de Aerde staat, soo sal der bygaende vervaart werden en meynen dat het Doods-hoofden zijn die daer spoocken.

LI.

Om een langhwerpigh gesneden papier te smijten dat het op sijn kant sta.

VVAnneer men een papiertjen heeft een vinger lang, en een vinger breed smal, soo geeft men het ymand in handen, en vraegt of hy het wel ten eersten kan smijten dat het op sijn kant staet. Elck nu van het geselschap sal sulcks beproeven, en niemand, al smeet hy het honderd mael, sal het niet konnen doen: Soo sal een yder antwoorden dat sy het niet konnen doen. Neemt ghy dan het Papiertjen, slaet het in 't midden eens toe, niet dat het toegevouwen blijve maer

dat het half open zy: ſmijt het dan op de tafel, ſo ſal het wel haeſt op ſijn kant ſtaen, en de omſtanders ſullen om de pots moeten lachen.

LII.

Om een Ey ten eerſten op ſijn ſpits te ſetten.

COlumbus te gaſt zijnde by eenige Spanjaerden, welcke ſeyden of poghten dat ſy *America* gevonden hadden. *Columbus* zijnde de ware vinder daer van, dit niet konnende verdragen, liet een Ey op tafel komen, vraeghden de gaſten, of ſy het Ey ten eerſten op haer kant konden doen ſtaen, elk probeerde op de Tafel, maer niemand kon't uytvinden. *Columbus* neemt op het leſt het Ey op ſijn eynd, en ſlaet met geweld op de Tafel dat de ſpits boven breekt en het Ey terſtond bleef ſtaen, dit wiſten wy oock wel ſeyden de Spanjaerds: Nu ick *America* gevonden heb, antwoorde *Columbus* kont ghy *America* mede wel vinden, alſoo keeck een yder op ſijn neus.

LIII.

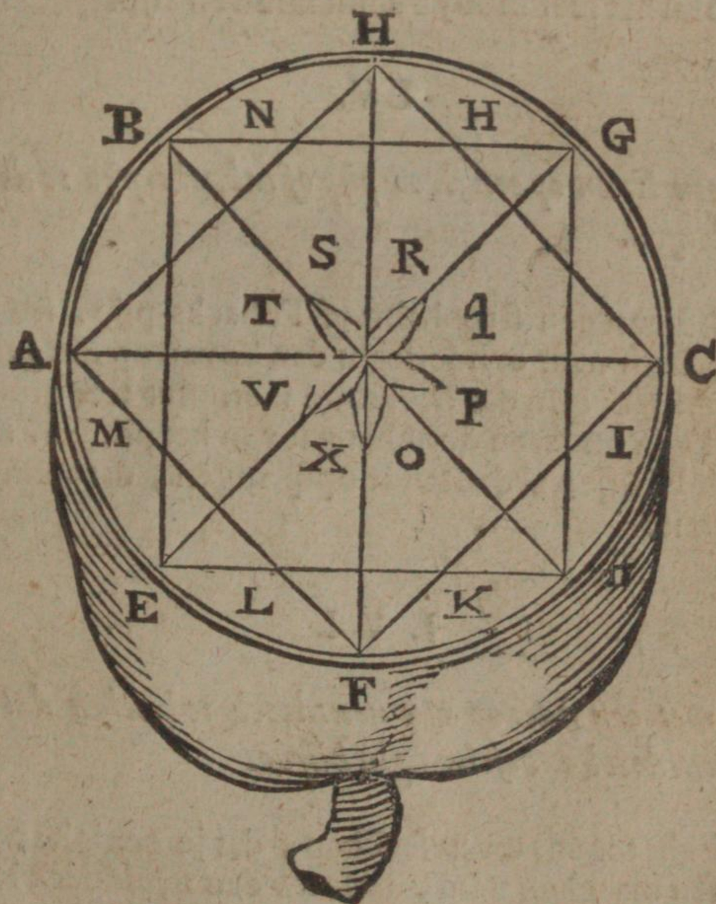
Om een houten Mannetjen op het water te konnen doen gaen.

NEemt een blockjen een ſpanne lang, maeckt dat onder hol, en giet'er loot in, of doet'er een ſteen aen: Laet dit blockjen boven plat zijn met een kleyn planckjen, ſet daer een Mannetjen met een vaentjen op, dat het daer op vaſt zy, en ſet

ſet ſulcks in 't water, ſoo ſal het door het vloeyen van het water voortgedreven werden en niet vallen, 't welck een aerdigh ſpulletjen voor de Jongens is.

LIV.

Om een aerdige Sterre in een Appel of Raep te ſnijden.

NEemt een tamelijke groote Appel of Raep, ſnijd hem overdwars half open, op dat ghy

een effen vlackte hebt, daer de Sterre op gesneden werd. Snijd voor eerst een dubbelt kruysdaer in na de linien A C, H F, B D, E G, soodanig dat gy het mes m . er een stroobreed diep in snijd, en dat niet recht neder, maer schuyns en dat dubbeld aen de linckerhand, en eens na de rechterhand als E F D; sulks kunt ghy op die wijs meerder linien maeck-ken, als H I K L M N, &c. dit gedaen zijnde, doet dan alle de stuckjes O P q R S T V, &c. daer uyt so sal het seer mooy t'aenschouwen zijn.

LV.

Om een Erwt op een stroo-pijp of tabacks-pijp te doen dansen.

NEemt een stroohalm of Tobacks-pijp, steekt hem over eynde, leght dan boven op het gaetjen een Erwtjen dat heel rond is en niet seer groot, blaest van onderen door het gat van het pijpjen, soo sal het Erwtjen al dansende opspringen, dat aerdigh te sien is.

L V I.

Om met een Mes op een neusdoeck te hacken dat de neusdoeck onbeschadight blijve.

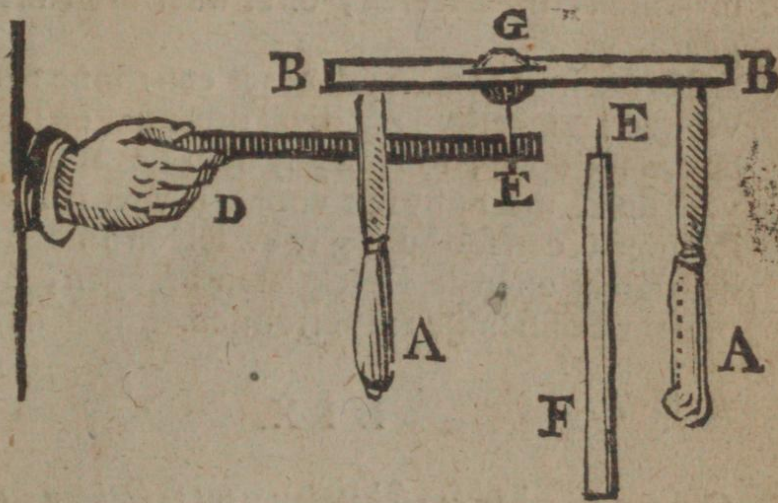
SEght tegens uw geselschap, dat je eenighe potsen maecken wild, datse uw een neusdoeck leenen met een mes, leght de neusdoeck op een glas, spand hem daer over, onder sterck na uw treckende en toehoudende, en gantsch gelijck op

de

de rand legge, hackt dan met het mes daer op, ſoo ſal het mes ſcharren krijgen ende de neuſdoeck ongeſchendt blijven.

L VII.

Om twee Meſſen die aen een ſtok ſteken op een Naeld te doen draeyen.

NEemt twee Meſſen A A, ſteekt die door den hoepelſtock B B, ſteeckt dan door den hoepelſtock in 't midden een dubbeldeſtuyver door G. Neemt dan een ander houtjen als D of als F, ſteeckt daer eën naeld door als E E, ſet daar de meſſen op, in 't middel-punt van de dubbelde ſtuyver G, ſoo ſullen de Meſſen daer op kunnen draeyen, dat ſeer aerdigh is om te ſien.

LVIII.

Om sich onsienlijck te maecken.

DEn onwetenden sal het voor seecker toverye schijnen, wanneer hy komt te hooren dat ick segh my onsienlijck te konnen maecken. Ick sal het echter konnen doen in alle geselschappen, op de marckten, in de Kerck, of al waer men maer begeerd.

Nu om kort te gaen, soo laet een tonne rondom vol gaetjes maecken, kruypt daer in, en laet hem boven toe doen, soo sult ghy door de gaten wel een yder sien, maer ghy sult voor een yder onsienlijck schijnen, dan soo kunt ghy uw selven in de ton op de Marckt en in de Kerck laten brengen, om uw presentie onsienlijck te vertoonen.

LIX.

Om een Ringh in een schotel waters te smijten, en die, sonder het water daer uyt te gieten, droogh daer uyt te krijgen.

NEemt dan een vlacke schotel, doet daer wat water in, en smijt daer uw ringh by: Nu is de vraegh hoe dat ghy uw ringh daer wederom sult uyt krijghen sonder uw vingheren nat te maecken? Soo moet ick aldus te werck gaen: Ick neem een groote Roemer of Bier-glas, en doen daer een brandend papiertjen in, terwijl het papier noch brandt, set ick de Roemer omghekeerd in 't water, en met sijn bodem na om hoogh, als

nu de loght die in de Roemer is begint kout te werden, soo sal alle het voght dat in de gedachte schotel was in de Roemer geperst werden, en de schotel sult ghy ledigh sien, dan kunt ghy de Ringh sonder uw handen nat te maecken, daer wederom uyt krijgen.

L X.

Om door een stuck broods een Roemer met Wijn ledig te maecken.

DIt gaet even op de selfde wijse als wy elders van de Kreeft hebben gesproocken, want een snede Broodts werdt soodanigh gesneden, dat het met sijn een deel in de Roemer met Wijn hanght, en met het ander deel daer buyte, neven by na als een Capitael U, maer de Roemer moet vol van Water of Wijn zijn.

L X I.

Om een Penningh in een glas te doen dansen.

DIt spel kan best in de schemer-tijd geschieden, wanneer men soo nauw niet sien kan hoe alles toe gaet. Set dan een roemer op een tafel, en neemt een penningh, deuyt of yets anders, doet daer een weynig pick aen, en maeckt'er een langh hayr aen vast klevend, en doet die in de Roemer, maeckt dat hayr aen het andere eynd van uw voorste vingher vast, door middel van wat pick, speeld

ſpeeld dan met uw vingers op de Tafel, even of gy op een Inſtrument ſpeelde, ſoo ſal de penningh bewegen en danſen.

L X I I.

Om ymant ſijn hembd door ſijn wambuys-mouw ſonder te ſchenden uyt te trecken.

'T IS ſeer wonderlijck als dit ymand eerſt voor komt, alhoewel het den wetenden geen groote ſaeck is, maer als het in een geſelſchap gedaen werd, kan men daar veel vermaeck mede hebben.

Laet dan ymant een hembd agter over ſijn rugge, en rondtom den hals toebinden of knopen, even of hy het degelijck aen hadde, doet de mouwen van het hembd mede door de mouwen van het wambais, en knooptſe rondtom den arm fraeytjes toe even of ghy het aen had. Dit gedaen zijnde, moet gy met ymand wedden, dat ghy hem ſijn hembd door ſijn mouw ſult uyt trecken, ſonder het ſelve te ſchenden. Als nu het wedſpul aen gaet, ſoo doet hem het hembd rondtom den hals los, als oock aan de handen, ſteeckt dan uw hand boven by de hals en het wambais in, treckt de eene mouw uyt, en ſteeckt hem in de andere mouw, met ſo veel van het hembd als ghy kunt, ſteeckt dan uw hand aen den arm in de mouw en trekt het hem daer al ſaghjes by de mouwen uyt, ſoo hebt ghy het wedſpul gewonnen, en d'omſtanders ſullen daer alle om moeten lachen.

L X I I I.

Om door een Kreeft een Roemer met Wijn te ledigen.

NEemt een Roemer vol Wijns of Waters, ſet die op een Tafel, neemt dan een Kreeft die gekoockt is, hanght die op de Roemer dat hy met d'eene helft in de Wijn of water hangt, en met d'andere helft buyten de Roemer, ſoo ſal het vogt dat in de Roemer is, ten minſten ſoo verre de Kreeft die raeckt, uyt de Roemer geledigt werden, maer men moet de ſteert in de Roemer hangen en de kop daer buyten.

L X I V.

Een wonderlijck Gogel-boeck om verſcheyde Figuren te vertoonen.

'T is ſeer aerdig een Boek op verſcheyde wijſen open te ſlaen, om te vertoonen dat een Boek vol beeſten is, en weder opſlaende dat vol menſchen is, en ten derden en vierden open ſlaende dat het vol boomen, huyſen, Schepen, &c. is.

Om dit in 't werk te ſtellen laet men een Boek maken even by na als de kooplieden haer winkel Boeken hebben met een Alphabet als A, B, C, en zoo maakt men dan het eerſte Blad met A, het tweede met B, en ſoo voorts tot het Alphabet uyt is. Dan begint men wederom van boven een nieuw Alphabet, en dat tot eenige reyſen toe. Die dan van 't eerſte Alphabet hebben Beeſten; het tweede Duy-
vels,

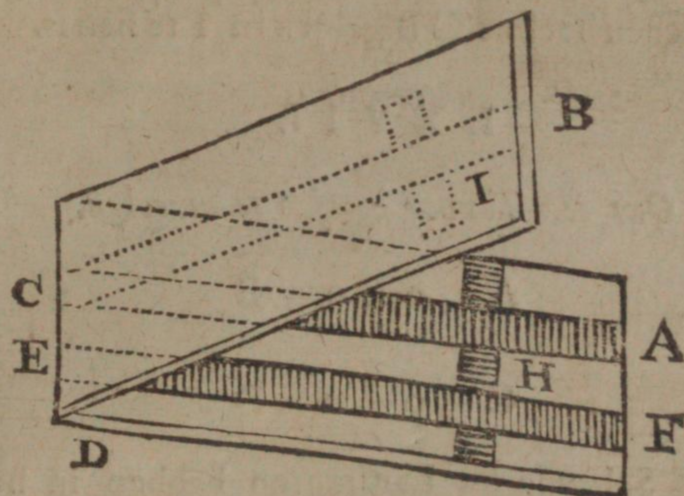
vels, het derde Soldaten, en soo voorts, tot ghy een gantsch boek uyt hebt.

Maer dit moet niet met een stijve hand, maer met een rassigheyd en behendicheyt gedaen werden, of anders is het terstond gemerckt.

L X V.

Een Toover of Gogel-Boeck om in te steecken met een Priem, welck men om eenighe Prijs steeckt.

MEn heeft op de Jaarmarckten en Karmissen eenige soort van Luyden, die met een Kraem komen in welcke sy als een loterie aanstellen; daer toe hebben sy een seker lankwerpig Boeck van dun Papier gemaeckt, dog de middelste Bladen sijn geteykent met silvere messen, spiegels, ringhen, lampetten en meer andere kostelijkheden, is't dat men met een spelt of eenig andere priem in dese bladeren steekt, soo heeft men soo een prijs als op dat blad staat, maer men komt 'er selden toe, want de middelste bladen sijn alle veel korter als de buytenste, is 't dan dat ymand in 't begin om te proberen voor niet steekt soo houden sy dese bladen los, en seggen dat men in 't midden moet steken, soo treffen sy dan een prijs: maar wanneer het om winst geschied, houden sy het Boek digt toe, soodanig dat de voorste uyterste bladen en de agterste, die beyde langer sijn, aen malkanderen komen, soo dat die daer in steekt, niet in de middelste, maer in de uyterste bladen komt te steken, in welcke geen prijsen geteykent staen, soo dat den steker sijn geld quyt is, en droevig bedrogen moet heen gaen: 't welk wel toverye schijnt te wesen.

L X V I.

Een aerdigh spel met twee planckjes.

OM dit te maecken soo neemt twee planckjes een spanne langh, een halve span breed, en en vierde van een vingher breed dick: Laet dese anckjes vierkant zijn gelijk als A C D F, sy moe- n oock beyde even groot zijn, en even dik dat'er en kleyn spijckertjen op de dickte kan geslaghen erden.

Dit gedaen zijnde, neemt dan drie roode lintjes f perkementjes, spijckert die daer op in deser ma- ieren: Neemt het lint A spijkert het in A, en aen et andere planckjen C B in C, spijckert oock het nt F in F en in het planckjen C B in E, neemt dan et derde lint spijckert dat op 't planckje C B in B, en de binne sijde, en spijckert het op het plauckje . D tusschen E C soo is het gedaen.

Wanneer men nu een stuckjen papier H leght ısschen de lintjes A en F, en de planckjes oplight

aen de ſijde van E C, ſoo ſal het papiertjen H leggen tuſſchen het lint C B gelijck in I te ſien is.

L X V I I.

Om een Toover kootjen te maecken.

A o o B

C o o D

DE Schapen en Lammeren hebben in hare pooten ſeer kleyne kooten, hier plegen wy, jong zijnde, vier gaatjes in te maecken en tweederley verwige draden in te ſteken, die wy door treckende, voor d'onkundighe Jonghens toverye ſcheen.

Om dit nu te beſchrijven, ſoo laet A B C D de koot zijn, maeckt vier gaetjes als o o o o, ſteeckt dan een roode draad door het gat by B dat hy weder uyt kome by het gat C, alſoo neemt een ſwarten draed, ſteeckt hem door het gat by D dat hy by A weder uyt kome, ſoo maken de draden in de koot een kruys, bind dan de eynden die buyten de koot zijn vaſt, en ſchuyſt de draden heen en weder, ſoo ſult ghy een aardigheyd met de draden ſien.

L X V I I I.

Om te doen ſchijnen met ſes planckjes dat 'er meer als honderd zijn.

NEemt de boven geſeyde planckjes A F D E C B, maeckt aldus noch vier aen malkanderen

en, dat is, dat het lint B geſpijckert zy aen een derde planckje, en de linten E F van gelijcken, wanneer dit tot ſes of acht toe gedaen werd, ſoo neemt de ſelve in uw hand, laet d'een voor d'ander uyt uw hand los, en als ghy een los laet, moet ghy een ander op nemen, ſoo ſullen daer meer als duyſend planckjes ſchijnen. Het gelijkt de onkundige mede wel toverye te zijn, wanneer het wat ras gedaen werd.

Ik heb het de Quakſalvers menigmaal op de kermiſſen, om de boeren by haer te vergaderen, ſien doen.

LXIX.

Een Leer te maken om ſteenen en diergelijcke uyt de Aarde te halen en op te ligten.

SNijd een Leer de groote van een Daelder, maakt in het midden een gaetjen daer door, en ſteeckt een Touwtjen door het gat, en laet aen het onderſte eynd een knoopjen ſijn, welke het Touwtjen doorhalende, onder tegen het gat aen kome en het ſelve toeſluyte, laet dit leertjen een nagt in water weyken, en plackt het dan ſoo nat op een Steen, trekt dan met het Touwtjen na om hoog, ſoo ſult gy de ſteen uyt de aerde halen.

Dit is een Philoſoophſche reden, want als het leertjen op de ſteen geplakt werd, perſt men al de logt die tuſſchen het leertjen en de ſteen is weg, welke het leertjen op de ſteen van buyten ſoo vaſt drukt dat het daer met geen geweld is van te trekken. Men noemt deſe leertjes gemeenlijck trekleertjes, maer sy trekken niet, want het geheele effect hangt van het perſen der logt.

L X X.

Om buyten in het Land alwaer men geen Tooren siet, de Wind te kennen.

ALs men buyten is gebeurt het wel dat men op een heye is, en dat men geen toor'n oft iets anders siet, om de wind te weten, ja selfs niet aen de Wolken van de logt, soo neemt een hayrtjen uyt u Hooft dat wat lang is, en houd dat met twee vingers aen het eynd, laet dat in de logt hangen, soo sult gy sien na wat oort van de Weereld dat het heen waeyt, als ghy nu niet en weet aen wat oort dat Oost of West is, soo sult gy dat aen de Zonne weten, want in den opgang is hy in het Oosten, op de middagh in het Zuyden, en in den ondergang in het Westen.

L X X I.

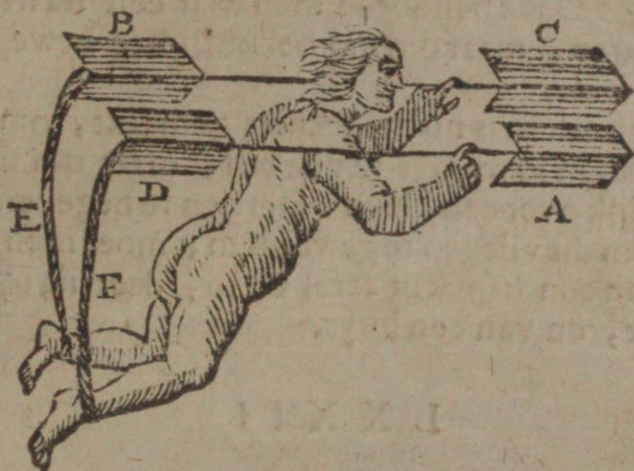
Een manier om door de Logt te vliegen.

MOnsjeur *Toinard* heeft een Instrument gesien met vier vleugels, door welken middel een mensch door de logt soude konnen vliegen: het welke ligtelijck te doen is.

A. *Is de regter Vleugel van voren.*
B. *De linker van agteren.*
C. *De linker van voren.*
D. *De regter Vleugel van agteren.*
E. *Een touw aen de Linker-voet, die de linker vleugel* B *neertrekt, wanneer de regter-hand de vleugel* A *nedertrekt.*

F. *Een*

Een touw aen de regter-voet, die de vleugel D neertrekt, wanneer de linkerhand de vleugel C neerhaalt.

Dit Werk-tuig nu beſtaat in twee ſtokken, die
an elk eind een vleugel van taf gemaakt hebben,
elke van boven naar om laag gevouwen is, gelijk
en gebogen riet, of gebroken pijl.
Wanneer men nu vliegen wil, legt men deſe
okken op de ſchouders, ſoo dat 'er twee vleugels
an voren ſijn en twee van agteren. De voorſte
erden door de handen bewogen, en de agterſte
oor de voeten, die de vleugels met een touw trek-
en, ſijnde aan de voeten vaſt gemaakt.
De manier nu om deſe vleugels te bewegen is de-
, namelijk wanneer de regterhand de regter vleu-
el neder trekt, die voren met A geteikent is, ſoo
ekt de linker voet, door middel van het touw E,
linker vleugel B naar om laag, en ſoo vervolgens
ekt de linkerhand de vleugel C van voren naar
mlaag, wanneer de regter voet D van agteren over-
ands naar om hoog trekt.

Om dit wel te doen, behoorde het Lichaam aan elke deel yets te hebben dat logtig is, en van groot beslag om de swaarte des Lighaams wat te gemoet te komen. Oock behoorde men daar een staart by te practiseren, maar om die behoorlijk te bewegen is qualijk kans.

Dit vlieghen is nu mede niet gemaakt, om daar mede langh in de logt te vliegen, maar om sig gemakkelijk over een kleyn watertjen te begeven.

En om dit vliegen te gewennen, moet men sulcx eerst van een banck of tafel doen, daer na uyt een venster, en van een huys.

LXXII.

Wanneer een Kloot niet en kan door het gat, is dat de schult van het gat ofte van de Kloot, of is het dat de Kloot te groot is, of het gat te kleyn.

DEse questie kan geappliceert worden tot verscheyde andere saken, by exempel, soo het hooft van den Mensche niet en kan in den hoedt, of in een Kaseel, of het been in de steevel, is het daarom dat het been te groot is, of de steevel te kleyn; als ietwes in eenigh vat niet en mach, is dan het Vat te kleyn, of isser te veel van 't geene men daar in vullen wil; wanneer een elle juyst eenigh stuck Laaken niet juyst uyt en meet, is het om dat de elle te kort zy of het Laken te langh; en hoewel diergelijcke questien belachlijck schijnen, ook en worden de selve niet voorgestelt als om te lachen; nochtans isser eenige subtijliteyt des geests in om die te solveren, want soo ghy seght dat het de schult van de Kloot is, dat die te groot is, ik segge

dat het niet en is, om dat soo het gat grooter waar souder de Kloot door moogen, 't is dan veel eer de schult van het gat; soo gy toestaat dat het de schuldt is van het gat dat te kleyn is, ick sal weer contrary bewijsen, want waar de Kloot kleynder sy soude door het selve gat kunnen passeeren, ten kortsten soo gy seggen wilt, dat de schult aen beyde zijden is, ick hebbe wederom iets daer tegen, want soo het eene ofte het andere wort gecorrigeert, te weten het gat of de kloot, soo en sal daar geen swarigheyt zijn, waer aen is de schult dan soo het niet en is gesamelijck, noch aen het eene noch aen het andere? 't en is aan 't eene noch aen 't andere onderscheydelijk, want verbeterende alleenlijk de Kloot, ofte alleenlijck het gat, en verbeterende het een en het andere na proportie, sal de swarigheyd van den doorganck weg genomen zijn, het is niet van nooden het eene gesamelijk met het andere, noch oock onderscheydelijck een van beyde, maar het eene of het andere, of in deferentie alle bey te samen.

LXXIII.

Van een Lampe, die niet uyt gaat, hoe dat men se in de Sack draagt ofte over de Aarde rolt.

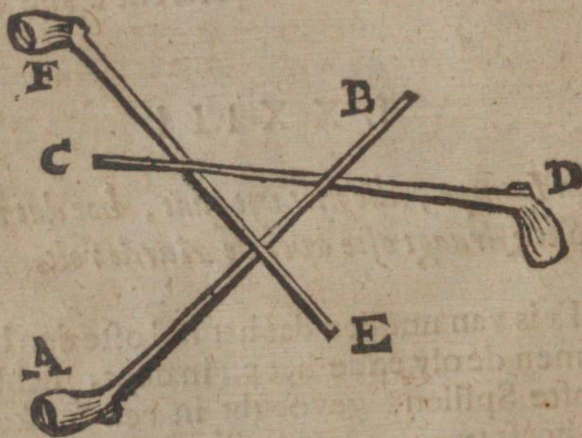
HEt is van nooden dat het hol ofte den bak, daer men de oly ende het pit in doet, hebbe twee assen ofte Spillen, gevoeght in een Cirkel, dese Cirkel heeft twee andere Spillen die in een tweede Cirkel komen, van Koper ofte van andere harde materie, en eyndelijck dese tweede Cirkel heeft noch sijn particuliere Spillen, gevoegt in eenig ander

der ront lighaem dat om de lampe heenen komt, in-voegen dat daar sijn 6 spillen voor 6 diferente stellingen die daar zijn boven, beneden, voor, agter, ter regter en onder ter slincker sijden, en door hulp van dese Spillen met dese bewegelijke Cirkels, de Lampe sijnde in het midden, vint sig altijt gestatueert in haer swaerheyts middelpunt, ook hoe men de selve keert, of went, ofte poogt om te werpen, het welke genoegelijck en wonderlijck is, voor die de oorsaak daer van niet en begrijpt.

Men seyt dat een seker Keyser sig eertijts een wagen of sitplaatse heeft doen toerusten na dese konste gemaakt, ook soo dat hy sig altijt bevont in sijn rustplaetse, aen wat sijde dat de wagen quam te schudden ofte te hellen, ja selfs soo de wagen omver gevallen hadde.

L X X I V.

Om dry stokken, Pijpen, Lepels, &c. over eynde te setten, dat 'er een Wyn-kan sonder vallen op kan staen.

NEemt d'eerste Pijp A B, steld des selfs een eynde om hooge, en het ander eynd op een Tafel,

Tafel, legt hier op overdwars de Pijp E F, ten derden voegt de laatſte Pijp C D onder de Pijp van A B, komende met C op E F, makende in 't midden een triangel. Dit gedaan ſijnde ſullen de Pijpen over eynde blijven ſtaen, waar op men een ſchotel, kan, of yets anders kan ſetten.

L X X V.

Om een hout of yets anders in ſtucken te ſlaen met de eynden op twee Roemers gelegt, ſonder dat ſe ſtorten of breecken.

WAnneer ghy dit begeert te doen, ſoo moet ghy twee glaſen op twee banckjes van gelijke koogte ſetten, twee of drie voet van malkander, legt dan uw ſtockjen of yets anders even op de kant van de glaſen; de eynden van de ſtokjes dienen wel wat ſcherp gemaeckt: dit gedaen zijnde, ſlaet dan met een kloecken ſtock in 't midden van het ſtockjen dat op de glaſen leyd, ſoo ſal het ſelve aen ſtucken ſpringen, ſonder de glaſen te breken of het vogt daer uyt te ſchudden.

Dit kan mede met twee rieten of ſtroohalmen geſchieden.

Op gelijke wijſe kan men op de Roemers, of op de hand een been ſtucken ſlaen, met de rugh van een mes, wanneer het been op de muys van de hand en de twee voorſte vingers komt te ruſten.

LXXVI.

Om een Windt-bol te maecken.

LAet een koperen Appel maken, daer ontrent een half pinte nats in kan, maekt daer een kleyn gaetjen in, soo dat 'er maer een kleyne speld door kan gaen, steekt hem dan in 't water, en vol zijnde, leght hem dan in 't vuur, soo sal daer een seer stercke windt veroorsaeckt werden, wonder om te hooren.

LXXVII.

Om een vierkant gat rond te doen schijnen.

MAeckt in een bort-papier of ander papier dat stevigh is, een vierkant gat, houd sulcks in de Sonne of kaers-light, en laet het light door het gat schijnen tegens een muur, so sult gy bevinden, wanneer het op sijn distantie gehouden is, dat de Son of 't licht rond sal zijn.

LXXVIII.

Om drie meſſen op de pund van een Naelde te doen danſen.

VOeghd drie meſſen aen malkanderen, in gedaente van een balance, en een naeld in de hand houdende, ſteld het punt daer van onder de rugge van het middelſte mes A, aen welckers eynden de twee andere meſſen zijn houdende. Dit gedaen hebbende, kond ghy ſachtelijck blaſende, ligtelijck de meſſen doen ſchudden, beven, bewegen en danſen op de punt van de Naelde.

LXXIX.

Om ymand te vertoonen dat alle dingen met hem omdraeyen.

NEemt ymand uyt den hoop, laet hy uw vaſt houden, en doet ghy de oogen toe, laet hy u

dan

dan honderd mael in een cirkel rondom leyden met een geswindheyd, soo sal hy neder sijgen en alle dinghen sullen met hem schijnen om te draeyen, daer ghy selver, die de oogen toe gehad hebt, recht op sult blijven staen, sonder elders van te weten.

LXXX.

Om houte Mannetjes te maecken die boven van een gespannen touw na beneden af loopen.

'T IS een sonderlinge Kinder-vreughd, wanneer sy elders hoogh een touw spannen, en op de Aerde vast maken, en datse daer op een houte Mannetjen stellen, die aan elke sijde een looden kogel heeft, daer van neer laten lopen.

Het touw dan dus gespannen zijnde, maecken sy dat aen beyde sijden een lode kogel is gemaeckt, in diervoegen als het Mannetien van boven naer om laegh komt, het recht op blijft staen, en door dese kogels in balans gehouden werd. Dit is voor den onkundigen aerdigh om sien. Wanneer sy in de hooghte zijn en noch stil staen, maeckt men daer een kleyn Mosketjen aen, 't welck aengestoken zijnde en afgeschoten, sal het Mannetjen terstond van boven na beneden afloopen.

LXXXI.

Met vijfderley gewighten allerley last te wegen van een pond tot 121 toe.

YMand wil niet meer hebben dan vier gewighten, waer mede hy van een tot 40 kan wegen: soo

oo moet ſijn eerſte gewight een pond wegen, het veede 3 pond, het derde 9 pond, en het vierde 7 pond.

Indien hy nu een pond wegen wil, ſoo heeft hy en pond. Wil hy 2 pond wegen, ſoo legt hy in 'eene ſchale 3 en in d'andere een pond. Wil hy ier pond wegen, neemt hy 3 en een, voor 5 pond, ght hy in eene ſchael 9 en in d'andere ſchael drie en en, en aldus vaert hy voort tot veertigh toe.

Wanneer men oock met weynigh looden van 1 ot 32 wil weghen, moet men oock vier gewigten ebben. Het eerſte zy een loot, het tweede drie ood, het derde negen lood, en dewijl 9, 3, en een oen 13, ſulcks van 32 geſubſtraheerd komt noch 9, ſijnde het gewight des vierden wights.

Met 5 gewighten kan men van 1 tot 100 toe we- en. Het eerſte zy een pond, het tweede drie pond, et derde negen pond, het vierde 27 pond, deſe naken te ſamen uyt 40 pond, en van 100 geſubſtra- eert blijft 60, zijnde de ſwaerte des vijfden gewigts. ndien men dan alſoo voort gingh, en na 60 nam och 81, ſoo kan men van 1 tot 121 pondt veghen: Aldus kan men verder en verder aen.

LXXXII.

Hoe een kind en een ſterk man aen een ſtock een groo- te laſt dragen kunnen, en dat ſe beyde na haer ſterckte dragen.

LAet de ſtok die ſe dragen ſullen ſes voeten lang zijn, en 't gewigt dat daer aen gedragen werd, vijftigh ponden zijn; indien dit gewight nu recht

in 't

in 't midden hingh, souw de jonghen te swaer dragen: wat raed om dese jongen te verligten, schuyft dan het gewight twee voeten van het midden des stocks na de Man toe, so sal het de Jongen veel ligter konnen dragen als te vooren.

LXXXIII.

Een stock of groote merg-beenen op twee strooshalmen stucken te slaen.

LAet twee Persoonen elck een stroo-halm, dubbeld te samen vatten, legd de stock dan met beyde sijn eynden op de stroo-halmen, slaet dan daer midden op, so sal uw stock in stucken springen. Sulcks kan oock aen de Tafel met groote mergbeenen gedaen werden, wanneer men die met de rugh van een mes reght in 't midden raeckt.

LXXXIV.

Om drie of vier honderd pond Steens op sijn buyck te konnen slaen.

MAer als men considereert dat des buyks pens-sack als een blaes opgespannen is, en een opgespannen blaes wel duysend pond gewigts van noden heeft, eer hy sal stucken bersten, sal men oock lichtelijck konnen beseffen, dat vier honder pond steens sonder groote swaerte of beschadiging te hebben, op de buyck kan geleght en in stucken geslagen werden.

Om

LXXXV.

Om een Fles met een ſtroo-halm op te beuren.

NEemt ongebruyckt ſtroo dat ſtevigh is, vout dat te ſamen, ſoodanigh, dat het een hoeck aeckt, ſteeckt het in een nauw-gehalſde fles, ſoo at het grootſte eynd uyt den hals der fleſſe kijkt, en et ander eynd ſigh ter ſijden in de fleſſe uytſpreyde; s dan na de proportie van den hoeck die in 't glas omt, vattende het ſtroo van buyten, ſult gy kun-en de voorſchreve fleſſe by het ſtroo oplighten, en t ſoo veel ſeeckerder als den hoeck des ſtroos ſal ſcherper zijn, en dat eynd dat geboghen is, het auwſte komen ſal by de perpendiculaer Linie, die het andere eynde correſpondeert.

LXXXVI.

Om een ſtock op het uyterſte van de vinger over eynde te doen ſtaen ſonder vallen.

MAaeckt of ſteeckt aen de bovenſte eynden van een ſtock twee meſſen vaſt, ſoodanigh als de Figuur uytwijſt, ſteld dan het eynde van de ſtock op uw vinger of duym, of anders op de hoeck van een tafel of banck, en de ſtock ſal over eynde blijven ſtaen, al was het dat men daer de kamer mede langhs ging.

LXXXVII.

Om 's avonts in den doncker te weten hoe de wint is.

SOo wanneer ghy 's avonts in den doncker op de ſtrate of in een Tuyn zijt, ſoo weet ghy wel waer Ooſt, Weſt, Zuyd en Noord leggen, als gy evenwel niet ſekerlijck en weet hoe de wind is, ſoo maeckt

maeckt u vingher in de mondt nat, en steeckt hem dan om hooge, soo sal aen die sijde daer de vingher eerst koud werd, de windt van daen komen.

LXXXVIII.

Om eenige aardige vertooningen in een duystere kamer te doen.

DIt dient best in de nagt gedaan, om beter te vertoonen, laat dan A B een kamer zijn,

A B C

die groot is, en B C een kamertjen dat veel kleynder is, en neemt dat B een muur is tussen de kamers A en C. maakt in de muur B verscheyde gaatjes, in welke men kleyne glaasjes met verscheyde geschilderde figuren kan setten. Soo men nu een lamp stelt in de kamer B C, voor een der gaaten daer een glas in is in B gemaeckt, soo sullen sigh die figuren met hare koleuren geheel groot op de wand A vertoonen seer aerdig om te sien. Op die wijse kan men ymand des nagts een tooverye laten sien, want na de figuren op het glas sijn, sijn ook de beelden in de duystere kamer.

LXXXIX.

Om ymand in een spiegel te doen vertoonen dat hy een beesten kop heeft.

DIt schijnt wel tooverye te sijn, al hoe wel het niets en is. Men laet een rad maken dat agt-

hoekig is, 't welk men elders op een bequame plaets vast maakt, op dat het met een hand-vat mag omgedraeyt werden. Op dese agt oppervlakken van dat rad, laet daer eenighe hoofden van beesten of duyvels schilderen.

Boven dit rad maakt men een katrol aen welcke men een spiegel vast maakt, soodanig, dat die voor de spiegel staet, de figuuren van het rad konnen in de spiegel sien, en sig in 't midden van de spieghel vertoonen, als 'er nu ymandt komt, die van de kneep niet en weet, en in de spiegel siet, sal bevinden dat hy soodanigen beeste kop heeft als 'er in de spiegel vertoont werd.

Men moet maken dat dit rad wat bedekt gehouden werd, en dat men het heymelijk kan omdraeyen, op dat de figuren sig verscheydentlijk in de spiegel vertoonen. Men moet oock versorgen dat 'er geen swangere Vrouwen ontrent komen, op dat se niet komen te schricken.

X C.

Om ymand in een Spiegel te doen sien wat voor een Vryer of Vrijster hy hebben sal.

MEn heeft by sommige luyden, die men Toovereessen noemt sekere konsjes, die maer in een gauwigheyd bestaan, en d'onnoosele laten sig menigmaals misleyden, agtende dat het de Duyvel doet.

Onder allen heb jer die ymand laten sien wat voor een Vrijster een jongman sal hebben, of wat voor een vryer een Vryster sal hebben. by welke sy veel dingen of liegen en raden, of uyt uw eyghen woorden

den giſſen, ſoo je by haer maar niet bekend en zijt.

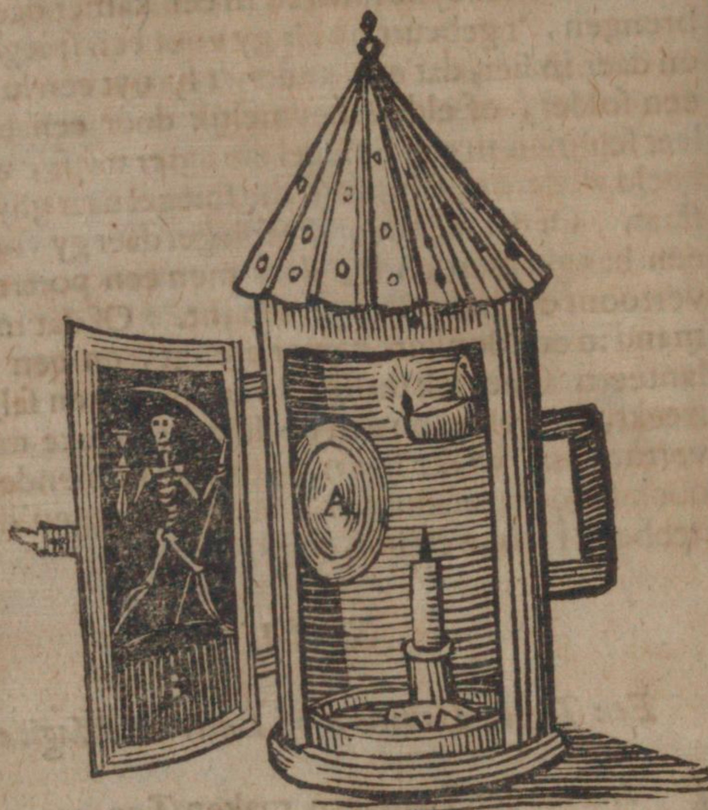
Nu om haar konſt in 't werk te ſtellen hebben ſy dikwils verſcheyde ſpiegels in een kamer daer ſy uw brengen, 't gebeurt nu als gy voor een ſpiegel keert en daer in ſiet, dat een ander 't ſy uyt een luick van een ſolder, of elders heymelijk door een beeldſel laet ſchijnen in een Spiegel die agter uw is, welkers beeld wederom ſchijnt in die ſpiegel daar ghy voorſtaat. Of dat regt over die ſpiegel daer gy voorſtaet een hangkamertjen is, daer men een portret door vertoont dat in uw ſpiegel ſchijnt. Of dat men yemand in een donkere kamer brengt, en een toverlanteern (daer ick terſtond van ſpreecken ſal) ontſteekt, in welke ſoo een beeldjen is welcke men wil vertoonen, welke ligt in de ſpiegel komende, ghy oock ſoodanigen ſult ſien, als ſy uw ſeggen dat ghy hebben of trouwen ſult.

XCI.

Een Tover Lanteern of Laterna Magica.

LAet uw een Lanteern maken Toorens gewijs, gelijck de Figuur hier achter uytbeeld; achter aen moet een lampjen hanghen of men kan 'er een kaers in ſtellen die met ſijn light ſoo hoogh komt als het glas A ſtaet. Voor het light dan van deſe lamp of kaers ſteld men een rond geſlepen glas, ſoodanig dat het vaſt kan ſtaen. Regt voor dit glas komt een deurtjen, in welcke een ſchuyfjen is, om daer allerley Figuuren van gebacken glas daar in te ſetten gelijck B aanwijſt. Deſe Figuuren kunnen verſcheyden zijn als een Dood, Ruyters te paerd, Le-

gers, Beesten, Sonnen, Monsters, Spoken en diergelijcke.

In dit venstertjen nu soo een Figuur als ghy begeert, gesteld hebbende, doet men het venstertjen toe. Als dan gaet men in een duystere kamer, en men laet het licht tegens een Muur door het glas dat in de lanteern is, en het geschilderd glas heen schijnen: soo sal het alles in 't groot tegens de muur schijnen, even of de beelden leefden, alle met haar behoorlijcke verwen, so dat het den onbekenden to-

veryeſouw ſchijnen: hoe verder gy nu van de muur afgaet, hoe grooter de beelden ſullen ſchijnen.

Als men nu het beeldjen uyt het venſtertjen doet, en ymand van verre ſtaet, ſoo kan hy een kleyne letter van verre gemackelijck leſen, wijl de letteren niet alleen verklaert werden, maer oock vergroot: zijnde ſeer bequaem om op het bed te ſtuderen.

XCII.

Om ymand valſch te doen ſien, ſoodanig dat hy met ſijn vinger ſeker ſtockjen niet ſal aenraken.

DIt is maer een kinderſpel, doch is een konſt in de *Optica*. Laet ymand een ſtockjen in ſijn hand hebben, houd dat in de hoogte, laet dan een ander die het een oogh toedoet met ſijn uytgeſtoken vingher daer na toe loopen, ſoo ſal hy de ſtock niet raecken maer mis gaen. Soo hy het juyſt komt te treffen, ſoo is 't een gheluckjen dat niet altijd gebeurd.

XCIII.

Om een Menſch alſoo te diſponeren, dat hy een ducaet op een mes leggende, niet ligtelijk ſal afſlaen.

STeeckt een Mes in de houten wand, daer men mackelijck kan na toe gaen, ontrent ſoo hoogh als den perſoon ſlaen ſal, leght dan op het eynde van het heght een ducaet of ander ſtuck gelds, ſegt teghens ymand dat hy ſijn lincker oorletjen met de rechterhand vaſt houde, en dan de lincker-hand

door de rechter arm steke, en het linker oogh toe maecke, en alsoo over dwers na het mes toe loope, en met de middelste vingher van de linckerhand de ducaet afstooten, soo sal hy gemeenlijck mis loopen.

XCIV.

Om ymand aldus te disponeren, dat hy met beyde sijn opene oogen niet recht en sie.

LAet ymand in een kamer zijnde, drie of vier schreden van een open deur af treden, en de selve de rugge toe keeren, geeft hem dan een houte Tafel-bordjen in sijn hand, en wed met hem (indien hy hier onbedreven in is) om so veel als hy wil, wanneer hy sigh niet omkeere, 't selve niet door de deur sal smijten, oock sult gy hem noch vergunnen over de linker schouder te moogen sien, soo sult gy het sonder twijfel gewinnen; want hy sal het bord hier of daer in een andere hoek van een kamer smijten.

Als men nu op diergelijken wijs mede met negen kegels speeld, sal men daer veel klughts mede hebben.

XCV.

Een Figuur of conterfeytsel alsoo te stellen, dat alles wat daer in geschilderd is, sig mismaekt vertoone.

DIt kan geschieden door middel van een kaers of Sonne-schijn. Voor eerst laet men een Figuur

y op eten sal, soo sal hy niet kunnen eten van al 't ene op 't selve Tafelbort geleydt sal worden, en vilt gy sulks beteren, suldy hem een weynig Brandewijns te drincken geven, ende een schoon Telore doen geven, ende als dan sal hy konnen eten.

C I I.

Om ymant die men niet gaern aen de Tafel sit een pots te spelen.

WAnneer men yemand heeft, die buyten dat hy genoodight is u Tafel vriend dagelijcks soeckt te wesen, soo neemt de wortelen van *Arum* in duyts *Kalf-voeten* geseght, en snijd die voor sijn plaets daer hy sit, over de Salade in plaets van Ajuyn of parey, en laet hem sulcks eten, soo sal sijn mond soo brandigh heet werden, als of hy met spelden en naelden door-stoken wierd.

C I I I.

Om te maken dat al wat yemand eet, bitter schijnd.

VVAnneer ghy een panne-lecker aen u Tafel hebt, en om hem de spijse teghen te maken, soo wast u tafel-laken en servetten, en al wat op de tafel leyd met het assiedsel van Coloquinten, soo sullen sijn handen, mes, tafelborden, en voorts al wat hy in de mond steekt, bitter werden. Men kan oock het poeder van Coloquinten nemen en maecken daer de hand-doeck, servetten, en tafellaken mede bitter.

C I V.

Om te weten hoe ymands naam is, al was het oock dat men hem noyt geſien had. Ook hoe men ymands geboorte ſal ſeggen, of wat hy gegeten of gedronken heeft.

SO moet den perſoon diens naem gy ſeggen ſult, ſoecken het bladt daer ſijn naem in ſtaet, neemt dat het is Alexander ſtaet op Fol. 2. onder de letter R die boove de cijfer getallen ſtaet, welke R die de naam ſal ſegghen wel moet onthouden, en dan geeft u vrient achter in de letter R in de hant, en laet hy ſoeken het cijfer dat achter Alexander ſtaet, is hier 28, vraecht hem in wat kertier, dat ſal daer ſijn in 't 4, dat is 't leſte kertier, ſiet dan wat letter daer voorſtaet, dat is dan Z. ſoo geeft u vrient dan in de handt de regeerende letter Z, en vraecht hem waer dat ſelve cijfer getal ſtaet, hy ſal ſeggen in 't bovenſte, want het was 28.

Soo ſegt dan by u ſelven van A af is, 58. B. is 60. C is 28. ſoo dat ghy daer kont ſien dat hy gedacht heeft op die naem, waer achter ſtaet 28. en dat is dan op No. 2 Alexander, alſoo Alexander. daer voor of neffens de No. 2 ſtaet, en ſoo ſult ghy altiit ſeekerlick vinden de naem van de geene die ghy begeert te weten.

De ſelve manier moet gy oock volgen in de andere gebruyken, 't ſy van de tijdt van ymants ghe-boorte te ſegghen, ofte van 't eeten of drincken. En dit ſoo doende, ſult ghy daer in noyt konnen miſſen of Falieeren.

Adam

M.

dam	1
braham	3
mandt	4
chab	6
nnas	2
llart	5
haſweros	7
nnanias	8
bſalon	9
chas	10
bel	12
uke	13
delph	11
pelles	15
lbert	14

R.

lbertus	30
Æneas	29
lexander	28
lberickus	27
melingh	26
urelijns	25
delbolt	24
byas	23
ris	22
Ariaen	21
Arien	20
Agrijpa.	19
Æmilius	18
Adrianus	17
Andries	16

G

Aquijla.	31
Arioſtus.	32
Antiochus	33
Aminadap	34
Apollo	35
Aron.	36
Aernout	37
Arnoldus	38
Amos	39
Ambroſius	40
Antonius	41
Amon.	42
Androu.	43
Appolonius	44
Antonis	45

B.

Auguſtinus,	60
Auguſtus.	59
Abdyas	58
Abya	57
Agar	56
Aggeens	55
Amas.	54

B.

Balthaſer	53
Barnabas	52
Baat	
Baſtiaan	51
Baerent	50
Baudewijn	49
Balduinus	48

Bart-

Barthout	47
	M.
Bartholdus	1
Bampfield	2
Bartholomeus	3
Brandolfus	4
Baruch	5
Balthus	6
Blaſcus	7
Benjamijn	8
Beda	9
Beltram	10
Bernart	11
Bertramus	12
Beukel	13
Benedictus	14
Bertholt	15
	R.
Bryan	16
Bonaventuer	17
Boethyus	18
Bonifaſius	19
Broer	20
Blondus	21
Bugge	22
Bullenger	23
Bruyno	24
Bruyn	25
Brugman	26
Borrit	27
Benningh	28
Boey	29

Burgert	30
C.	G.
Caſper	31
Caleb	32
Carel	33
Claudianus	34
Claudius	35
Claes	36
Cæſer	37
Caſius	38
Caſimirus	39
Camillis	40
Craſſus	41
Creſus	42
Cephas	43
Cnelis	44
Clement	45
	B.
Cenus	46
Cleophas	47
Chryſtopher	48
Criſtiaen	49
Crijſpijn	50
Ciprianus	51
Cyrillis	52
Cyrus	53
Cyrenius	54
Collen	55
Coppe	56
Coert	57
Colramus	58
Coenraet	59

Cem-

Cemmer	60

M.

Constantinus	1
Constansius	2
Constynus	3
Cornelis	4
Colmus	5
Cutbertus	6
Curtius	7

D.

Damas	8
David	9
Daniel	10
Daus	11
Dagobert	12
Darius	13
Daem	14
Degbert	15

R.

Densel	16
Derrick	17
Denijs	18
Dietert	19
Dennis	20
Demetrius	21
Dermond	22
Demonicus	23
Democritus	24
Dirck	25
Didacus	26
Didimus	27
Dionysius	28
Diodorus	29
Diocletianus	30

G.

Douwe	31
Donatus	32
Dominicus	33
Domitius	34
Dorathus	35
Druncanus	36
Drusius.	37

E.

Elkana	38
Emanuel	39
Esdras	40
Efraim	41
Esaias	42
Erasmus	43
Egbert	44
Engelbreght	45

B.

Engel	46
Emme	47
Everard	48
Ezechiel	49
Eusebius	50
Eugenius	51
Eustachius	52
Ernestus	53
Emmericus	54
Eleazar	55
Elias	56

Elijſeeus 57
Ellis 58
Ely 59
Efftinc 60

M.

Eobanus 1
Enoch 2
Elloy 3
Edoart 4
Edulphus 5
Elmer 6
Evan 7
Ewout. 8

F.

Frans 9
Francoys 10
Franciskus 11
Fabyanus 12
Fabius 13
Fabrycius 14
Flamunus 15

R.

Ferdinandus 16
Felix 17
Fredrick 18
Feſtus 19
Frits 20
Fieg 21
Filebert 22
Firnuanus 23
Firminus 24

Fop 25
Focke 26
Foywler 27
Focco 28
Floris 29
Floriaen 30

G.

Florymondt 31
Florentiſus 32
Florus 33
Fortunatus 34
Floridon 35
Franck 36
Folckert 37
Fylemon 38
Fulgenſius 39

G.

Gaaf 40
Gaſper 41
Galenus 42
Gamaliel 43
Glaude 44
Gabriel 45

B.

Gajus 46
Gavius 47
Gemma 48
Gervaes 49
Geraert 50
Germanicus 51
Gerbrandt 52

Gelain

G[illegible]ain	53	Hardolph	23
G[illegible]lius	54	Haelewijn	24
G[illegible]dolfius	55	Herbert	25
G[illegible]rgius	56	Hermanus	26
G[illegible]us	57	Hayo	27
G[illegible]ion	58	Harroch	28
G[illegible]bertus	59	Havick	29
G[illegible]liam	60	Heertje	30
	M.		G.
G[illegible]bertus	1	Hillegert	31
G[illegible]is	2	Heraclitus	32
G[illegible]gorius	3	Henrick	33
G[illegible]aerdt	4	Helias	34
G[illegible]gaf	5	Hector	35
G[illegible]tſchalck	6	Henoch	36
G[illegible]thardus	7	Hero	37
G[illegible]win	8	Herodotus	38
G[illegible]ſen	9	Herkules	39
G[illegible]tavus	10	Hillebrandt	40
G[illegible]us	11	Hildrick	41
G[illegible]l	12	Hiskyas	42
G[illegible]rlich	13	Hieronymus	43
G[illegible]	14	Hippolitus	44
G[illegible]ldert	15	Hyop	45
H.	R.		B.
H[illegible]s	16	Hyrcanus	46
H[illegible]nan	17	Hipocratus	47
H[illegible]el	18	Horatius	48
H[illegible]arya	19	Hoſeas	49
H[illegible]man	20	Homerus	50
H[illegible]ybal	21	Hugoo	51
H[illegible]drianus	22	Hubert	52

Hulderick 53
Honorius 54
Hoſtilius 55
Humſtrey 56

I.

Jan 1
Japhet 2
Jaques 3
Jaſper 4
Jſaac 5
Jſrael 6
Jsbrant 7
Jacob 8
Ignatius 9
Jaſon 10
Jperyus 11
Jephta 12
Jmant 13
Jeremias 14
Jelle 15

R.

Jethro 16
Jerubbabal 17
Jechonyas 18
Jeroboam 19
Jeſus 20
Jeronymus 21
Job 22
Jonas 23
Johannes 24
Joſua 25
Jonathan 26

Jannis
Jeye
Jmmen
Jcke

Jorden
Jooſt
Jochem
Joſeph
Joachimus
Jnnocentius
Jſocrates
Joſias
Joſua
Jsboſchet
Judas
Juda
Junius
Jnuhus
Julyanus

Juriaen
Juſtinianus
Juſtynus
Juſtus

K.

Kellam
Kees
Karel
Kenelmus
Kibbe

Kae

aem 55
oenraet 56
oendert 57

. siet oock op C.

M.

L.

asarus 1
aurens 2
ambert 3
eonardus 4
eus 5
ewis 6
eendert 7
eo 8
eopoldus 9
eonel 10
even 11
evynus 12
ebertus 13
oth 14
odewijck 15

R.

ouys 16
ucas 17
uke 18
as 19
ubbert 20
ucius 21
udovicus 22
ely 23

Lucefer 24

M

Manaſſe 25
Mattheam 26
Mallachias 2
Marmaduke 28
Marten 29
Marcelus 30

G.

Matteus 31
Marvinus 32
Marinus 33
Matthias 34
Martynus 35
Maliaert 36
Maxmiliaen 37
Maxſimymis 38
Mauritius 39
Mahu 40
Marturinus 41
Marcus 42
Madock 43
Magnus 44
Mansvelt 45

B.

Merrick 46
Melſen 47
Ments 48
Melis 49
Menſoo 50
Mees 51

Meyndert 52
Mels 53
Melchiſedech 54
Melchior 55
Metrydates 56
Merkurius 57
Mylenus 58
Mydas 59
Michael 60

M.

Miles 1
Meſes 2
Morroc 3
Montangne 4
Monticy 5
Moab 6
Mopſus 7

N.

Naman 8
Nabal 9
Nadap 10
Nathan 11
Nathanael 12
Narſes 13
Namingh 14
Naſſon 15

R.

Nahum. 16
Neander 17
Nephtaly 18
Nehemyas 19
Nebucadtneſer 20
Neſtor 21
Neptunes 22
Nicolaes 23
Nycaſius 24
Nimrodt 25
Nicodemus 26
Noach 27
Noe 28
Norger 29
Nittert 30

O.

Obadyas 31
Octavius 32
Octavianus 33
Obed 34
Ocker 35
Olderick 36
Oneſimus 3
Osbert 3
Oene 3
Olyvier 4
Odon 4
Odolfus 4
Ottho 4
Onne 4
Obbe 4

P.

Palladyus 4

Pha

haramond 47
harao 48
ulmyus 49
mphilius 50
trobas 51
aulet 52
aulus 53
ercival 54
etrus 55
hilebert 56
hilemon 57
ieter 58
hilepus 59
ythagoras 60

M.

ontianus 1
tolomeus 2
ontus 3
elgrom 4

Q.

Quadratus 5
Quinetus 6
Quintius 7
Quirynus 8
Quieringh. 9

R.

Raphael 10
Raeymond 11
Ranſou 12
Rembrandt. 13
Rembertus 14
Remmert 15

R.

Reynier 16
Richart 17
Reynolt 18
Riewert 19
Rippert 20
Rice 21
Robanus 22
Romanus 23
Roelant 24
Robbert 25
Rombrecht 26
Rogier 27
Roeloff. 28
Rochus 29
Rubben 30

G.

Rutger 31
Rudolphus 32
Rem 33
Rijckman 34
Rooco 35
Rijck 36

S.

Saul 37
Samſon 38
Salomon 39
Samuel 40
Sebaſtiaen 41
Servaes 42

Severyn 43
Silveſter 44
Siauke 45

B.

Sydney 46
Switbertus 47
Sibert 48
Schelde 49
Steen 50
Sittert 51
Sidrach 52
Sirach 53
Sieuwert 54
Sybrecht 55
Sigismundes 56
Symen 57
Symeon 58
Scipio 59
Syrach 60

M.

Sickke 1
Steven 2
Steffanus 3
Sylvius 4
Schotus 5
Seth 6
Sokrates 7

T.

Thaddeus 8
Taken 9
Theodorus 10
Theophilus 11
Thomas 12
Theodoſius 13
Thiert 14
Tierck 15

R.

Tadick 16
Tymon 17
Thijmen 18
Tiego 19
Mimotheus 20
Tieleman 21
Tido 22
Tiebbe 23
Tieberius 24
Tobyas 25
Tubal 26

V.

Valens 27
Valentijn 28
Valerijus 29
Veſpaſianus 30

G.

Vredrick 31
Vredeſpruyt 32
Urias 33
Ulderion 34
Ulricus 35
Vitalius 36
Vinſent 37
Virgilius 38

Vi-

Viglius	39
Urbanus	40
Vytus	41
Vechter	42
Vicktor	43
Volcker	44
W.	**B.**
Walter	45
Walraven	46
Warin	47
Willem	48
Wilhelmus	49
Wynant	50
Willeboort	51
Wybo	52
Walingh	53
Warmaer	54
Wessel	55
Wiert	56
Wybrant	57
Wyman	58
Wyt	59
	M.
Wymundt	1
Wolphert	2
Wouter	3
Wolfganck	4
X.	
Xantes	5
Xaverynus	6
Xenocrates	7
Xenophon	8
Z.	
Zacharias	9
Zacheus	10
Zephanias	11
Zeno	12
Zebedeus	13
Zenobyus	14
Zopirus	15

Noopende der Vrouluy haere Doop-naemen.

	R.
AGatha	16
Anna	17
Afje	18
Altje	19
Agnes	20
Anetta	21
Aetta	22
Amelya	23
Albertyna	24
Adryana	25
Aryaentje	26
Æmilia	27
Abigail	28
Agniet	29
Agripyna	30

G.

Alyce 31
Annis 32
Antonya 33
Appolonya 34
Antonette 35
Agur 36
Agusta 37
Augustina 38

B.

Barbara 39
Bartha 40
Batseba 41
Baerentje 42
Baefje 43
Bastejaentje 44
Batruda 45

B.

Beatrix 46
Brechje 47
Bellona 48
Belitje 49
Burgie 50

C.

Claera 51
Catharina 52
Catelijnte 53
Claesijntje 54
Charity 55
Carola 56
Claudya 57
Celia 58
Cecilia 59
Clementia 60

M.

Cristian 1
Christina 2
Christijntje 3
Crijntje 4
Cniertje 5
Cleopatra 6
Constantina 7
Cornelia 8
Commertje 9

D.

Dana 10
Dalyda 11
Damphe 12
Daentje 13
Dyna 14
Delyana 15

R

Debora 16
Delyla 17
Dyana 18
Dydoo 19
Diewertje 20
Dorcas 21
Dousabelle 22
Douse 23
Dorothea 24

Duyfje 25
Dulcia 26

E.

Eva 27
Emmertje 28
Engeltje 29
Emmerentja 30

G.

Elsje 31
Ernettijna 32
Eſter 33
Ermtje 34
Evert 35
Everdijntje 36
Eleonora 37
Experience 38
Elyſa 39
Elyſibeth 40
Endith 41
Eudoria 42
Eurmtje 43

F. B.

Fanſſina 46
Fabyana 47
Francijntje 48
Frauwlin 49
Femmetje 50
Filyda 51
Flore 52
Floryaentje 53
Fillipijntje 54
Fortuyne 55
Fulpyna 56
Febe 57

G.

Goſuwijntje 58
Guertje 59

M.

Gaafje 1
Gabrielle 2
Gerretje 3
Gerada 4
Gebbichje 5
Geertje 6
Geertruda 7
Geeſje 8
Geerbrechtje 9
Grisheelh 10
Gillesje 11
Gilbertha 12
Gijsje 13
Gooltje 14
Govertje 15

H. R.

Hanna 16
Hager 17
Haafje 18
Haedewijf 19
Heva 20
Helena 21
Heſter 22
Heiltje 23

Heyndrickje 24
Henrietta 25
Hilletje 26
Hillegunda 27
Hillegontje 28
Hope 29
Huybertje 30

J. G.

Ida 31
Jaepje 32
Jannetje 33
Jaquelnie 34
Jacoba 35
Jacomyna 36
Isabelle 37
Jopje 38
Josyna 39
Johanna 40
Josepha 41
Joosje 42
Jorisje 43
Judith 44
Justyna 45

K. B.

Klaesina 46
Kaeteryna 47
Klaesje 48
Kniertje 49
Kunera 50
Krijnte 51

L.

Laura 52
Laurijntje 53
Laurentia 54
Lammetje 55
Lea 56
Leentje 57
Leuntje 58
Liefje 59
Lijntje 60

M.

Lydia 1
Levijntje 2
Leonora 3
Louse 4
Lucia 5
Lucretia 6

M.

Martha 7
Machdalena 8
Marian 9
Mary 10
Maria 11
Margareta 12
Machalyntje 13
Maertje 14
Michieltje 15

N.

Neeltje 16
Naomy 17

Nie-

iecia 18
iesje 19
lycolaes 20

O.

livia 21
eltje 22
ttilia 23

P.

assChijntje 24
aula 25
atentia 26
aulyna 27
lacidia 28
hebe 29
etronelle 30

G.

leuntje 31
hillis 32
hillida 33
hiladelphia 34
rischilla 35
hileberta 36
rijntje 37
hilippyntje 38
ietertje 39
roontje 40
ulcheria 41

Q.

uartilla 42
uintilla 43
Quintilla 44
Quieryna 45

R. B.

Raechel 46
Rebecca 47
Reynhoutje 48
Risie 49
Rieke 50
Rosemondt 51
Roeltje 52
Rusie 53

S.

Sara 54
Sardyn 55
Sabyna 56
Swaentje 57
Silbrecht 58
Sibilla 59
Syburch 60

M.

Sebyn 1
Soetje 2
Stevijntje 3
Sophia 4
Susanna 5

T.

Tanneken 6
Tabitha 7
Thamer 8
Teuntje 9

Theodora	10	**W.**	**R.**
Theodoſia	11	Weyntje	16
Trijntje	12	Wijfje	17
		Wilhelmijne	18
V.		Wilmijntje	19
			20
		Z.	
Veronica	13	Zanchia	21
Urſela	14	Zenobya	22
Vrouwtje	15		23

Om ymant te ſeggen wat hy giſteren of heeden gegeten heeft of morgen eeten ſal.

	M.	Bieſt.	20
AErtbeye.	1	Bloemkool.	21
Aertjeſocke.	2	Bockingh	22
Ael.	3	Bot	23
Amandeltaert	4	Boeckendebry	24
Anſiovis	5	Boeckendekoecken	25
Auſſie.	6	Boontjens.	26
Appele.	7	Boſpot	27
Appelſtruyff.	8	Bley	28
Appeltaert.	9	Braeſem.	29
Appeltaert	10	Bry.	30
	11		
		B	**G.**
B.	**R.**	Broeder	31
Baers.	16	Butter	32
Banket.	17		33
Beulingh	18		34
Beſchuyt.	19		

Cam-

C.
ampersteur 35
avesjaert 36
norhaene 37
omçommers 38
39
40

D.
yharſt 41
roogeſchol 42
uyve 43
44

E. B.
ſels oore 46
endebout 47
yren 48
rrete 49
rretecrooſt 50
xperſis. 51
52

F.
rickedille 53
ruyte 54

G.
anſebout 55
eerſt 56
raeuerten 57
rutte 58
roenwarmoes 59

H. M.
aeringſlae 1

Haevergrutte 2
Hack 3
Haeſe 4
Ham 5
Haeringh 6
Haeſenoote 7
Hoendere 8
Hutſpot 9

J.
Jſerkoeckjes 10

K.
Kalfsvoete 11
Karnemelck 12
Kalfsvleys 13
Kalfshooft 14

K. R.
Kervelkoecke 16
Kerſtanien 17
Kibbelingh 18
Kivete 19
Kievitseyren 20
Knorhaenen 21
Koecken 22
Konynen 23
Kool 24
Kroot 25
Krulſla 26
Kalfsvoeten 27
28
29

Lams-

30

L.

Lamsvleys 31
Lammertjespap 32
Leeuwericke 33
34

M.

Meelbuel 35
Mosselc 36
Moolenaer 37
Mosse 38
39

N.

Noote 40

O.

Oesters 41
Olykoecke 42
43

B.

P.

Paelingh 46
Panharingh 47
Panvis 48
Pancoecke 49
Paetrijse 50
Peekelhaeringh 51
Peere 52
Pieterman 53
Porjebeulingh 54
Poespas 55
Poeler 56
Pluckteviĳncke 57
Prol 58
Post 59

Puytael 60

R.

M.

Revier vis 1
Rintvleys 2
Rijstenbry 3
Rolpens 4
Roomkaesjes 5
Room 6
Roch 7
Roocktvleys 8
9

S.

Salm 10
Schaepshooft 11
Saen 12
Sausyse 13
Schapenvleys 14
Schapenbout 15

S.

R.

Schol 16
Schelvis 17
Schaepsvoete 18
Seelt 19
Slac 20
Sippen 2
Soetemelck 2
Stapwech 2
Stockvis 2
Strijckuyte 2
Steur 2
Snoeck 2
Speck 2

Speck

Speckstruyff	29
Spreeuwe	30
S.	**G.**
Spieringh	31
Suerekroos	32
Soutevis	33
Sweesericke	34
	35
T.	
Taert	36
Tarwenbroot	37
	38
V.	
Veugelbout	39
Vis	40
Vyge	41
Vinnefoen	42
Vlae	43
Vleys	44
Uyle	45
V:	**B.**
Vooren	46
	47
W.	
Waetervis	48
Waefele	49
Warmoes	50
Waeterenbry	51
Weeuwekost	52
Witte errete	53
Wittebroot	54
Wytingh	55
Wentelteefjes	56
Worst	57
Wortele	58

Om te seggen wat ymant gedroncken heeft of genegen is om te drincken.

	M.
Rinsewijn	1
Fransewijn	2
Spaensewijn	3
Mee	4
Koffy	5
Tee	6
Brandewijn	7
Annijs	8
Jenever	9
Bestebier	10
Kleynbier	11
Scherbier	12
Melck	13
Wey	14
Water	15

Hoe

Hoe veel Roemertjes dat ymant gedroncken heeft.

	R.		G.
1 Roemer	16	15 Roemers	31
2	17	16	32
3	18	17	33
4	19	18	34
5	20	19	35
6 Roemers	21	20 Roemers	36
7	22	21	37
8	23	22	38
9	24	23	39
10	25	24	40
11	26	25 Roemers	41
12 Roemers	27	26	42
13	28	27	43
14	29	28	44
		29	45

Om ymant te seggen wanneer dat hy opgestaen of na bet gegaen is, of gaen sal.

	M.		
Ten een uer	4	Ten 7 ure	9
Ten 2 ure	5	Ten 8 ure	1[illegible]
Ten 3 ure	6	Ten 9 ure	1[illegible]
Ten 4 ure	8	Ten 10 ure	1[illegible]
Ten 5 ure	7	Ten 11 ure	1[illegible]
Ten 6 ure	10	Ten 12 ure	1[illegible]

Om ymant te seggen in wat Jaer hy gebooren is, en wanneer hy of sy getrouwt is.

Jaren na de Gheboorte Christi.	
	M.
1600	15
1601	14
2	13
3	12
4	11
5	10
6	9
7	8
1608	7
9	6
10	5
11	4
12	3
13	2
14	1
	R.
1615	16
16	17
17	18
18	19
19	20
20	21
1621	22
22	23
23	24
24	25

Jaren na de Gheboorte Christi.	
25	26
26	27
27	28
28	29
1629	30
	G.
1630	45
1631	44
32	43
33	42
34	41
35	40
36	39
37	38
38	37
1639	36
40	35
41	34
42	33
43	32
1644	31
	B.
1645	46
46	47
47	48
48	49

Jaren na de Gheboorte Christi.	
49	50
1650	51
51	52
52	53
53	54
54	55
55	56
56	57
57	58
58	59
1659	60
	M.
1660	5
61	6
62	7
63	8
64	9
65	10
66	11
67	12
1668	13
69	14
70	15
71	4
72	3
73	2
74	1

Jaren na de Gheboorte Christi.	
	R.
1675	30
76	29
77	28
78	27
79	26
80	25
81	24
82	23
83	22
84	21
85	20
86	19
87	18
88	17
1689	16
	G.
1690	31
91	32
92	33
93	34
94	35
95	36
96	37
97	38
98	39
99	40
1700	41

Om

Om te weeten de Maent van het Jaer, de dach van het Jaer, de dach van de Maent, en de dag van de week, in welke dat ymant gebooren is.

	M.		
Januarius	4	Julyus	10
Februarius	5	Augustus	11
Maertius	6	October	12
Aprillis	7	November	13
Mayus	8	December	14
Junius	9		15

Dagen van de Maent.	R.	Dagen van de Maent.	G.
Den 1	16	Den 16	31
2	17	17	32
3	18	18	33
4	19	19	34
5	20	20	35
6	21	21	36
7	22	22	37
Den 8	23	23	38
9	24	24	39
10	25	25	40
11	26	26	41
12	27	27	42
13	28	28	43
14	29	29	44
Den 15	30	30	45

Dagen van de Maent.

	B
Den 31	50

Dagen der Weken.

Sondagh	52
Maendagh	53
Dingsdagh	54
Woensdagh	55
Donderdagh	56
Vrydagh	57
Saterdagh	58

B.

	47	49	29	28	27
E	26	46	25	23	24
	22	21	20	19	48
	54	37	36	35	34
D	55	33	32	31	13
	15	14	12	56	57
	50	18	16	17	45
F	43	44	53	42	41
	40	39	38	52	51
	58	30	11	10	59
C	8	9	7	6	5
	4	3	2	1	60

C.

	55	56	54	53	58
E	52	51	50	49	48
	47	46	30	29	28
	40	44	42	41	35
F	60	39	38	37	36
	34	33	32	31	13
	18	27	26	25	23
N	24	22	21	20	19
	17	16	59	45	43
	12	15	14	57	11
D	10	8	9	7	6
	5	4	3	2	1

D.

	58	30	54	60	53
C	52	51	50	49	48
	47	46	29	28	59
	44	32	41	40	56
E	39	42	38	37	36
	35	34	33	31	13
	26	18	25	23	24
F	55	22	21	20	19
	27	16	17	45	43
	11	10	6	57	12
D	8	7	5	4	[illegible]
	2	1	9	15	14

E.

E.

	55	60	29	52	46
	53	54	56	57	58
	50	59	30	28	51
	40	44	42	41	39
	48	38	37	36	35
	34	33	32	13	31
	22	45	26	17	23
	24	47	21	20	19
	18	16	25	43	27
	23	15	10	49	11
	8	9	7	6	5
	4	3	2	1	14

G.

K	32	23	20	16	18
	9	21	34	22	33
	25	2	26	31	24
L	60	15	55	41	42
	54	56	39	57	58
	59	13	40	14	12
I	35	53	46	48	28
	29	30	37	47	48
	49	50	51	52	36
H	3	5	8	11	17
	1	2	4	43	6
	4	9	10	45	44

F.

	54	46	56	50	57
	58	59	60	49	48
	47	30	29	28	55
	41	44	42	40	39
	38	52	37	36	35
	34	33	32	31	13
	25	27	26	23	51
	24	22	21	20	19
	18	17	45	43	16
I	3	2	4	12	11
	10	8	53	9	7
	6	5	1	14	15

H.

C	19	16	44	20	21
	22	24	23	25	26
	27	28	29	30	18
D	36	60	42	45	41
	40	39	38	37	35
	34	33	32	31	13
E	55	46	47	48	43
	49	50	51	52	53
	54	56	57	58	59
F	4	1	2	3	5
	17	6	7	9	8
	10	11	12	14	15

I.

F	40	39	41	42	44
	35	43	45	17	16
	18	19	20	21	22
D	54	52	53	37	55
	56	58	59	60	34
	33	32	31	13	57
G	24	23	25	26	27
	38	36	29	30	46
	47	48	49	50	51
H	3	1	2	4	5
	6	7	38	9	8
	10	11	12	14	15

L.

E	25	44	43	45	39
	17	18	19	20	21
	22	24	23	26	16
G	33	56	57	58	59
	60	41	38	37	35
	34	32	31	13	36
D	30	27	28	40	29
	46	47	48	49	50
	51	52	53	54	55
F	4	1	2	3	6
	42	5	7	9	8
	10	11	12	15	14

K.

F	37	35	36	38	39
	31	40	41	42	44
	43	45	17	18	16
D	54	48	49	33	50
	51	52	53	55	56
	57	58	59	60	13
G	22	19	20	21	24
	23	32	25	26	27
	28	29	30	46	47
C	5	1	34	2	3
	4	6	7	9	8
	10	11	12	14	15

M.

N	18	34	20	4	31
	32	33	16	19	50
	51	52	2	1	3
P	10	26	29	12	39
	40	41	42	25	27
	8	56	28	57	11
O	7	55	23	9	35
	36	37	38	21	5
	22	24	54	6	53
Q	15	48	46	30	43
	45	17	13	47	49
	58	59	60	14	44

N.

	34	35	18	2	36
	37	38	39	40	41
	42	44	43	45	17
	57	54	55	56	48
	49	4	51	52	53
	58	59	60	16	50
	9	5	6	7	8
	1	10	11	12	15
	13	32	33	31	14
	19	30	3	20	21
	22	24	23	25	26
	27	28	29	46	47

P.

D	14	13	15	8	31
	32	33	34	35	36
	37	38	39	40	41
F	26	27	28	29	30
	11	46	47	48	49
	50	51	52	53	54
C	42	44	10	43	45
	17	16	18	19	20
	21	22	23	24	25
E	55	56	57	58	12
	59	60	1	2	3
	4	5	6	7	9

O.

	8	5	10	11	12
	14	15	13	31	32
	33	34	35	36	37
	25	22	24	23	7
	26	27	28	29	30
	46	47	48	49	50
	38	39	40	41	42
	44	6	43	45	17
	16	18	19	20	21
	54	51	52	9	53
	55	56	57	58	59
	60	1	2	3	4

Q.

G	33	32	34	35	36
	37	14	38	39	40
	41	42	43	44	45
B	46	13	30	47	48
	49	50	51	52	53
	54	55	56	57	58
F	20	17	16	18	19
	15	21	22	24	23
	25	26	27	28	29
C	59	60	31	1	6
	2	3	4	5	7
	9	8	10	11	12

R.

S	52	17	16	18	19
	47	48	49	50	51
	53	54	55	56	57
V	27	23	25	26	27
	36	35	34	33	32
	31	13	15	14	12
T	21	20	22	58	59
	14	45	43	44	41
	60	42	40	39	38
Z	29	28	30	11	10
	8	9	7	6	5
	4	3	2	1	46

S.

F	26	20	21	22	24
	17	23	25	27	28
	29	30	46	47	48
G	41	44	42	40	39
	38	18	37	36	35
	34	33	32	31	13
D	54	49	50	16	51
	52	53	55	56	57
	58	59	60	45	43
E	6	12	15	14	19
	11	10	8	9	7
	5	4	3	2	1

T.

C	28	29	20	23	25
	26	27	30	46	47
	48	49	50	51	52
E	13	44	42	41	22
	39	38	37	36	35
	34	33	32	31	40
D	54	53	55	21	56
	57	58	59	60	19
	18	16	17	45	43
F	4	3	11	15	14
	24	12	10	8	9
	7	6	5	1	2

V.

B	46	23	28	29	30
	47	48	49	50	51
	52	53	54	55	56
I	35	44	41	42	40
	39	38	37	26	36
	34	33	32	31	13
G	57	58	59	60	24
	22	25	21	20	19
	18	43	16	45	17
D	14	15	12	27	11
	10	8	9	7	6
	5	4	3	2	1

Z.

	58	60	28	59	47	I	23	27	26	25	24
	48	49	50	51	52		22	21	20	29	19
	53	54	55	56	57		18	43	17	16	45
	44	40	41	42	30	B	8	46	15	14	12
	39	38	37	36	35		11	10	9	7	6
	34	33	13	32	31		5	4	3	2	1

C V.

m te weten wanneer een Meyd of Knegt Wyn gaat tappen, ofte oock Wyn gedroncken hebben.

GEbeurt dickwils dat onse Wijn-vaten ledig raken, eer wy 't weten, en om hier agter komen, moet men de Meyd of Knegt in een emer laten tappen, wiens rand men met eenig art bestreken heeft: soo het nu gebeurt, datse nder het tappen uyt de Roemer drincken, sult gy n swarte ring om haer mond en neus sien staan, aar aen gy lichtelijck bekennen sult, dat de Meyd f Knegt daer uyt gedronken hebben.

C V I.

m te weten, wie de Dief-stal in uw huys gedaan heeft.

WAnneer men in sijn huys veele Dienstboden heeft, soo is daer menigmaal een iefonder, die dit of dat gestolen heeft, soo gy nu ets bent quyt geworden: soo gaet heen, en neemt

een tobbetjen, wiens bodem vry groot is; houd de bodem over een kaers, dat hy heel swart werde: set dan dit tobbetjen onder in de kelder op een duystere plaets, daer niemand kan sien dat het swart is: segt dan dat gy wel haest weten sult wie uw goed gestolen heeft, en laetse een voor een in de kelder gaan, en haer hand eens op dese swarte bodem slaen, en dan weder boven komen, als sy nu alle beneden sijn geweest, so visenteert haer handen, soo sullen sy alle swart zijn, behalven die van de dief, want die heeft sijn handen niet op het tobbetjen durven slaen.

C V I I.

Nog een andere wijse, om een dief te weten.

WAnneer nu yts uyt uw huys ontstolen is, soo segt, dat gy een smit weet, die gy den dief een oog sult laten uytkloppen, by aldien gy het in agt dagen tijds niet weder in uw huys hebt. Den dief dit hoorende, sal bang werden, voor eerst dat sijn diefstal mogt uytkomen, en ten tweeden, dat hy sijn oog verliesen mogt, soo sal hy het gestolen goed wel heymelijck weder op sijn plaats brengen, en dat binnen de agt dagen.

C V I I I.

Om een Ey regt over eynde te doen staen.

WAnneer gy in een geselschap bent, en men Eyeren by de hand heeft, soo laet een yder pro-

proberen, of hy een Ey op sijn eynd kan setten, soo sal het niemand konnen doen.

Ondertusschen hebt gy een Ey daer toe bereydt, dat niemand en weet, en sulcx geschiet aldus: neemt een Ey en boort met een spelt daer twee gaatjes behandig in, om het doyr met het wit uyt te blasen, en vult het Ey met een half once quiksilver, maakt de gaatjes wederom behendig toe, en overstrijktse met wat geel van 't Ey, en laat het soo droogen, legt dan dit Ey, in de mand met Eyeren; laet dan wy yder een proberen of hy het over eynde sal setten of niet, neemt dan gy u Ey, dat gy kennen sult en set het op de Tafel neder, soo sal het seeckerlijk staan, vermids de quiksilver naer om laeg sakt, en het Ey op houd.

C I X.

Om Erwten te doen dansen.

WEd met ymand om een kanne wijn, dat gy eenige erwten sult doen dansen, sonder daer aan te raken: het weddenschap gedaen zijnde, soo legt de Erwten op een Klavercingel, en speelt daer op, soo sullen sy tot verwonderinge toe beginnen te dansen op de toon die gy speelt.

C X.

Om een Paard of Kameel door het oog van een naeld te steken.

DIt schijnt wel tooverye als men het niet en weet, en men verwed daar kap en keuvel om,

al

als men het maer weten mag : als gy dan uw weddenschap gedaen hebt, so neemt een matige naynaeld, en gaat by een Paerd, Oliphant, Kameel, en diergelijcke groote beesten meer, en maeckt wat potteriien, met de Beesten door het oog van de naalt te steken, als den wedder uw dan genoeg uytgelachen heeft, soo neemt een kleyne speld, en legt het oog van de naald op het Beest, en steeckt de speld door het oog van de naald tot in het Beest : so hebt gy het Beest door het oog van de naeld gestoken.

Alsoo kont gy een groote Kaes of Broodt door het oor van de kan steken, en ymands hooft door een ring.

CXI.

Asperges te krijgen sonder saet of planten te hebben.

NEemt den Hoorn van een Ram, boord die van boven daer hy vast is door tot in de holligheyd die aen het onderste eynde is, set hem een halve voet diep in de aerde ter plaetse daer de Son weynig schijnt: hout hem gedurig vogtigh, gy sult na vier maenden tijdt, goede ende dicke Asperges sien opkomen, welke selfs sullen zaet geven.

CXII.

Muysen van Tarw te maken:

NEemt een hembt van een arbeyder, in het welke hy drie a vier weken heeft gewerckt, ende dat by gevolgh als stinckende van sweet is, legt het uyt-

utgespreydt sijnde in een vogtighe kelder, stopt de logt-gaten van de geseyde kelder toe, stroyt eenige korlen van de beste Tarwe tusschen dat hembd in, en gy sult sien na twee of drie dagen dat sy merkelijck swellen en een schimmelachtige ruygheyd krijgen, daer na sullen sig de voeten de staert ende het hooft van een Muys vertonen, die eyndelijk sal loopen ende andere teelen.

CXIII.

Vloyen te maecken.

NEemt van het stof dat aen de balcken ofte agter de schilderyen en kassen en kisten sit, legt het op een houten planck in het beste van de Somer, besproeyt het eens met pis, en gy sult in drie a vier weeken meer vloyen hebben dan u lief sal zijn, indien ghy daer van de proef aen u huys neemt.

CXIV.

Dragon sonder planten of zaet te zaeyen.

NEemt een ajuyn, snijt deselve de staert, of het geen dat uyt de aerde opschiet, af, steekt daer in drie a vier kernen Lijn-saet, set hem so in de aerde in het voorjaer, ende ghy sult binnen veertien dagen goede dragon sien opkomen.

On-

CXV.

Onsigtbaar schrift te schrijven.

NEemt een Citroen, steeckt een gaetje daer in, ende gebruyckt die als voor een Inckt-pot, het selve gedroogt zijnde sal men aen het papier niet konnen merken het sy men het tegen de Sonneschijn hout ofte op het vuur leght, maer langh tegens het vyer gehouden sijnde sullen de letteren so swart verschijnen als of die met Inkt geschreven waren, sonder het papier eenigsints te krencken, het selve kan men by gebrek van Citroenen mede met Aluyn in water gesmolten doen, behalven dat het papier om dat te doen voor den dag komen eenigsints gekrenkt werde, dog niet sodanig of men kan het bewaren ende altoos seer distinctelijck lesen.

Het natuurlijck TOVER-BOECK, Of SPEEL-TONEEL Der KONSTEN.

TWEEDE DEEL.

Behelsende verscheyden aerdige Potsen en natuurlijcke Toveryen, ontent het Water, Ys, Snee, en andere vogten meer.

I.

Van den Water-drincker, en om verscheyde koleurige Wijnen en Gedisteleerde Wateren uyt te spouwen en te braken.

HOe dit water drincken over eenige jaren van seker persoon is geschied, weet men tot nog

toe niet feecker te feggen. Men meynt dat hy een fonteneel had, die fig door de ftrot in de mond onder de tonge opende, hier door leyde een looden pijpien, welke beneden in een leren pijp eyndigde, en tot onder in de fchoenen kan neer gaen, wanneer hy nu water dronk, liet hy al het water door defe Pijpen onder te fchoenen uyt, 't welck niemand en merckte.

Maer als het gebeurde dat hy allerley fijne Wateren fpoog, fo liep defe pijp in verfcheyde Schaepsblaesjes, die hy in de fijden onder het hembd hadde hangen, alle defe blaien moeten dan met allerley foorten van wijnen en brandewijnen gevult zijn, wanneer hy dan diergelijcke wateren fpoog, duwde hy met fijn hand in de zijden, en perften defe vogten door de pijpen na de keel in de mond, en konde die doe lichtelijck uyt braken.

Vor-

Vorders kan men den hals bedekken met een lob- op dat de looden Pijpen, door den hals loopende niet gesien werden.

Nog heb ik een ander gesien, die ettelijke glasen met warm water agter malkanderen dronck, en sijn meg soodanig gewend had, dat hy het water terstond weder klaer konde uytspuwen: maer dese persoon, moest dit doen, eenige uren na dat hy gegeten had, anders hadde het water troebel geweest.

Wanneer sig hier ymand maar toe gewend, is het seer ligt te doen, even gelijk als sommige, die yts lekkers gegeten hebbende, het wederom in haer mond konnen doen komen.

Vorders dronck hy het water klaer en helder, en braekten het rood. De oorsaeck daer van was, dat hy yts roods gedroncken of gegeten had, het welck het gedronken water terstond rood maakte, en het bygevolg rood uytgebraeckt wierd.

Oock was het van verscheyde reuck als Jasmijn, Rosen, Lelien, &c. Om dat hy in yder glas, daar hy het water in spoog, een droppel of twee van der selver tinctuur, ofte essentie gedaen had.

I I.

Om een beecker van Ys te maecken, en Ys in de Somer te vertoonen

MEn neemt dan een gladde silvere of tinne beker, in de welcke men sneeuw en sout doet, dreet men in een pot met water tot boven aen de randt, ondertusschen roerdt men het sout met de Sneeuw onder malkanderen; onderwijl als dit geschiedt, soo begint het Ys rondtom buyten de beker

ker te groeyen, ja soo dick, dat men daer fatsoenlijck uyt kan drincken, als men deselvige van den tinnen of silveren Beecker heeft los gemaeckt door de voorige compositie daer uyt te gieten, en door warm of heet water daer in te storten.

Wanneer het nu des Soomers gebeurt dat het hagelt, gelijck het veel gebeurt is, kan men op de selfde wijse te werck gaen, soo sal men in de Somer Ys kunnen vertoonen.

III.

Om te maecken dat de Boeren niet kunnen karnen, noch de Brouwers brouwen.

WAnneer men een Boer een pots schuldig is, en men is begeerig sijn Kern te ontstellen, behoeft men maer een handt vol Souts in de Karnen te smijten, soo sal hy geen Boter kunnen krijgen, en sal menen betovert te zijn.

't Gebeurt oock dat sommige Brouwers geen Bier kunnen brouwen, dat komt hier van daen, dat sommige knechts in de ketel wat seep doen, soo kunnen sy niet brouwen, en wijten het mede op tovenrye; of se bestrijken de balken, die over de Brouwketel sijn met seep, soo werd de seep door de wasem warm, en se druypt allenxkens in de ketel, soo dat se niet behoorlijk br ouwen konnen, al sijn de knegts afgeschaft, ten sy de seep weg gedaan is.

I V.

Om ſneew tot in de Somer te bewaren.

Souw het geen toverye ſijn dat ick ſeyde, dat de Sneeuw in kaf, even als Campher in Lijnſaad, bewaard kan worden. Dit werd in Italien dagelijks in't werck geſteld, alwaer ſy op ſoo een wijſe in de ſpIoncken en holen der bergen de Sneeuw tot in de Somer toe bewaren, om haer kannen en kruycken met water en wijn in te koelen. De gemeene luyden hebben daer groote winſte af, met die aen de rijcke te verkoopen.

V.

Een ſak fonteyn om malkander in een geſelſchap te bedriegen.

WAnneer men in een Maeltijd van goede vrienden by elkanderen is, wert het waerdig geagt, dat men eenige fraeye kunsjes voor den dag kan brengen, ſoo kan men dit met deſen mijn ſak fonteyn, daer men mede boerten wil, van ter ſijden heymelijck in het aenſigt ſchieten, niet wetende waar hem dit ſoo ſchielijck van daen komt. Laet dan een fleſſe van blik of koper maken daer ontrent een mingele nats in gaet, en dat in ſoo een gedaente dat men ſe bequamelijck in de ſak kan ſteken, laet hier een pijp aen maecken, in welckers grond eenige ronde gaatjes zijn, boven aen de hals moet oock een gat zijn om een ſleutel in te ſteecken, om open en toe te draeyen.

Neemt dan een ſpeuyt, daer mede men het ſy water of wijn in de Fonteyn met kraght van boven in ſpeuyt, en ſoo ras als het vogt daer in is, moet men de kraan vaardigh toedraeyen, en ſet dan weder de ſpeuyt, als hy met vogt geladen is, op de mond van de fles ofte fonteyn, en doet de kraan weder open, en duwt het uyt de ſpeuyt weder in de fles tot dat hy vol is, drayt dan de kraen toe.

Soo gy ſe nu gebruycken wilt, ſoo ſet 'er het Inſtrument, van ſo een forme als gy begeert, boven op, en verſorgt dat ſe wel digt ſluyten, op dat'er geen logt ter ſijden in en dringe. Hier mede kont gy op maeltijden, of dat gy het geſelſchap vermaken wilt, veel kortswijl hebben.

VII.

Om ſonder wegen te weten hoe veel ſout in allerley Zout-water is. Of welck vogt dikker of dunder is.

MAackt een lanck-werpigh rond houtjen van ſwaer en wigtig hout, ontrent van een andel halt voet lang, laet het oock aen 't eene eynd dikker ſijn als aen 't andere eynd. Laet het dikſte of onderſte eynd uytgehold werden, giet dat dan vol me Lood, op dat als het houtjen in 't water geſet wer lijn-regt ofte perpendiculaer over eynde ſtaet, e niet aen deſe of gene zijde kome te hellen.

Neemt dan een Tobbe of pot vol ſoet Water, lae daer dan een loot ſouts in ſmelten, dit nu volkomen geſmolten ſijnde, ſo ſet daer het voorſchreven ſtok jen in, en teykend dan aan het ſtokjen hoe diep he daer in ſonk, dat met een 1 gevoegelijk kan geſchie den.

Dit gedaan zijnde smeld in het Water nogh een Lood souts en set het stokjen daar weder in, en teykend met een 2 hoe diep het daer in sinkt, 't welck door de dikte des waters dan hoogher sal dryven als te voren.

Dit kan men nu soo lange doen, tot 'er ettelijcke Looden in het Water sijn gesmolten geweest.

Soo het nu gebeurt dat men wil weten in wat Zee-water meerder souts is, om sout uyt te koken, behoort men maer dit stockjen daer in te doen drijven, en sult gy terstond weten of 'er veel of weynig souts in is.

Behalven dit kan men mede ligtelijk wegen welk Bier of Water dunst of dikst is, na dat 't selve daer in af meerder diep in sinkt.

VIII.

Om te weten van twee of meer lichamen, die swaarder sijn als het Water, sijnde van verscheyden soort, nogtans evenwigtig, of zy in groote over een komen of niet.

NEemt twee Metale Lichamen, als van gelt, gelijk in gewigte, maer verscheyden in Metael; indien je nu wilt weten, welke van beyden de grootste oft kleynste lighaem of omtreck heeft: hangt beyde lighamen met een hairtjen vast gehecht aen een balans in 't water, en siet hoe dat de wigten minderen: soo sy evenwigtig blyven, sijn sy ook even groot van omtrek. Maer soo de balans ongelijk hangt in 't water, sijn se in groote van elkander verschillig; want welkers gewigte meer verminderd is de grootste.

Hier door kan men weten of eenig gelt van een valſche munt is of niet.

VIII.

Een Inſtrument om het water van onder uyt de Zee te putten.

OM dit Inſtrument ofte Werk-tuyg te maecken, heeft men alleen een vierkante Emmer van doen, welkers beyde bodemen E E ſo ſijn gemaeckt, dat als het gewigt A het yſer B neertreckt (aen welker Emmer C, met twee hantkaven D D, hebbende de twee klap-deuren vaſt gehegt, ſy) en alſoo de Emmer na omlage treckt; de wederſtant van het water houd de Emmer in de poſtuur C, ſoo dat 't water ligtelijk op die tijt kan door gaen wanneer de Emmer nederdaeld. Maer wanneer de emmer door de tou F na om hoog getrokken werd, ſoo trekt de wederſtand van het water die van die beweginge ontſtaen is, de Emmer na de grond, en houd hem in de ſtand, gelijk in de figuur getoont werd; ſoo dat het water da[t] binnen beſloten is niet uytgegaen, nog het buyte[n] ſte binnen komen kan.

Hi[er]

Hier door kan men weten of het water onder in
e grond van de Zee zoet is of niet, gelijck als *Lin-
hoten* meynt dat ontrent de Persische Zee soude ge-
:hieden.

I X.

*)m een houten Beeld op het water te doen wan-
delen.*

ALhoewel dit een kinder spul is, moet nogtans
om sijn vermakelijkheyd niet verworpen wer-
en. Men laet soo eenighe ligte houten beeldjes
naken, groot of kleyn, so als gy begeert, en onder
en de voedt giet men wat lood in, op datse in het
vater een weynigh mogte nedersincken, waer toe
nen onder eenig hout laat, 't welk heel onder wa-
er duykeld, om van d'aenschouwers niet gesien te
verden. Dit gedaen sijnde kan men se eenige Pie-
en en Vaendels op de schouders geven, en laten-
: soo in een Riviere marcheren.

X.

*)m Bier en Water onderscheyden in een glas te doen, en
't Bier onder en het Water boven, en dan het Bier
van onder uyt te drincken.*

NEemt een wijd en hoogh Bier-glas, vult dat
half vol Bier, doet dan op dat Bier in het glas
en doeck, of neusdoeck uyt uw sak, giet daer het
Water op, tot het glas vol is, laet het dan saghjes
loor de doeck loopen, op dat het Bier en het Wa-

ter niet onder en menge, dan fult gy beyde vogten onderscheydelijck van elkanderen gemenght sien. Wilt ghy nu het Bier van onder uyt drincken, soo steeckt daer een pijp in tot den bodem toe, en ghy sult het alles van onder uyt kunnen suygen.

XII.

Hoe men een glas Wijn sonder storten kan omkeeren.

OM eenighe kunsjes op een maeltijd te doen is het niet onaerdigh over mael een glas met Wijn sonder storten om te keeren: soo neemt dan een roemer, doet hem by na vol wijn of water, leg dan daar een Papier op, dat niet te doorvloeyend is, houdt uw hand dan op het Papier, en keerd de roemer om, laet uw hand van het Papier af, soo sal de Wijn niet uyt het glas storten, en op het Papier blyven staen.

XIII.

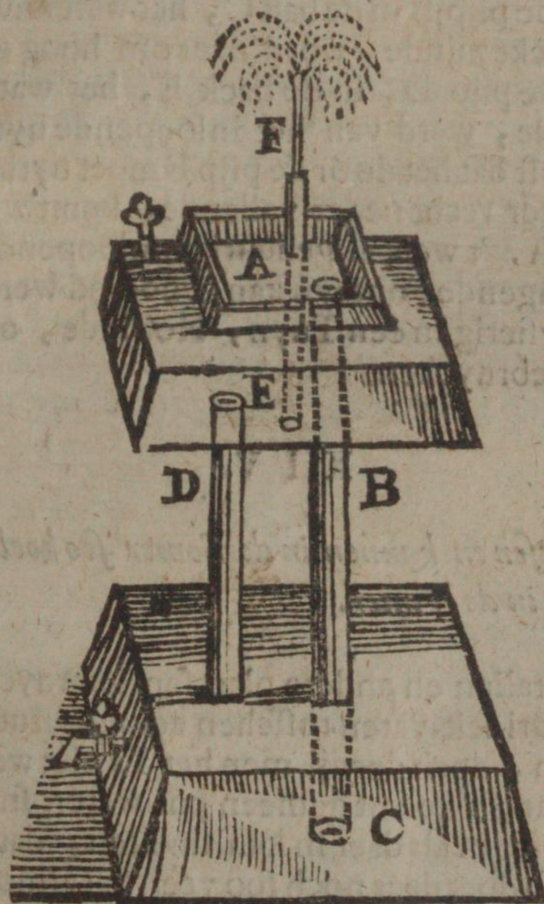
Om een Lichaem van vier even gelijcke drie-hoecken gemaeckt, te werpen, dat het met sijn spits onder en met sijn vlackte boven sta.

DIt schijnd in 't begin den onwetenden een ongelovighe saeck, maer als hy het eens siet, sal hy 'er om lachen. Snijdt dan van weeck hout een *Tretraetron* of Lichaem met vier even ghelijcke drie-hoecken. Vult dan een tobbe met water, en werpt hem daer in, soo sal het eene spits na onder

oc ſtaen, en het breede of *baſis* ſal boven drij-
ven.

XIII.

Een altijt ſpringende Fonteyn.

HEt is ſeer vermaeckelijck en playſierigh, dat men in ſijn Hofſtede of Tuyn, ſoodanighen Fonteyn weet te ordineren, daer altijdt water uyt

 ſpringt

springht en nooyd niet stil en staet, soo diend dit tot een onderrechtingh van die gene die hun vermaeck met soodanighen Fonteyn believen te nemen.

Men sal een Fonteyn laten maecken gelijk de vorige Figuur uytwijst.

De back A met water gevult zijnde, loopt na om laag door de pijp B in de bak C, het water nu van de lugt gedruckt zijnde, word naer om hoog gedrongen door de pijp D, in de back E, het water daer in komende, werd van het inloopende uyt de pijp D so geperst dat het door de pijp F moet uytbersten; welck water recht neder vallende, komt wederom in de bak A, 't welk al geduurig omloopende, een altijd springende Fonteyn kan genoemd werden, en is seer playsierig in een Tuyn, Hofstede, of op het Land te gebruycken.

XIV.

Om de glasen en kannen in de Somer soo koel te houden als in de Winter.

'T IS in Italien en andere plaetsen gebruyckelijck, hare drinck-vaten tusschen eenighe stucken Ys te legghen, doch dewijl men het Ys niet wel altijdt hebben kan, so neemt gemeen put-water, smijt daer soo veel sout in als daer in kan smelten, dat gedaen zijnde, so doet daer noch soo veel Sal armoniac in, en alle bier of wijn-kannen sullen daer uytnemende kout in blijven.

X V.

en middel om te weeten hoe veel Wyn of Water datter in eenige Tonnen noch overig is, sonder het bong-gat te openen, alleen door het gat waer door men ordinaris tapt.

MEn ſal maer nemen een pijp van een Glas, een weynig gebogen na beneden, en daer door ‥ts die accommodeeren in den tap, rechtende de ‥ſt van de pype om hoog, als dan ſult ghy ſien dat ‥e Wijn door de Pijp ſo hoog, en niet hooger klimmen ſal, alſſe in 't vat is, door gelijcke wetenſchap ‥ou men het Vat kunnen vullen, ofte meerder ‥aer by doen, ofte de Wijn veranderen van het ‥ene Vat in het andere, ſonder het tappoen te ‥pênen.

X V I.

Of het waar is dat een ende 't ſelve Vat meer Wyn of Water in houdt, in de kelder als op de Solder, en meer aen de voet van den Bergh als daer boven op.

T Is een waerachtige ſaecke, om dat het Water, en alle andere vochtigheden ſich altijt in de ronde geeft, om het middelpunt der Aerde, en dewijl het Vat nader by het centerum is, maackt het vlacke van het Water een kleynder globus, en dien volgens meer gevult, en uytſtekende boven het Vat, ‥er contrarie; wanneer het ſelfde Vat is verder van

het centrum der Aerde, maekt het vlacke van 't water een groote gloobe, en daeromme minder verheven boven uyt het Vat, waer van daen komt dat binnen sijn boorden meer water in de kelder houden sal en onder aen den voet van den Berg, als op een Solder of op de top van een Bergh.

1. Door deselve beginselen kan men besluyten, dat een selve Vat soo veel meer inhouden sal, als het meer nadert by het centrum.

2. Dat men een Vat soude konnen maecken seer dicht by het centrum, dat meer Waters sal houden boven sijn boorden, als in sijn begrijp, so de boorden niet te hoog en waren.

3. Dat het Water na by het centrum sich komende te ronde, allen t'halven het Vat naulijks sou konnen raecken, dat selve quetterende ten dele, en geheel als men het voorseyde Vat soude komen te dragen over het centrum.

4. Dat men niet soude kunnen dragen een Emmer ofte een Vat heel vol Waters, uyt de Kelders op de Solders, sonder iets te storten, ter oorsake in 't opgaen het Vat minder capabel word, en derhalven is het nootsakelijk, dat sy eenig deel van het vogt kome te ontladen.

XVII.

Om een Swem-riem te maken.

NEemt sulcken leer, op de boven verhaelde maniere bereyd, ontrent een half elle breed; en so lang dat het den gebruycker op twee vingeren dick na, om het lijf toe gaet, daer na sal het met twee gord-riemen, en twee daer tegenstaende gespen, al t'samen wel vast aengenaeyt en versien zijn.

Dit

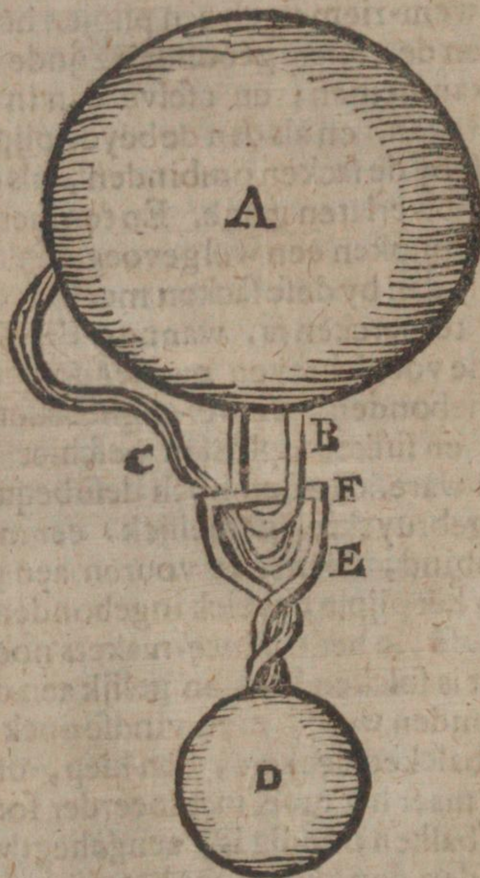
Dit leder deelt men in twee deelen heel gelijck, en op elcken deel naeyt men eene op de felve manier, bereyd met Was en Terpentijn, te weten, een wel-bereyd Honden-vel, wanneer het felve in Pens-fop-pen wel geweekt heeft, en in de naden wel verfien is, dat fy gelijck twee facken tegen over malkande-ren zijn, doch dat d'een niet breeder als d'ander aen genaeyt en werden, daer na fal men aen elcke fijde van de Swem-riem noch een pijpjen hebben, fo lang dat het aen den Riem gebonden zijnde, men in den mondt kan nemen, en 't felve dan in 't ghefneden gaetjen fteken, en als dan de beyde pijpjes met vlas-nair, naeft by de facken ombinden, als dat men hem daer wel op verlaten magh. En ten laetften fal men ook in elk pijpken een wel gevoegt tapken maken.

Dewijle dan by defe facken met fonderlinge neer-tigheyd te mercken is, wanneer dat defen Swem-riem op de voorfchreven manier bereyd is, en om het lijf ghebonden, en wel opgheblafen behoord te werden; en fulken opblafen gefchiet niet met' er haeft, ten ware, dat men noch defe bequame middel daer toe gebruyckte, namelijck, eer men beyde de pijpjes inbind, fal men te vooren aen yder dickfte eynd van het pijpie, welck ingebonden fal werden, een ventofe, fo het Balance-makers noemen, heb-ben; dat is fulcken leertjen gelijk aen de blaes-bal-ken gevonden werd, men vindfe oock by de Orgel of Blaes-balckemaeckers, een klep, of ventiel ge-naemd, maer het moet met meerder forgh, als aen de Blaes-balken noodig is, aengehegt werden. En wanneer dan den wind door het pijpken ingeblafen werd, moet volgen dat den wind van weghens het voorvallende klepjen de felve inhoud, tot dat de fak vol is, en als dan ftopt men het pijpjen, met voor-fchreve wel gevoeght tapken digt toe. Defe Riem is dan

dan een bequaem instrument in het onweer en Schip-breuck.

XVIII.

Om de diepte van de Zee op alle plaatsen sonder touw te meten.

OM dit te doen, soo maeckt een Bol van Dennen-boomen hout of Boogh-hout, of uyt ee-nig

nig ander ligt hout, gelijck A: Laet dan dese kloot wel vernist of met pek besmeerd werden, op dat'er geen water in en dringt, neemt dan een kloot Loot of Steen, die swaerder is als de houten kloot, om de selve neder te halen: Laet dan aen de bal A een haeck gemaekt werden B, uyt koper of yser en een penne C, met sijn uyterste omgebogen F, druckt dan de pen met u vingers door het omgekrolde eynd in de voorseyde haeck, hangt daer dan het gewigt D aen, door des selfs oogh E, en laet soo de kloot met sijn aenhangende gewigt sagjes in't water neder dalen, gelijck de Figuur hier boven afgebeeld, tot de grond toe, alwaer het gewigt D eenigsins gedruckt werd en tegen de grond aenbost, soo dat de de kloot A daer af springt, en na om hooge drijft; om nu te weten hoe lange de kloot is onder geweest, soo moet men daer toe eenige nette uurwerkjes hebben, of water-loopen, op welck men onfeylbaer tot het minste minutjen sien kan hoe lange de selve is onder geweest,

XIX.

Om sonder opening van een vat te weten hoe veel Wijn of Bier daer in is.

MEn pleeg met de vingers aen de vaten te kloppen en daer door te weeten hoe verre dat de Wijn of het Bier afgetapt is.

Maer ick sal hier noch een andere wijse te berde brengen, waer door men met het gesigt sien kan, hoe veel Wijns in't vat is sonder het te openen. Neemt dan een lange glase pijp, maeckt daer onder aen een leere pijp die mede om de kraen vast

sluyt,

ſluyt, ſoodanigh, dat 'er geen vogt door kan dringen. Dit gedaen zijnde, houd de glaſe pijp regt over eynde, en doet de kraen open van het vat, ſo ſal de Wijn of Bier in de glaſe pijp ſoo hoog loopen als hy in het vat is. Indien het vat half vol is, ſoo ſal ook de pijp half vol loopen.

X X.

Een glas vol wijn of water hebbende ſoo vol te doen dat 'er geen druppel meer in kan, daer noch boven dien eenige Ducaten in te laten vallen.

LAet een beker of glas ſoo vol Wijn, Water of yers anders gedaen werden als het gaen kan, ja dat 'er niet een droppel meerder in kan gaen; ſteeckt dan daer boven in 't midden noch een Ducaet in, ſo ſal hy ſonder het vogt te doen uyt loopen te gronde gaen, dit kunt gy met drie, vier of meerder proberen.

Nota: Hoe grooter en wijder het glas is, en de voght dicker, hoe meer Ducaten dat ghy 'er in ſult ſteecken. Soo dat men in een tobbe met water, dikwils acht of tien pond noch ſouw kunnen doen ſonder dat ſe ſtorten ſouw.

X X I.

Om te maecken dat roode en witte wijn onderſcheydentlyck in een glas geſien en gedroncken werde.

SChenkt dan in een gemeen glas den witten wijn en in een nauw gehalſt glaesjen den rooden Wijn,

Wijn, houd de mond van dat glaesjen met de duym toe, en houd het alsoo omgekeert in het glas met witte Wijn, doet dan uw duym weg, als de mond van dat glaesjen de bodem raeckt, en laet de roode alsoo sagjes daer onder loopen, soo sult gy den witten boven sien en den rooden onder, maer om dit wel te doen, meen ick dat men sulcks beter met een Wijnverlaters pomp souw doen, welcke boven toe gehouden werd, tot dat hy in de grond van het Wijnglas komt, en daer zijnde boven open gedaen werd.

XXII.

Een glas met water aen een touw te hangen, tegen welcke geslagen zijnde, het water niet neder valt en het glas niet breecke, en het water om het glas vloeye sonder storten.

ALs men dit yemand eerst segt, schijnt het een wondere saeck te zijn, maer bekend zijnde, lagt men daer mede.

Neemt dan een glas water, doet die in een kalver of verkens blaes, bind die dight toe, en hanght hem op; daer tegens geslaghen zijnde, sal het water uyt het glas rondom de Roemer loopen het glas niet breecken, en het water niet nederstorten op de aerd. Let wel dat de blaes diend opgeblasen te zijn.

XXIII

Om water in een glas te doen opklimmen.

NEemt een Wijn-roemer en doet daer brandend werk in, houd hem dan op het koude water, dat hy effen het water raecke; en na dat de lucht in de roemer sal kout geworden zijn, soo sal het water opklimmen. Dit geschied op de selfde wijse als in 't koppen, of gelijk men met een warme fles de melck uyt de borsten haeld.

XXIV.

Een Water-Harnas.

OM dit te maken, soo is eerst van nooden een paer goede wel getoude of bereyde Runder-huyden, die men aan malkander lassen sal, 't welk a lles zoo dight moet zijn, datter geen logt door en kan, welck men bestrijcken zal met dry pond Was, een pond Terpentijn, en een vierendeel goede harde vernis, laet dit alles te samen smelten, smeert dan hier het leder mede in de Zonne-schijn. Smelt dan in een andere pot Peck, Terpentijn en een weynig was, daer in steeckt men hennip, of lank vlas-hair. Dese hennip moet men in de zijden, die te zamen behooren in naeyen, en dat met dubbelde steecken op de manier als de vissers Leersen genaeyt zijn, dit leer moet dan opgenayt werden als een ton of balge, welcke boven engh en onder wijt is, daer na moet men anderhalve hand-breet, of vier of vijf duym van den ander genaeyde bodem onderwaerts meten

n in ſulcken wijte rondom het leer, 't welck te ſa-
nen genaeyt is, logt-gaten ſnijden (om door te
ien) van eenderley wijſe, en ſoo veel logt-gaten
ls men heeft, alſo menig ſterk houten hol gedrayd
ijpken moet men hebben, welke op deſe manier
noeten gemaekt werden, te weten, de holligheyt
an binnen moet een duym wijdt zijn, de dickte
an 't hout rondom oock een duym, en de lengte
ry duymen, dan moet men ſoo veel ronde glaasjes
ebben als 'er pijpjes zijn, welke in de ſelve paſſen,

door welcke men ligt ſchept. Laet dan de pijpjes in peck, was, terpentijn en lijn-olye zieden, ſoo ſult gy dan de glaasjes in de voorſchreven pijpjes ſetten een halve duym breed van malkander met de voorſchreven ingedopten hennip of vlas. Dit gedaen zijnde, ſal men elck pijpjen daer de glaasjes in ſtaen, in de uytgeſneden gaten van het leeren Harnas ſteken, wel verſtaende datſe eerſt met vlas, 't welk in 't voorverhaelde cement gedoopt is, wel bewonden ſullen werden, en de eyndekens van de voorſchreven uytgeſnede gaten, die ſterns-gewijs zijn, ſal men meenigte van kleyne nageltjes aen de ingeſteken houten pijpjes nagelen, en daer en boven met nog meer vetgeſopte vlas-haer daer om winden en met geſmeert bindgaren binden, dat de ſelve wel bewonden, en de vetgeſmeerde houte pijpkens wel dight en vaſt in het voorſchreven Inſtrument ſtaen.

Als nu het lijf van 't Water-Harnas met het cement ſmeeren verſien is, datter geen water of wint in en kan dringen: neemt dan een yſeren of eycken reep, die ſoo groot moet zijn dat hy het onderſte ſteel van het Water-Harnas van binnen kan begrijpen. Den ſelven reep mag men wel onder aen den rant van 't Water-Harnas binden, neffens deſen moet noch een houten reep zijn, die vaſt in 't midden van het Water-Harnas paſt, de hoogte van die reep moet ontrent vierde-halve voet zijn.

Na ſulcke wijte en lengte der vierde-halve voet, moet men drie of vier ſterke, het ſy gelijck, ronde of vierkante ſtocken hebben: deſe moeten niet alleen aen den onderſten reep, maer ook aen den bovenſten inwendig en niet van buyten aengeſchroeft ofte wel vaſt aengebonden werden, invoegen dat men bemerken kan, genoegſaem daer mede verſekert te zijn.

Daer

Daer na dient men twee goede stercke riemen te hebben, welke men aen de bovenste reep moet vast maken, datze niet over malkanderen konnen komen, die na vereysch van de engte of wijte mogen worden. Dese vier stocken met twee reepen en riemen moeten van binnen in het leeren instrument ingehegt werden, soo vast als het lijden kan.

Eyndelijck moet de geene die dit Harnas dragen wil, hem selven wegen. By exempel den gebruyker van 't Harnas weegt 150 pont, so sal men so veel steenen als 150 pond swaer wegen, welcke steenen de gebruycker in een sak in 't Harnas sal hangen, en stellen als dan het Instrument op het water, by soo verre dat dit gewight van 150 ponden, het Harnas onder 't water tot op een half-elle natrecke, so is 't wel, maer indien het soo niet gebeurt, soo moet men nootwendig tot het gewigt des gebruykers, so veel gebondenen steene of gewigten ordineren, tot dat het by gevoegde gewigte ofte steenen, 't selve so na onder 't water trecken, dan heeft men de rechte proportie, het overige gewigte, dat meerder weegt dan den gebruycker, dat moet bysonder gewogen en opgeschreven werden. By exempel, als het overwigt net 40 ponden weegt, de selve 40 ponden ordineert men van steen, loodt of andere metalen, doch moet men acht nemen, dat alsulcke overige gewigt van steen, lood, of yets anders wel ordentelijck in 't gewigt, het zy rondom, ten minsten in 4 of 6 delen, onder aen den yseren reep, net ingedeeld aengehangen moet werden. Als dan de gebruycker, welk te voren 150 pond gewogen heeft, in het Water-Harnas kruypt hem selven na sijn beste vermogen onder aen sijne beenen omgord ende vast maeckt: en hy hem selven vorder wilde versien met noch 10, 14 of 20 pond lood, yser of

metael,

metael, aen eenen kloot, of welcke kloot of ſtuck aen een koorde of ſnoer hem met onder 't water treckt, kan hy den gebruycker door middel van de overige 40 ponden gewigts, (als by exempel verklaert is, dan ſommighe moeten ofte mogten wel meerder overig gewigt hebben) waer dat hy dan wil in de diepſte wateren ſoo ver ſijne koorde aen 't bovenſte gewigt lang is, daer onder gaen ſtaen leſen, ſchrijven, eten, drincken, ſingen, en wat men voor kortswijl meer bedenken kan, en dit voor een lange tijd, ſonder eenig gevaar.

Met dit Harnas kan men in tijd van nood door de Rivieren of Zeen gaen en ſich verbergen: ook ſoo kan men eenighe koſtelijcke ſchatten hier door in de Zeen of andere wateren verbrengen.

X X V.

Om een ruyme tijdt onder Water te kunnen gaen.

IS 't dat gy eenighe tijd in 't water wilt gaen, ſoo ſtopt uw ooren toe, en neemt een ſwaren ſteen ſoo ſwaer als gy in 't water houden kunt, gaet daer mede onder het water, met opgeblaſen kaecken en toegenepen oogen, alſoo ſult gy een geruyme tijd onder het water kunnen blijven.

X X V I.

Om vierderley of meer dranck in een glas boven malkanderen te doen ſtaen.

GIet in een langwerpig rond glas twee vingeren hoog met melk, giet daer een weynigh Olye over,

o[er], neemt dan een stukjen brood soo rond als het g[la]s is, legt dat op de Olye, sulks kan men ook met e[e]n papier doen, giet hier nu wederom Bier op; en d[ae]t weder Olie, &c. daer op, dan kunt gy daer rode e[n] witte Wijn, &c. opgieten, so lange tot het vol is.

XXVII.

Om Taback door het water te suygen.

DE Persianen hebben een gewoonte datse hare Tabacks-roock door het Water suygen, om

dat de roock des te lieflijcker en te ſuyverder ſoude weſen, dit doen ſy door middel van kokus-noten; maer ick heb het wel gedaen met een glas A, half vol water B, in welke ſtond een pijp met brandende Taback gevult C, item nog een andere pijp D, welke het water niet aen en raeckt, vorders is dit glas met een blaas E. Als nu ymand ſuygt door den pijp D, ſal de rook uyt het water B, uyt de pijp C, in den ſuyger ſijn mond komen.

XXVIII.

Hoe men water in een ſeef kan dragen:

SUlcks kan op veelderley manieren geſchieden, wanneer men de ſeef verſtopt, of dat men het water in een blaes doet en in een ſeef legt, of dat men de ſeef in 't water ſet, &c. Maer om dit wel te doen, ſoo laet een deckſel op uw ſeef maken, dat daer ſeer nauw op paſt, met een kleyn gaetjen daer in, doet hem dan vol water door het gaetjen, en houd het gaetjen met uw duym toe, ſoo ſal het water daer in blijven even als de Wijn in de Wijn verlaters hevels blijft.

XXIX.

Om bevroren appelen, rapen, wortelen, &c. te ontdoyen datſe niet bederven ſullen.

'T GEbeurd menigmael in den Winter, dat uw Appelen, Rapen, Wortelen en diergelijke die gy tot Winter-proviſie opgedaen hebt, komen

en te vervriesen, als men die nu by het vuur brengt llen sy alle ontdoyen, maer oock terstont bederen; goede raed is dan hier duur, Neemt dan uw evroren Appelen, Rapen, &c. doedse in een bbe met koud water, so sullen sy alle ontdoyen en nge kunnen goedt blijven.

XXX.

Om een Sneeuw-bal te doen branden.

SEker Quacksalver kreeg in de winter een groote loop om dat hy sneeuw-ballen kon maecken, ie schenen te branden: hy nam alleenig gestooten Kampher, die mede wit is als sneeuw, en kneede ie onder de sneeuw, welke hy doe ligtelijk met vuur kon ontsteken.

XXXI.

Om te maken dat het Water schijnt te branden.

DIt is niet onaardig buyten in een vyver te vertonen als of het water in de brand was. Neemt alleen fijn gestoten Kampher; stroyd die op het water, en ontsteekt het selve, soo sal de brand in het water schijnen.

XXXII.

Een tobbe met honderd pond Water te wegen en gelijk in de schael te maken, en in de tobbe met water noch 25 pond te doen, sonder dat de schael over gaet.

DIt schijnt yets wonderlijcks, en is egter so bevonden: Laet een tobbe met water vullen, en weegt hem, dat hy in effen balans staet; doet in dese tobbe dan 25 pond levendige visch, dat is, dat hy moet swemmen, so sal de schael niet over gaen. De reden is, dat de Visch van de loght dependeert en geensins van het water, maer te gronde gaende, heeft hy gewigt; op dese wijse kan men goed koop Visch koopen.

XXXIII.

Om koud en warm Water in een Vat gelijck te hebben.

DIt weten gemeenlijck de Meysjes wel, die by de Branders woonen, want als sy warm water willen hebben uyt het koel vat of disteleerton. Want in dese tonnen is het water altijd boven seer heet, en onder is het koud, want het distelerende voght boven in de slange komende, maeckt aldaer de warmte, die uyt de slang aen het water overgeset werd en niet naer om laghe gaet, maer om hoogh. 't Is raer voor die het noyt gesien heeft, maer het is voor een distillateur seer gemeen.

XXXIV.

[O]m in de Somer het Water tot ys te maecken.

DIgby ſegd datmen een Kruyk met ſiedend heet Water tot boven toe moet vullen, en ſtop[p]en die ſeer nauw toe. Laetſe dan in een ſeer koele [p]ut nederdalen tot in de grond, die men ſoo eeni[g]e uuren moet laten hanghen; doet 'er weder uyt, [s]oo ſult gy de kruyk moeten ſtukken ſlaen, om het [y]s daer uyt te hebben.

XXXV.

[H]oe veel waters, een Schuyt in 't water legghende, weg-perſt.

ALs een Schuyt in 't Water legt, ſal hy niet boven op het Water legghen maer in het Water [i]nſakken, dat is een buyk in 't Water maken, ſoo [d]eſe Schuyt duyſend pond in de logt weegt, ſouw hy [i]n 't water komende ook duyſend pond waters wegh perſen, en ſoo ghy nu duyſend pond ſteen of Loot in de Schuyt deed, ſouw hy twe duyſend pond Waters weg perſen.

XXXVI.

Om een Glas het onderſte boven te houden in 't water ſonder dat 'er yts in loope.

NEemt een hoog Glas ſteekt dat in een Emmer vol water, ſoo ſal daer geen water in loopen, want

want het glas vol logt is, en geen ydelheyd kan ſijn, maer indien men het glas een weynig ſchuyns hielt, ſoo perſt het water de logt uyt het glas, en de loght bobbelt boven uyt.

XXXVII.

Om de logt het water te doen om hooge trekken.

NEemt een ſchijfjen van een Appel of een rond ſtukjen broods, maekt daer een gaatjen in, ſet in het gaatjen een wasligje, laet het branden. ſet dit in een ſchotel met Water; ſtulpt daer een hoog glas over, ſoo ſal het ligt uyt gaen, en door de koude minder beweginge de logt dikker werden, ſo werd het water door de uyterlijcke loght daer in geperſt, want de fijnſte deeltjes die de loght in het glas uytbreyden, vloghen door de pijpjes van het glas weg, welke oorſaek waren datſe de uyterlijke logt perſteden, en de logt weder het water.

XXXVIII.

Om Ys en ſneę tot in de ſomer te bewaren.

'T IS in Italien en Sicilien gebruycklick, dat men daer het Ys en Sneeuw op de Alpesbergen of andere hooge bergen vergadert, en in kaf wentelt, 't welk ſy tot in de Somer toe bewaren, en dan nog van d'eene plaats na de andere vervoeren.

Dit is ſeer bequaem om des Somers een koele dronk wijns te hebben wanneer men de ſneeuw of Ys tuſſen de vaten legt. Of als men in het water in welke

welke de wijn te koelen staat, eenige stukken Ys of sneeuw werpt.

XXXIX.

Om het water een spanne hoog te doen opklimmen.

MAackt een rond pijlaertjen van talk of gyps, in welckers hoogte een rond gemaakt is, set het pylaertjen in een teyl met water, en laet het daer eenige uuren in staen, soo sult gy bevinden dat het water heel na boven geperst is, tot dat de rand van de pylaaar met water overloopt.

Dit pylaertjen weder gedroogt sijnde sal weder het water soo hoog doen opklimmen. Het is aerdigh om te sien.

XL.

De manier om een Fonteyn te leyden van onder aen den Bergh, over den top henen, en vorders te doen daalen aen de andere sijde.

MEn sal in de Fonteyn maken een pijp van Loot, ofte van andere diergelijcke materie, die gaat tot boven op den Bergh, en afgaende continueert tot aen de andere zijde, en een weynig lager als de Fonteyne, om dat het gelijck sy een suyger, daer ick hier voren van gesproken hebbe, daer naer maeckt men een gat boven op de Pijp van den Bergh, en hebbende het Orificium, dat is, de pijp aen beyde eynden gestopt, giet men die voor de eerste mael vol Water, sluytende wel sorgvuldig-

lijck

lijck het gat toe, dat boven op den Berg gemaeckt was, als men nu aen beyde eynden de Pijp wederom open doet, sal men sien dat het Water gedurigh voor dese Pijp sal opklimmen over den Berg henen, en dalen tot aen de andere syde, welke een seer ligte doch edele inventie is, om Steden en Dorpen daer mede te voorsien, wanneer sy water gebreck hebben.

XLI.

Om een kan te maken uyt welcke niemand drincken kan, als die het bedrog weet.

LAat een Kan van Aarde of Metael maken, laat dan verscheyde gaatjes van den hals tot de buik toe open sijn, laet dan een Corael gaen van de bodem tot in het hand-vad, en de rand van de kan, laet dan een klein gaetjen heymelijk onder het handvat gemaeckt werden, op dat die het weet het gaatje met sijn Vinger kan sluyten, laat dan onder aen de rand nog een ander kleyn gaatjen stoppen, doet dan Bier in de Kan, laet dan ymand drincken, soo sal uyt de hals, buyck, etc. van de Kan het Bier loopen, en bestruyven ymands nette uytgestreken Bef, maer die de kneep weet, die houd sijn duym op het gaatjen in 't hand-vat gemaeckt, om de loght te sluyten, soo sal men behoorlijck konnen drincken.

XLII.

Hoe men sig in een Schip-breuck kan behouden.

MEenige souden al geven wat se in de Wereld hebben, om als se Schip-breuck lyden, be-ouden te mogen aan land komen.

Wanneer men dan ter Schepe gaat op een pericu-luse reys, moet men een party Verckens blasen ede nemen: als het dan eens tijd van nood is om vergaen, moet men se alle opblasen, en rondom n Lichaam hanghen, soo sal men niet komen te ncken, als men in 't Water springht, en onder-ijlen, kan men soo veel met handen en Voeten orstelen als men kan, om elders aen Land te ge-aecken.

XLIII.

)m de Kan aan de Mond so vast te doen kleven, dat se daer niet en is van te halen.

NEemt het Melckagtige Sop uyt de Vygeboo-men, besmeert daar de mond van de Kan mede, als dan ymand daar uyt drinckt, sal hy daar niet van mercken, maer de kan willende van de nond doen, sal daar soo hart aankleven, dat se laar niet en is van te krijgen.

XLIV.

Te maken dat de Dronkaerts een tegensin in het drinken krygen.

NEemt een Ael die levendigh is, en laet die in een mingele Wijn sterven, geeft dan die persoon sulcks te drincken, en hy sal na die tijdt een walgh teghen den dronck hebben. Het zaad van Kickvorschen in dranck gedaen is ook goed.

Het natuurlijck TOVER-BOECK, Of SPEEL-TONEEL Der KONSTEN.

DERDE DEEL.

Behelsende verscheyde spelen van Kaarten, Piketten, á l' Hombre, Schaakspel, Dammen, Kegelspelen, Kaatsen, &c.

I.

Van het Kaets-spel, Kegel-spel, Raket-spel, en andere diergelijcke Speelen.

HOe dan! de Mathematische konst sal die plaetse vinden onder de Kaetseryen, en discoureren van 't duyken der Kegels? ja trouwen, en mogeliick

gelijck sult ghy met een Spel kunnen vinden dat sig
beter weet te reguleren na de beginselen van Mathe-
sy als dese speelen, want alle de bewegingen wor-
den gedaen door rechte linien, en door reflectie,
en gelijck men in de apparentie der platte Spiegel
oft kloot Spiegels, door rechte linien weet te expli-
ceren, de voortbrenging en de reflectie van het lig
en van de spesie van gelijken, door de proportien
kan men hier genoegsaem expliceren, het beweger
van een Bal ofte van een kloot door linien, en ge
ometrische hoek, en hoewel de oeffeninge, expe
rientie en behendigheyt der Speelders, hier in mee
doed als alle andere regels, sal ick nochtans eenig
hier by voegen, de welke tot de selve gebracht sijn
de, en gevoegd by de experientie, sullen een groo
voordeel geven, den geenen die sullen willen ge
bruyke 1 Regel wanneer een Bal een ander Bal pa
seert, ofte wanneer men met de Hant ofte met ie
waar mede men slaat, het bewegen als dan geschi
na een regte linie getrocken uyt het middelpunt d
Bals, door het contingend punct. 2 Regel,
alle soorten van beweginghs, wanneer een Bal
Kloot iwers opsprinkt, het sy tegen de muur, teg
de vloer, tèghen een hout ofte teghen een Rak
soo is den incedente hoeck altijt gelijck met de ho
van Reflectie, in somma, uyt dese regel is licht
lijk af te meten het gene volgt; in wat punt men
hout ofte muer raken moet, om te maken dat de
ofte Kloot op sprinckt in sulken plaets, als men
geert. 2. Hoe men een Bal werpt tegen een an
Bal, invoege dat de eerste of tweede gaet ontm
ten, een derde onderhoudende alsoo, gelijckel
der incendente en de Reflexe hoeke. 3. Hoe m
een Bal raaken en de selve kan dryven waar men
en meer andere diergelijke praktijcke, in welck

oen-

oeffeninge men achting nemen moet, dat de beweging sigh ven langher hant verspreyt, en dat de egels der Reflexie niet en konnen worden soo effen geobserveert in het lokaal monument, als in de strate van het licht, en in ander qualiteyten, so dat het noottwendig is te suppliceeren, door behendigheyt ofte door forse, in 't manquement dat van die syde komen mocht.

I I.

Van het Dammen en het Schaeck-spel.

DAt de speelen sijn speelen van konst, en sijn voortgebracht door Mathematische inventie, sulcks blijckt aen de Ordonnantie, dispositie, en beweginge van alle hare deelen die gestelt worden op een vierkant, welkers sijde verdeelt zijn in gelijke deelen, maeckende t'samen 64 kleyne 4 hoecken, en alle sijde gelijk; en voor tel-konstighe Regelen kan men vinden, alle mogelijcke fatsoenen om dit Spel aen te rechten, het sy dat men heeft alle de stucken of alleenlijk een deel der selver, ja selfs gevonden hebbende de behoorlijcke toestellingen kan men ontdecken welk daer van het beste zy, om te winnen schoon dat het selve sy van oneyndelijke arbeydt, en dat in dit Spel, gelijck alle andere Speelen, de Geest, de Memorie, de Imaginatie, de Oeffening, de genegentheyd meer doen als de Regels, vele hebben van dese materie geschreven, en hebben onlangs gehoort, datter een nieuw Tractaet wert uytgegeven van het Dammen, om te betoonen een seecker middel om onfeylbaar altijd te winnen, en als dan wanneer het Spel is aangeleyt tot

een ſeker eynde te komen. Om hier toe te raken is veel tijds van nooden, en oock na het eynde van al les, de Reflexien die men volgens de Regels praćtiſeert, verdoenen der Geeſt meer, als dat ſy die ſoude konnen vermaken, ſoo daar queſtie was eenige treck van Arithmetica te vertoonen, belangende het Dammen, ick ſoude liever willen doen blijcken hoe dat men de multiplicatie en de diviſie mach afvaardigen, ſoo wel in 't geheel als gebrooc ken.

Door behulp van twee liniale gevoeght in form van een winkel haak, op de kleyne vierkante van 't Spel, of wel na de inventie van *Neperus* die in ſijn Radalogie de ſelve operatie leert praćtiſeeren, dat in het Dammen en in 't Schaak-ſpel door gehele getallen kan worden gehandelt.

Vervolgh.

Van deſe rabdalogie is een ſoort van Arithmetica om alles watter te Rekenen is af te vaardigen, alleen door Additio en Subſtraćtio, ſiet Adrianus Vlack Saul Habert D: A D Metius Mardele, en meer anderen.

III.

Een bedriegelijcke bol om de kegel te ſchieten.

LAet uw een houte bol draeyen, die aen de eene zijde uytgehold is, giet daer in een pont lood, ſtopt het weder digt toe, dat men ſulcks niet en merke, ſoo ſal deſe bol aen d'eene ſijde ſwaerder zijn als aen d'andere ſijde, die daer dan onbekende

lijc

...ck mede ſpeeld, ſal noyd recht konnen ſchieten: ...aer is 't dat gy ſelver ſchiet, ſoo houd het ſwaerſte ...el des bals of kloots altijd boven of onder, ſo ſult ... recht kunnen ſchieten.

I V.

Om negen keegels in eene ſmeet om te ſlaen.

DE kegels moeten dan alle neghen in een even gelijck-hoeckig vierkant ſtaen, drie en drie ...geleden, gelijk in de volgende negen te ſien zijn.

8
9O O O7

6O O5 O4

O O O
3 2 1

Neemt dan een bequame ronde gladde kloot, ...oud de ſelve dan by de kegel 1, die gy dan ſlaet op ...en op 5, de kegel 2 vorders treft 3; en 5 doet 6 en ...omvallen, gelijck als 1 de 2 en 5 deed neervallen, ...o is het dan oock mogelijck dat de klood oock 4 en ...om ver hale, en dat 4 tegens 8 valle, ſoo dat men

op die wijse het geheele spel kan om verre halen, dit geschied best met sigh dickwils daer in te oeffenen.

Wanneer ymand nu spele, dat hy sijn kloot even verby de kegels 1 2 3 kan laten rollen, soodanig dat 1 tegen 4 en 7 valt, en 2 teghen 5 en 8, als oock 3 tegen 6 en negen, soo leggen sy mede alle gelijck onder de voet.

V.

Om dertigh dam-schijven met een mes op te ligten.

NEemt een Damme leght die op een Tafel, steeckt dan in 't middel-punt van de selve uw mes, legt dan op dese dam rondom drie dammen, legd daer dan weder drie op, soodanig dat sy de onderste kunnen vast houden, legd dan daer al weder drie andere boven op, soo langhe tot 'er twee over blijven, legd die daer boven op, op dat se de drie vast houden. Als men nu het mes by sijn heght grijpt, en seer langsaem opheft, so sal men alle de dammen te gelijck kunnen opheffen.

V I.

Om schaeck- en damspel met levende Persoonen te speelen.

DIt kan gevoegelijk gedaen werden, wanneer men een Italiaense vloer maeckt van witte en blaeuwe stenen, so kan men hier in plaets van schijven of dammen met levende menschen speelen,

zijnde

ende acht mael acht of vier-en-ſeſtigh velden ge-
lyt van ſtenen. De witte dammen ſullen de Jong-
vrouwen hieten en de ſwarte de Jonckers, zijnde
d'een aen d'eene en d'andere aen d'ander ſy geſteld.
De Koningh en Koningin kunnen bloemkranſen
dragen om haer t'onderkennen, wijl dat 'er ver-
ſcheyde perſonagien in 't ſchaeck-ſpel te pas komen,
ſoo kan een yder op ſoo een ſonderlinge wijſe ge-
kleed ſijn. Ondertuſſchen als men verby elkander
treed, kan men eenighe complimenten met hand-
kuſſen en diergelijcke doen, om alles des te cierelij-
cker te vertoonen.

Aldus kan men met het dammen mede doen.

VII.

*Verſcheyde kaerten op een rye leggende, te weten wel-
ke ymand gedaght heeft.*

NEemt dat ymand 10 kaerte-bladen of yets an-
ders op een rye geleyd heeft in orde, gelijk de
volgende tien letteren:

A B C D E F G H I K.

Laet nu ymant ſonder u weten de agtſte, dat is H, ge-
dagt hebben, ſegt hem dat hy op de ſoo menigte als
hy gedagt heeft aentelle, van achteren aen, dat is
van de K af, tot 21 toe (dat is het dubbel getal der
kaerten ende een) tellende K voor negen, I voor
tien, &c. en ſoo tot een-en-twintigh toe, ſoo ſal
de een-en-twintigh juyſt op H komen, zijnde die
kaerte die hy gedoght of aengeroerd heeft, en ſoo
voende met meerder getal, komt men tot het begeer-
de.

VIII.

Verscheyden kaerten, in verscheyden ryen gelegt zijnde, te raden welck ymand gedagt heeft.

OM dit spel te beginnen, soo is men gewoon vijftien kaerten te nemen, welke men in dry ryen leght, soo dat in yder rye vijf kaerten komen te legghen. Laet dan ymandt een kaert denken die hy begeerd, gedagt hebbende, sult gy vragen in wat rye de kaert legd die hy gedagt heeft. So vergaderd in't bysonder de kaerten van een yder rye, en voegende de selve te samen, legd altijd de rye, daer in de gedagte kaerte gevonden werd, in het midden der twee andere. Legt dan wederom al de kaerten in de drie ryen, te weten, een in de eerste, een in de tweede, en een in de derde, daer na nochmaels een in de eerste, een in de twcede, en een in de derde rye, en soo vervolgens tot se alle geplaetst zijn. Dit gedaen zijnde, vraegt wederom in wat rye de gedagte kaerte leyd, en neemt als voren gesegt is, yder kaerte in het bysonder op, leggende die rye daer gedagte kaerte in is, tusschen de twee andere ryen. Ten laetsten, leght noch eens dese kaerten in drie ryen, en vraeght in wat rye de gedagte kaerte werd gevonden, en weest vry verseeckert dat se de derde is, van de rye daer in de selve leyd, 't welk anders lichtelijk te raden is. Om de aerdigheyd en de konst wat bedeckter te houden, kund ghy noch eens al de kaerten vergaderen, en leggen in het midden der twee andere ryen, die rye daer de gedagte in is, en alsoo sal de selve zijn in 't midden der vijftien kaerten, oock alsoo, dat van

wat

wat sijde men begint te tellen, sal 't altijt de achterste zijn.

IX.

Om te raden hoe veel punten dat 'er zijn op drie kaerten, die ymand gekosen heeft.

NEemt een bybel-kaerte van twee-en-vijftigh bladen: laet dan yemand daer drie uytnemen, die hy begeerd: seght hem dat hy tot de punten van yder kaerte, in 't bysonder soo veel kaerten by teld, dat het vijftien maeckt, dit gedaen zijnde, moet hy u het resterende getal segghen, waer van 4 afgetrocken, sal de rest onfeylbaer zijn voor de somme der punckten op de drie kaerten.

Laet de punckten der drie kaerten wesen 4, 7, 9, het staet dan vast, dat, om door elk 15 uyt te brengen (tellende de punckten van yder kaert) moet men elf kaerten by de 4, 8 by de 7, en 6 by de 9 tellen. Dan so blijven daer noch overigh vier-en-twintigh kaerten: daer van 4 afgetrocken zijnde, rest twintig voor de somme der ooghen op de drie gekosen kaerten.

Wanneer men dit spel wil practiseren met 4, 5, 6, of met meer kaerten, 't zy dat daer twee-en-vijftig zijn, of meer of min: of dat men in plaetse van 15 teld 12, 13, 14, &c. so is 't een generale regel 't gene volght, multipliceert het getal dat ghy wilt doen uytbrengen, met het getal der gekosen kaerten, en by het product vergadert het getal der gekose kaerten, de somme daer van substraheert van het heele spel der kaerten, het overige resterende sal uw aenwijsen het getal dat gy sult aftrecken, van de overi-

ge kaerten, om het spel te voltrecken. Wanneer der na de aftreckinge niets overschiet, moet het getal der overschietende kaerten effen uytwijsen de puncten der drie verkoosen kaerten. Soo de Substractio niet geschieden kan, en het getal der kaerten te weynig is, soo moet men het getal der kaerten substraheren van het ander getal, en de rest vergaderen by het getal der overige kaerten.

X.

Uyt verscheyde kaerten te raden, welke ymand gedaght heeft.

NEemt soo veel kaerten als het u sal gelieven, en laet de selve in ordre sien de geene die 'er een van begeerd te dencken, en dat hy onthoud de hoe menighste die sy, te weten de eerste, tweede, of derde, &c. en op de selve tijd als ghy hem de kaerten sien laet, de eene na de ander, teld se heymelijck, en als hy gedagt heeft, soo teld al verder, soo veel u belieft. Neemt dan al de kaerten die gy geteld hebd, daer van ghy volkomentlijck het getal weet, en legd se op de andere die ghy niet geteld en hebd, invoegen, dat soo ghy die wederomme tellen wilde, dat se contrarie zijn geleyd, te weten, dat de leste de eerste zy, en de leste op een na de tweede, en soo voorts met de andere. Vraeght hem dan daer na de hoe meenighste kaert hy gedagt heeft, en seght vryelijck dat se vallen sal sonder het getal der kaerten die gy secretelijck geteld ende verleght hebd: mids dat ghy begind verkeerd te tellen, en dat gy op de eerste leghd het getal, uytdruckende de hoe meenighste kaerte dat gedaght was; want con-

continuerende na de order der getallen en der kaerten, en het sal noyt missen te komen op de gedagte kaerte, soo haest als ghy komd aen het getal dat secretelijck by u geteld is.

By Exempel.

Neemt de kaerten A B C D E F G H I, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, en dat de eerste A zy, de tweede B, de derde C, &c. dat de gedagte kaerte zy de vierde, en dat ghy vorder hebt geteld aen I, het welke kaerten zijn: dan revenzeert dese 9 kaerten, en vraeghd hoe meenighste kaert hy gedaght heeft, soo hy de vierde antwoorden, soo suld ghy hem seggen dat se de negende komen sal, of, sonder dit te seggen, suld ghy die op dese plaetse konnen bekennen; beginnende dan te tellen aen de leste, dat I is, stellende vier op I, vijf op H, ses op G, en so voords, suld ghy bevinden dat het getal 9 altijd vallen sal op de gedagte kaert.

X I.

Als verscheyden persoonen voorgehouden zijn verscheyde kaerten te raden, wat kaerte elck van hun gedagt heeft.

SOo daer nu vier persoonen zijn, soo neemd vier kaerten, en die toonende aen de eerste, segt hem dat hy eene daer van denke, welke hy wil, legd dan dese kaerten ter sijden wegh: neemd daer na vier andere, toond de selve aen de tweede persoon, om daer een (die hy wil) uyt te dencken; doed

doed van gelijcken met de derde persoon, als oock met de vierde. Neemt als dan de vier kaerten van de eerste persoon, en leghtse in vier ryen, en op de selve legt in de rye de vier kaerten van de tweede persoon, daer na die van de derde en vierde. Toond dan elck deser ryen in 't bysonder aen yder persoon, vraegh dan een yder van haer in wat rye de gedaghte kaerte leyd; want voorseecker de kaerte van de eerste persoon, sal de eerste zijn van de rye, daer in hy seyd de selve te zijn. De kaerten van de tweede persoon, sal de tweede van sijn rye wesen, en die van de derde, de derde van sijn rye; en alsoo van de vierde persoon, daer in die rye word bevonden, en alsoo van andere meer, indien'er meer persoonen sijn, en by gevolgh meer kaerten.

XII.

Een Kaerte-blad in 't lange geroldt, sal meer Tabak in sigh besluyten, als een in 't breede toe-geroldt.

'T IS een yder genoegh bekend dat der kaerten Figuur lang en breed is. soo men de twee langhe eynden aen malkanderen brengt, en die soo houd, en met Taback, Sand, Koorn of yets anders vult, sal daer veel meer in gaen, dan dat men de breede eynden neemt, toe rold en vuld, dit schijnd wel wonderlijck, maer werd in de proeve alsoo bevonden.

XIII.

n een Kaert te doen uytnemen, en na dat men se gesien heeft, onder d'andere Kaerten te steecken, en wel ondersteeckende, hem drie Kaerten te toonen, daer sijn Kaert niet in sal zijn, en dan noch eens siende, sal men sijn Kaert daer onder vinden.

GHy sult het eerste Spel doen als ick u dat getoond hebbe, ende als gy de kaerte gevonden lt hebben, sult ghy die voor al d'andere kaerten ken, makende dat se wat voor uyt steekt uyt d'anre kaerten, en daer na sult gy'er een andere kaert oor aen steecken die de andere kaerten gelijckt, er naer sult ghy hem de selve kaert toonen die 'er oor is, en hem vragen of dat de kaert is die hy uyt am, en hy neen seggende, sult ghy de Kaerten m leegh houden, en sult met een knaphandigheyt n blad uytnemen, het welcke het tweede is, en en weynigh uyt alle de andere Kaerten uytsteeckt, ggende dat soo bedecktelijk op Tafel, en daer na ndersteekt wederom de kaert, en gy sult hem vraen of dat de kaert is die hy uytnam, en hy sal neen ggen, dan sult ghy die kaert oock op de tafel legen, bedeckt by d'eerste kaert, hem noch toonene een ander blad, vragende of hy die uyt nam, en y sal neen seggen, dan sult gy dat blad ook by d'anere twee leggen, en daer na alle 3 de kaerten omeerende sal hy de kaert sien die hy uytrok, en 't sal vonder om te sien zijn.

XIV.

Om eenige hoopkens met de kaerten te maecken, en daer na siende de kaert die onder de hoopkens zijn, sullen 't alle geblicken of leege bladeren zyn, te weten, in sulcker voegen als ghy se sult begeeren.

GHy sult al de kaerten nemen, en de geblicken sult ghy een weynig van onder en boven korten, als d'ander kaerten vallen, en de kaerten dat geen geblicken en zijn, sal men een weynigh van de sijden af snijden op dat se wat smalder als d'andere vallen, daer na die wel onder stekende, sult gy 'er soo veel hoopkens van legghen als uw goed dunckt, en willende dat 'er al te samen geblicken zijn, sult ghy de kaert de breede af leggen, in 't legghen van de hoopkens, en willende dat het al leege Kaerten zijn, suld ghy de Kaerten na de lenghte af nemen in 't maken van de hoopkens, ende gy sult het in 't werck sien wonderlijck en fraey.

XV.

Om ymant een Kaert in handen te geven, de welcke hy omkeerende, bevinden sal een ander te wesen.

GHy sult het boven gemelde eerste spel doen als ick uw wees, en na dat ghy de Kaert gevonden sult hebben, sult ghy se voor alle andere stellen, en maecken dat het tweede blad dat achter aen de kaert staet, een lutjen boven d'andere kaerten uytsteeckt,

steeckt, dat met'er hand bedeckende, daer na sult ghy hem d'eerste Kaert toonen, hem vraghende of 't de kaert is die hy uyt trock, en hy sal ja seggen, in 't om leegh doen van de kaerten sult ghy hem in handen geven dat blad dat een weynigh buyten de andere kaerten uyt steeckt, hem seggende dat hy 't vast houd, en een wijle tijds suld ghy hem dat laten toonen; en hy sal vinden dat 't een andere kaert is, en seer verwonderd blijven.

X V I.

Om ymand in handen te geven een Koningh van een verwe, en daer na dien toonende, sal hy vinden eenen anderen te wesen.

Ghy suld een Koningh nemen van wat verwe dat gy wilt, en suld hem in 't midden in twee snijden midden door 't lijf, daer na suld ghy eenen anderen Coningh nemen, en op dien dat lijf dat in twee gesneden is, leggen dat in 't midden met de vinger bedeckende, op dat hy denckt dat het dien Koningh is, daer na suld ghy hem dien Koningh langhs de voeten doen nemen, hebbende de helft onder uw hand, en nemen soo verborghen dat hy die niet gewaer en worde, daer na doende hem dien om keeren, sal hy hem van een ander couleur bevinden, en seer verwonderd blijven.

XVII.

Om een kaert op een Tafel te doen wandelen.

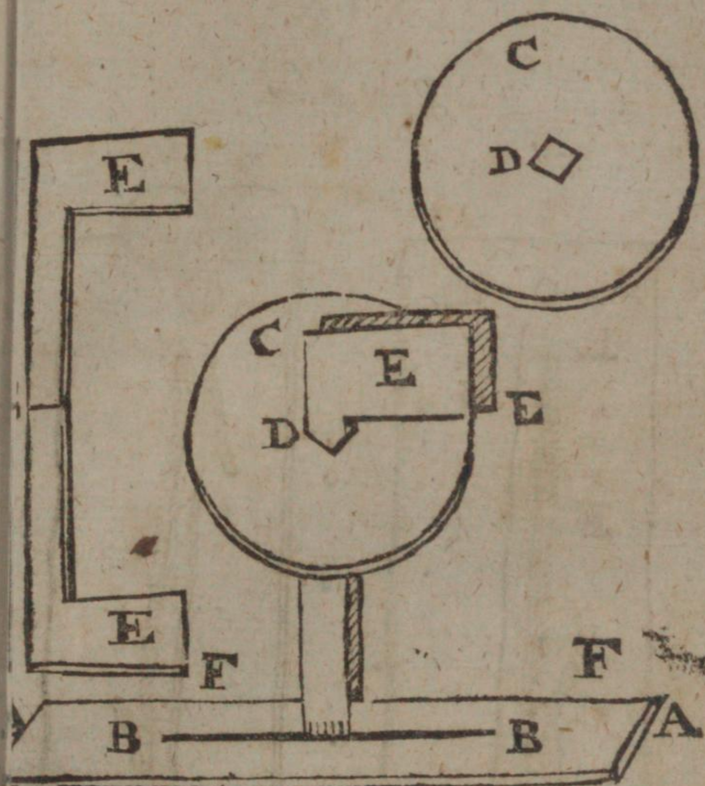
DIt spel en sal men niet als by nacht kunnen doen, want gy sult moeten een Vrouwe-hair hebben wel dun en lang, dat men 's naghts niet sien en kan, en knoopen dat aen een van uw wambus knopen, met een eynde, en met den anderen suld ghy een knoop maken, en daer wat Was aen doen, en ymand een Kaert daer laten uyt trecken, so suld ghy met knaphandigheyd het eynde van 't hayr nemen, daer 't Was aen is, en gy suld u de Kaert weder doen geven, die daer uytgetrocken was, en dan suld ghy 't hair aen de Kaert op de Tafel doen, en aldus soo ghy u van de Tafel begeeft, sal uw de Kaert na volgen, en de gene die het sien, sullen sig daer over seer verwonderen.

XVIII.

Om een kaert in drie stucken te snijden en die in elckander soo vast te maecken, dat men niet wel kan uyt een krijgen.

SNijd dan een reepjen van een Kaerte-blad, ruym een vinger of anderhalf breed A A, geeft daer over langs een snede B B, snijd dan een rond als C C met een gaetjen daer in. Snijd dan noch een stuck op de selve wijse. Nu is de vraeg hoe ick die aen malkanderen krijgh? Doet dan aldus:

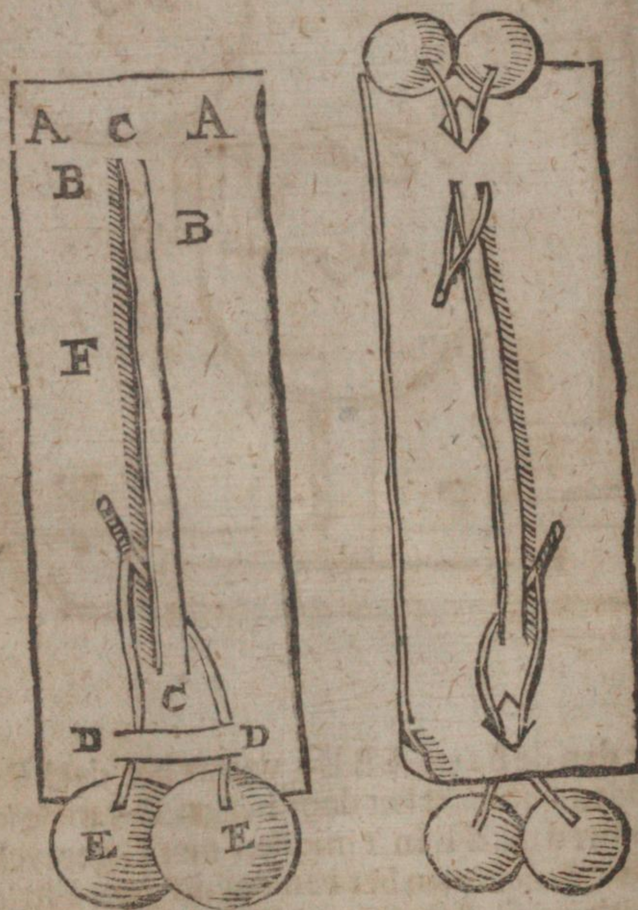
Neemt

Nemt dan de Kaert A B F, vouwt het deel F F in het midden, ſteeckt het door het gat D van de kaert C, vouwt dan E E in 't midden met G geteyckent dobbeld, ſteeckt dan het eene eynd door F in 't gat D, ſo ſult gy G ſtekende in F lichtelijck door het gat D konnen trecken, 't welck ſeer raer is voor d'onkundige. Wilt ghy het nu weder uyt malkanderen doen, ſo ſteeckt F F wederom door D, ſo ſult ghy E weder konnen los maecken.

XIX.

Een ander.

NEemd een kaert A. maeckt daer in twee ſne
den B B, die van boven naer om lage gaen
ſoodanigh, dat het ſtuck kaert C C daer vaſt in bli
ve, ſnijd dan noch twee ſneedjes D D. Nu is h
een kunſt om een koppel Kerſen daer aen te hange

Neem

'eemd dan C C, vouwt dan in 't midden F, steekt it door C dat het by G weder uyt komd. Neemd in uw koppel Kersen, steeckt die door de toegevouwen F en haeld F wederom te rugge, soo sullen er de Kersen in hangen, die daer door d'onwende beswaerlijck konnen uytgedaen werden.

Wilt ghy de Kersen daer weder uyt hebben, soo eeckt F weder door G G, en gy suld se ongebroen daer konnen uyt krijgen.

Dit kan men nog op een andere wijse doen, geick de andere bygevoegde Figuur vertoond.

X X.

'en aerdigheyd om een kaerte-blad van sijn plaets te doen komen, sonder die aen te raecken.

NEemd een Kaerte-blad en wed met ymand van uw geselschap, dat ghy eenighe treden an het Kaerte-blad suld staen, en dat 'er een ander o na by sal blijven, dat hy 'er sijn hand boven op an houden, doch het blad niet aenraecke, sullene den bystaender een teecken geven, wanneer ghy a het blad wild vatten. Soo het wedden nu aen aet, soo maeckt alle deuren en vensters van de Kamer toe, in welcke gy het suld doen, maer laet lleen een venster open staen. Leghd dan dat Kaer-e-blad in 't opene venster, dat het half op het venter-raem legghe en half hanghe in de kamer; laet an ymand by het Kaerte-blad staen aen de zijde, net sijn hand daer over, niet op, maer een spanne f twee hoogh daer van. Staet ghy dan na de deur, n seght dat ghy hem een teken geefd, dat het blad y uw sal komen, mit soo doet de deur open, soo

ſal de logt en de wind het Kaerte-blad ten venſter uit waejen, en ghy by de trappen eer zijnde, ſuld het eerſt kunnen krijgehn, en den wedder met d'oppaſſer ſal uitgelachen werden. 't Is een bedrog, maer aerdigh in een geſelſchap.

XXI.

Een Kaerte-blad die ymand uyt het ſpul genomen heeft, in een Spiegel te wijſen.

Dit komd den onwetenden vreemd voor, ja ſommige ſouden menen dat het Toverie was, daer egter de kunſt ſo groot niet en is. Ik laet ymand een kaert uit het ſpul nemen, en beſien hebbende, weder in ſteken, of wel buyten het venſter ſmijten. en daer na toon ick hem diergelijcken blad uit mijn kaert in een Spiegel. De vraeg is hoe ſulks geſchieden kan?

Wanneer ſulks geſchieden ſal, moet men daer toe bereyden, even als de hocus pocus Konſtenaers, Sy koopen by een Kaerte-maker verſcheyden ſoorten van een blad, als 36 bladen Herten, 36 bladen Ruiten, ſoo veel Schoppen, Boeren, Vrouwen, &c. deſe ſteecken ſy heimelijk by ſig, d'eene ſoort in deſe tas, en gene in een andere tas. ſak of beurs, tot dat gy ſe alle hebd van malkander konnen verberghen. Neemd dan een ſpul kaerten, laet daer een uit trecken na voorgaende weddenſchap, ſteekt die weder in u kaert, of ſmijtſe in 't vuur of buyten het venſter, als gy hem nu beſigtigt hebt, maekt dan eenige babbelegguigjes gelijk de guichelaers doen, als met fluiten en blaſen, en krijgt ondertuſſchen met een behendige heimelijkheyd diergelijken uit uw ſak of taſſen,

en

n houd u dan of ghy ſe uit het ſpel kreeg, toond die
an in een Spiegel, ſoo hebd gy het gantſche wed-
enſpul gewonnen.

XXII.

en wijſe om te maken dat'er een Vogel van een kaer-teblad komt vliegen.

NEemd dan een ſpel kaerten, of kaerte-bijbel, ſnijd dan de bladen altemael vierkant uyt, die

men dan fraeitjes op elkanderen moet naejen, soodanig, dat men niet sien kan, of de kaerten leggen gelijck, maer boven op leghd men een heel blad, op dat men niet soude sien, dat de kaert uitgehold was; maer onder doet men geen blad, aldaer laet men het open, als men hier dan wat potsen mede wil uitrechten, so doet men aldus:

Men doet dan in dat uitgesnedene vierkant in welcke A geteeckent is, een Mosje of eenigh ander klein vogeltjen, of in de plaets van een vogeltjen wat Suycker, een Kickvors, een Ey, of yets diergelijks, 't geen de omstanders begeeren, gelijk met D is aengewesen. B nu vertoond de Kaert, op die wijse als hy moet genaeit of door-stoken werden, op welcke de bovenste kaert, alleenigh moet geplackt of gelijmt werden, op dat men de genaeide steken niet en moet sien, als men daer dan van binnen heeft gedaen het geen men begeerd, soo leghd men daer een los kaerte-blaedjen over, dit blaedjen doet men daer dan wat scheefjes op, om daer met de nagel van te kunnen schuijven.

Dit dan aldus bereyd zijnde, heeft men maer twee kaerten van doen, een soo gemaeckt als gesegt is, en een ander die men gedurigh om de klught, en de toesienders te bedriegen, verschiet, en weder in de sak steeckt, maer de andere haeld men daer behendig wederom uit, die men dan met een neusdoek dekt, die wat groot is. Ondertusschen maeckt men soo wat potsen van pou ha, en meer andere wonderlijcke dingen.

Ten laetsten steeckt ghy de eene hand daer onder en trekt het onderste blad van de kaert, dat 'er met een weynighje Was aen vast gemaeckt is, en leghd het boven op de kaert, maekt dan weder wat hokus bokes, vat dan met een swier het kleed ofte neusdoek,

…eck, en doet het al ſchuddende op, dan ſal het …toonen, 't geene ghy daer in of onder hebd ge…n.

…et wel dat ghy de neuſdoek of het kleed te gelijk …t de kaert op vat en die ſchuddende, ſteeckt ſe …t een geſwindheid in de ſack, en maeckt dan een …angue van het gene gy gedaen hebd.

XXIII.

…n malkanderen door kaerte bladen yets geheyms te kennen te geven.

NEemt een Kaerte-bybel, legd de kaerten op een ſeeckere ordre na malkanderen, ſodanig … gy ſe altijd weder kond vinden, alſe nu vervol…ns altijd in ordre leggen, ſoo ſchrijſt van de eene …erte-blad tot de andere toe, 't geen gy geheym …lt ſchrijven, met ſeer weynig woorden. Schuift …n de kaerte-bladen onder een, ſoo ſal niemand …t ſchrift dat op de kaerten ſtaat konnen verſtaen, … uw vriend aen wien ghy dat te kennen gegeven …bt, die ſe weder ſal in ordre brengen, en leſen …t 'er op ſtaet.

XXIV.

…m ymant een kaarte te doen uyt-trecken, die daer na onder d'andere kaerte te onderſteecken, ende weten te ſeggen wat het voor een kaerte was, die der uytgetrocken was.

GHy ſult daer wel op letten, dat eer gy de kaerte doet uyt-trecken, ghy in uw memorie ſult

nemen, en sien wat voor een Kaerte onder alle de Kaerten leit, dan dat met een gratie of abelheid, op dat niemand en merke als ghy de selve sult gesien hebben, sult ghy 'er een blad doen ofte laten uit-trecken, als gy dat sal uitgenomen ende gesien hebben, suld ghy 't selve op de gedeckte Tafel doen leggen, daer op dan leggende alle de andere Kaerten, doende de helft afnemen ende het onderste boven legghen, wel lettende die al t'samen te nemen, ende soo moogt ghy laten afnemen, ende weder boven op legghen, soo menighmael als 't u belieft, daer na willende de Kaerte vinden die uytgetrocken was, siet in de Caerten, ende soeckende de Caerte die ghy eerst in memorie naemt, als ghy de Caerte vind dieder voren sal zijn, sal deselve wesen die der uitgetrocken was, ende so is dat Spel gedaen, ende merkt wel dit Spel wel te onthouwen, want dit is 't fondament van alle d'andere spelen.

XXV.

Om een kaert yemandt uyt te doen nemen, ende die daer naer onder de andere te doen, en naer veel ondersteeckens hem vragen in de hoe veelste kaarte hy begeert dat sich sijn kaarte bevinde, beginnende van onderwaert te tellen, makende dat sy haer in 't versogte getal sal vinden.

GHy suld het eerste spel doen als ick u alree gewesen heb, ende daer naer de Caerte gevonden hebbende, suldy die ondersteken sonder te laten sien aen jemanden, u derhalven wat achterwaerts treckende, en die met de hand deckende, op

p dat men niet ſien en kan, ſuldy dan vragen ten oe velen dat hy begeert dat ſich de ſelve Caerte beindende, ende ſo hy ten leſten ſeit, van onderen ijf Caerten af nemen, houdende de Caerten acherwaerts, en als dan in de ſeſte, ſuldy hem ſijne e-eyſchte Caert geven, ende ſoo ſuldy hem ſijne Caerte tot ſulcken getal geven alſt hem belieft, geende dit altijt in 't leſte.

XXVI.

Om een kaerte te doen uytnemen, ende na dat men ſe geſien heeft, onder d'ander kaerten te ſteken, en wel onderſtekende, hem drie kaerten te tonen daer ſijn kaerte niet in en ſal zijn, en dan nog eens ſiende, ſal men ſijn kaarte ondervinden.

GHy ſult het eerſte ſpel doen als ik u dat getoont hebbe, ende als ghy de Caerte gevonden ſult hebben, ſult gy die voor aen alle d'andere Caerten teecken, makende dat ſe wat voor uyt ſteeckt uit d'ander Caerten, en daer naer ſuldy'er een ander Caerte voor ſteecken de andere kaerten gelijckt, daer nae ſuldy hem de ſelve Caerte toonen die der voor is, en hem vraghen of dat de Caerte is die hy uitnam, en hy neen ſegghende, ſuldy de kaerten om leegh houden, ende ſult met een knaphandigheit ſijn blad uit nemen, het welcke het tweede is, ende een weinigh uyt alle d'ander Caerten uitſteekt, leggende dat ſoo bedecktelijk op Tafel, ende daer naer onderſteeckt wederom de Kaerte, en ghy ſult hem vragen of dat de Kaerte is die hy uit nam, ende hy ſal neen ſegghen, dan ſuldy die Caerte oock op

de tafel leggen, bedeckt by de eerste Caerte, hen noch toonende een ander blad, vraghende oft d hy uit nam, ende hy sal neen segghen, ende da suldy dat blat oock by d'ander twee legghen, end daer na alle drie de Caerten omkeerende sal hy d Caerte sien die hy uyt trock, ende 't sal wonder om sien zijn.

XXVII.

Om 4 Coningen te nemen oft 3. andere kaerte van ge lijcken, en steken d'eene boven d'andere Caarte d'andere in 't midden, en de 3. onder, en doe daar naar die alle 3. by den anderen bevinden.

GHy sult waar nemen dat eer gy op tafel legghe de 3. Koninghen ofte de 3. Caerten die u s gelieven te nemen, de vierde haer gelijcke, end leggen se behendichlijcken dattet niemand en merc ke boven op, ende dan suldy de andere 3. gelijck Caerten nemen, ende leggen se binnen op, en on der, ende in 't midden als ick u geseit hebbe, daa na suldy doen afnemen ende legghen het onderst dattet boven kome op de Caerten, ende daer nae in de Caerten siende, suldy sien datse alle 3. by de anderen zijn sullen, ende 't sal wonderlijck val len.

XXVIII.

...t eenige hoopkens met de Caarte te maken, en daer na siende de kaerte die onder de hoopkens sijn, sullen, alle geblicken of leege bladeren zyn, te weten, in sulcker voegen als gy se sult begeeren.

GHy sult alle de Caerten nemen ende de geblicken suldy een weynich van onder, en boven ...rten, als d'ander Caerten vallen, ende de Caer... dat geen geblicken en zijn, sal men een weinig ...n de sijden af-snijden, op dat se wat smalder als ...andere vallen, daer na die wel ondersteecken sult ... 'er so veel hoopkens van leggen, als u goet dunkt, ...de willende datter al t'samen geblicken zijn, sul... de Caerte naer de breede aflegghen, in 't leg...nen van de hoopkens, ende willende dattet al ...eghe Caerten zijn, suldy de Kaerte na de lengh... afnemen, in 't maecken van de hoopkens, en... ghy sult het in 't werck sien wonderlijck ende ...aey.

XXIX.

...m ymanden een Caerte doen denken, ende hem weten te segghen wat het voor een Caarte was die hy docht.

GHy sult 3 hoopkens met te Caerte leggen, ende dat in elk hoopken gelijcke veel bladeren ...ijn als in 't andere, en in 't derde, dan gy sult toe...ien dat gy maekt dat de Caerten die in een hoop sijn on-

onpaer zijn, te weten, van 5 Caerten 7 oft 9, e
de ſoo oock de andere 2 hoopen, en aldus die
tafel legghende, ſuldy hem ſegghen dat hy denc
een blat onder alle die drie hoopen, ende als hy
gedocht ſal hebben, ſuldy hem vragen onder wel
ken hoop die is, ende u ſulcks geſeit hebbend
ſuldy dien hoop nemen ende in 't midden legghe
te weten, eenen hoop onder, ende dien hoop da
de gedochte Caert in is in 't midden, ende den a
deren hoop boven, daer na ſult ghy met alle d
voorſz. Kaerte de eene na de andere 1, 2, 3, end
ſoo vervolgende tot datſe verdeelt zijn, al t'ſame
4, 5, 6, ende dan ſult ghy hem wederom vragen i
welcken hoop die is, ende aldus ſult ghy dan ooc
den hoop in den midden legghen als gy eerſt dede
ende dan van nieuws weder aen leggen in drie hoo
pen als boven, ende dan vraghen in welcken hoo
dat is de gedagte Kaert, ende als hy 't geſeit ſal heb-
ben, ſult ghy bevinden dat ſijn gedachte Caert re
de middelſte is van dien hoop, ende het is ghe-
klaert.

XXX.

Om yemanden een Caert in handen te geven, de welke hy omkeerende, bevinden ſal een ander te weſen.

GHy ſult het boven-gemelde eerſte Spel doen als ick u wees, ende naer dat ghy de Caerte gevonden ſult hebben, ſult ghy ſe voor al d'andere ſtellen ende maken dat het tweede blat dat agter aen de Kaerte ſtaet, een lutjen boven d'andere Kaerten uitſteeke dat metter hand bedeckende, daer na ſult ghy hem d'eerſte Kaerte toonen, hem vraghende, of

[illegible]at de Caerte is die hy uit-trock, ende hy sal ja
[illegible]hen, ende in 't om leegh doen van de Caerten
[illegible]y hem in handen geven dat blad dat een weinig
[illegible]en de andere Kaerten uitsteeckt, hem seggen-
[illegible]at hy 't vast houdt, ende een wijltjen tijds suldy
[illegible] dat laten toonen, ende hy sal vinden dattet
[illegible]andere Kaerte is, ende seer verwondert blijven.

XXXI.

[illegible]m eenige hoopkens met de Caert te leggen, ende [illegible]en te seggen de Caarte die boven op de hoopen zijn.

[illegible] Hy sult waer nemen de Caerte te sien die men [illegible] boven al de Kaerte vindt, eer ghy de hoop-[illegible]s legghen sult, ende onthouwense, ende daer [illegible]r suldy soo veel hoopkens maecken als 't u belieft, [illegible]le willende weten de Caerte die boven ligghen, [illegible]ly een Caerte van boven eender hoopkens ne-[illegible]n, seggende: dattet de geene is die ghy saeght, [illegible]r naer sult ghy de afgenomen Caerte alleen, en-[illegible] nemende een ander Caert van eenen anderen [illegible]gh, of hoop suldy die nemen die ghy alree in de [illegible]nd hebt, ende daer naer een andere nemen, ende [illegible]ghende dattet de tweede is die ghy naemt, ende [illegible] vervolgende nemen de laetste die gene die ghy [illegible]rst saegt, of in gedachten neemt, ende daer naer [illegible]onende al de Caerten, sullen se sien dat gy 't gera-[illegible]n hebt, ende 't sal lustig zijn.

Om

XXXII.

Om ymandt in handen te geven een Coningh van een verwe, ende daer naer dien toonende, sal hy vinden een anderen te wesen.

GHy sult eenen Coningh nemen van wat verwe dat gy wilt, ende sult hem in 't midden in twee snijden midden door 't lijf, daer na suldy een anderen Coninck nemen, ende op dien dat lijf dat in twee gesneden is leggen, dat in 't midden mette vinger bedeckende, daer naer suldy hem dien Coningh langhs de voeten doen nemen, houdende de helft onder u handt, ende nemen so verborgen dat hy die niet gewaer en worde, daer naer doende hem dien omkeeren, sal hy hem van een ander coleur bevinden, ende seer verwondert blijven.

XXXIII.

Om drie hoopen te doen legghen mette Caerte sonder daar by te zijn, ende te weten te raden hoe veel oogen dat onder de 2. hoopen zijn.

GHy sult se waerschouwen dat in 't maeken van de hoopen, die met getal gemaeckt moeten worden, te weten daer naer het ondersteken van de Caerte, hy de eerste Caerte sie, die onderleyt, ende sie hoe veel hy telt, ende soo 't een 6 is, dat hy de selve kaerte bedeckt op de tafel legge, seggende ses, ende daer naer die volcht die daer op leggende seven, ende soo kaerten daer by voeghende en het

geta

getal vermeerderende tot de 15 toe, ende dit sal een hoop zijn, daer naer siet de kaerte die onderleit liggende die op de tafel, beginnende van dat getal ende altoos een Caerte meerderende tot het ghetal van 15 toe, ende alsoo suldy den derden hoop ook maecken, ende willende daer naer weten hoe veel oogen onder de 3 berghen oft hoopen zijn, suldy de vergeschoten bladeren sien, sullen oock de oogen van diemen onder de 3 hoopen vint, ende 't sal aerdigh en fraey schijnen.

XXXIV.

Om ses Hoopkens met de Caerte te maken, ende hem een Caerte te toonen, ende weten te seggen van wat blat het was.

GHy sult al de Caerten in den hand nemen, ende met een knaphandigheidt suldy de leste Caerte sien, daer naer suldy soo hoopkens maeken, daer naer suldy den oudsten hoop nemen, en verdeylen van de onderste Caerten; eenen op elck hoopken, op de 5 hoopjens, die daer bleeve op de tafel, daer naer u selven d'oogen stoppende, suldy de leste Caerte laten sien die vervolcht, de welcke de geen sal zijn die ghy eerst saeght, ende als ghy se hebt laten sien, suldy die onder d'ander Caerten ondersteeken, ende daer naer suldy hem met een aerdigheyt weten te seggen, wat het voor een blat was dat sy sagen, ende 't sal schoon zijn.

XXXV.

Om een Caert op een Tafel te doen wandelen.

DIt spel en sal men niet als by nacht kunnen doen, want gy sult moeten een Vrouwe-haer hebben wel dun en lank dat men snachts niet en siet, ende knoopen dat aen een van u wambas knoopen met een einde, ende metten andere suldy een knoop maecken, daer aen wat was doende, ende ymandt een Caerte doen nemen suldy met knaphandigheid het einde van 't haer nemen daer 't was aen is, ende gy sult u de Caert doen geven die daer uytgetrocken was, ende daer aen suldy 't haer aen de kaerte op tafel doen, ende aldus soo gy u van den tafel begeeft, sal u de Caert na volghen, ende sullen sich seer verwonderen.

XXXVI.

Een seer geestige konst met de kaert, om vier Asen, of vier Coningen, of andere vier kaerten van een slach, by malkanderen te toonen in de presentie van alle die aen Tafel sitten, te weten, die vier gelijcke Caerten versteekende, en de selve wederom, sonder de kaert te verschieten, by malkander te doen vinden.

LEght de 4 gelijke kaerten onder 't Spel by malkander, en houd d' een van de vier Caerten half boven d'ander, gelijck als men se in de handt heeft om te spelen, tusschen de onderste van allen,

ſteeckt twee van de andere Caerten, en bedeckt ſe met d'onderſte Caert dat men de twee andere niet ſiet, en ſtrijckt ſe daer na al t'ſamen tot u, en trekt dan een van onder uyt, laetſe ſien, en legt ſe boven op, ſegt, daer is een van de vier gelijcke Caerten, treckt noch een van onder uyt, ſonder die te laten ſien, want het een is van de 2. bedeckte Caerten de achter, de onderſte van de vier gelijcke was, daer na treckt noch een van beneden, ſteeckende de ſelve in de Caerte ſonder te laten ſien; als de vorighe, en ſeght, dat is nu de derde van gelijcke (want ſy die 2. die achter de eerſte bedeckt waren) niet geſien hebben; ſo blijven daer onder noch 3 gelijke Caerten by malkander, ende boven leidt 'er een, dan meynen ſe datter maer een boven en onder is, ende in 't Spel, laet dan 't Spel afheffen waer ſe willen, ſet dan den onderſten hoop op den afgeheften hoop, ſoo komen al de vier gelijke Caerten by malkander.

XXXVII.

Om een Caerte te doen veranderen in een andere Caerte in preſentie van alle 't Volck.

NEemt een bladt welck u luſt, en toondt het aen 't volck, maeckt dattet een geſchilderde Caerte zy, of een tien: ſeggende, ſiet gy-lieden wel, mijn Heeren wattet voor een bladt is? Op d'ander zy hebt ghy een aes gemaeckt van enkel papier, en ghy leght ſe onder den hoedt, en met dat de Caerte bedeckt is onder de hoedt, dan keert de Caert om dat het niemand ſiet, ſegghende, gy lieden Singioors: hebt ghy wel geſien wat voor een

Caert dat onder den hoed is, sy sullen antwoorden den Klaver Knecht: en als ghy den hoet op-neemt so is 't klaver Aes: neemt als dan de Caerte op, di wegh-stekende dat het niemant daer onder sie, end sy sullen haer verwonderen.

XXXVIII.

Om eenige hoopjens met de Caert te maken, waer on der siende, men bevinden sal onder te wesen of a geschilderde, of simpel Caerten, soo ghy 't heb ben wilt.

NEemt 't gantsche Caert-spel, kort alle de ge schilderde een weynigh van onder en bove so vallen sy korter als d'andere, maer de lege Cae te die suldy van beyde de zijden korten, op dat smalder vallen als d'andere, daer na ondersteeck wel, maekt daer van so veel hoopjens als je lust: e soo je wilt dat al de hoopjens ongeschildert sullen w sen, neemt de kaerten af na de breete in 't legghe van de hoopjens: maer so je wilt dat se al leeg zij soo sult ghy de kaerte in de lengte af nemen in 't m ken van de hoopjens, ende soo vindt ghy u saeck ficks.

XXXIX.

Wedspul ontrent de Caert.

NEemt een Kaert-spel; legter 3 bladen van o dat de witte zijde beneden blijft, als bove en legt het geheel Spel in u handt, en laet hun e

V

an boven nemen, en daer in sien: die wederom oven leggende, laet u hant stracks sincken met de aerte de selve d'onderste boven keerende, vraegt at Caert het was die hy sach, en als hy se noemt, o wedt om een kan Wijns dat hy niet wel onthouen heeft, laet hem dan de Caert af nemen die boven leyt, soo vint hy se contrariete zijn.

X L.

Om yemant een Caert in de handen te geven, die hy omkeerende, bevinden sal een ander te zijn.

DOet eerst 't voorsz. Spel als ick u heb gewesen, na dat ghy de Caert gevonden sult hebben, elt die voor alle d'andere, ende maekt dat het tweee blat, 't welck achter aen de Caert staet, een eynig boven d'andere Caerten uytsteeckt, 't selve met de hant bedeckende. Daer na sult ghy hem e eerste Caert tonen, hem vragende of 't sijn Caert vas die hy uyt trock? soo sal hy segghen ja, en in 't mlegghen van de Caert, soo geeft hem die uytsteende Caert in de hant, segghende, hout u Caerte ast: korts daer na laet se hem tonen, en hy sal sien at het een andere kaert is, seer vreemt toesiende.

X L I.

Om eenige hoopkens met de kaerte te leggen, en weten te seggen de kaerte die boven op de hoopkens leggen.

NEemt agt om die kaerte te sien die men boven op al de Caerten vint eer gy de hoopjens seg-

gen zult, en onthout se wel, daer na maeckt so veel hoopiens allt u belieft; en om te weten de kaerten die boven legghen neemt een Caert van boven de hoopjes, seggende, dit is de geene die gy saeght: daer na sult gy die afgenomen Caerte alleen leggen, en nemen een ander blat van een hoopje, ende soo suit ghy die noemen die je alree in de hant hebt, daer na neemt een ander, seggende dattet de tweede is die ghy noemt, en soo vervolgens zuldy noemen 't leste dat je alder-eerst saeght, en in u gedaghten, noemt dan, toonende alle de bladen, en so sal men bevinden dat gy 't geraden hebt.

XLII.

Om een kaerte te laten trecken, en laten hem de selve kaert weder in 't kaertspel steken, dat gy sult alle de kaerten na de solderinge werpen, so dat de kaerte die hy getrocken heeft, aen de solderinge kleven sal, de rest weder om leegh vallende.

GHy sult de laghe kaerten van schuppen of van herten alle met de punt eene weg legghen, en laten dan een bladt daer uyt trecken, ende laet se hem besien: daer na keert 't spel om, laet hem sijn getrocken bladt weder in steken, soo sult ghy sien dat de punt van sijn bladt contrarie legt van d'andere, en daer suldy se kennen, siet dat je die met een abel heyt boven op de kaerte krijgt, hebt daer wit Wa en kalck onder gesmolten, of Vogel-lijm soo vee als een halve erwete, dat gereet hebben in een hoex ke onder de Tafel. En als je dit doe, soo werpt gehele spel dat bovenste na de solder, soo sal 't dae

ac

en kleeven, en de rest neer vallen: elck sal dencken dat 'et Tooverye is.

XLIII.

Onderwijsinghe van het Kaert-spel L'Hombre genoemt.

HOe wel dit Spel zijn oorsprongh uyt Spanjen heeft, noghtans speeld men het beter aen 't Fransche Hof, als aen dat van Madrid. De Fransche, die gemeenlijk sig niet te seer bemoeyen met iet nieus uyt te vinden, dienen sigh geluckiglijck van de Uytheemsche vonden; En in de dingen, die de nuttigheyd en 't vermaak raken, dunckt my dat sy by na altijd wat meer doen als de eerste Vinders.

Men kan dit Spel spelen met sijn tween, met sijn drien, met sijn vieren, ja selfs met sijn vyven; maer het gemeenste, en dat de meeste wetenschap vereyst, is wanneer het van drie gespeeld word. Op die wijse is 't dat de Koningin van Vrankrijk sig daar me vermaekt, en wanneer men het so eens kan, vallen de andere wijsen gemakkelijck, maer men vind daer geen groot behaghen in, en men begeeft sig altijd weer tot het spel met sijn drien, als het geneugelijkste en het scherpste. 't Is niet t'eenemael om het te prijsen dat ik het 't scherpste noem: Want ik oordeel dat het niet dan al te veel beweging in 't gemoed geeft, en dat het menighmael gebeurt dat d'alder ingetogenste daer door meer ontroerd worden, als wel te wenschua ware. Daerom noemt men het in 't Spaens, *el Renegado*, dat is soo veel te segghen, dat duyvelsche Spel. 't Sy hoe 't sy, laet ons ons selven aen 't getal van drien houden,

den, en onſe onderwijſinghen daer nae ſchicken.

Men Speelt het met 40. kaerten, uyt een geheel Kaert-ſpel de agten, de neghens en de tienen wegh nemende.

Als men begint ſiet men wie de kaert geven ſal, en yder ſet in 't ſpel van de Koningin tien Louiſen, of tien legh-penningen, die men tien Louiſen doet gelden.

Die de Kaerten geeft, moet 'er 3 geeven aen de geene die aen ſijn regterhand ſit, ſoo veel oock aen den anderen, en neemt 'er ſelf gelijck getal, doende dat 3 mael, ſoo dat 'er elk 9 heeft.

Soo ſy altemael paſſeeren of niet en ſpeelen, ſet men elk nog twee leg-penninghen in, die men ſoo veel doet gelden als men wil, en ſo men meermael paſſeert ſet men 'er elke reys weer twee in.

Gy vat wel waerom men 'er in 't begin tien in ſet, te weten, om dat men wil dat 'er van eerſten af aen wat te winnen ſal weſen, en ik heb het getal van 10 en 2 alleen genomen, om dat men by de Koningin ſoo ſpeelt, en dat het altijd het Hof en de Grooten ſijn die de wet ſtellen. Dit kan oock dienen om eenige gelijck voegendheyd te houden in de ſaken die wy nogh te ſegghen hebben. Maer eer wy verder gaen, zal het goedt weſen de kaerten te kennen, en de waerde daer van te weten.

Daer ſijn'e drie voornaemſte, die men *Matadors* heet, dat is te ſeggen moorders, dewijl ſe d'andere ter nederſlaen.

d'Eerſte van deſe *Matadors* is genoemt de *Eſpadille*, de tweede de *Manille*, en de derde de *Baſta*.

't Schuppen Aas is altijd d' *Eſpadille*, en de hoogſte kaert van 't Spel, van wat verwe den troef oock ſy.

e *Manille* is altijd de tweede kaert, maer niet be-
endigh gelijck d' *Espadille*: sy veranderd, na dat
en den troef noemt in rood of in swart. Ik segge
er dat men den troef noemdt, want men keert
en troef in dit spel. Maer hy die speelt seyd, ick
eel schuppen, of klaveren, of ruyten, of harten,
n dat maekt den troef. So den troef in swart is, de 2
n schuppen of die van klaveren is de *Manille*, maer
o den troef in rood is, so is het de 7 van Ruyten of
n Herten. Het schijnt wat vreemt dat de 2 in swart,
n de 7 in rood de *Manille* is, maer dat maeckt geen
erwarringh, als men daer een weynig toe gewent
, en het spel is 'er maer te vermakelijker door.

De derde *Matador* is het Klaveren-aes, dat men de
asta noemt, en dat is altijt den derden troef.

Daer is een tweede vreemdigheyt ontrent de ver-
e, te weten, dat in rood de 2 hoger is als de 3, de
als de 4, de 4 als de 5, de 5 als de 6, en de 6 als de 7.
n het tegendeel in swart haalt de 7 de 6 op, de 6 de 5,
e 5 de 4, de 4 de 3, en de 3 de 2.

Daer is een uytsonderinge voor de 7 in rood en de
in swart, soo d'een of d' ander toef is, want in
at geval worden sy *Manilles*, ghelijck geseyd
i.

Na dese drie *Matadors* is de *Ponto* de hoogste kaert,
at is het Harten-aes soo den troef in harten is, en
uyten aas in gevalle den troef in ruyten is. Daer aen
olgen den Heer, de Vrou, den Boef, de 2, de 3,
le 4, de 5, en de 6.

Daer en is geen *Ponto* in swart, om dat de swarte
asen een ander gebruyk hebben, maer de Heeren
ls swart troef is, nemen de plaets van de *Ponto*, en
lan komt de Vrou, den Boef, de 7, de 6, de 5, de
, en de 3.

Men moet aenmerken dat so de roode aasen troef

ſijn, ſoo ſijn ſe boven de Heeren, en indien ſy geen troef ſijn, ſo ſijn ſy beneden de Boeven. Dus ſiet men dat de eer-ampten in deſe werelt ſeer aen 't geval hangen.

't Was wel noodig dit alles uyt te legghen, eer wy ons tot het ſpel begeven. Beeld u nu in dat wy ſpelen, dat gy de kaert geeft, dat ick aan uw regterhand ſit, en dat 'er een derde aen de mijne ſit. Gy hebt de kaerten gegeven, en het overſchot aen mijn ſijde geleyd, want dat moet men altoos onderhouden, om te weten wie gegeven heeft, ende wie ſpreken moet, ſig verklaren, en de eerſte kaart opſpelen. Dit is altijd het werck van den eerſten, en dat ben ick tegenwoordig. Eer ick mijn kaarten op neem, ſie ik of ik 'er niet te veel ofte weynigh hebbe, want indien dat was, en dat ik het niet gemerkt had, als na dat ik de kaarten van binnen geſien hadde, ſoo ſoude ick de beeſt weſen, ten ware dat ſy altemael ſeyde *paſſe*, en dat ick het oock ſeyde, dewyl 'er dan niet aen gelegen is. Ik open mijn ſpel, en bevind dat ik het ſchoon hebbe, in miin handen ſiende d' *Eſpadille*, ruyten 7, met de vrouw en den boef, en dan nog den klaveren-heer. Ick wil dan ſpelen, en daarom vraeg ik of imand ſpeelt ſonder nemen, *ſans prendre*, dat is, ſonder kaarten te verwiſſelen: en ick ben verbonden om dat te vragen, dewijl indien ghy of een derde ſchoon ſpel genoegh had om te ſpelen *ſans prendre*, of ſelfs ſonder goed ſpel te hebben ſulcks door een gril of uyt gemelijckheyd woud doen, my als dan niet meer ge-oorlofd ſoude ſijn te *ècarteren* of de kaarten te verwiſſelen, en dat ick alleen voor-gangreght ſou hebben, om *ſans prendre* te ſpeelen, om dat ick de eerſte ben, en by gevolge eerſt verklaren moet of ik *l' Hombre*, dat is de gene die ſpeelt of doet ſpelen, begeert te weſen.

Men

Men moet in 't voorby gaan aenmercken, dat en genen die vraeght of men speelt *sans pendre*, soo en hem seydt van neen, niet *sans prendre* speelen ag. Naar dat ick het gevraagd hebbe, en men ge-twoord heeft, neen, soo houde ick de 5 kaerten e ik daar even genoemd hebbe, en *ècarteer* de an-re, die ik legge neffens de gene die in de stok sijn, aar van ick 'er 4 neem soo veel als ick 'er geècar-eert heb, leggende de overige tusschen den derden n my, om dat altijd den geenen die aen de regter-nd van *l'Hombre* sit naer hem moet ècarteeren en emen. Ick neem soo veel kaerten als ick geècar-erd heb; om dat ick de beest sou wesen indien ick r meer of minder nam. Ick moet niet vergeten segghen ruyten of ick speel ruyten, eer ick mijn nomen kaerten sie; indien ik het quam te verge-n, d'eerste die sprack souden troef noemen, en n een schoon spel soude ik door mijn versuym een er lelijck spel maken. Naer dit alles open ik mijn arten, en sie dat de *basta*, de *ponto*, en den troef-eer my sijn ingekomen. Dewijl ick versekert ben n te winnen, en dat ick selfs over heb, soo kan k mijn spel op de Tafel open leggen om de lanck-eyd te vermyden, en met een toonen dat ick na de *le* niet en sta. Ick treck de pot, en gy lieden be-elt my mijn *matadors*, behoudens dat die ge-eyst orden eer men ge-eyndighd heeft met weder de aert te geven. Men geeft voor yder *matador* twee g-penninghen, maer men betaelt die niet als aan *Hombre*, en dat alleen wanneer hy wint, want als y verliest, soo moet hy se betalen, in plaets van aer voor t'ontfangen. Men moet alle drie de *ma-dors* hebben, van twee word niet gegeven.

Ick heb nog maer gesproken van de drie hoogste *atadors*, en ick heb u te seggen, dat al de troeven

die daer onmiddelijk en ſonder tuſſchen-kominghe op volgen oock *matadors* genoemd worden, en dat men daer over betaelt als voor de natuurlijcke *matadors.*

Laat ons nog eens mijn ſpel onderſoecken, ick heb d'*eſpadille*, de *manille*, de *baſta*, de *ponto*, den Heer, de Vrouw, en den Boef, dat ſijn ſeven *matadors*, die my 28 leg-penningen waardig ſijn; indien ick nu nog had de 2 en de 3, ſoude ick 9 *matadors* hebben, en de vole waer gemaakt.

Als'er maar eene pot is, wint den geenen die de vole maeckt nogh eens ſoo veel als de Pot bedraegt, van de andere, die hem elck de helft betalen, gelijck wanneer de Pot is van 100 leg-penningen, geven ſy hem yder 50, en die de vole maekt wint'er 200. Soo'er meer als eene pot is, neemt hy ſe altemael, maer de twee andere geven hem niets. Indien hy de vole onderneemt, en die niet en maekt, ſoo deelen de twee andere alles wat'er in ſtaat, al waren 'er ſes beeſten. Het gebeurt altemets dat men ſig ſonder ſijn wil in laet om de vole te maecken, gelijck wanneer men ſes *matadors* heeft, en dat men om die te tellen of voor vermaeck daer meer dan 5 ſpeelt; want om te winnen behoeft men ten hoogſten maer 5 trecken, en die de ſelve gedaen heeft, ſonder dat ymand anders een treck heeft, als hy een ſeſde Kaart ſpeelt, ſoo kan hy het niet herroepen. Maer ſchoon hem de vole miſt, eghter doet hy ſijn *matadors* betalen, en oock het *ſans prendre*, ſoo hy *ſans prendre* heeft doen ſpeelen; want yder geeft daer voor tien leg-penninghen aen *l'Hombre* ſoo hy wint, gelijck ook *l'Hombre* komende te verlieſen, aen yder tien moet betalen.

l'Hombre die vier trecken doet, wint indien geen van die de Pot beſchermen vier trecken krijgt, maer

d'een

d'een twee en d'ander drie, dogh wanneer den eenen vier trecken heeft en den anderen maer een, soo is *l'Hombre* de Beest, soo dat het Spel hersteld word, en dat noemd men in 't Frans *remise*, en in 't Spaens *repuesta.*

Gelijck dit Spel in het Spaans de man beteyckent, soo heeft het ook groote over-een-komst met het Spel dat de Fransche *l'Homme*, dat is de Man, noemen. Maer men maekt menigmaal *contra* in *l'Homme*, maer noyt in *l'Hombre.* Evenwel laet men niet te winnen sonder *contra* te maken, want men windt als men 5. trecken heeft, ja selfs als men 'er vier heeft, wanneer de 5. overige sodanig verdeelt zijn, dat 'er d'een 3 heeft, en d'ander 2, en dat heet met *Codille* winnen.

Men moet sijn trecken niet op malkander leggen, maer soodanig in ry schicken, dat men 't gesight daer op werpende gemakkelijck het getal daer van kan weten. De Spanjaards missen daer noyt in.

Indien den geenen, die na *l'Hombre* ècarteert eenige *Matadors* heeft, soo neemt hy geerne soo veel Kaerten als hem goed dunckt om sigh schoon spel te maken; maer soo hy geen *Matador* heeft, moet hy altijd vijf kaerten laten voor den laetsten, die niet mag ècarteren als op sijn beurt, op straffe van de Beest. Dit is om dat den anderen daer door sou weten wat getal van Kaerten hy van doen heeft, en al de voordelen die men onrechtvaerdiglijk neemt sijn strafbaer.

Men is niet gehouden te *forceeren*; maer men versaekt noyt, op straffe van de Beest, ja selfs *l'Hombre* is dubbel Beest, soo hy komt te verliesen, en dat men daer en boven gewaer werdt dat hy versaeckt heeft.

Hier

Hier in hebben de dry natuurlijcke *Matadors* een voor-reght, te weten, dat men niet verbonden is die te legghen op een troef die gespeeldt is, schoon men geen ander troef heeft om by te speelen, maer diese had, soude die moeten oplegghen. Niet te min dwingt de sterkste *Matador* de swakste, soo dat indient roef uytgespeeld werd met d'Espadille, en dat ick niet heb als de *Manille* of de *Basta*, ick dan gehouden ben d'een of d'ander op d' Espadille toe te geven; maer 't geen genoeghsaam vreemt schijnt, indien men troef speelt, en een ander haelt met d'Espadille, soo ben ick niet verpligt om de *Manille* ofte de *Basta* daer op te leggen, ende ick kan die bewaren, soo het my goed-dunkt, want dikwils en moet men so veel trecken niet maecken als men kan.

By voorbeed, hy die speelt heeft vier trecken, den anderen dry, en ick een, soo ick den trek hael die nog overigh is, soo is het spel verlooren, daar het repuesta soude wesen, soo ick die den anderen laet halen; aldus soude ick qualijck spelen, soo ick een goede Kaert bewaerde.

Daer zijn Spelen waer in men boert en laght, en dat somtijds met welvoegentheyd; maar in *l'Hombre* moet men sigh daer van wagten, en de statigheydt past 'er wel by. Ick merck oock aen dat men het streng speelt, en met groote nauwkeurigheyt.

Indien *l'Hombre* in gedagten verward sijnde, d'eene verw voor d'ander tot troef neemt, het is hem niet geoorlofd sulcks te herroepen. Soo hy seydt *Gano*, onderwerpt hy sigh om de Beest te wesen, en dan kan hy niet meer winnen. Hy magh geen *Gano* seggen, als om te beletten dat men geen *Codille* wint. Als hy versoekt om de Pot te herstellen, onderwerpt hy sig mede om de Beest te zijn, en ingevalle

wie een van beyden begeert dat het Spel voortgespeld werde, soo voegen sigh *l'Hombre* en den derden altijd teghens hem te samen, om de Pot te beschermen.

Indien ghy, gedurende het Spel, een van uwe Karten een weynigh van d'ander affcheyt, en dat l'*Hombre* die komt te sien, hy kan u dwingen om die te spelen, ten waare dat gy daar door soud versaken. In dat geval kont gy seggen, Men speelt harten of schuppen, en ick heb'er.

Hy die de Pot beschermt, wanneer hy een kaart gespeeld heeft, mag tot sijn mede maat seggen *gano*, dat is, laet gaen; en so die daer swarigheyd in maekt, mag hy hem seggen met een fier gesight tot driemaal toe, *yno mas gano si se puede*, en wanneer een Vrouw speelt *gano delrè*, 't gene betekent, laat gaen zoo gy kont, en haalt niet op met den Heer. Men moet aanmercken, dat men sig niet als van dese woorden mag dienen om sig te doen verstaen, en dat die van gelijke beduydenisse verboden sijn. Met moet dan gano segghen, maer alleen om de Pot te herstellen, en die daer door *codille* sou willen winnen soude in Spanje voor een bedrieger en valsche Speelder worden gehouden.

Hy die als *l'Hombre* speelt heeft altijdt de eerste beurt van te ècarteren, daar naer hy die aan sijn agter-hant sit, en eyndelijk den derden.

Men neemt soo veel Kaarten als men wil, en 't is een gewoonte meer die te betalen, gelijk men dede noch geen langhen tijdt geleden, en gelijck men nog onderhoud in Spanje, daer men se om dier oorsaak wil *comprades* noemt.

So den laatsten Kaarten overig laet, 't geen dikwils genoeg gebeurd wanneer men *sans prendre* speelt kan hy die sonder de selve te sien by de geècarteerde

Kaer-

Kaerten leggen, en niemand van d'andere kan hem dat beletten; maer als hy se gesien heeft, mag een ygelijk se mede sien.

Terwijl het speelen duurt, is het verboden, op straffe van buytenspoorigheyd en ongeregeldheyd, iets te seggen of te doen dat het Spel niet en raeckt, ten sy misschien last ontrent de *chocolat* te geven, en daar van te nuttigen.

Wanneer de Pot kleyn is, en dat men een redelijck Spel heeft, speelt men ligtelijk sonder nemen, *sans prendre*, om dat de 20 leg-penninghen die men wint voor het Speelen *sans prendre*, somtijts soo veel waerd sijn als de Pot; maer wanneer die heel groot is, speelt men niet veel *sans prendre*, sonder een by na verseeckerd Spel te hebben, ten sy dat men daer toe gedwongen word door een ander, die oock *sans prendre* spelen soude.

Men verliest somwijl met seer schoon Spel, wanneer de goede Kaerten die men niet en heeft bykans altemael in een hand sijn, en men wint niet selden met een seer middelmatigh Spel, wanneer die wel verdeeld sijn. Ick sag eens een goed speelder verliesen met vier *matadors* en drie Heeren, en hy most noodwendigh verliesen volghens de gestelenis van het Spel. Soo hy de eerste geweest was hy had sekerlijck gewonnen: want hy souw eens of tweemael troef uytgespeeld hebben, om te weten waer de Troeven waren, tot dat een van beyden geen troef meer gehad hadde, en vervolghens sijn Heeren spelende soude hy sonder twijffel een treck gehaald hebben, al waren de 8 troeven in eene hand geweest; ick tel 8 troeven om dat hy 'er 4 hadde, en dat'er 12 in rood sijn, 't geen de verw was die hy genoemd hadde. Daer sijn'er maer 11 in swart, om dat 'er geen *ponto* is.

Men

Men neemt nauwe aght om de troeven te tellen ie gespeeld sijn, als ook die nog in de handen zijn, n daerom mag men de trekken so lang sien als men vil.

Wanneer men d'*Espadille* en de *Basta* heeft, of de- : gespeeld zijnde, twee andere die de selve werking oen, en dat men laetst spelen moet, dan is men erseekerd van twee trekken, en dan noemt men *mace* hebben.

Men moet selden speelen sonder schoon Spel te ebben, en die sig te veel verlaet op de Kaerten die net ècarteren in komen, is dickwils de beest. De *padille* en de *manille* met twee kleyne troeven sijn iet genoeg, soo dat niet ondersteund is van eenige Heeren, voor al in rood, want in swart heeft het neer schijn dat men spelen moet, om dat'er minder roeven sijn. De twee swarte Aasen, hoewel slegt ergeselschapt, geven altijdt groote aanvegtingen, n ick sie'er weynig die daer onder niet beswijcken, choon men om de waarheyd te seggen meesten tijds aer me verliest.

Wanneer men eerst of laatst is, speelt men som- ijds met een Spel, daer men niet mee spelen soude, ndien men tusschen beyde sat, om dat'er eenig oor- eel is in eerst te spelen, en dat den laetsten, siende at de andere *passeren*, daer door veroordeelt dat sy e goede Kaarten niet hebben, so dat hy hopen mag at hem die sullen inkomen.

l'Hombre soo hy een goed speelder is, traght eerst e Pot te winnen; maar siende dat hy daar niet toe an geraken, speelt hy maer om die te herstellen, in laets dat een brodder die verliest, en laet winnen.

Men moet doorgronden, en gelijck als raden, vaar de goede Kaarten en hooge troeven sijn. Dit erneemt men door gissingh, en voor al door de

wijse

wijse van ècarteren, want die veel kaerten neemt, en geen 5 voor sijn mede maat legghen laet, moet waarschijnelijck eenig *matadors* hebben, en daer na moet *l'Hombre* sig in het spelen schicken.

Wanneer men door 4 *matadors* van 4 trecken versekerd is, of selfs wanneer men 3 *matadors* met een Troef of een Heer heeft en dat het alsoo grooten schijn heeft dat men 4 trekken sal halen, maer dat het oock al is dat men hopen kan, om dat men geen Kaert heeft om de vijfde te maecken, soo moet men tragten, soo veel als 't mogelijck is, twee trekken aen de swakste te laten halen, op dat den anderen maar drie trecken krijghe, de swackste mede, die sig op 't Spel verstaet, soeckt van sijn kant maer eenen treck te hebben, en soo hy twee Heeren heeft, en dat 'er een by hem t'huys gehaald word, hy speelt den tweeden niet, gelijck een onnoselingh soude doen, maer een sleghte Kaert; en soo hy goeden troef heeft, soeckt hy sig ter gelegener tijd die quijt te maken, deselve gemeenlijck gebruyckende om *l'Hombre* te dwingen die met een hooger troef te halen, en hem daer door te verswakken.

Ick soude noch veel dingen schrijven om dit Spel volmaecktelijck te speelen, indien sulcks niet seer en hing aan het vernuft en de ervarentheyt. Ik heb niets vergeten van 't geene het wesen en de grond van *l'Hombre* belangt; ick heb de wetten en regelen daar van aengeroerd, de welcke dienen konnen om in de voorvallen van dit Spel te vonnissen, want daer komen'er dagelijks voor, die groote betwistingen veroorsaken, en men ontmoet niet altoos een regter soo net van pas: soo dat het niet overtollig sal sijn, dese wetten en regelen by artikelen of te leden te stellen als onfeylbare geloofs-punten, op dat men se te gemakkelijker moge vinden,

Vor-

Voorders, weest niet verschrickt voor soo veel aenmerkingen, als gy het Spel maer een weynig geoeffend hebt, sult ghy die soo wel weten als de volkomenste speelders: Want het is seer ligt allerhande spelen, hoewel het vry wat moeyelijck is die wel te spelen.

De Wetten en Regelen van het Spel l'Hombre.

I.

Die te veel ofte weynig Kaerten heeft, soo hy het niet bekend maeckt eer hy sijn Spel siet, die beest, indien 'er die reys gespeeld werd.

II.

Wanneer men gevraegd heeft of ymandt speeldt *sans prendre*, en dat niemand het wil doen, so is men gehouden te ècarteren.

III.

Wanneer men seyt, ick speel *sans prendre*, magh men niet meer ècarteren.

IV.

Als men den troef genoemd heeft, kan men die niet veranderen; maer als men sig vergist heeft, mag men voor de tweede mael ècarteren, indien men de Kaerten niet gesien heeft die men nemen moet, en dat de geene die men geècarteert heeft konnen onderscheyden worden van de Kaerten die d'andere verwisseld hebben.

V.

Wanneer *l'Hombre* geen troef genoemd heeft, naer het opnemen en keeren van sijn kaerten, word den troef genoemd by de geen die eerst spreekt.

VI.

Soo de gene die *sans prendre* speelt de eerste is, en

 dat

dat hy geen troef en noemt, de eerste kaart die hy speel noemt den troef voor hem, en hoewel d'*Espadille* en de *Basta*, altijt troeven sijn, de *Espadille* wijst den Troef aen in Schuppen, en de *Basta* in klaveren.

VII.

Wanneer men te veel kaerten neemt, magh men die wegh doen die te veel is, behoudens dat men se kan kennen, en dat men sijn spel niet gesien heeft. Soo men niet weet welcke dat het is, verschiet men de kaerten of doetse afheffen, en dan trekt een van de drie t' samen speelders daar een uyt by geval, voor den eersten van de geene die niet en speelen, so hy se niet en wil hebben is sy voor den anderen, en indien sy alle beyde die weygeren, leyd men se by de geëcarteerde kaarten.

VIII.

Als men een kaert te veel heeft, en dat men sijn spel heeft gesien, is men gehouden het door een te mengen en te laten afheffen, en dan moet men 'er een by geval uyt trekken, en soo 't *l'Hombre* is die te veel heeft kan hy dubbel beest wesen.

IX.

Indien men in 't nemen van de kaerten bevind dat'er een te veel of te kort is, men geeft op nieuw; maer so men 't eerst gewaer wert na dat alles gespeeld is, het spel blijft goed.

X.

Een omgekeerde kaert belet het spel niet, soo 't geen *Matador* is, en als 'er selfs al een *Matador* omgekeerd lagh, soo hy bevonden wierd naer 't ècarteren over te schieten, het Spel soude goet wesen.

XI.

Soo een van de geene die de pot beschermen een kaert

aert afscheid van d'andere gelijck als om die te spe-
n; en dat l'Hombre, die gesien heeft, hy noemt'se
n dwinght hem die te spelen, behoudens dat hy se
pelen kan sonder versaken.

XII.

l'Hombre een kaert in de hand hebbende om te spe-
n, kan die te rugge trekken, soo langh als hy wil,
t dat hy se heeft laten gaen.

XIII.

Die versaakt magh sijn kaert wederom nemen eer
en trek gelegt is daer hy wesen moet; maer soo hy
 gespeelde kaert niet *gecoupeerd* hadde, by voor-
eeld dat het was den ruyten Boef, en dat hy'er de
rou en de 7 van hadde, hy soude niet moghen ha-
n met de Vrouw, maer moeten laten gaen met
 7.

XIV.

Men magh in 't opspelen der kaerten maer een
oord seggen 't geen is *gano*, 't welcke dinghen be-
eckent die vry verscheyde sijn, maer seer wel ver-
en worden naer de verscheydenheyt der gelegent-
den.

XV.

Indien den genen die de Pot beschermt, wil dat
en hem een kaert laet, of dat men die aen l'*Hombre*
t halen, hy seyt *gano*.

XVI.

Soo hy een kleyne kaert speelt van een soort daer
 de hooghe van heeft, om dat te doen weten aen
 geenen die hem helpt beschermen, seydt hy
gano.

XVII.

Wanneer hy een *matador* speeldt of een hooghen
troef, ende dat hy begeert dat den anderen sigh sijn
goede kaarten sal quijt maken, hy seyt *gano*.

XVIII.

Soo haest *l'Hombre* seydt *gano*, onderwerpt hy sigh om de beest te wesen, wanneer hy wou sou hy de Pot niet trecken, soo dat dit *gano* maer dienen kan om de Pot te herstellen.

XIX.

Die *sans prendre* speelt, en versaekt, of die te veel of te weynig kaerten heeft, is de beest; maer so hy wint en de *matadors* heeft, hy doet sig daer van betalen, als oock van het *sans prendre*.

XX.

Soo haest men siet dat yemand versaeckt heeft doet men hem sijn kaert weder nemen, om hem na behooren te doen spelen, en indien 'er kaerten gespeelt sijn na dat hy versaeckt heeft, is men niet gehouden die te herspelen, men speelt van nieuws af soo men wil.

XXI.

Aan *l'Hombre* alleen betaelt men de *Matadors*, en soo een ander die heeft, al won hy *codille* hy sou van de *Matadors* niet trekken.

XXII.

Wanneer men vijf trekken heeft en men speeldt een sesde kaert, soo onderneemt men de *vole* sonder het anders te verklaren, soo dat men het niet en kan herroepen. Indien men die maeckt, en dat 'er maer eene Pot is, de twee die se beschermen, geven hem nogh eens de waerde van de Pot, elk voor de helft, soo hy de *vole* niet en maekt, de twee andere deelen de Pot. Soo hy de *vole* maakt, en dat 'er meer Potten sijn dan een, hy neemt al wat 'er in 't Spel staet, en de andere geven hem niet, soo hy de *vole* mist, deelen de twee andere de Potten onder malkander; maer soo hy *sans prendre* gespeeld heeft,

heeft, laet hy niet ſig daer van te doen betalen, als ook van ſijn *matadors.*

XXIII.

Die een Kaert ſpeelt eer het ſijn beurt is om te ſpelen is de beeſt.

XXIV.

Als *l'Hombre* de *vole* onderneemt, en de ſelfde Kaert ſpeelt, is het niet toegelaten te ſegghen wat men hout; maer de eerſte Kaert die men ſpeelt toont dat genoeg.

XXV.

't Geen vergeten wort mag ge-eyſt worden, tot dat men voleynd heeft met te Kaert te geven, en de overſchietende kaerten op de Tafel geleyd; daer naer is 'er *preſciptie.*

XXVI.

Als 'er twee Kaerten omgekeerd ſijn, geeft men op nieuw de Kaert, en het Spel werd niet voort geſpeeld.

XXVII.

Soo iemandt kan doen blijcken, dat het Spel vals is door een Kaert die hy geècarteerd heeft, dat Spel is van geener waerde.

XXVIII.

Die *gano* ſeyt, ſoo hy vijf trecken haelt, en wint geen *codilie.*

XXIX.

Indien den genen die niet genoeg Kaerten genomen heeft, ſulks gewaer word eer hy ſe geſien heeft, ſoo kan hy de Kaert nemen die hem ontbreekt, in gevalle die nog op de Tafel is; maer ſoo een ander die genomen en onder ſijn Spel ghemenght heeft, neemt hy 'er een weder uyt ſijn geècarteerde.

XXX.

Soo den laetſten meer Kaerten geècarteerd heeft

als men hem heeft gelaten, en dat hy daar op let eer hy sijn Spel heeft opgenomen, hoewel hy sijn geécarteerde met dat van de andere vermengd heeft. hy en is de beest niet, maer hy neemt het geen hem ontbreekt uyt sijn geècarteerde.

XXXI.

Die twee-mael versaekt is tweemael de beest, het getal hier van is niet bepaald.

XXXII.

Die naer het geven van de Kaert, of het ècarteren, de onderste of eenige andere Kaart besiet die 't hem niet geoorloofd is te sien, is de beest.

XXXIII.

Indien den laetsten ecarteert voor den genen die voor hem gaet, invoegen dat hy aen een anderen te kennen geeft hoe veel Kaarten hy van doen heeft, soo is hy de beest.

Dese wetten sien voornamentlijk op de vaste Speelders, die voordeel uyt haer misslagen souden konnen trekken: want de nieuwe Speelders, en voor al de Juffers, konnen onnooselyk sondigen, en het hoogste regt sou ten haren aensien het hoogste onregt wesen.

XLIV.

Te raden hoe veel punčten datter zijn op drie Kaerten die ymant heeft gekoosen.

NEemt een heel Spel Kaerten, daer men 'er 52 in heeft, en dat ymandt, der selver uyt kiese welken hy wil, gy sult konnen raden hoe veel punten op de selve zijn, te weten aldus, segt hem dat

at hy tot de punten van een yder Kaert in 't byson-
er, so veel Kaerten by teld dat het 15 maeckt, dat
edaen zijnde, laet u seggen het getal der resteren-
e Kaerten, waer van altijd 4 afgetogen, sal de rest
nfeylbaer zijn voor de somme der punten op de 3
aerten.

Exempel.

Aet de punčten der 3 kaerten zijn 4, 7, 9, het is
seecker, dat om voor elck 15 uyt te brenghen,
llende de punčten van yder Kaerte, moet men 11
aerten by de 4 tellen, en 8 by de 7, ende 6 by de
, en sullen alsoo noch overigh zijn 24 kaerten,
aer van 4 afgetogen, zijn de rest 20, voor de som-
ne der ooghen, op de 3 gekoose Kaerten, die dit
pel wil practiseeren met 4, 5, 6, ofte met meer kaer-
en, het zy dat daer juyst 52 zijn, ofte meer, ofte
in, of datmen in plaetse van 15 teld 12, 13, 14,
c. Soo hout men voor een generale regel, 't geen
olgt: multipliceert het getal dat gy wilt doen uyt
omen, met het getal der gekoose Kaerten, en by
et produck vergadert het getal der gekoose Kaerten,
ese somme substraheert van het geheele Spel der
aerten, de rest sal u aenwijsen het getal dat gy sult
trecken, van de resterende kaerten, om dit Spel
voltrecken, soo daer niet en resteert na de sub-
ractie, behoort het getal der resterende kaerten,
yt te drucken, de punčten der 3 gekoren kaerten,
oo de substračtie niet geschieden en kan, en dat
et getal der kaerten te weynigh is, soo moet men
et getal der kaerten substraheren van het ander ge-
al, en dese rest vergaren by het getal der resteeren-
e kaerten.

Vervolgh.

DE geleerde *Bachet*, in sijn Probiemes playsant, geeft van dit werck-stuck, als oock van de twee volgende volkomen demonstratie, en de geenen die alleen maer een weynigh in het algebra zijn geoeffent, en de regels van additio, en de substractie met Plus en Minus verstaen, konnen lichtelijk daer van de reden begrypen.

XLV.

Verscheyde Kaerten te leggen in verscheyden ryen, en te raden welck ymant gedocht heeft.

MEn neemt ordinary 15 kaerten, geleyd in 3 ryen, invoegen dat daer 5 kaerten komen in elcke ryen, neemd nu dat ymand denckt een van dese Kaerten, welcke hy wil, mids dat hy u verklaere in wat rye de selve leyd, dit soo zijnde kan men weeten welcke kaerte hy gedocht heeft, als volght.

1. Vergaard in 't bysonder de kaerten van een yder rye, en voegende de selve te samen, legd altijd die ryen daer in de gedochte kaerten gevonden worden in het midden der twee anderen.

2 Legd wederomme alle de kaerten in de drie ryen, te weten, een in de eerste, een in de tweede, en een in de derde, daer na nochmaels, een in de eerste, een in de tweede, en een in de derde, en so volgens, tot datse alle sijn geleyd.

3. Vraegd als dan in wat rye de gedachte kaert leyd, en neemt; als voren, yder rye in het byson-
der

er op, leggende die rye daer de gedogte kaert in , tuſſchen de twee andere ryen.

4. Eyndelijck legd nochmaels, deſe kaerten in ryen, en vraegd in wat rye de gedogte kaert word evonden, en weeſt vry verſekert datſe de derde is an de ry, daer deſelve in leyd, 't welk anders ligchijck is te raden, indien gy het werk wat heymelijer wilt bedecken, kund gy nogmaals alle de kaeren vergaderen, en leggen in het midden der andere yen, de rye daer de gedogte kaert in is, en alſo deelven ſijn in het midden der 15 Kaerten, ook alſo, at van wat ſijde men begint te tellen, 't ſal altijt de 8 ijn.

XLVI.

Verſcheyde Perſoonen voorgehouden zijnde verſcheyde Kaerten, te raden wat kaerten elk van hun gedacht heeft.

LAet daer by exempel zijn vier Perſoonen, ſoo neemd vier kaerten, en die toonende aen de eerſte, ſegt hem dat hy een daer van denckt welcke hy wil, als dan legt deſe kaert ter ſijden wegh, daer na neemd vier anderen, de ſelve toont aen de 2 perſoon, om daer een die hy wil uyt te dencken, van gelijcken doet men den derden Perſoon, als oock met de vierde, als dan neemd de vier kaerten van de eerſte Perſoon, en leght ſe in vier ryen, en op de ſelve legt in de rye de vier kaerten van de tweede Perſoon, daer na die van de derde en de vierde, en toonende yder van deſe ryen in 't byſonder aen yder perſoon, vraegt yder van haer in welke ryen de gedachte Caerte leyt, want voor ſeecker de Caert van

de eerste Persoon sal de eerste zijn, van de rye daer hy seyt de selve te zijn, de Kaert van de twede Persoon sal de tweede van zijn rye zijn, die van de derde Persoon sal de derde van zijn rye zijn, en de vierde sal zijn de vierde van zijn rye daer in die wort bevonden; en alsoo van andere meer, soo daer meer Persoonen zijn, en consequentelijck meer Kaerten.

XLVII.

Van veel Kaerten te dencken, wat Kaerten ymandt gedaght heeft.

NEemt soo veel kaerten als 't u belieft, en laet de selve in ordere sien den genen die daar van begeert te denken. en dat hy onthoudt de hoe menigte die zy, te weten, de eerste, of de twede, of de derde, ende op de selve tijdt als gy hem de kaarten sien laet, de eene na de anderen telt se secreteten sien laet, de eene na de anderen telt se secretelijck, en als hy gedogt heeft, so continueert voorder te tellen, soo veel als u belieft, dan neemdt de kaerten die gy getelt hebd, daer van gy volkomentlijck het getal weet, en legd se op de anderen die gy niet geteld hebd, invoegen dat soo ghy die wederom tellen wilde dat se contrarie sijn geleydt, te weten, dat de laetste de eerste sy, en de leste op een na de tweede, en soo met de anderen, daer nae vraegt hem de hoe menighste kaart hy gedogt heeft, en segt vryelijck dat se vallen sal onder het getal der kaerten, die ghy seer secretelijck getelt en verleydt hebt, mids dat gy op den eersten legd het getal uytdruckende hoe menigte kaarte dat gedagt was, want continuerende na de orderen der getallen en der

kaer-

karten, en ſal noyt feylen te komen op de gedagte kerren, ſoo haeſt als ghy komt by het getal dat ſe-cretelijck by uw getelt is.

Exempel.

NEemt de kaarten A B C D E F G H I, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, en dat de eerſte A ſy, de twee-de B, de derde C, dat de gedaghte kaarten zijn de vierde, en dat gy voorder hebt getelt aen I, het welk 9 kaarten zijn, daer na hevenſeert deſe 9 kaarten, en vraagt de hoe menighte ſijn gedaghte kaarte was, hy ſal u ſeggen dat het de vierde was, en ghy ſult ſegghen dat hy de negende komen zal, of wel, ſonder dit alles dan te ſegghen, ſuld ghy die op deſe maetſe daer na dan bekennen, beginnende dan te tellen aen de leſte dat de 1 is, ſtellende vier op I, vijf op H, ſes op G, en ſoo volgens ſuld gy bevinden dat het getal G onfeylbaer vallen ſal op de gedachte kaart.

XLVIII.

Onderwijſinge van 't Picket-Spel, hoe men het ſelve wel ende recht ſpelen moet.

EErſtelijck moet men uyt een volle Caerte alle tween, dryen, vieren en vyven weg doen, en met de overighe bladeren, die ſich dan 36 in getal ſullen bevinden, ſpelen.

Daer na wort geaccordeert, om wat prijs, en ten de veelſten, 't welke gemeenlijk 101. is, men uyt-ſpelen wil, of wie in vier of twee ſpeelen, de mee-

ſte

ste oogen maeckt, alles met believen van de speelders. En die gene gewint den geaccordeerden prijs, die eerst het bewilligde getal kan reeckenen, of in de voor verhaelde 2, of 4. spelen de meeste ooghen maeckt.

Als men nu sal beginnen te spelen, soo heft men af, wie de kaerte eerst sal geven, en die geene die het geringhste blad, of dat het weynigste teldt, bekomt, die moet de kaert eerst geven.

De brieven tellen soo veel oogen, als daar op geteyckent staen, uyt-genomen het Aes, het welcke Elf telt; soo dat het Aes de Koningh wint, de Coningh de Vrouw, de Vrouw de Knecht, de Knegt de Thien, en soo voorts tot de ses toe, dat de minste kaart in 't Spel is. Daer na mengt die gene, die het weynighste heeft af-geheven, de 36. kaarten door malkanderen, en stelt de selve op de Tafel, nu sonder argh of list gemengt sijnde, sijn partye voor, de welcke dan wel suyver en net moet af-heffen, want soo een blad gesien werd, moet de kaerte wederom door schoten, en op nieuws afgeheven worden: afgeheven sijnde, moet het gene afgeheft is, onder genomen, en als dan voort gegeven worden, by een, twee, dry, of vier te gelijk, na believen van de kaart-gever, doch over en weer, tot dat een yegelijck twaelf brieven heeft, der gestalt nogtans, dat soo men begint, het sy by een, twee, drie of vier t'effens, men also voleynden moet, die twaelf brieven, die dan over schieten, moeten suyver sonder het onderste of eenigh blad daer van te kennen, op de tafel neder gestelt worden: Na dat nu een yegelijck sijne kaerten besien, en die voor de hand sit, bevind, dat geen beelden of geblicken heeft moet hy tegen sijne partye seggen, ik heb Blanche en legghen sijne bladeren die hy wil discar-

teren

ren, of wegh werpen op d'eene zyde,, en die hy l behouden op d'ander zyde; die brieven nu die wederom neemd, in 't midden, en moet die ſel- niet eer roeren, voor dat ſijn partye oock gediſ- rteert, en weder ingenomen heeft, om als dan toonen, ſijn eerſte twaelf kaerten, dat daer geen eld onder is, en reeckent voor de kaerte Blanche ien.

Alhier is aen te mercken, dat de gene, die voor hand ſit, groot voordeel heeft: door dien hy van overighe twaelf bladeren tot acht toe, doch niet eer koopen, of wiſſelen mach, doch eerſt van ne ſoo veel wech geworpen hebbende; oock ſtaet m vry, te weten, die voor ſit, te nemen, na ge- gentheyd van zijn Spel, niet meer als 't hem be- ft; het zy 1, 2, 3, 4, 5 6, 7 of 8, na het getal dat wech geworpen heeft, ſo dat hy wederom twaelf ieven hebben moet, en ſoo hy weynigher als acht emd, mag hy de overige van de acht beſien, dog ſien hebbende, moeten de ſelve wederom in die dening als ſy gelegen hebben, op de andere vier ſteld worden. Den andere kan daer na de reſt, of o weynig bladeren als 't hem belieft, verwiſſelen, koopen; en ſoo hy de overige niet al en neemd, o kan die voor de hand ſit, de ſelve, na datſe van n anderen beſien ſijn, ook te ſien krijghen, dog t. eer hy de ſelve ook ſien wil, te vooren ſeggen, n wat verwe hy op ſpeelen ſal: of 't geviel, dat hy or onachtſaemheyd, of bedriegelijcker liſt, ſey- , ick ſal ſoodanighe verwe ſpeelen, en men be- nd daer na, dat hy de ſelve wech geworpen, of et gehad hadde, en alſoo van die coleur niet ſpee- n kon, ſal hy gehouden zijn ſoodanige verwen op ſpeelen, als het den anderen ſal believen, of be- eren. Oock is in acht te nemen, dat d'een, ſo

wel

wel als d'ander gehouden is, hoe schoonen spel hy oock heeft, ten minsten een blad te discarteeren of verwisselen.

Na dat nu de kaert gegeven, en men gediscarteert, of gekocht, en een-yder na behoren afgenomen heeft, teld die gene, die voor de hand sit, alle de oogen, die hy van eenderley verwe bekomen heeft, te weten, daer hy het meeste getal in vind, en soo verre de andere soo veel niet, of meer heeft, soo reeckent men voor yegelijcke tien ooghen een, als 30. gelden dry, 40. vier, en alsoo voort. En is te merken, dat 35. soo veel als 40. en 45. soo veel als 50. tellen, en oock soo voort, maer 36, 37, 38, 39. en tellen niet meer als 40. als ook daer-en-tegen 31. 32. 33. 34. niet meer als 30. en alsoo voort met hoogere getalle.

Daer na, als men nu wegen deses poincts (het welcke men Rommel noemt) vergeleken is, teld die voor sit, of noemt sijn sequens of dansen, soo hy eenigen heeft, de welcke derde, vierde, vijfde, seste, sevende, achste, of negende genoemt worden, na het getal der brieven, die malkanderen in eenderley coleur volgen. De derde sequens of dans is, als men van onderen op begint, en hooger komt, als 6, 7, en 8. 7, 8 en 9. 9, 10. en Knecht, 10. Knecht en Vrouw. Knegt. Vrouw en Koning. Vrouw, Koningh en Aes, het welke de hoogste is. Een vierde sequens is, als vier bladeren malkanderen in eenderley verwe volgen. De vijfde, als vyf. de Seste als ses, de sevende als seven malkanderen volgen, en soo voort. Alsoo is het oock geleghen met de anderen die volghen, en genoemt worden, den derden, den vierden, den vijfden, den sesten, den sevenden, den achsten of den negenden Major, dat is hoogsten. Als Aes, Koningh, Vrou, is

een derden hoogsten of Major, Koning, Vrou, negt is een derde van de Koning; Vrouw, Knegt nen, een derde van de Vrouw, en soo voort nederwaerts.

Een yegelijcken derden sequens teldt 3. de vier 14. de vijfde 15. de seste 16. de sevende 17. de age 18, en de negende 19, welcke oogen men met Blanche (soo daer een geweest is) en den Rommel te samen telt.

Doch hier in is aen te merken, dat die geene die en hoogsten derde, vierde, vijfde of andere volnde hogere sequensen heeft, al waert 't maer een, le de mindere sequensen van de mede speelder eeckt, en te niet maeckt, gelijck als hy ook mee tot sijn sequens alle mindere tellen kan. Als by xempel: de eene heeft een derde Major, een dere van de Vrouw, van de Knecht, of minder, De ndere heeft een derde van den Koningh. Nademael dan, dat door den derden hoogsten, den deren van den Koning en meer andere van lager getal uaet gemaeckt worden; soo kan die gene ook die erden Major heeft alle andere sequensen van lager etal te samen tellen.

Vorder steekt den vierden den derden, den vyfe den vierden, en soo voort; alsoo die een sesten eeft, kan derdens, vierdens en vijfdens, so hy se eeft, oock alle tellen, ofschoon de andere een ogere vijfde, vierde of derde hadde, als die gene ie den sesten toond: en alsoo moet men in al- diergelijcke saecken voorder doen en handen.

Nae de sequensen teld men de gelijcken, als dry sen, dry Koningen, dry Vrouwen, dry Knegn, dry Thienen, soo men de selve heeft, welke ye gelijken sonder onderscheyt, dry tellen en gelijck

lijck als dese sequensen malkanderen volghen, na-
mentlijck de Asen sijn de hoogste, daer na de Co-
ningen, dan de Vrouwen, daer na de Knegts, en
de Thienen. Wat aengaet de negens, agten, se-
vens en sessen, worden niet geteld, gelijck onder
de sequensen. Men kan oock als men dry Asen
heeft, dry Vrouwen, dry Kneghts, dry Thienen
tellen, soo de selve voor handen sijn, schoon den
andere dry Coningen hadde. In somma, hier me-
de gaet het oock gelijck te vooren van de sequensen
gesproken is: Maar by soo verre d'een of d'ander
3. Asen, 4. Coningen, 4. Vrouwen, 4. Knegten,
of 4. thienen hadde, tellen als dan 14. oogen; dog
moeten als mede de sequensen op gewesen en ge-
toont worden.

Dit alles nu alsoo verricht, en eenen yegelijk al-
le oogen, so wegen Blanche, Rommel, Sequen-
sen als gelijcken te samen gereeckent hebbende, be-
gint die voor de hand sit op te spelen; even als in het
Troef-spel, en teldt voor het Aes, voor de Thien,
en voor een yegelijck Beeld of Blick een oogh, en
konnen de mindere, so op gespeeld worden, bla-
deren van de partie gestoken worden, te weten in
eenderley soort of verwe, de welcke dan wederom
opspeeld wat hem gevalt. Soo yemand een ses of
seven quam op te slaen, en de andere van die coleur
niet en hadde, en genootsaeckt, of tot voordeel
van zijn spel goet vond, een Aes, Coningh of
Vrouw of diergelijke daar by te leggen, kan die ses
niet steecken, nogh daar voor reeckenen, soo dat
men voor die gewissen die men uyt speeld, en daer
men anderen mede steeckt of overwind, alleen tel-
len mach. Gelijck of yemand een Aes, Coningh,
Vrouw, knecht of thien op sloeg, soo teld hy met
een yegelijken opslach een, ende andere, als hy op
een

en der selvighe bladeren een hooger van die verwe gespeeld, oock een, en neemd die 't hooghste gespeeld heeft de les tot sich, en slaet weder op, van wat verwe hy goet vind, en gaet alsoo voort tot dat d'n partye wederom steeckt, ende continueren soo lang sy noch bladeren in de handen hebben. En die een steeck bekomt of het laatste blad haelt teld daar voor twee oogen, soo het een gewis of beeld is, maar is het een 9. 8. 7. of 6. teld men maar een. Daar na teld een yegelijk sijn gehaelde lessen, en die bevonden word de meeste t'huys gekregen te hebben, rekent daar voor tien oogen, maer hebben se beyde even veel lessen, kan voor de kaert niet geteld worden.

Daar na merckt een yegelijck met leg-penningen of Cijffer-letteren alle de ooghen die hy gespeeld heeft te samen, en als het spel van die reys niet ten ende gebracht is, begint men wederom de kaarte samen te leggen en door malkanderen te mengen als vooren, ende moet die geene, die in 't vorige spel voor de hand geweest is de kaerte oock geven, ende soo met beurten, tot dat het spel uyt is, of het geaccordeerde getal berekent kan worden. Maer by aldien, dat die gene, die verlooren heeft, meer wil speelen, soo moet men wederom de kaert afnemen, als vooren, ten ware saecken, te vooren geaccordeert was, dat de kaerte over de ander hand om met beurte soude gegeven worden, het welcke meerendeels geschiet: Doch soo is niemant van beyde gehouden, als het spel uyt is, meer te spelen dan sy met haerder beyder wil: want, om het groot voordeel, dat in het voor sitten gevonden wort, mocht die geene die verloren hadde, seggen, ghy doet my ongelijck, ick sitte nu voor de hand, ghy behoort my dit spel noch uyt te houden, dat geldt

niet, maar staat een yegelijck vry, voort te spelen, of uyt te scheyden: ten ware te vooren by contract yet was geconditioneert, daar na men sich als dan gehouden is te reguleren.

Of het geviel, dat beyde de partyen het spel tot op 4. of 5. of min of meer oogen ten eynde gebragt hadden, en den eenen heeft Kaerte Blanche; die wint, so hy met thien uyt kan, door dien Blanche voor den Rommel getelt wort; so daer geen Blanche is, gelt den hooghsten Rommel, kan men met Rommel niet uyt, als dan volgt de hooghste sequens, daer nae de gelijcken, daer na de tellinghen van het opspeelen, en ten laatsten de thien ooghen van de kaert, wel verstaende nochtans dat men de kaarten niet kan tellen, voor dat alle de bladeren gespeeld zijn.

Wat in dit Spel vorder aen te mercken is.

Die geene, die weghen Blanche, Rommel, Sequensen en gelijcken, te samen 30. tellen kan, te weten sonder opspelen, of dat zijn partye iets gerekent heeft, of van zijn spel steken kan, telt in plaets van 30. 90. en soo veel oogen als hy over dertig heeft, als by exempel, telt hy 31. 32. 33. 34. of meer, seght hy 91. 92. 93 94. en soo voort, en word een Repick genoemt.

Voorder soo yemand, niet tegenstaende dat partyen sequensen gelijk hadden, met Rommel, Gelijcken, en op spelen, konde het getal van 30. bereyken, te weeten, als de andere niet en heeft geteld, soo teld hy in plaets van 30 60. en word maer een Pick genoemt: als namentlijk, wanneer men in 't opspelen soo verre komt, dat men reeckende, sonder

sonder dat partye een oog teld, voort speeld, moet men 60. tellen, want of het geviel, dat ymand al voort telden 30. 31. 32. 33. en daer nae op sijn Pick dacht, en seyde 30. voor mijn Pick, dat maekt 60. 61. 62. 63. en hindert hem sulx aen sijn Spel niet. Al waert schoon in 't eynde van het Spel, soo verre bynaer, na dat hy sijne ooghen geschreven heeft, niet de kaerten doorschoten, en af heeft laten heffen, en dat noch arger is, de kaerten al hadde beginnen te geven; in sulcken val, is hy daer van gantsch ontsteecken, en vermag die 30. niet te rekenen.

Die alle de lessen haeld, die reekent in plaets van 10. voor de kaert 40. en voor de steeck 3, en word een Capot genoemt.

Hier na moet dit voor al in agt genomen worden, dat die geene die sonder op spelen met sequensen en geücken, het getal van 30. konde bereycken, en also 90. seggen, of met op spelen 30. en alsoo 60. die willen tellen, en sijn mede-speelder Rommel gelick, of even hoogh hadde, kan noch met 30. sonder op spelen, een Repick, veel weyniger met opspeelen 60. tellen, door dien sy even hooghen Rommel hebben, het welcke Pick en Repick volkomentlijck verhindert. Maer al is 't schoon dat sequensen even hoogh zijn, en men soudet de selve 90 sonder op spelen, en 30 met opslach konde rekenen, soo kan men niet te min Pick, of Repik noemen, so dat Pick of Repick, alleen door gelijcke Rommel en Kaerte Blanche kan verhinderd worden.

Hier by is noch aen te mercken, dat, of het geviel, dat partyen even hoogen Rommel en gelijcke sequensen en lessen hadden, niemant meer ooghen tellen kan als hy goet gespeeld heeft,

Van miſverſtanden of mi sbruycken, die in dit Spe komen voor te vallen.

ERſtelijck ; die meer bladeren als behoordt
geeft of neemt, het ſy dan onverſiens, of uy
bedrogh, ſoo ſtaat het den voorſitter vry, of voor
te ſpeelen, of op nieuws te laten geven; als by ex
empel: ſoo die geene, die voor ſit, in plaets va
12. brieven 13. hadde, en ſpeelen wilde, ſoo moe
hy eerſt het overighe blad onder legghen, op dat d
kaerte daer na in 't diſcarteren gelijck uyt komen
en een yegelijck ſijn behoorlijck getal verkrijghen
Maer wanneer die geene, die geeft, 13. bladere
krijgt, moet hy in 't leſte, by al dien de voorſitte
ſpeelen wil, het welcke hem in deſen val oock vr
ſtaet, of de kaerte weder te laten geven, een mee
wech werpen als hy kopen wil, ſoo dat hy maar 1
brieven in de hand houde, door dien de faute mae
alleen van hem her komt, die de kaerte geeft. Do
met ſulcke conditie, dat men ſulcx den anderen be
kent maekt, eer men weg geworpen, veel weyni
ger als men de gekofte kaerte beſien heeft: want ge
diſcarteert en genomen hebbende, is men gehou
den voort te ſpeelen op ſoodanige boete, als op d
geene geſtelt is, die met te veel brieven ſpelen, ge
lijck hier na ſal volgen.

Maer ſoo het komt te gebeuren, dat d'een
d'ander 15 of 16. bladeren heeft, moet de kaerte o
nieuws door ſchoten en hergeven worden, en h
ſtaet niemant vry voort te ſpelen.

Als men op geſpeelt heeft, en Blanche, Romme
Sequenſen of Gelijcken vergeten hebbende, ko
nen de ſelve daer nae niet gerekent worden.

D

Diegene, de welke op speelt, eer hy sijn Rommel of Sequensen getoont heeft, het sy dan dat se gelijck of meerder zijn, magh daer voor niet reeckenen, so kan den anderen in sulken val sijn Rommel en Sequensen op wijsen en tellen, doch moet het selve geschieden sonder een bladt toe gespeeld te hebben, het welck ook plaets heeft in de Gelijken: als by exempel: die voor sit, hadde 3 of 4 gelijcken, alwaet 't schoon Asen, en hadde een blad, sonder de selve te noemen, of te tellen op gespeeld, ja soodanich dat het maer uyt de hant op de Tafel legd, soo heeft hy versuymt, en kan daer voor niet reeckenen, en al de gelijcken die de partye heeft, kan hy tellen, al waren 't schoon maar thienen.

Die eenige Gelijken, het zy Asen, Koningen, Vrouwen, Knegten of Thienen noemt en telt, en daer na in het begin of eynde van 't spel bevonden word, de selve niet gehad te hebben, het zy door onachtsaemheyt of bedrogh, alsó men de selve niet gewoon is, gelijck Blanche, Rommel of Sequensen op te wijsen, teld van die reys niet een oog, al waert 't schoon, dat hy Pick of Repick of Capot kon spelen, en daer en tegen teld de partye alles wat hy goet speelt. Doch behalven dat sodanich valsch noemen quam te geschieden, om sijner mede-speelders Pick of Repick te verhinderen; soo kan hem doch sulckx niet helpen, maer wort op nieuws geeld, en te samen gereeckent, al was 't schoon in 't eynde van het spel.

Die met te veel bladen speelt telt niet: maer met weynigher, kan niet sondighen, en moet al tellen wat hy goet spelen kan, alleen dat hy met elf brieven Capot kan gespeeld worden, als by exempel: die twaelf kaerten heeft, hadde tien lessen t'huys gehaelt, so hadde hy twee, en sijn partye maar een

brief in de hand, en ſpeelde dan een van die twee op, het welke van ſijn partye niet en kon geſteken worden is onwederſprekelijck Capot, al waart ſchoon dat die geene die noch een blad op het leſt behoud, even van die coleur als den anderen by geſlagen hadde, een lager was, om dat hy ſo veel bladeren hadde konnen nemen als den anderen.

Voorder wat de tafel in't op ſpelen vangt, kan niet weder op genomen worden, het waer dan ſake dat men van die verwe ſoo opgeſlaghen was, niet by ſpeelde, het welck geſchieden kan door abuys of veranderinge van verwe op te ſlaen, in ſulcken val mag men de kaerte weder te rug halen; want het is een vaſten regel in dit ſpel, dat men niet en kan verſaecken, en daer ſijn oock geen ſtraffen op geſtelt. Maer yemand dachte hy ſpeelde een Aes, een Koningh, Vrouw of Knecht by, en ſpeelde ondertuſſchen een lager blad, ſo dat hy niet ſteeken kan te weten, van de ſelve verwe, dat moet leggen, en kan niet weder opgenomen worden.

Vorder, ſoo ymand in plaets van 3. of 4. Aſen Koningen, Vrouwen, of diergelijke noemen wilde, en quam ſich alſoo te verſpreecken, vervalt in de boven verhaelde ſtraf; als by exempel: yman mochte in der waerheyt 3 of 4. Aſen hebben, e noemde Koninghen, of diergelijcken, heeft he verſproken, en kan niet tellen; dog als hy geſpee heeft: Want ſoo ver hy noch geen blad op geſlge heeft, ſtaet het hem vry ſonder eenighe ſtraff ſijn woordt te veranderen, en het ſelve te verbet ren.

Die ſijn Kaart weg werpt, en met de andere ve mengt die op de Tafel leyd, meynende dat hy ve loren heeft, en daer na ſpeurt geabuſeert te zij kan de ſelve niet weder nemen, en verlieſt ſijn ſp

ma

maer niet vermengt sijnde staet het hem vry te sien, of hy gewonnen of verlooren heeft.

Oock, soo yemant, gelijck dickwils geschiet, noch 2. of 3. bladeren in de hand hebbende, meynde, sijn partye niet te konnen spelen, of hy moste het nootsaeckelijck steecken, en des wegen alle sijn brieven te gelijck quam op de tafel te werpen, soo moet dat blad voor het eerste opgespeeld, gehouden worden, het welcke de tafel eerst vangt, of onder legd, want het konde gebeuren, dat die brieven, die hy meende dat sijn mede-speelder in de hand hadde, wech geworpen waren soo kan hy dan steken, of gaan laten, en also na gelegentheyt van 't spel zijn voordeel soecken.

Het is ook niet toegelaten twee maal weg te werpen, of te koopen, als by exempel, die voor sit, wierp ses brieven weg, en nam andere ses, dan na behooren de andere twee besiende, bevind dat die bladeren hem dienstigh souden sijn, vermach niet meer te kopen, maer moet de selve voor sijn mede-speelders laten leggen, alsoo oock als de leste een of twee brieven weynigher, als hem gelaten waren, quam te kopen, en sag dat voor hem noch nuttelijker kaerten daer bleven legghen, soo kan hy oock niet weer koopen, maar soo wel als de eerste laten leggen. Soo en is 't ook geen van beyde geoorloft, enige bladeren, van die geene, die hy vermeent te nemen of koopen, te besien; ja niet te roeren voor en al eer hy sijn partye hebbe bekent gemaekt, hoe veel bladeren hy van meeninge is te kopen, en alsulcken getal weg geworpen hebbe.

Soo yemand meer bladeren quam te nemen als hy wegh geworpen had, en sulcx daer na bevonden wierd, noch geen blad omgekeert, of noch niet te samen gelegd sijnde, kan men die bladeren, die te

veel heeft weder wech leggen; maar soo men eenige besien, of alle by malkanderen gedaen heeft, so vervalt hy in die straffe, als voren, van niet voor die reys te tellen.

Voorders, soo yemandt uyt ontwetenheyd de kaerte tweemael na malkanderen gaf, en sig ondertusschen quam te bedenken, sonder nochtans eenighe kaerte besien te hebben, vermach hy de kaarte aen sijn mede-speelder over te geven, en te seggen, gy moet de kaarte geven, niet tegenstaende hy alle sijne kaarten besien hadde.

Oock, soo die gene die voor sit, sijn Rommel; Sequens, of Gelijcken, sijn mede-speelder aengesegt, en hy daer op antwoord het is goet; of hy schoon daar na bevond, dat hy hooger Rommel, Sequens of gelijken heeft, so kan hem dog sulcx niet helpen, maar moet goet laten, dat hy eenemaal goet gegeven heeft.

Kaerte Blanche kan niet tellen, of moet op gewesen, gelijck te voren verhaelt is, worden, en verhindert Pik en repik al heeft men ook niet meer.

Soo yemandt 4. Asen, 4. Koningen, 4. Vrouwen, Knegten of Thienen hadde konnen hebben, soo dat een der selve gediscarteert was, is gehouden op het versoeck van den anderen te seggen, wat hy gediscarteert, of welke drie hy noch in de hand gehouden heeft.

Wijders gelijck het gebeuren kan, als de kaerte vals, en twee van eenderley aert daar in gevonden worden; soo is het spel maer voor die slach en die tijdt niet, als men de valscheyt bevint, en blijft alles, wat te voren geschiet is, in volle kracht.

Na dat men afgegeven heeft, wie de kaerte sal geven, en in 't geven te veel of te weynig bladeren bevonden worden, en vermag men om dit mancque-

ment

ment niet op nieuws af-heffen; wie eerft geven fal, maar wech doen, 't geene te veel, en by voeghen wat daer bevonnen wort te ontbreecken, maar weder door malkanderen gefchooten en gemengt, en by die geene die te vooren geven moeft, gegeven worden.

Wanneer yemant, (het geluck tegenloopende) begeert verandering te maken in 't uytdeelen, als, foo hy te vooren by 4. te gelijck, en nu van meyninge is, by 3. 2. of eens t'effens te geven, moet het felve fijn partye bekent maecken eer hy de kaert laet af-heffen.

En of het geviel dat eenige (de kaerte wel afgeheven zijnde) bladeren bekent waren, en het eerfte blad goed of fleght was, foo moet men niet te min met het geven voort varen, ten fy met believen van beyde partyen.

Wat aangaet het befien van de onderfte kaerte, het welcke veel gefellen feer aerdigh weten te doen, daar moeten de fpeelders fodanige ftraf felfs op ftellen als't haer fal goet dunken, alfoo het een aart van bedriegerye is, en in dit fpel niet beboort gepleegd te worden.

Voorders, fo in het geven een kaerte omgekeert bevonden wiert, foo moet het aengenomen, en geen kaert op nieuw gegeven worden, maer bevint men datter twee omgekeert fijn, het welcken den eenen te grooren voordeel, of den anderen fchade foude toebrenghen, moet de kaerte op nieuws gemengt en hergeven worden.

Die met de kaert moffelt, of hoetelt, fo men't noemen mach, of kaerten die weg geworpen fijn, verwiffelt, die verlieft fijn gantfche Spel, en behoort niet alleen voor een bedrieger, en eerlofe guyt, maer oock uyt het gefelfchap gebannen te worden.

Dit is alſoo kortelijck en in eender ſomma al het geene daar op dit ſpel ruſt, en wat daer toe hoort. En ſoo daar andere twijffelen, of vraghen komen voor te vallen, konnen lichtelijck uyt deſe voorgeſchreven naerigtingh geſolveert en bevredight worden.

Het

Het natuurlijck TOVER-BOECK, Of SPEEL-TONEEL Der KONSTEN.

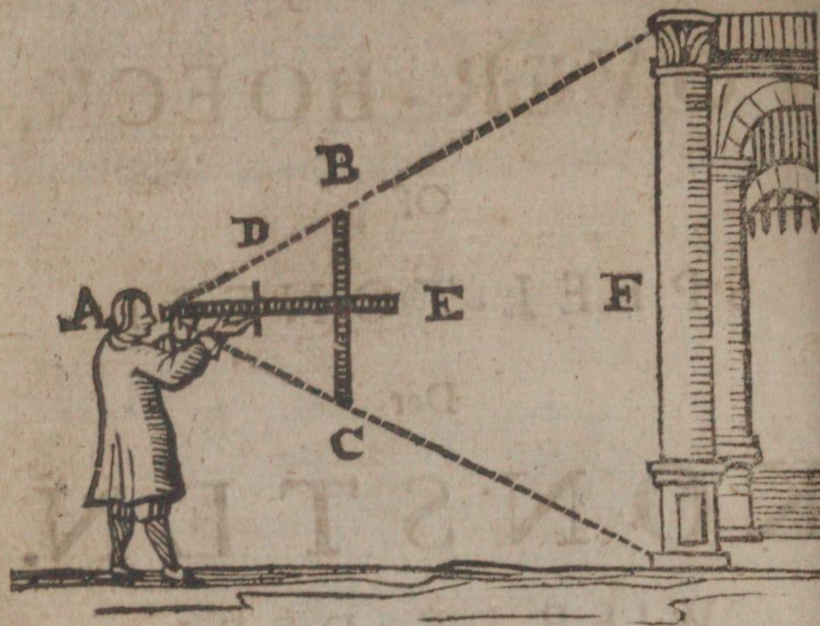
VIERDE DEEL.

Behelſende verſcheyde wonderlijcke Mathematiſche Konſten.

I.

Om de hooghte van een Tooren, Pilaer of yets anders te meten, door middel van twee kleyne ſtokjes of ſtroo-halmen.

MEn moet hebben twee ſtockjes, alſoo geproportioneert dat E B. gelijck zy met D E. en D E met D A, als dan ſtellende het punt A na by den hoeck van 't eene oogh, en het ander toe doende, moet men te rugge gaen, tot dat de geſichtelijcke ſtralen ontdecken het punct van de hoogte

hoogt C. en van de diepte ofte Pilaer. Als dan soo meet de distantie die daer is van u voet tot by den boom, en ghy sult hebben de hooghte van den selven.

II.

Om een Thuyn te planten, welcke van seeckere plaets gesien zynde, een begeerde Figuur vertoondt.

DOor middel van de Perspectijf kan men een Thuyn of Hof met boomen, kruyden, of diergelijcke dingen beplanten, welcke van sekere plaets gesien zijnde, by voorbeeldt uyt een kamer-venster van een Paleys dat op den Hof siet, een Figuur

guur als een Mensch, Arent, Leeuw of yets dier-gelijcks dat men begeert, vertoont. Soo maeckt men op het doek, dat op de raem van 't Instrument des Perspectijfs gespannen is, soodanighen Figuur als men in den Hof wil hebben, die gemaeckt zijnde, snijdt men dat uyt; wanneer ghy dan siet door het gaetjen G, suld gy gebieden over al stockjens te setten of een ander teecken te maecken op die plaets daer de eynd-stralen van 't Instrument door passeren. Gelijck men sulcks beter uyt de Figuur afmeten sal.

't Selve kan ook door middel van draden geschieden. Nu, 't uytgesneden beeldt, plaest dat in uw Instrument sonder doeck bespannen, bind dan een fijne draed aen G, aen de lat F G, spand dat so uyt, dat 't de eynden van 't uytgesneden beeld komt te raecken, of dat het door de gaten gaet, en te gelijk het vlacke voorwerp raecke. Want de aengeraekte plaets in 't vlak, is de plaets die met de punten over een komd van 't eerste beeld, die de draed aenraekt of laet door gaen. Is 't blijkbaar door de voorgaende Figuur, en steld den gantschen aard des gesigts-stralen voor oogen; dit kan men oock gebruycken om Hoven te planten.

Om

III.

Om pilaren in een Kerck of Huys alsoo te stellen, dat se van verre recht schynen, maer van na by van een te scheyden en te vallen, maeckende een ydele schrick voor die de oogh-bedriegh-kunde niet verstaen.

F*Ranciscus Aguillonius in sijn vierde Boek van de gesigtkunde*, handelende van de bedriegelijckheden des gesights ontrent de beweging en ruste, ontknoopt in de 142 *Voorstel* d'oorsaack, waarom de varende 't Schip daer sy in zijn, schijnt stil te staan, en d'andere die stil staen te beweghen. En met eenen leghd hy uyt een verciersel van een oude Fabel. in de *Pontus Euxinus*, getuygt Plinius in sijn 4. Boek, 13. Hooft-stuck, zijn twee Eylanden *Syndromites* gesegd, die andere oock *Cyaneæ* en *Symplegades* noemen. Dese segghen de Dichters dat sigh in den ingang van de *Pontus* vereenigen. Om deser oorsaecken wil hebben sommighe die dwael-sterren genoemd, 't welck den selfden *Plinius* segd in 't sesde Boeck, in 't twaalfde Hoofd-stuk: sy zijn als dwalende klippen, en om sijn eyghen woorden te gebruycken: Om datse met een weynig tusschen wijte, die aan d'oversijde zijn gelijcken, siet men die als dubbeld, maar een weynig daar van afwijkende, gelijken sy sig te vereenigen. Te weten, om dat de varende sig na haar toe beweegden, en uyt de beweging van 't siendetuyg oordeelden zy dat de Eylanden sig beweegden, en scheenen haer dan in 't oog als by een te gaen.

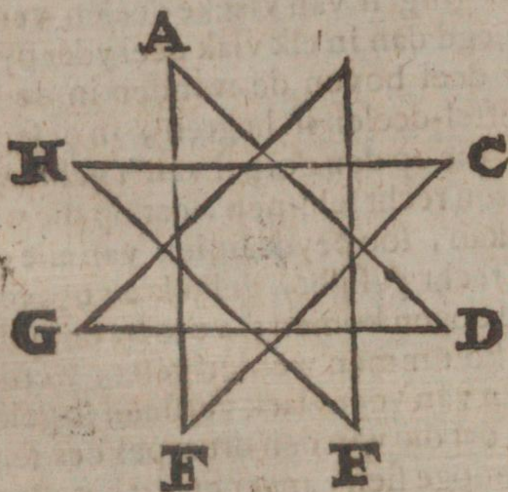
Hier voegt *Aguillonius* by, dat men het gesigt op dier-

elijcken wijs kan doen dwalen, en daar door mand lichtelijck vervaert maecken: 't welk in seer soort van gebouwen geschieden kan. Het werkuck toond hy met dese woorden aldus:

Maeckt uw een gebouw, welckers muuren voor erst 't onderste deel in haer geheele omtrek omcinlen, met veele bogten van hoecken gebroocken jnde. Laat dan een weltsel hier van af naer om oge opgaan, zijnde met so veel hoeken gekromt e in haar voortgang in andere en weder in andere amenvoegingen van vlaeke deelen verdeeld weren. Voegd dan in elk vlak deel yder pylaar, wel-r opper-deel boven de wanden in de neder-helnde welfsel-deelen in hegten, in deser wijse nogns, dat die op den dorpel van 't gebouw staen, al-de pylaren recht schijnen, dat op die wijse ligt gehieden kan, soo beyde linien van alle de hoecken net een recht gesight, gelijck als uyt een diameter oor onse oogen komen; vorders de andere orders, ie op de kolummen werden geset, werden door de eygingen van yder vlack verstaen so geleyd te weren, soo dat die van den drumpel des selfden Huys aer om hooge sien, meenen dat het d'onderste orer der deelen is. Dit dan soo zijnde, soo sal het eschieden, dat die met'er haest in het Huys soeckt loopen, dat alle de delen van de kolommen, die oven de Muur op het gewelfsel staen, heel anders hijnen, en achter over schijnen te vallen, en dat ock alle de opperste reecken over hoop schijnen te allen, soo dat den looper sigh daar van sal soecken verhoeden: Want die regt sullen schijnen aen die elke op de dorpelstaet sullen van een andere plaats, om schijnen, en die eerst geleecken te staen, sal en daer na meenen te vallen.

I V.

Om seven stucken gelds op een geometrise figuur alsoo te verschuyven, dat yder schuyf aen een eynd altijd aenvange, daer geen geld legd, en altijd op het eynd van een linie neer gelegd werde.

Die Figuur zy A B C D E F G H, nu schuyf ik den eersten penning van A in F, en leg hem neder in F, dewijl ick nu van A aengevangen heb, soo schuyf ick een penning na A toe, dat niet dan D af kan geschieden. Nu, dewijl ick den tweden den van D afgeschoven heb, schuyf ick den derden van G in D, alſo doet men den vierden penning uyt B in G, de vijfde uit E in B, van H in E en van C in H.

Men moet dan altijd een penningh leggen op die plaatse daar men van af begonnen heeft de seven stuk-

stukken voleynd sijnde, sal C alleen moeten open blijven.

Die nu dese regel niet en weet, staet 'er voor en kijckt, ja sal het duysend mael proberen eer hy het kan vinden, ten zy dat het hem gesegd werd.

V.

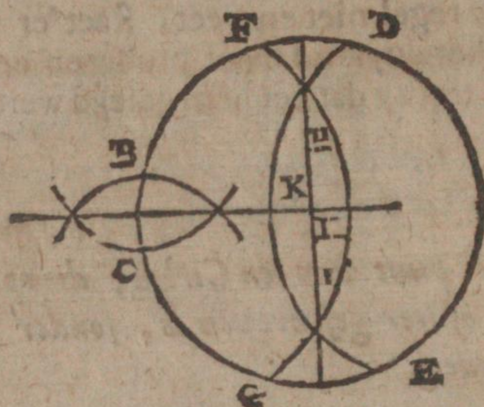
Om het middel-punt van een Cirkel, die op papier, perkement of leer geschreven is, sonder Instrument te vinden.

HEt papier daer de cirkel op gemaeckt is, snijd dat rondom de cirkel af, vouwt hem dan toe soo hebt ghy twee halve cirkels, vouwt dat dan nog ens toe, soo hebd gy vier quartieren.

V I.

Door drie gegeven punten in geen rechte linien gestelt, in den omtreck van een rondt te beschryven.

LAet de drie gegeven punten zijn A B C, om dit te doen, soo steld de eene voet van een gemeene passer in A, en beschrijft een halve cirkel, hier na met de selfde openingh des passers, maeckt uyt B een andere Cirkel boog F G, die de eerste op twee plaetsen in H I doorsnijd, doed van gelijcken tusschen B en C, treckt dan daar na door de gemeene snee'en de halve Cirkel-bogen twee rechte linien, malkanderen met rechte hoeken doorsnijdende als K K, welcke doorsnijding het middenpunt is

van dese drie gegeven punten, in welcke men de passer sal setten en een ronde kringh beschrijven.

VII.

Om van een cirkel een vierkant te maecken.

MEn neemd, om dit te doen, een papier dat soo rond is als een cirkel, 't welk men in vieren snijd door het middelpunt heen. Legd dan de hoecken des papiers die het middelpunt uyt maken anders om na buyten toe, soo, dat al de buytenste deelen na binnen toe gekeerd zijn, soo hebd gy een vierkant.

V I I I.

Oordeel uyt der menschen ooren.

DIe de grootste ooren hebben, sijn meestendeels van weynigh verstands en goede gedag-en, den Eselen seer gelijk, en plegen oud te weren. Die nu kleyne ooren hebben, zijn gemeen-jck als de Apen, men houd se voor onvoorsigtig, nbeschaemd en wraeckgierigh. De ronde ooren eduyden ongeschicktheyd; van gelijcken zijn ook e ooren die niet genoeg uytgehold zijn. De midelmatige en welgestelde ooren werden by de Honen ooren na haar groote en kleyne vergeleken. De oren die datelijk rood werden, beduyden schaem-chtige luyden.

I X.

m te vinden de hoogte van een Tooren, of yets anders door de Sonneschyn.

NEemd een reght stockje van drie, vier, of meer voeten lang, steeckt het regt om hoog 1 de aerde, en meet sijn hoogte boven d'aerde, en jn schaduwe: desgelijcks meet oock de schaduwe an de Tooren, wiens hoogte ghy begeert te we-en; multipliceert dat dan met de hoogte van 't stok-boven de aerde, het geen 'er komt, dat deeld oor de hooghte van de schaduwe des stockjes, soo ekom je de hoogte van den Tooren.

By voorbeeld.

Laet het ſtockjen vijf voeten boven de aerde uytſteecken, en de ſchaduwe daer af laet zijn acht voeten: neemd oock dat de ſchaduwe van de Tooren is 480 voet, multipliceert dan nu 480 met vijf (hoogte des Stockjes) komt 4000; die divideert door 8, (ſchaduwe van het ſtockjen) ſal komen 300 voeten voor de hooghte van den Tooren: aldus doet oock met andere.

X.

Hoe veel dicker den arm aen de pols is, als de kleynſte vinger.

ALs dit in een geſelſchap aen verſcheydene gevraegd wierd, ſoude men al een wonderlijcke antwoord op krijgen, en meenigh lagjen omgaen: Wanneer ick dan ſeyde, dat een menſchen arm die wel geproportioneert is, driemael ſo dik was als den kleynſten vinger, ſoo moght ick mede beſpot werden: Maer om dit te bewijſen, ſoo neemt een draet omwind die drie mael om het lit des kleynſten vingers dat naeſt de hand is, indien je dan geen Monſter of misgeboorte en zijt, ſuld ghy bevinden dat deſe draed die driemael om de vingher geweeſt is, juyſt om den arm komt daer de pols ſlaet. Dit is niet geſegd in de langte maer in de dickte, want den arm negen mael ſoo lang is als de kleynſte vinger.

X I.

Hoe veel dicker is een Mensch om sijn middel, als om sijn arm ontrent de pols.

ICk soude antwoorden als te vooren en seggen ses mael, want omwind den arm daer de pols is tot ses reysens toe, soo hebd gy de dickte om uw lendenen, dat is daer de navel is.

X I I.

Van de langhte eenes Menschen.

SOmmige oordeelen dat een mensch niet langer dan seven voeten kan zijn: andere meenen van ses voet en seggen dat seven voet te lang is, en van vijf voet te kort.

My valt hier in dat de langte van onse *Messias* tot *Romen* aen een Kerck van d'aerde af tot na om hooge toe is opgereght, en dat'er niemand heeft voorgestaen of hy heeft te langh of te kort geweest. 't Is ook een wonder dat 't niet een van alle Joden of Jodinnen is, of sy hebben alle een sonderlingh monstreus teken; den eenen is te bleeck, d'ander geel, swart, of een ander mismaeckte kouleur; hebben meestendeel een groote Ossen kop, wijde mond, puylende of brandige swarte oogen, lange Esels ooren, of het een oog is hooger als het ander, kromme voeten of handen, &c.

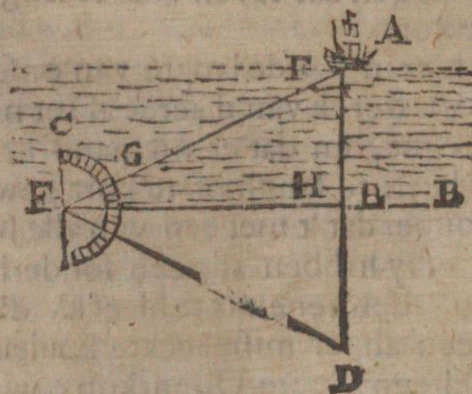
In Godts woord bevind men dat de Arke van *Noach* 300 ellen langh was, 50 breed en 30 ellen hoog. Dit is de proportie van een mensch mede uyt kleyn

getal, 30, 5, 3. Laet nu een mensch sigh neder leggen en in 't lange uytstrecken, meet sijn langte af, en verdeeld dat in dertigh deelen, neemt soo een deel vijf mael, soo hebd ghy de breedte van een Mensch, en drie deelen daer van genomen zijn de dickte van een Mensch.

Sommige vinden de langte van een Mensch wanneer hy beyde sijn voeten soo wijt van elkander set als hy kan. Andere seggen voorseker, dat ymand soo lang is als hy vademen kan, dat is ontrent acht spannen.

XIV.

Om te weten als men een Schip van verre siet varen, hoe veel voeten dat het verre van u is.

ALs ghy een Schip A in de Zee siet varen, is het vermakelijk voor de omstanders te weten hoe verre dat het van u is; om dit dan in 't werk te stellen: soo neemt een quadract, steld aen den oever BB,

B, en siet met u oogh E, in wat graed dat de regte linie F G van het Schip komt, dese graed afteckende, en dese linie hebbende, soo krijght gy een recht-hoeck H, met twee scherpe hoecken F G, maeckt op de andere sijde oock soo een triangel als H D E; als ghy nu H en D met voeten meet, soo hebt gy de helft van de verte des Schips, welcke soo veel bydoende, soo suld ghy het op een stip konnen seggen hoe verre het Schip van 't Land is.

X V.

Hoe van tweelingen d'een meer daghen leven sal als den anderen, alhoewel se gelyck geboren werden en gelyck sterven.

NEemd nu dat'er twee tweelingen zijn d'eene hiet *Jan* d'ander *Pieter*, laten sy gelijck geboren zijn en gelijck sterven, soo segh ick dat het mogelijck is, dat d'een meer dagen leven kan als d'ander.

Laet dan *Jan* na Lapland reysen, en laet *Pieter* hier blijven, soo sal *Pieter* hier te Lande 365 dagen en nachten in een Jaer hebben, maer *Jan* in Lapland of Spitsbergen zijnde, sal maer een dag en eene nacht in een gantsch Jaer gewaer werden, dewijl het aldaer een half jaer nacht en een half jaer dag is.

XVI.

Hoe men de voornaemste van een geselschap in een ronde Kamer aen een ronde Tafel plaetsen sal.

IN een kamer die rond is, heb ik eenige Heeren genoodigd, ick ben schuldigh een yder na sijn graviteyt te setten, en de Tafel daer sy sullen eten is rond: De vraeg is, op wat wijse ick een yder na sijn qualiteyt sal setten?

Om dit kluwen dan uyt de war te helpen, soo sal men sien welck den opgangh der Sonnen is, aldaer sal men den voornaemsten gast plaetsen, en de andere aen sijn linckerhand op order volgens de loop der Sonne, dat is van het Oosten na het Zuyden, Westen en Noorden.

Oock observeert men in het bouwen van Kerken, dat men de Kerck in 't Oosten sal setten en de Tooren in 't Westen. Oock siet men sulcks aen de Altaren, dat se in de Kercken teghen het Oosten staen.

Men set de voornaemste Persoon in de Winter-tijd recht over de Schoorsteen, of reght teghens de deur over, of daer de Spiegel hanght.

VIII.

Welcke Stadt men voor het midden des Werelds houden sal?

DE Vrage is hier, welcke Stadt of plaets het midden des Werelds is? Maer ick antwoorde dat

de Aardkloot rond is, en by gevolg over al daer de voet des passers geset en een cirkel getrocken wird, daer het midden is, en sal dan met Uylespiegel antwoorden, als hy gevraegd wierd welcke het midden des werelds was: Antwoorden hy, daer ik sta is het midden.

De Geestelijcke meenen dat dit de Stad *Jerusalem* is; want segghen sy, als men een Kaert neemdt en de voedt des passers in de Stad *Ierusalem* set, en een cirkel daer rondom maeckt, kan men de gantsche bewoonde Aerdkloot in een Cirkel besluyten.

XVIII.

Waer uyt alle dingen bestaen.

DIt vraeghd men in een geselschap om, d'een sal segghen God, een ander d'Elementen, en so voorts, als ghy haer nu langh genoeg opgehouden hebt, so is de geheele geheymenisse het A B C. door welcke alle geheymenissen geopenbaert werden.

XIX.

Om uyt hout allerley formen van Beelden te maecken.

NEmd eenig welriekend hout, laet sulks fijn raspen, hoe fijnder hoe beter, dan kan men terinst merken wat het is; doed hier by wat Muskus, Civet, Amber en diergelijke welrieckende dingen,

neemd dan Arabische Gom, of Gom dragant; laet die in 't water smelten, en maeckt met dit hout een deeg, als dit wel doorkneed en doorwerkt is, doet men dat in sulcke vormen als men begeerd, en laet het droogen, soo kund gy welriekende Mannetjes, Wijfjes en Beesten hebben om uw Thee-tafeltjes en Cabinetjes te vercieren, en uw kas wel te doen riecken.

X X.

In wat tijd des Jaers de Weereld geschapen is.

DE Autheuren zijn niet eens in de tijt des Jaers wanneer de Wereld soude geschapen zijn, als daer zijn de Hebreen, Ismaliten, Chaldeen, Arabiers, Ægyptenaers, Griecken en Latijnen. Vele geloven, in de Somer, andere in de Lente, en wederom andere in de herfst.

Het schijnt dat *Moses* schrijft dat se in de Herfst geschapen is, wanneer hy in *Genesis* seght: *Laet de Aerde groen kruyd uytschieten, dat zaet draghe, en vrught-dragende Boomen, gevende vrugt elk na sijn soort.*

Sommige van de Ægyptenaers zijn van gevoelen dat de Scheppinge in de Somer geschied is.

Onder de Latijnen meend seker Cardinael dat se in 't begin van Lente-maend geschapen is. Maer sy zijn alle van elkanderen verschillende, om dat se meenen dat 'er eenige Planeten in 't begin des Werelds in hare huysen zijn geschapen: Namelijk, de Son in de Leeuw, de Maen in de Kreeft; Mars in de Scorpioen, Saturnus in de Capricornus, Venus in de Schael, Mercurius in de Maegt; Jupiter in de Boog-schieter.

An-

Andere menen dat alle de Planeten in hare hoogten, behalven Mercurius; zijn geplaetst geweest.

XXI.

Om by heldere Sonneschijn de Sterren aen den Hemel te sien.

DIt behoord tot de *Optica* of gesigt-kunde. 't Is seecker dat een sterck licht het swacke verduystert, daerom werden de Sterren van de Sonne verduystert, om dat wy stercker van de Son als van de Sterren beschcenen werden. Om dan de Sterren te willen aen ymand vertoonen, moet men een seer diepe put maecken, en daer in klimmen, soo sal men de Sterren aen den Hemel gemackelijck kunnen sien.

XXII.

Om by de Sonneschijn te weten hoe laet het is.

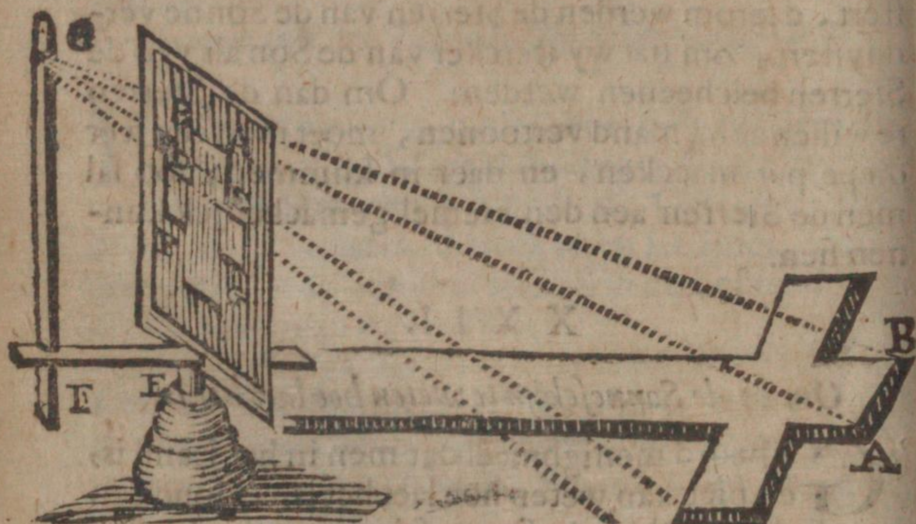
GEbeurd menighmael dat men in het Land is, en niet kan weten hoe laet het is. Houd dan uw vlacke hand in de Sonneschijn op de Aerde, daer de duym moet recht naer om hooghe staen. Steeckt dan na de hoogte van het uyterste des duyms een houtjen of yets anders dat stevig is in de Aerde. Maekt aen het eynde van de schaduwe, die door de Son van 't houtjen komt, om het houtjen een cirkel met een touwetjen of draed, 't zy waer ghy dat kunt bekomen. Meet dan van de schaduwe altijd twee vinghers op den cirkel om, en maeckt aen 't eynd van de vinger een merk-teecken, soo sal twee vingher breed altijd een uur zijn; En om dit des te

beter

beter te verrighten, is het best sulcks t'huys eerst t[e]
proberen, op dat als men in 't Veld is, men dae[r]
vast op magh gaen.

XXIII.

Een werck-tuygh tot de doorsigt-kunde of perspectief om alderley saecken na het oogh af te meten en t[e] vormen.

I. **M**Aeckt een *Paralelogrammum* of evenwijdige vierhoek, A, B, C, D, van vier t'samengevoegde latten, welkers zijden A B, en C D, de langhte hebben van ontrent vijf handen breed, en de zijden A C en B D van vier handen breed. Spant 'er over een seer dun doeck, dat doorschijnend is, even als de groote Juffers dragen om het aengesigt te decken, soodanigh nochtans, dat men het selve kan af-en aen doen.

II. In het deel E, van de zijde CD, is de lat
verdwars beweeghlijck HEF, om die na believen
oorwaerts en achterwaerts in de spleet E te trecken.
e lat HEF is de looper van 't wercktuygh.

III. In het deel F des loopers, is een andere lat
G, zijnde over dwers gesteld in den looper, soda-
igh, dat hy na vereysch in de spleet F kan op en
eer geschoten werden. In 't opperste van de lat
G is een kleyn gaetjen G, door welcke het oogh
an den Teyckenaer sien kan:

IV. Dit gantsche wercktuygh aldus gemaeckt
ijnde, steldt men op een voet EIK, gelijck de
iguur vertoondt. Alhoewel men den lat kan ne-
nen en setten die in een block, met welcke men so
err' en so na soude kunnen komen als men begeer-
e.

XXIV.

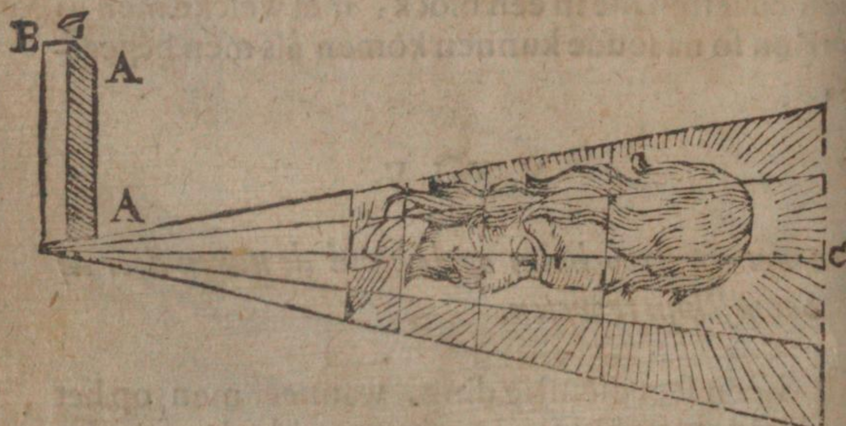
Om met een stroo-halm op de hand de uuren door de Sonneschijn te weten.

IS een seer dienstig ding, wanneer men op het
veld elders buyten is, en geen klock of wijser
by sig heeft om altijd te weten hoe laet het is door de
hand. Houd een stroohalm of yets anders soo lang
ls de voorste vinger is, steeckt dat met sijn eind tus-
chen de duim en de voorste vinger des linkerhands,
trekt dan die hand omgekeerd uyt, gaet dan tegens
de Sonne met uw rugge aen staen, wend en keerd
uw dan soo lange in de Sonne, tot dat de schaduwe
van het hout en onder de duym in de linie des levens
sijn schaduwe werpe, soo sal de schaduwe van de
troohalm de schaduwe aenwijsen. Want als het 6
uuren

uuren is, is 't de spits van de middel-vinger; 7 uuren des morgens en vijf uuren des avonds, is 't de spitse des goud-vingers; 8 uuren des morghens en 4 uuren des avonts het eynd des kleynsten vingers; 9 en 3 uuren in 't eerste lid boven op die vinger; 10 en 2 in den tweden vinger; 11 en 1 uur in den derden, en 12 uur in de volgende linie, welke op de spitse des vingers valt.

XXV.

Een monstreuse gedaente, behoorlijck te sien.

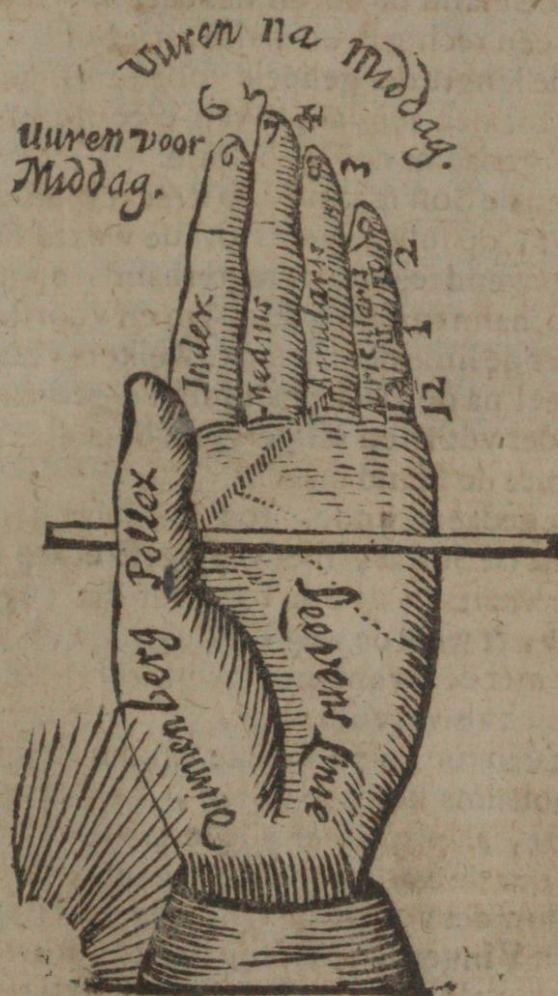

MEn maeckt een gedaente als de Figuur aenwijst op een planckjen of bortpapier. Aan het eynd is een perpenpiculaer houtjen opgerigt, langs welke men siet, sodanig dat de stralen van uw oog B komen te eynden op C, soo suld ghy tot verwonderens toe dit langhe monstreuse aensight volmaakt sien, gelijk of 't een behoorlijk wel geproportioneert aensigt was.

Hoe-

XXVI.

Hoedanig men aen de Hand, door de schaduw eens Strohalms, de uuren des daegs kan leeren kennen.

DIt is wel een redelijck bekend en oud, doch tegelijck oock gantsch aerdigh Konst-stukje; alleen

alleen gebreekt 'er dit aen, dat weynighe de rechte handeling daer van hebben, om de uuren des daegs te vinden. Op dat nu de reysende Personen te beter bericht hier van mochten hebben, soo staet te weten, dat se op de volgende maniere moeten te werck gaen.

Die aen de Hand de uuren des daeghs wil weten, die neem I een rechte stroo-halm, riet of wisje van hout, in de lengte der geheele voorste Vinger, van den top af tot den aenvangh van d'eerste linie der Hand toe, genaemt de Disch-linie.

II. Als nu de Son schijnd, so streckt men de linkerhand uyt, op sulk een wijs dat de vlakte des selven leghd gewend tegens de regterhand, en steeckt men de stro-halm tusschen de duym en voorste vinger regt over de linie des Levens, welkers voor uytstekende deel na de vlacke hand sig vergelijckt met de lenghte des voorsten vingers, en over al een regten hoeck met de Hand maeckt.

III. Dit gedaen zijnde, soo wend het gantsche lichaem van de Son af, met d'uytgestreckte Hand gints en herwaerts na de Son toe, tot dat 't uyterste der schaduw, 't welk de weg des duyms in de vlacke hand werpt met de levens linie gelijk koomd en van de selve gelijck als vervuld werd.

IV. Siet dan toe, aen welcke Vinger de schaduwe des Stroohalms komt te vallen, soo hebt ghy de begeerde uur, als ghy maer alleen te vooren weet, ter welcker uur de Son voor dien dag opgaet. Want soo de schaduw des voormiddaghs valt op 't uyterste des voorsten Vingers, so is 't de naeste uur na Sonnen opgangh, als hier 7. Valt se op 't uyterste des Ringvingers (of des derden in ordre) soo is 't 8 uuren: of op 't uyterste des kleynen vingers, soo is 't 9 uuren. Op 't eerste lid des gedagten kleynen Vingers;

s, van boven af te rekenen, soo is't 10 uuren. 't middelste lidt, is't 11. Op't derde is't 12. n.

V. 's Namiddaghs. Soo de schaduw wederom t op't tweede Lid des kleynste Vingers, soo is't erste uur. Indien op't eerste, soo is't de twee- Indien op't uyterste des kleynsten Vingers, so de derde. Indien op't uyterste des Ringvin- s, soo is de vierde uur, en so al voorts.

VI. Gaet de Son ten 5. of ten 7. uuren op, soo rden d'uuren op de selve wijs ordentlijk na mal- nder getelt, en dan valt de middagh, of de 12. r, als se ten 5 uren opgaet, op d'eerste Linie, lcke na de kleyne vingher in de vlacke hand staet, de Eysch-linie. Maer gaet se ten 7 uuren op soo t de schaduwe op't derde Lid des gedachten vin- rs. Dusdanig kan men de Astromische uuren, op tijden des daegs, wanneer de Son maer schijnt, ren kennen.

XXVII.

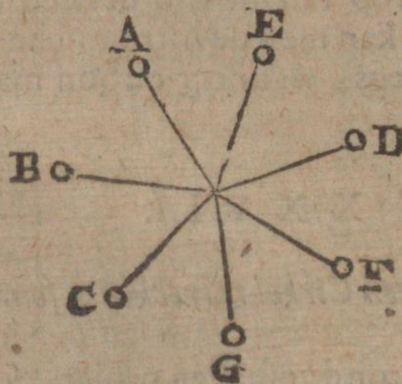
n met de Pen een Cirkel te trecken, sonder passer.

NEemt een rond gesneden papier, so groot als de Palm van een hand; neemd dan een pen, die wijse gelijck men schrijft; legd dan uw arm de tafel, dat hy daer op kome te rusten, set dan n Ring-vinger ontrent op het midden des papiers, de penne be-inkt sijnde mede op't selvige papier, aeyt dan dat papiertjen met de linker-hand allenx- ns sonder van sijn middelpunt te verschuyven, en ring-vinger onverrukt blijve, so sal door de pen n egale ronde ronde cirkel beschreven werden.

XXVIII.

Om ses stucken gelds soodanig neder te leggen, dat by yder nederlegging dry getelt werde, en van geen nederleggend stuck zyn aenvang neme.

OM dit te doen, maakt men met Inkt, krijt of Rood-aerde van een punt af seven strepen, die in haer omtreck alle even verre van malkanderen sijn, gelijk als A B C D E F G.

Op dese wijse tel ik dan altijd dry, en leg een penning neder: maer nergens, daer men begint te tellen, moet men een penning nederleggen.

Ik neem dan een van de ses penningen, en telle A een, B twee, en C dry, soo leg ik op C mijn penning. Ten tweeden, dewylick van A aengevangen heb, soo tel ik van D weder na A dry, en legge de

de penningh op A neder. Ten derden doen ik van G in D. Ten vierden van B in G; ten vijfden van E in B. En ten leſten van F, in E. En dit ſal een ander niet ligt konnen nadoen.

XXIX.

Yemand hebbende een ſtuck Gouts of een ſtuck ſilvers, te raden in welcke hand hy het ſilver of het Goud heeft.

VAnneer men dit heymelijck wil doen, ſoo moet men aen het Goud een ſeecker getal of prijs ſetten, en van gelijken ook aen het Silver, ſo dat het eene even, en het andere oneven moet zijn, of anders kan het niet geraden werden.

By voorbeeld, laet het Goud acht en het Silver veertien weſen: Laet hem dan 't geen hy in de regterhand heeft multipliceren met het oneven getal; van gelijken, 't gene hy in de linker hand heeft met het effen getal; laet d'uytkomſten te ſamen reeckenen, en vraegd dan of de Somme even is of oneven was: by aldien dat ſe oneven is, moet het volghen dat het Silver in de reghterhand is, en het Goud in de lincker: maer als 'er even uyt quam, ſoude het Silver in de lincker en het Goud in de rechterhand zijn.

Het natuurlijck TOVER-BOECK, Of SPEEL-TONEEL Der KONSTEN.

VYFDE DEEL.

Behelsende verscheyden verborgen en heymelijcke wijse van schrijven.

I.

e schrijven dat niet kan gelesen werden ten sy in eenig vogt, by het vuur, of ligt.

VOor eerst neemd groene *vitriool*, smelt die in water, schrijft daer mede op Papier, soo sul-en de letters, gedroogd sijnde, niet meer gesien werden. Wanneer gy den selve nu begeerd te le-en: so neemd *Galnoten*, weykt die in 't water, het

water klaar gemaakt sijnde, steekt daer het beschreven Papier in, soo sullen alle de letteren swart sijn.

Ten tweeden, neemt *Salarmoniack* smelt het in water, schrijft daer mede, als gy dit schrift tegens het vuur houd sal het seer swart werden. Sulcx geschied ook met *Spiritus vitrioli* en mede met *Limoen-sop*.

Ten derden. Smelt Aluyn in wat Water, schrijft daar mede en laet het drogen. Als gy dit lesen wilt, soo steekt het in 't water, soo sullen al de letteren terstond verschijnen.

Ten vierden. Neemt fijn gevreven *Goud-glid*, kookt die in Wijn Asijn, doet het door en bewaert het, schrijft dan met *Limoen-sop*, en gedroogd sijnde, steekt het in 't voorschreven vogt, so sullen de letteren sig als melk vertoonen.

I I.

Een verborgen manier van schrijven.

'T IS onder Koningen en Princen gebruyckelijck Brieven te schrijven op dese wijse, namelijck sy transporteren of versetten de woorden, op dat wanneer de selve in handen van vreemde Potentaten quamen te geraken, die niet souden konnen gelesen werden, by voorbeeld ik schrijf:

A de Vyand	C Muur	E gekomen.
B Is aen de	D Reeds	
Wy konnen	Beschermen.	
	Ons nauwlijks	Indien
Gy ons	Helpen	Verloren.
Niet komt	Sijn wy	

dat is nu op dese wijse als ik meen. Want A is ver-

nogt met B, B met C, en C met D, en ſo voort met E, tuſſchen de tuſſchen-wijten nu die open ſijn kan men eenige vreemde woorden tuſſchen voegen op dat de vreemde leſer die niet ſouw konnen leſen, want het maakt dan geen ſin; ſijnde het bedrogh alleen maer openbaar die het weet.

III.

Om eenighe letteren op een Roemer of witte kan te ſchrijven, die men heymelyck leſen kan.

LAet eenige ſtuckjes Arabiſche gom of gom dragant in regen water ſmelten, ſchrijft daer mede op een Roemer, glas, kan, ey of diergelijcke, gedroogt zijnde, houd ſe maer een weynig over de waeſſem van een kokende pot, en beſtrijkt de ſelve dan met wat ſwartſel, ſoo ſullen ſigh alle de letteren leesbaer vertoonen.

IV.

Een wonderlijcke manier van ſchrijven.

NEemt Gout-glit kookt die met water en Aſijn, ſchrijft daer mede op Papier. Laet het droogen, legd dan boven op het ſchrift een boek Papier, ſtrijckt dan boven op dit boek papier een papier van water auripigment en levende Kalck gemaeckt, ſo ſullen de letters daer onder te voorſchijn komen.

V.

Om met vier letteren allerley verborgen Schrift schryven.

OM dit te doen, behoeft men alleen maer vier letteren A B C D te gebruycken. W sullen dan een Alphabet schrijven, en onder elck Romeynsche letter de sijne schrijven. By voor beeld:

A. E. I. O. V. B. C. D. F. G. H. I. K. L. M
c. d. b. a. cd. dd. bd. ad. dc. db. da. cb. ca. bc.
N. P. Q. R. S. T. W. X. Y. Z.
ba. cc. ab. ac. bb. aa. ccc. ddd bbb. aaa.

Als gy nu secreet ofte verborgen begeert te schrijven, so siet na de Romeynsche letteren. By voorbeeldt: *De Stadt is overwonnen*, wil ik dit nu verborgen schrijven, so doen ick aldus:

D. E. S. T. A. D. I. S. O. V. E. R
ad. d. bb. aa. b. bb. b. bb. a. cd. d. a
W. O. N. N. E. N.
ccc. a. ba. ba. d. ba.

Als men dit een weynigh gewoon is, soo gewent men daer so toe, even of het een gemeen schrijven was.

VI.

Om alleenigh met punclen verborgen te schrijven.

DEse manier van schrijven is mede seldsaem en aerdigh, doch geheel ligt om te doen. Men neemt een gedrukt Boek, Als men nu yets schrijft

[A]ls *de Stad sal morgen over gaan*, so soeckt van 't begin [d]es Boecks de lettter D, die gevonden hebbende, [s]et daer mede een punt boven op, soeckt dan na de [E], en steld daer mede een punt boven op; doet so [o]ok met de S, T, en soo voort, tot ghy soo veel [h]ebt gedaen als ghy begeert; soo kond ghy dit boek maer aen ymant senden die het verstaet, en die sal selcks leesen, sonder dat het van een vreemde verstaen werd.

V I I.

Om met een linie een kruys te maken.

MAekt in u hant in die toevoeging die tusschen de pinck en achter de hand is een linie met inckt, nijpt dan de hand toe, soo sal'er een kruys staen. Maer om dit wat behendiger te doen, soo maeckt men een linie op de hand, en een linie op een tafel; de hand steekt men dan onder de tafel, en men knijpt die met een gauwigheyd toe, dan dout men op de linie die op de tafel gemaeckt is, als of men die door de tafel wilde douwen, ondertusschen veegt men de inckt behendigh af, en men treckt de handt van onder de Tafel, en men laet het Kruys sien.

V I I I.

Een geschrift te schrijven, dat men in een Spiegel mackelycker kan lesen als anders.

SChrijft een schrift met u linckerhand, sodanig dat alle de letters verkeerd of lincks staen, soo sal

ſal men dat nauwelijks konnen leſen dan met moeyte; maer indien men het voor een Spieghel houd, ſullen alle de letteren ſigh recht en leesbaer vertoonen.

IX.

Om in een Spiegel eenig geſchrift te doen ſchijnen, dat men in de ſpiegel in een andere Tael ſal leſen als 'er geſchreven is.

WAnneer men met een gewed heeft, dat men een Latijns woord ſal ſchrijven en een duits of Frans in de Spiegel ſal doen verſchijnen, ſo doet aldus: Neemt het woord *ſol* of *ſal. ave*, en diergelijcke, laet dit in een Spiegel vertoonen en in een andere wederom te reflecteren, ſo hebt ghy *los*, *las* en *eva*. Aldus maeckt het Hebreeuſche woord *regel* in 't neerduyts *leger* uyt: aldus werd oock het heele Latijnſe Vers omgekeerd.

Signa, te Signa, temere me tangis & angis.
Roma; tibi ſubito montibus ibit amor.

Anders geſien zijnde, werd als voren geſien, en diergelijcke kan men meer practiſeren.

XI.

Om een brief binnen in een Ey te ſchrijven.

OM heymelijck te ſchrijven, is dit al een aenmerkenswaardige konſt, om bedektelijk aen een vriend een brief over te maken.

Maakt een Inckt van Galnoten, Aluyn en Aſijn, en

n schrijft daer mede op de witte bast het geene ghy begeert, laet dit dan in de Sonne drogen, en kookt het Ey terstond in Pekel tot dat het hard is: soo sullen de letters van de schil verdwijnen, en na binnen toe indringen, want de schil afgedaen zijnde, sal men de letters op het wit ingedruckt vinden.

XII.

Om malkanderen door een Ey yets te verstaen te geven.

BEstrijckt een Ey rondom mager met wit Was, koud geworden sijnde, schrijft daer op met een Naeld of Spelt, 't geen gy begeert, vervult de letters dan met edick in welke Galnoten hebbende geweyckt, en laet dat Ey een geheele dagh in de edick leggen, doet 'er dan het wasch rondom af, en send het Ey na uw vriend toe die dat lesen moet. Als hy nu dat geschrift wil lesen, moet het Ey hard gesoden werden, soo sal men het schrift op het Wit van het Ey vinden.

XIII.

Om alle geschrift uyt te doen.

MEngt des Somers Ceruys, met melck die uyt de groene Vygebomen loopt, en maeckt daar kleyne koeckjes van, en in de schaduwe gedroogd zijnde, stoot se dan, en doet 'er wederom melck van de Vygen by, en doet dit soo vier malen achter een, Als ghy deselve wilt gebruyken, soo maeckt de

de letteren een weynig nat, en ſtrooyt daer op va
dit poeyer, op dat het over al daer aen kleve, la
het daer op legghen, ten minſten twaelf uuren
vrijft daer na de letteren met een fijn doeckjen va
nieuw rouw Lijnwaet, daer in Katoen, gelijck a
tot een bal gebonden is.

X I V.

Een ander.

NEemt gemeen Sout, Sal Gemmæ, en Aluy
van elcks twee oncen, Salarmoniak vier on
cen, menght het al onder een, en diſteleerd dae
een water uyt, welck als men het ſelve op het ge
ſchrifte ſtrijkt, ſoo gaen de letters uyt.

X V.

Noch een ander.

NEemt half Water, en half Sterk-water, meng
dit onder een, en ſtrijckt daer mede met een
veertjen over het geſchrift, ſo ſal het uyt gaen, be
watert dan het ſelve met een ander veertjen en lae
het droogen.

Om

XVI.

Om over uytgeschrapt schrift te schrijven.

ALs men eenig schrift met een penne-mes uytgeschrapt heeft, so kan men daer niet wel op schrijven, ten zy dat het vloeyd. Doch, om dit voor te komen, so neemt de fijn gestooten gomme Sandrak, of Jenevers booms gom, en vrijft die daer over, soo kunt ghy na begeeren daer op schrijven. Sommighe nemen oock wel gestooten Hars, maer die is wat geelder.

XVII.

Om een brief op papier van den brand te bevrijden.

NEemt scherpe Wijn-Asijn en Eyer-wit, mengt daer Quiksilver onder, en bestrijkt daer mede den Brief drie mael agter een, en droogt het elke reyse, schrijft daer na op dit papier, so sult gy hem niet verbranden, ten zy hy seer langhe in het vuur was.

XVIII.

Om Gouden Letters te schrijven.

NEemt Goud in blaadjes geslagen, vrijft het met *Sal Armoniack* op een Steen seer fijn, doet er een weynig Water by, fijn genoegh gewreven zijnde, doet het in een glaesjen en giet'er Water op,

op, laet so het *Sal Armoniak* smelten, giet het Water sagjes af en menght een weynigh honingh by het Gout, vrijft het te degen onder een. als gy daer nu begeert mede te schrijven, so mengt het met Gomwater en schrijft 'er mede.

X I X.

Om ymand in een uur tijds te leeren schryven.

MEn moet weten, dat men alle geschrift niet in soo een korte tijd kan leeren maer alleen het Romeynsche schrift. Ten is dan geen groote konst dat ymand linien kan maecken. Ten tweeden een halve Maen, als ymand dit doen kan, sal hy ook alle de letters konnen naer maecken, want sy alle uyt een rechte linie en een halve Maen bestaen. De i l m n r t u zijn alle reghte linien, de kromme linien zijn c e o a, die van kromme en reghte te samen geset zijn f s f h k b p d q g x y z.

X X.

Om letteren te schryven, die niet gelesen kan werden ten zy het papier verbrand is.

NEemt seer stercken Azijn, beslaet het selve met het wit van een Ey, doet daer wat Quiksilver onder, en schrijft daer mede, so sullen de letteren gelesen werden als het papier verbrand is.

X X I.

Letteren die tegen de Kaers gelesen werden.

NEemd Ceruys en menghd het selve met slijm van Gumme dragand, schrijft dan daer mede

op

papier, soo suld gy het tegen het ligt kunnen lesen.

XXII.

Eenige letteren die men heymelijck kan lesen.

Chrijft eenige letteren met Azijn of pis, en gedroogd zijnde, sult ghy daer niets van kunnen lesen ten zy dat ghy daer swartsel of verbrandt papier over vrijft.

XXIII.

Een swarte brief met wit schrift te schrijven.

NEemt klaer water, tempert dat met eyer-doyeren, soo dat gy daer mede schrijven kunt, geschreven hebbende, laet het droogen, bestrijkt dan den Brief met swarten inckt, droog zijnde is de selve niet leesbaer, schrabt dan met een penne-mes over het geschrevene, soo sal al het Ey-wit afgaan, en de letters sullen sig wit vertonen.

XXIV.

Om een Brief in een Ey te verbergen.

ALs den Brief geschreven is, snijdt men die in kleyne vierkante stuckjes, welcke van achteren getekent werden 1 2 3, om die wederom in sijn plaetse te konnen brenghen. Blaest dan het doir en het wit uyt een Ey, en doet daer de Briefjes in, maeckt het wederom toe met een weynig wit en kalck, soo sal men het niet eens vermercken.

Een

XXV.

Een wonderlycke ſymphatiſche Inckt te maken.

NEemd een once Kalck en een half once Auripigment, ſtoot ſe en menght ſe onder een, doet het mengſel in een matras, en giet daer over vyf of ſes oncen waters, tot het daer vier of vyf vingeren boven op ſtaet, ſluyt de matras met een kurk, was of blaes digt toe.

Digereert tien of twaelf uuren in warm ſand, de matras ſomtijds omroerende: Laet dan alles te degen neder ſincken, ſoo ſal het vogt ſo klaer werden als regen water.

Brand dan eenige ſtuckjes kurck, en bluſt de ſelve uyt in Brandewijn, ontdoet het in een genoegſame quantiteyt waters, in welke wat Arabiſche gomme geſmolten is, om een Inckt te maecken die wat bleecker is als de gemeene inkt, ſcheyd dan de kurk die niet geſmolten is van het water af, en doet 'er wederom nieuwen in als te vooren, indien de inckt niet ſwart genoegh mocht weſen.

Neemt dan een ſolutie van loot, die met gediſteleerden Aſijn gemaeckt is, deſe ſolutie moet ſo klaer weſen als Fonteyn-water, of anders kan men ſo veel ſout van loot in 't water ſmelten. Schrijft dan met dit voght, met een ſuyvere pen, welcke letteren, als het ſchrift gedroogd is, ſullen verdwijnen.

Schrift dan op dit onſightbare ſchrift met een pen van den inckt, die van de gebrande kurck gemaekt is, dit ſchrift dan gedroogd zijnde, ſal het ſchijnen met gemeenen ſwarten inck geſchreven te zijn.

Neemt dan wol, dopt het in het water gemaekt van Kalk

alk en Auripigment, maer het moet eerst helder en aer zijn, vrijft dan met dese wolle de beschrevene aets; het gene nu sightbaer beschreven was, verrijnd, en 't geen niet leesbaar was, komt te voorhijn.

XXVI.

Een ander diergelijken experiment.

NEemt een Boek van vier vingeren dik of dikker, indien gy dan wilt schrijven met de eynste solutie van loot als boven gesegd is, soo legd / schrift tusschen het eerste blad of tusschen d'anere. Keerd het blad om met het schrift boven legnde, strijckt dan op het leste blad, met het bon beschrevene vogt van Kalk en Auripigment geaeckt, met een wolletjen, laet dat daer op leggen, oed het Boeck toe, en slaet het vier of vyf reysen et uw hand: Keerd het om en set het in de pers en oend het daar na, soo sal het onsightbare schrift, ;tbaer werden, dit kan oock geschieden door tusthen-komste van een muur, als men op elcken sij: des muurs maer yets dede, 't geene de uytwaseingh van de geesten belet.

Hoe dat dit nu geschied, is al swaer om op te losn.

Voor eerst, dan is 't noodsakelijck dat men de ool van de kurk in brandewijn uytblusse, met welers swart den onsigtbaren inkt moet gemaeckt weren, en dit moet geschieden, anders soude men ese inckt niet kunnen uytwissen.

Ten tweeden, komt de swartigheyd niet dan van en roock der Kurck-kolen, welcke roock niet

anders en is dan een loghtigh gemaeckte Olie.

Ten derden, dat de solutie van 't loot, die den onsienelijcken inckt maeckt, niet anders is, dan ontdaen loot, en dat op een onsigtbare wijse hangende in het suure voght.

Ten vierden, dat het uytwissende voght een alcali is, met de vuur-deeltjes des Kalks gemenght, en de swavelighe substantie van den Auripigment.

Dit nu vast gesteld zijnde, seg ick, dat den sigtbaren inkt verdwijnd, wanneer men daar een uytdoende voght op doet, dat dewijl dit leste sout te samen gesteld is uyt een Alcali Sout, en seer oliachtige doordringende deelen, soo is dit mengsel als een soort van Seep, die een dunne rookagtige substantie van de gebrande kurck kan ontdoen, die te voren was logtigh gemaeckt om met de Brandewijn te kunnen smelten, gelijk als een Seep, die gemaekt werd uyt een Olye en Alcali Sout, waer door men smeerige vlecken kan uytwissen.

Maer men soeckt te weten, waerom de swartigheyd deser solutie wegh gaet? Ik antwoord hier op, dat dese roock-deeltjes soo waren verdeeld en beslo- ten in het vogt bestaende uyt Sulphur en Alcali, so dat se onsightbaer bleven, en wy observeren dagelijks, dat in nauwkeurige solutien, de gesolveerde saecken onsigtbaer en sonder warmte werden.

Het weynighje Sal Alcali, dat 'er in de kool van de kurck was, verbind sigh oock met het Alcali des Kalcks, en is tot de solutie dienstig.

Aengaende den onsienlijcken Inckt, soo sult ghy lichtelijck begrijpen, waerom sigh die swart vertoonen, wanneer dat vogt daer op gedaen werd, met welke d'andere letters uytgingen, of des selfs vlecken uyt te doen, soo weet dan dat de solutie des loots

lots, niet anders is dan onsigtbare loot-deeltjes, die door de suure punten opgeheven zijn, so moet men dit loot weder levendigh werden, met t'eenemael te vernielen, 't gene het selve logtigh maekte; want het Alcali des kalcks, met de swavel van den Auripigment verhard, is bequaem om het suur te treecken, en de Loodt-deeltjes aen te doen hangen.

Soo verdwijnd dan desen sienlijcken inckt, om dat die deelen gesmolten waren, welcke de selvige swart maeckten. Maer in tegendeel vertoond sigh den onsienlijcken inkt, om dat de gesmoltene deelen, weder levendigh zijn geworden.

Uyt de kalck en den Auripigment onder een gemengt, en in water gedigereert, komt 'er een reuk, gelijckende na de gene, welcke men veroorsaeckt, wanneer men gemeene Swavel in Wijnsteen-souts loghe koockt, maer dese is onaengenamer, om dat de arcenikale swavel met eenighe souten vervuld is die de neus onaengenaem zijn. De kalck nu is een Alcali, 't welck alhier werckt, gelijck als het S. *Tartari* in andere gelegentheden werckt.

De Matras moet seer digt toegesloote zijn, om dat de kraght des waters in het vlugghe bestaet. De kalck behoud het gene aldervast in den Auripigment was, en de swavel is des te subtijlder die 'er uytvlegt, om dat se uyt hare boeyen geraeckt.

Het is noodsaeckelijk dat de swavel hier het gantsche Boeck door dringht, om het schrift met desen eersten inckt geschreven, swart te maecken, en op dat dese operatie des te ligter zy, slaet men het boek met de hand, en dan keerd men het om, om dat de geesten of de vlugge swavel altijt na boven toe gaet: ook leghd men het in een pers, op dat de swavel niet in de logt en verdwijne.

Ick heb geobserveert, dat soo dese circumstantie niet in acht wierden genomen, het niet succedeer-de, en dit doet my gelooven dat de swavel het Boek doordringe, en dat se niet rondom door de sijden in gaet, gelijck vele geloven, want het Boeck uyt de pers genomen zijnde, sal men de reuk genoegsaem door al de bladeren heen gewaer werden.

Dit moet nog waer genomen werden, namelijk, dat de infusie van kalk en Auripigment versch moet wesen; want soo se niet versch en is, geschied de doordringende niet genoegh.

Een yder van dese drie vogten, moet op verschey-den plaetsen gemaeckt zijn, want soo se by malkan-deren quamen, souden malkanderen beder-ven.

Als dese Auripigment en kalck te werk staen, en al is't dat se wel gesloten zijn is 't onmogelijck soo nauw te sluyten, of de logt werd met eenige deelt-jens besmet, en dese maeckt soo grooten verande-ringe, dat den sienbaren Inckt soo swart niet en is en d'onsienbare eenige swartigheyd krijgt.

XXVII.

Om het geschrift dat door outheyd is uyt-gegaen w herstellen.

NEemt *Galnoten*, laet die een dag of twee in re gewater weyken: strijkt dan van dit water o ver het geschrift alwaer de letters sijn uytgegaen, g kond het met een wolletjen bestrijken in dat selvig Water nat gemaeckt, so ras het nu droog sal sijn su len de letteren wederom op komen, en sig vertoo nen, even of se eerst geschreven waren.

Om

XXVIII.

Om Goude Letters ſonder Goud te maken.

NEemd *Auripigment*,
Fyne Kryſtal van elcks een once.
Stoot ſe elck beſonder tot poeder, en menght ſe onder malkanderen met wat wit van een Ey, en ſchrijft er mede.

XXIX.

Om ſilvere letters te maken ſonder ſilver.

NEemd *Tin* een once.
Quick-ſilver, twee oncen.
Smelt de Tin, en ſmelt daer de Quikſilver by, ſet het van 't vuur af, roert het om tot dat het koud is, en tot een poeder geworden, welck men dickwils met water moet afwaſſen, tot het Water daer ſoo klaer af-loopt, als gy het daer hebt opgegoten.
Mengt dan dit voorſchreven poeder met wat *Gomwater*, en ſchrijft daer mede.

XXX.

Om een Gulde koleur ſonder Goud te maken.

NEemd geſtooten *Saffraan*,
beſte *Auripigment*,
Haſe Gal (of van een *Snoeck*, die beter is.)

Mengt dit alles onder een; en doet het in een glas welcke gy eenige dagen lang in de Paerde-mest begraven sult, doet het dan daer uyt en bewaert het.

XXXI.

Een aerdige wijse van Schrijven.

WAnneer ghy een weynigh Witte oft groene Vitriool in Water smelt, en met dese solutie schrijft, sult gy geen letters sien, ten sy ghy wa kooksel van Galnoten maekt, en met een wolletjen daer over strijckt. Soo ghy nu een ander wolletjen neemd, vervuld met Geest van Vitriool, so strijk sagjes over het geschrift henen, soo sullen de letters wederom verdwijnen. Maer indien men al wederom met een ander wolletjen vervuld met Wijnsteen Olie die door smelting gemaeckt is, daer over henen vrijft, soo komt het geschrift wederom met gele letters voor den dag.

De reden daer van dunckt men dat men op dese wijse soude konnen afleggen, namelijck dat de Vitriool met de Galnoten vermenghd tot 't een Rundsel werd, welcke de Geest van Vitriool ontbind, maer den *Oleum Tartari* de kraght van dese suyvre Geest brekende, geschied wederom op nieuws een Coagulatie, en daer komt wederom een nieuwe koleur te voorschijn.

XXXII.

Een aerdige Inckt van Roosen.

WAnneer men in een sterck kooksel van gedroogde Rosen die Rood sijn, een solutie of

ſ poeder van witte of groene vitriool in ſmijt, ſal het een gemeene Inckt werden, die de gemeene in ſwartigheyd niet heeft te wyken.

Soo men daer nu eenige droppelen Vitriool geeſt in dropt, ſal deſen Inckt Rood werden, maer indienghe daer eenighe droppelen Armoniak geeſt by doet, ſal het een witagtige koleur krygen.

De veranderinge deſer koleuren ſpruyten hier uyt dat de Vitriool geeſt de Coagulatie van de Vitriool ontdoet, los en onſienlijk maekt, die wederom een hooger Roode koleur krijght als te voren, eer daer de Vitriool was by gedaen, om dat de ſelfde Geeſt de delen der Roſen, die in het vogt geſmolten ſijn, uytbreyd en die ſigtbaerder maeckt.

De vlugghe Armoniack geeſt, ſijnde een *Alcali*, breeckt voor een gedeelte de punten van de ſuyvre geeſt des Vitriools, ſo dat de delen der Roos, niet meer hebbende om uyt te breyden, dighte by malkanderen dringen, en by gevolgh een ander koleur krijgen.

Hier uyt volgd dat de drooge Rooſen, ſoo goe- ſijn om inckt te maken, als de Galnoten, ſulx kan mede met Indiaens Hout en andere dingen geſchied den.

XXXIII.

Een Pen te maken die van ſelver Inkt geeſt.

LAet een kopere pijp maken ſoo dick dat 'er een Eende ſchagt in kan geſteken werden en evenwel niet te dick is om mede te ſchrijven: maer onder aen moet hy ſoo engh ſijn dat 'er een Almenacks ſpeld door kan geſteken werden. Houd dit gaatjen

onder toe met uw vingher, en giet 'er boven inckt in, en ſtopt het boven met een kurckje toe, maeckt dan onder een penne vaſt die heel kort afgeſneden is, op dat de Inckt door het nauwe gaetjen allenxkens in de penne loope, is 't dat het niet wel wil lopen, moet het kurck wat loſſer gemaeckt werden, als gy nu ſchrijft hebt ghy gedurigh Inckt in uw Pen, 't welk de Schrijvers, die veel Schrijven veel tijds uyt kan winnen.

XXXIV.

Om met krijt te Schrijven dat niet ligtelijck uyt en gaet.

WAnneer men met krijt wil Schrijven, dat het niet uyt en gaet, als men rekent of yets anders doet, ſoo laet het krijt een tijd lang in dick bier leggen, als gy daer dan mede ſchrijft ſal het daer ſoo vaſt aen droogen als of het gelijmt was.

Dit is voor de Herbergiers niet vreemd, welcke Gaſten hebben, die het krijt uytvrijven 't welk aengeteykent is, maer als het daer vaſt aen lymt heeft het geen nood van uytgevreven te werden.

XXXV.

Om een geheele dag met een Pen te Schrijven ſonder Inckt-koker.

OM ras en vaerdigh te Schrijven ſonder de Pen gedurig in den inckt-koker te ſteken, ſo ver ſnijd een brave dikke Swane Schaft, verſneden ſijn

de

de, giet hem vol inckt, en ſtopt hem met een ſtukje ſpons toe, dog ſoodanig digt, dat als gy de ſponge druckt, daer inckt in de penne loopt, dit ſoo op ſijn maat gedaen hebbende ſuld ghy daer mede een ganſche dag of langer konnen Schrijven.

XXXVI.

Om op een ſervet allerhande Wapens en letters te verbeelden.

NEemd bord Papier van het alderdickſte dat gy krijgen kond. Maeckt met kool of Potlood daer een wapen op, of door een getrocken letters ſoo cierlijck als gy kond. Snyd dan al het overvloedige uyt, ſoo hebd gy een plaet welke van dick lood gemaeckt niet vreemd ſoude ſijn, leghd dan uw ſervet in een pers en leghd daer het bord Papier of het warm gemaeckte lood op, en draeyd de pers toe, ſoo ſal het begeerde op de ſervetten ſtaen: 't welck ſeer cierlijck op de bruyloften en maeltijden is.

XXXVII.

Om een letter te ſchrijven, die ſeer ſecreet is op Pampier, die men niet en ſal konnen kennen op pampier daer ſe op ſtaet, ten zy alleenlijck van de gene die het ſecreet weet,

GHy ſuld weynigh Salannomacy nemen, wel dun geſtampt, ende daer van een luttel nemen ende ſtampet in water, ende ſchrijft met dat water, dat latende droogen, ende men ſal 't niet

onderkennen, ende daer naer als ghy 't wilt lesen, suldy 't Pampier voor 't vyer houden wel heet, ende ghy suld de Schrift sien uytkomen soo swart als Inckt, een profijtelijck secreet ende weerdigh.

XXXVIII.

Maniere om verscheide figuuren in de huid te schryven.

WE sien dat die in Oost-indien geweest hebben, of te Jerusalem, datse gemeenlijk eenige teykens op haar Armen en Handen hebben, dese werden aldus gemaakt.

Sy nemen een Spelt, met welke sy in de huyd steken, sulke figuuren als gy begeert, gestoten sijnde ende nog bloedende, vryven sy daer wat Boskruid in, so sullen daer die Letters en Figuren in staen die men gestoken heeft.

XXXIX.

Om door middel van een Gedrukt Boek een heymelijke Brief te Schryven.

DE konsten en wysen van bedriegen sijn oneyndig, want dese manier van Schryven dat hy niet ligt kan ontdekt werden ten sy van diegene, die kundig van de kunst is.

Om dit te doen neemt men soo een Boek als men begeert, 't sy een Bybel, Paapse Avemaria Boexken of iets diergelijks: als men nu een Brief wil Schryven soeckt men aan de kanten van het blad, langs

beydesijden, als men begeert woorden te formeren, eerst aan de regter sijde, daaar na aan de linker, en men set stippels by die Letters, en die doet men soo lange tot men sijn meyninge heeft beduid: dit gedaan sijnde send men het Boek aan sijn Vriend, en die van de saak bewust is, met een complement, datje hem bedankt, voor de leening des Boeks, of dat hy het heeft laten leggen en diergelijke, soo sal den andere uw Brief ontfangende met het Boek, uyt het Boek uw meninge verstaan.

XL.

Om te schrijven op een Menschen Lichaem dat men't nimmermeer en sal konnen uyt doen.

GHy sult voor eerst met een penne schrijven, wat ghy wilt, daer naer sult ghy met de Punt van een scherp mes inde voorschreven letteren snijden in 't opperste van de Huydt, ende dat in een warme stove, daer naar sult gy dese snedekens vollen met *minio*, *blauwe Smalte* ofte met eenighe andere van eenigh Koleur, dat ghy begeert, soo sal de natuurlicke hitte onses Lichaems alsulcken Verwe tot haer trecken, ende daer in komen te heelen. Oft op een ander maniere, buyten de heete Stove, gelijk ick sulks by experientie gneleert hebbe: Neemt *Scheyde water*, leght daer in vier-en-twintigh uuren langh *Canthárides*, schrijft daer mede met een subtijle penne, alsulcke letteren, oft alsulcke Figuren als het u belieft, soo dat de teeckenen des waters daer op mogen naeblijven, ende op de selve stede des opgeschreven wateis, sullen kleyne witte blaeskens haer vertoonen, dewelche opgaende, ende op een dagh

gene-

ghenesen wesende, soo salder altijt een witte Cicatrice, ofte teyckenen nae blijven, gelijck als ghy die met den water geschreven hebt.

Het

Het natuurlijck TOVER-BOECK, Of SPEEL-TONEEL Der KONSTEN.

SESDE DEEL.

Behelſende verſcheyde aardighe en verborge wijſe van Cijferen.

I.

Om ſes en dertig Stuyvers en een Duyt in gelijke delen te deelen.

IN de Cyfer-konſt ſijn veel loopjes en vonden die d'onnooſele menighmaels ophoud, ſoo wert'er gevraegt hoe men ſes en dertig ſtuyvers en een duyt tot gelijke deelen ſal deelen?

Antwoord: neemd ſeventien ſtuyvers en ſeventien deuyten, ſoo ſijn het gelijcke hoopen oft vier en

en dertigh ſtuyvers en ſoo veel penningen, ſo heb-je de ſes en dertigh ſtuyvers en een duyt uytgevonden.

I I.

Vrage.

ALs twee-mael drie doen ſeven, hoe veel doet dan achtmael negen?

Practijck:

2--3--7--8--9
6 | 72 (8
504 (7
66 } Antw. 84.

I I I.

Om een getal te weten dat ymant gedaght heeeft.

LAet ymand het getal dat hy gedaght heeft multipliceren, laet hem ſulks midden door verdeelen, en deſe helft weder multipliceren, en dan het getal ſeggen. Deeld dan het ſelve met negen, multipliceert de uytkomſt met twee, ſoo hebje het getal. Maer ſoo het met negen niet en geluckt, ſoo moet ghy by de verdubbeling noch een toe adderen.

By voorbeeld: ymand heeft ſes gedaght, men laet daer

mer noch eens soo veel by doen, het welck achtien ytmaeckt, dit ten halven door gedaen zijnde, komt negen, hier weder eens soo veel by gedaen, maeckt seven-en-twintigh: Als hy het getal nu gesegt heeft soo deeld het met negen, soo komt'er drie; dit met twee gemultipliceert, geeft ses, gelijck als'er gedacht was.

IV.

Om door reeckeningh te weten hoe veel stucken gelds ymand by sigh heeft, maer moeten niet hooger dan 105. zijn.

LAet ymand sijn geld dat hy by sigh heeft met 3. 5. en 7. delen, en seggen 't gene geduurig overschiet; Vrage, hoe veel gelds over gebleven is? is het een stuk, soo schrijfd daer voor 70, zijnder twee, so schrijft twee mael 70, dat is 140. laet het getal van sijn geld dan met vijf delen, indien daer 1 over blijft schrijft soo dickwils 21, laet hem sulcks noch eens deelen met 7, soo meenighmael 'er 1 over blijft, soo meenigmael set 15, telt dan de uytkomende getallen by een, treckt daer van 105 soo dickwils als gy kunt. so is het overige de rest van 't geld.

Soo het gebeurde dat' er soo d'een als d' andere mael niet over bleef, soo schrijft men daer oock niet voor.

Soo'er ook by alle afdeelingen mede niets over bleef, is het geld 105. stucken geweest.

By voorbeeld: ymand heeft 32 stucken gemunt geld, sulcks in dryen gedeelt zijnde, soo blijft'er twee over, set daer voor 2 mael 70 dat is 140; deeld met

met de 32 weder met 5; ſoo blijven daer wederom 2 over, ſchrijft daer voor 2 mael 21, dat is 42; eyndelijk, deelt de 32 met 7, ſoo blijft'er 4, ſchrijft daer voor 4 mael 15 dat is 60, addeert dan die drie getallen, als

140
42
60
242
105
137
105
32

Soo komt uyt de additie 242, hier van getrocken 105 blijft 137, noch eens 105 afgetrocken reſt 32, 't welck de begeerde ſtucken gelds zijn.

Ick ſal noch een voorbeeld by brenghen om in een ander geval beter te ſtaen. Soo het getal nu 30 had geweeſt, en ghy deeld het met drie en daer na met vijf, ſoo blijft'er niet over, maer met 7 blijft'er 2, ſeght dan als voren, 2 mael 15 is dertig, waer van gy geen 105 kont trecken, ſoo is het getal des gelds dertigh geweeſt.

De grondt van deſe regel beſtaet hier in, wanneer men 3 met 5 multipliceert komt daer 15, en 15 met 7 komt 105, hier van 5 mael 7 dat is 35 afgetrocken blijft 70. Vorders 105 met 5 gedivideert brenght 21 uyt, 't welck met 7 gedivideert brenght 3, nu drie mael 5 is 15.

Om

V.

Om te weten wat getal ymant gedaght heeft.

YMant een getal gedaght hebbende, laet hem dat dubliceren, en daer noch 4 by doen, en de somme met 5 multipliceren, en by de uytkomste 12 tellen, en vorder de somme met 10. multipliceren, en van het product 320 trecken, vraeght dan wat'er over blijft, snijd van het overschot dan 2 nullen af, so blijft het begeerde getal.

By voorbeeld: Laet eens ymand 20 gedaght hebben.

20
2
40
4
44
5
220
12
232
10
2320
320
2000

V I.

Een ander maniere.

LAet het gedagte getal verdubbelen, en daer 4, 6, 8, 10, of 12 by tellen, laet d'uytkom midden door doen, doet dan met 4 multipliceren en twee mael soo veel als'er eerst by geteld was daer van aftrecken. Laet dan eyndelijk het getal seggen divideert dat met 4, soo bekomt gy het gedagte getal.

20	20	20
2	2	2
40	40	40
2	6	10
42	46	50
21	23	25
4	4	4
84	92	100
4	12	20
80	80	80
4) 20	4) 20	4) 20

Derhalven is het gedagte getal 20 geweest.

V I I.

Om te raden een getal dat ymant gedagt heeft.

LAet ymand een getal dencken, by voorbeeld 10, laet sulcks verdubbelen maeckt 20; segd dat

at hy daer 6, of meer na uw believen ,by ſteld, naeckt 26, laet dit midden door deelen ,komd 13, it gedaen zijnde, laet'er dan ſoo veel af doen als erſt gedagd is, blijft drie; als men nu begeert te aden hoe veel daer overig is, ſoo deeld dat getal nidden door,dat gy daer hebd laten by doen, 't welk an drie is, en met dit overighe getal drie over een omd.

VIII.

m door reeckenen te weten wat woordt, 't zy Latijn of Duyts, ymand gedagt heeft.

OM dit in 't werck te ſtellen, moet men voor eerſt de getallen der letteren weten, hoe veel it yder doed, en zijn als volgd:

2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
b	c	d	e	f	g	h	i	k	l	m	n	o	p	q

7.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.
	s	t	v	w	x	y	z.

Dit Alphabeth nu ſoo geteeckent zijnde, moet en de volgende regel in acht nemen: addeert eerſt : twede en derde, by elkander geteld zijnde, ſubaheert daer van de eerſte. Ten tweden, addeert eerſte met de derde, treckt daer van de tweede. en laetſten addeerd de eerſte met de tweede, en eckt daer van de derde: Tot een exempel kan het oord *Got* nemen, 't welck men alſoo ſet:

 7. 14. 19

7. 14. 19.	20	35	33
g o t.	21	21	26
	47	45	59
	33	29	21
	14	28	38
	2) 7	14	19
	g	o	t

Soo het woord nu vier, vijf, of meer letters had, handeld men met de drie eerste als vooren; neemd dan het getal des vierden letters *gotes* welck 5 is, en addeerd het by de derde soo komt 'er 24. als oock het getal des vijfden is 18, geteld by de vierde brenght 23.

39
26
27
———
24
23

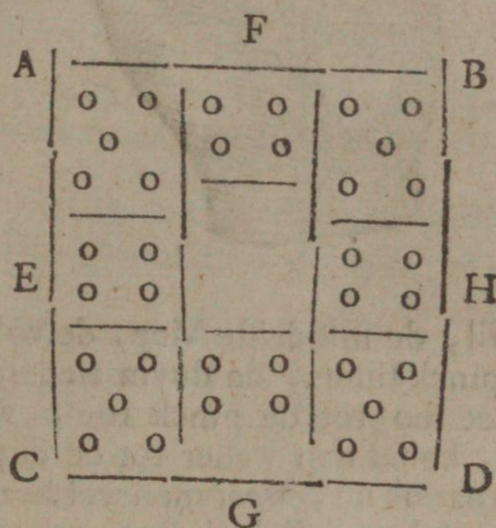
Substraheert dan 5 van 23 blijft 18 voor de S.

I X.

Om 32 Soldaten in sekere ryen gesteld acht te nemen, en vier in een andere plaets te setten, te doen schynen dat'er geen gemist worden.

IN 't volgende vierkant A, B, C, D, zijn in den omtreck acht kleynder vierkanten, F, A, B, C, D. E,

, E, F, G, H, in yder ſet men vier man, welcke yder linie recht of neerwaerts geteld, altijd 12 lan zijn. Nochtans van de binnenſte E, F, G, H, vee Man weg genomen zijnde, als 2 uyt E, 2 uyt , 2 uyt G, en twee uyt H, welke t'ſamen 8 Man aeken, en in plaets van deſe 8, ſo ſet men 4 Man. yder hoeck, van A een, B een, C een, en D n, ſoo blijven in de linien evenwel 12 Mannen s te vooren.

X.

Hoe men op de handt tellen kan hoe veel dagen yder Maend heeft.

OM dit te weten, ſoo houd u duym, middelſte vinger en pink om hoogh, en de twee andere vingers om laegh. Al de vingers nu die opſteken, zijn 31, en die neder leggen 30, teld dan van Maert af, laet de duym Maert zijn, de voorſte

vinger April, de middelste Mey, de volgende Junius, de pinck Julius, de duym wederom Augustus. Gaet soo tot de pinck toe, welck December is, komd dan weder tot de duym Januarius: Februarius nu, weet men wel heeft altijd 28 of 29 dagen. 't Is gerieffelijck wanneer ymant geen Almanack by sigh heeft.

X I.

Wanneer driederley persoonen uyt driederley glasen drincken, te weten uyt welcke een yder gedroncken heeft.

WAnneer dit gedaen werd, moeten daer drie glasen zijn, elck met verscheyde vogt gevuld,

ult, als Bier, Mee, en Wijn, yder getekent met en besonder getal, 1, 2, 3, laet het Bier geteeckent ijn 1, de Mee met 2, en de Wijn met 3, diergelijk etal schrijf ick mede de persoonen toe, als *Petrus* 1, *laudius* 2, en *Maerten* 3, nu segh ick tegens den eer- en, namelijck *Pieter*, als hy uyt sijn glas drinckt, dat y het getal verdubbele: maer *Claudius* de tweede, l het getal van sijn glas met 9 multipliceren, en *larten* de derde met 10, dese drie getallen by een ge- eld zijnde, hiet ick die van 60 af-trecken: Vraeght an hoe veel getal dat'er uyt gekomen is, dat di- ideert men met 8, so sal de quotient het eerste glas enwijsen, de rest dat na de divisie over gebleven is. et tweede, waer door dat dan ook het derde bekend s.

By exempel: *Petrus* drinckt uyt het glas met Mee, o verdubbeld hy het getal des glas, welck 4 uyt brenght.

Claudius drinckt oock uyt het Wijn-glas, en mul- iplieeert sijn getal 3 met 9, 't welck 27. uytbrengt.

Maerten nu drinckt uyt het bier-glas, soo multi- pliceert hy 1 met 10, 't welck 10 blijft.

De sommen by een geteld zijnde, brengen 41 uyt, reckt die van 60 af, soo blijft'er 19 over, divideert die met 8, komt 2, en blijft over 3, hier uyt volght dan dat *Petrus* de Mee, *Claudius* de Wijn, en *Maerten* het Bier gedroncken heeft.

Of men hiet het getal des eersten drinckers glas met 3 multipliceren, de tweede met 10, en de der- de met 12, welcke getallen alle drie te samen geteld werden, 't welck van 72 afgetrocken, en het ove- rige met 9 gedivideerd werd, soo wijst uw den quo- tient het aen gelijck het genomen is.

XII.

Aen yemant te ſeggen het getal dat hy denckt, na eenige operatien die hy ſal gedaen hebben, ſonder yets te vragen.

LAet yemant 7. gedaght hebben, laet die multipliceren met 5. komt 35, telt daer by 10 is 45, deſe gedeeld door 5, blijft voor het quotient 9, van welcke ſoo ghy eenmael het gedachte getal laet aftrecken (om dat den multipliceerder gedeeld door den deelder 1, geeft) ſal de reſt 2 zijn: en ſoo veel komt oock, ſoo ghy 10 deeld door 5.

Als tweemael drie bedraegt 7, hoe veel doet dan 8 mael 9?

```
2---3---7---8---9
---     3   9
18     ---  ---
       21   72
            21
      ----------
       1512 )
        188  } 84. antwoort.
          1 )
```

Anders.

```
2---3---7---8---9
3               8
---            ---
6               72
                 7
            ---------
              504 } 84.
               66 }
```

X I I I.

Of'er meer hayren als oogen in de Wereld zijn.

IMand gevraegd zijnde of'er meer hairen als oogen in de Wereld waren, wierd daer op geantwoord, dat'er meer oogen waren, wanneer men denckt dat'er soo eenige Beesten sonder haer zijn, als slangen, vissen, luysen, vloyen, &c. die alle haer oogen en nogtans geen hayr hebben, welcke het getal der hayren verre te boven gaet: hier uyt moet dan nootsaeckelijck volgen dat'er veel meer oogen in de wereld zijn.

X I V.

Om't Gulden getal te vinden van de geboorte Christi af tot nu toe en in't toekomende.

MErkt dat het Gulden getal alle Jaren niet meer dan een vermeerderd, en niet hooger en komt dan 15, want als se 19 is, soo is het jaer daer aen weder 1, en vervolgens alsoo van jaer tot jaer, altijt geduerende, ende is in den Alexandrijnschen en Roomschen Almanack zijn beginsel gegeven in't eerste Jaer des *Conciliums* van *Nicenen*, Anno Christi 323, van welcke te rugge ge-rekend, soo word bevonden als datse in't eerste jaer na Christi geboorte geweest is twee, daerom dat se gevonden kan werden na dien regel: doet 1, tot den jare onses Heeren geboorte, deeld dan het selve door 19, het overschot van de deelinge geeft te kennen het Gulden getal: soo daer niets over blijft, so is het gulden getal 19.

By exempel.

Neemt het jaer 1678, en teld by 't selve een getal, 't welck 1679 uytbrenght; deeld het selve door 19, soo schiet 'er 7 over, 't welck het gulden getal is van 't jaer 1678.

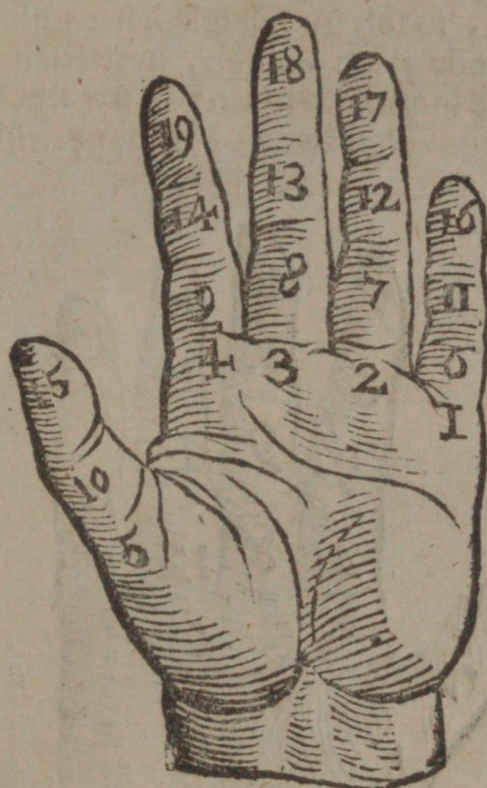
X V.

Om het gulden getal op de leden van uw vingers te tellen.

IN dese Figuur siet ghy dat al de leden binnens hands juyst 10 uytmeten: daerom soo beeld alle de gulden getalle op de selve leden, in sulken vervolg en order als ghy hier siet, teldt dat op de selve leden by 100 jaren, op volgende maniere.

Steld het jaer onses Heeren op 't onderste lit van de kleynste vinger of pincke, en het jaer van 100 op 't tweede lit des selfs, dan 200 op 't derde lit, en 300 boven op de pincke, dan 400 op 't onderste lit van de ring-vinger, en 500 op 't twede lit des selfs, 600 op 't derde lit, 700 boven op de selfde, dan 800 weder beneden op 't nederste lit van de middelste vinger, also voorts tellende, dat ghy komt op de bovenste van den duym, op welck dan komt te vallen 1800, so mag men dan voorts als men wil 1900, setten van voren aen op 't nederste lit van de pincke, en van daer wederom gaende voorts, als van begin aen rondtom tellen tot eeuwigheyd toe, en sult verstaen, alleen t' elken reyse ygelijck jaer te gevallen komt op sijn gulden getal, vooren geteyckent.

By

By exempel.

Het jaer 300 komt te vallen boven de pincke, al-
ıer vind ghy het gulde getal 16. Item 1500 komt op
uyterſte van de voorſte vinger, daer vind ghy het
ılden getal 19. Item 1600 valt op 't benedenſte lit
an deduym, alwaer het gulden getal gevonden wert
te zijn, tellende voorts rondom tot in toekomende,
nde alſo kunt gy bekomen het gulden getal van
der honderd of duyſend,

Als

Als ghy nu het gulden getal van honderd jaren gevonden hebt, so sult gy lichtelick het gulden getal van de volgende jaren vinden, herstellende de 19 getallen op de binnenste leden van uw linckerhand in soodanide govolgh als dese Figuur uytwijst.

Als by voorbleeld.

Om nu te weten het gulden getal van 't Jaer 1678. want het gulden getal van 1600 is gevonden 5, so steld dat jaer 1600. op het tweede lit van de voorste vinger,

..nger, alwaer 5 geteeckent staet, ende teld van daer ..orts van jaer tot jaer een lit rondom in dessel- ..onder als die getallen op dese hand staet geteec- ..end, soo sal het jaer veertien ten eynde komen, ..ven op de pinck, steld het volgende jaer 15, van ..oren aen op het onderste lit van de duym, en de ..sterende jaren vervolgt voortaen tot het jaer 78, ..n welcke gy het gulden getal begeerd te hebben, .. valt het eynd van de voorsz. vinger alwaer 7 ..aet, 't welck het gulden getal is, en het naest-ko- ..ende jaer sal het gulden getal 8 zijn, en dat moet ..ny alsoo vervolgen.

Dit selve hebt ghy oock tot allen tijden lichtelijck .. volgen op d'eygen hand, want al staen de gulden ..etallen daer juyst niet op geteykend, so wijst dat lit ..at selvige genoegsaem uyt.

By exempel.

Ick begeer by memorie te weten wat gulden-ge- ..tal op het bovenste van de ringh-vinger valt: de le- ..den van de duym houden in vervolgens 3 getallen, ..de voorste vinger 4, maken t'samen 7, de middel ..vinger 4 komt 11, dan op het benedenste lit van de ..ringh-vinger komt 12: ende de andere 13, de derde ..14, het bovenste 15.

Om te weten wat gulden getal 't selve lit moet heb- ..ben na de eerste Figuur, so is 't te bemercken dat de ..benedenste leden van de punt tot aen den duym zijn ..3, de andere leden van de ring-vinger, van gelijc- ..ken vervolg, zijn mede 5, facit 10, de derde le- ..den van de middelste vingher zijn mede 5 maecken ..15. Soo is daerom het bovenste van de pinck 16. ..en boven op den ring-vinger valt 17.

XVI.

Van het Maen-getal.

HEt Maen-getal wijst ons in den Almanak van Maend tot Maend den eersten dagh der Hebreeusche of Grieckische maenden of Lunatie, op welcke dag de nieuwe Mane komd.

Dit getal verminderd jaerlijcks elf, of 't welck al even veel is, vermeerderd negentien, en mag wel 30. wesen, maer niet daer boven, de Epacta reght contrari, welke de ouderdom der Manen aenwijst, en jaerlijcks elf vermeerderd of 19 verminderd, blijvende altijd beneden 30.

Dit Maen-tal verloopt alle 312 jaren, en 208 dagen, een geheelen dagh, die zy verminderd, gelijckerwijs de rekeninge van de anticipatie der nieuwe Manen is mede brengende.

XVII.

Om het Maen-getal op de drie leden van den duym te vinden.

HIer toe zijn drie getallen van noden, op de drie leden van u duym, welcke veranderlijck zijn na de anticipatie of verloop der nieuwe Manen, ontrent alle 312 jaren een, als boven verhaeld is.

Om dan deselve te stellen na dese tijd, beginnende van 1583. aen Anno 1700 na den nieuwen

Gregoriaensen stijl: soo neemd voor de wortel of eerste Maen-tal 23, en addeerd tot de selve 11, komt 34, want de somme mag niet boven 30 klimmen, steld de resterende 4 op 't onderste lid van den duym, d'andere getallen werden bekomen door geduurighe toedoeninghe van 10, daerom tot de 4 zijnde gesteld op 't benedenste lid van den duym, addeerd 10, soo komt 14 op 't middelste lid, hier toe dan weder 10, komt 24. boven op den duym.

Nota. Na den ouden stijl te rekenen, soo is de wortel of eerste Maen-getal 12 van Anno 1577 af, tot 1881 toe geduurende, daerom soo doet 11 daer toe, soo hebd gy beneden op den duym 23, om te hebben de andere getallen, soo teld 10 tot 23 wegh werpende 30, blijft voor het middelste lid 3. daer toe weder 10, soo hebd gy 13 boven op den duym, tot den ouden stijl dienstigh.

Om hier uyt te vinden het Maan getal, so treckt het gulden getal van u jaer 20, de reste steld op de drie leden van u duym, settende op 't benedenste lid 1, tellende soo voorts opwaerts dat boven drie komd, dan beneden weder 4 so lange rondom gaende, tot dat ghy de reste vol-teld hebd, merckende dat dat lit daer de tellinge op ge-eyndigt is, addeert dat getal te samen, op 't selfde lit getekent met u gestelde reste, weg werpende 30 indien u somme is, so krijght ghy het Maen-getal des selven jaers.

By exempel.

Het Jaer 1678, van welcken het gulden getal geweest is, en de rest uyt 20 is 13, welcke na de tellinge op den duym is eyndigende onder op den duym alwaer 4 getekent staet, addeert 13, tot vier, maeckt

op

op welck het Maen-tal of Epacten zijn, maer soo de somme hooger is als 30, so snijd 30 af en de rest is het Maan-tal na den nieuwen Gregoriaensen stijl.

XVIII.

Om altijt te vinden op wat dag van de maenden van January en Maert dat het nieuwe Maen is, soo min of meer na den nieuwen of ouden stijl verschelende.

ALs ghy nu in 't voorgaende het Maen-getal geleerd hebt, soo doet tot de selve 7, werpende 30 wegh, 20 de somme meer komt te bedragen, 't geene daer uyt komt, wijst aen den dagh wanneer het nieuwe Maen in Jannuary en Maert zijn sal.

By exempel.

Anno 1678 na den nieuwen stijl is het Maen-getal 17, teld daer 7 by, soo hebt ghy op den 24 Maert en January nieuwe Maen volgens de stellingh van *A. Metius*, dat als men daer by doet in plaets van 7, komt het met onsen Almanak op 22, en na den ouden stijl op 12.

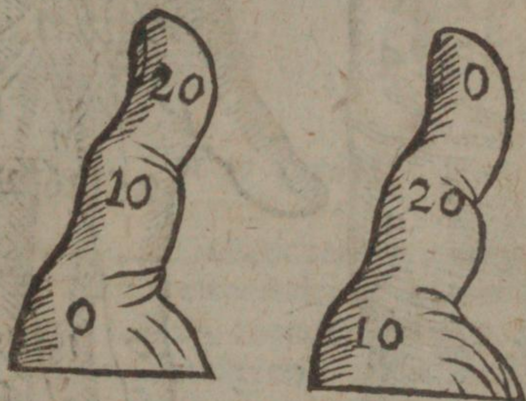
XIX.

Den dagh der nieuwe Mane van January en Maert noch lichter te bekomen.

IN 't voorgaende hebbe wy drie getallen op den duym gesteld, als 4, 14, 24, om door den selven

op dese tegenwoordige tijd van honderd jaren het Maen-tal te vinden, na den nieuwen Gregoriaenschen stijl, waer door voorts bekend gemaeckt werd op wat dagh in January en Maert het nieuwe Maen sal zijn, welcke dagh der nieuwe Mane lichter te bekomen sal zijn, als gesteld werd op de duym dese drie volgende getallen 10, 20, 0, gelijck als dese Figuur aanwijst, treckt nu het gulden getal van u tegenwoordige jaer uyt 20, en de rest teld als vooren geleert is, en het getal daer u rest op eyndight, addeert tot de selve rest, so hebt ghy na den Nieuwen stijl gevonden den dagh der nieuwe Manen in Januarius ende Maert.

By exempel.

Anno 1678. is het gulden getal 7, dese van 20 getrocken rest 13, welck op de drie leden des duyms getelt als vooren, so eyndight de selve op 't onderste lidt des duyms, alwaer 10 staet, dese met 13 geaddeert, wijst den dagh van de nieuwe Maen in Januario en Maert volgens *Metius*,

Maer om na den ouden ſtijl te wercken ſoo ſteld de drie getallen op de drie leden van de duym op volgende order 0, 10, 20, en werkt als vooren geſegd is.

X X.

De Sonnen Circkel te vinden, op de hand na d'Oude en Nieuwe ſtyl.

ANno 1621 is na den Ouden ſtijl de Sonne cirkel 1 volgens *Metius*, daerom ſteld't ſelve jaer op't onderſte lid van u voorſte Vinger, en teld van daer voorwaerts van Vingher tot Vingher; eerſt de onderſte leden, en dan de bovenſte toppen of nagelen,

[k]elen, vervolgende voorts mede alle die krakelen [b]uytens hands, welke alle te samen zijn met 28 t'el-[k]en reyse, springende van de pincke op de voorste [V]inger, gelijk in de Figuren staet afgebeeld. Merkt [d]an op wat lid, dat u jaer is eyndigende, en die wijst [d]aen het Sonne-cirkel.

Van den jare 1625 tellende na de ordeninghe der [g]etallen van den Jare 1621 af, soo bevind gy dat het [j]aer 1625 is eyndelijk op het vierde lid van de voor-[s]te vinger, namelijk op het getal van 5, welke dan [a]l zijn het Sonne-cirkel; maer rond tellende tot [2]8, soo krijgt ghy het getal 2, welke het Sonnen-[c]irkel van 't jaer 1678 is. volgens *Metius.* Maer so [g]y 't selve begeert na den nieuwen stijl, soo addeert [g]y 't selve 20, en soo het selve hooger komt als 28, [s]oo treckt daer 28 af, en het overige blijft het Son-[n]en cirkel na de nieuwe stijl.

X X I.

Een questie.

IN vijf korven zijn seeckere eyeren; als men die teld met vier, resteert drie, met vijf vier, met [n]egen 8, met elf 10, met dertien 12. De vraeg is, [h]oe veel eyeren daer waren? Antwoord 25739.

Want soeckt eerst het minste getal, daer in 4, 5, [9], 11, 13 kan gedeeld werden, welke is 25740. En-[d]e dewijle de onderscheyden tusschen vier en 3 5, en [8] 9, en 8 11, en 10 en 12 gelijck zijn, te weten 1, so [t]reckt 1 van 25740, rest voor 't begeerde getal [2]5739.

XXII.

Een ander.

DAer zijn vijf korven eyeren, als men die teld met 5, 6, 7, 8, 9, so resteert en blijft altijd in 't laetste 3 over. Daer werdt nu gevraeght hoe veel eyeren daer geweest zijn? antwoort 2523.

Soeckt het minste getal, daer in 5, 6, 7, 8, 9, en 10 kan sonder resten gedeeld werden, welcke is 2520, daer toe vergaderd 3, (dewijl dat al de resten gelijck zijn) komt het gesochte getal 2523.

XXIII.

Zijnde twee getallen voorgesteld, het eene even en het ander oneven, te raden aen twee persoonen, welcke van beyden yemant heeft.

BY exempel, soo wanneer ghy voorgesteld hebt aen *Titus* en *Julius* twee stucken geldts, of yets anders, het eene even, het ander oneven, als 10 en 9, en dat nu elck van haer kiese van dese getallen, sonder u weten, het gene hy begeert, om te raden wie de 10 of 9 heeft. Dit gedaen zijnde, neemt twee andere getallen, als 2 en 3, het een even, en het ander oneven. Doet het daer na multipliceren met 2, en dat *Julius* heeft met 3, doet dan beyde uytkomsten vergaderen, en de somme daer van openbaren. Anders, soo vraeght alleen; of de somme even of oneven is; of pooght door een behendiger middel de selve te ontdecken, als gebiedende de helft te nemen,

nen, soo het sonder gebroken kan geschieden, waer door ghy ligtelijck weten kunt, of het even is of oneven. Soo nu de somme oneven is, ongetwijffelt het getal dat gy hebt doen multipliceren met u even getal 2, sal het even getal 10 zijn, en so de voorschreven somme oneven is: het getal dat gy hebt doen multipliceren met 3, sal ongetwijfelt het oneven getal 9 zijn. Alsoo *Titus* 10 hadde, en *Julius* 9, dese uytkomsten sullen zijn 20 en 27, diens somme is 47, te weten oneven: waer uyt ghy kunt besluyten, dat het gene ghy hebt doen multipliceren met 3 het oneven getal is, en dien volgens had *Julius* 9 gekosen, en *Titus* 10.

XXIV.

Yemant hebbende een stuck Gouts en een stuk Silvers, te raden in welke hand hy het Silver of het Goudt heeft.

OM bedecktelijck te weten in wat handt dat yemand het Silver of het Gout heeft, soo geeft aen het gout een sekere prijs, en aen het silver oock een prijs, met conditie dat het eene zy eeven, en het ander oneven: als by exempel, laet het goud 4 en het silver 7 doen, seght hem dan dat hy multiplicere met het oneven getal, het gene hy heeft in de rechterhand, en dat hy in de linkerhand heeft, met het even getal. Dese twee uytkomsten t'samen geteld zijnde, vraegd hem of de somme even of oneven is, want soo het oneven is, soo is 't een teecken dat het silver in de regterhand is, en by gevolg het goud in de linker, maer soo het even is, so is het goud in de rechter-hand, en het silver in de linker.

XXV.

Van drie persoonen te raden, hoe veel stucken gelds, penningen, kaerten of yets anders hy verborghen heeft.

OM dit te doen soo seght dat den derden een sulck getal penningen, of andere dingen daer men mede begeerd te spelen, neemt als 't hem belieft, alleen dat het gelijckelijck even zy, dat is, dat het door 4 kan gedeeld werden. Seght daer na den tweeden, dat hy'er soo menighmael seven neemt, als'er den eersten 4 heeft genomen, en dat den eersten soo menigmael 13 neemd. Gebied dat den eersten van sijn penningen soo veel geeft aen de twee andere als sy elck hebben: daer na dat de tweede soo veel aen de ander geeft, als sy elck sullen hebben: eyndelijck dat den derden van gelijcke doe; dat gedaen zijnde, neemt het getal der peningen van een der drie persoonen, welcke ghy wilt, (want een yder evenveel heeft) de helft van dese penningen sal het getal der penningen zijn die den derden in het beginsel hadde. Waer uyt dan lichtelijck te raden is het getal der andere twee, want nemende voor der tweden getal soo menighmael 7, en voor des eersten so menighmael 3 als'er 4 is in het getal des eersten, dat alrede bekendt is,

By exempel.

Laet den derden 12 genomen hebben; de tweede 21, dat is driemael 7, en de eerste 39, dat is drie mael 13, om

, om dat in 12 drie mael 4 is, daer na den eerſten ,gevende van ſijne penningen aen de twee andeſoo veel, als'er elck hebben, ſoo ſal 'er de derde 24 bben, de tweede 42, ende ſullen'er noch 6 by de rſte reſte. Noch meer, de tweede hebbende gegeen aen de twee andere ſoo veel als ſy'er elck hebn, ſo ſal'er de derde 41 hebben, de eerſte 12, en n reſterende noch 12. voor de tweede. Eyndelijk, : derde hebbende ſijn uytdeylinge gedaen gelijck : andere, ſal 't gebeuren dat een yder ſal hebben 24 nningen, welker helft twaelf zijn ſal, voor het gel des derden perſoons.

XXVI.

Eenige Vragen.

Eerſte vrage.

Soo yder erwt dertigh andere voortbrengt, en dat en al die daer af komen twaelf jaren lang ſaeyden, en ſoude na verloop des tijds hebben 5314410000 000000 erwten; als men 'er 50 gaf voor de lenge, breedte en dickte van een teerlinxſe voet, of een oet in 't vierkant, en dat elke vierkante voet weerigh was een halve Rijcks-daelder, *vrage* hoe veel ijcksdaelders al deſe erweten beloopen ſouden? *cit* 2125764000000 Rijcksdaelders, en of wel ſoo eel Rijcksdaelders, nauwelijks in de geheele wereld uden zijn, ſoo ſoud men nochtans (indien men de: erwten door de geheele wereld wilde verſpreyen) het gantſche vlack van den kloot der aerde en an 't water daer niet mede konnen bedecken, als en die maer leyde een erwte dick op malkander.

Twede vrage.

Een Jongelingh is oudt 18 jaren, twaelf maenden, 3 weecken, 6 dagen, 21 uuren en 48 minuten. Vragé hoe veel minuten hy in alles out is? het jaer gerekent tot dertien maenden, de maend 4 weecken de weeck tot 7 dagen, dag en nagt tot vier-en-twintigh uuren, en de uure tot 60 minuten? *antwoord* 9958908 minuten.

Derde Vrage.

Een Jonghman vraegd ſijn Vader hoe oud hy is? en antwoordende dat hy tegenwoordigh 7224353 minuten oud is; vrage hoe veel jaren het zijn? het jaer gerekend op 365 dagen en 6 uuren. Antwoord de Soon is oud dertien jaer, 268 dagen, vijftien uuren, en 53 minuten.

Vierde Vrage.

Als de klocke niet meer dan hele uuren ſlaet, vrage hoe menighmael hy dan in een Jaer moet ſlaen? Antwoord 56940 ſlagen.

1	
12	365
	156
13	
6	*facit* 56240 ſlagen.
78	
2	
156 ſlagen in 24 uuren.	

XXVII.

Te raden aen wat vinger, en aen wat lit des vingers yemant een ringh heeft.

OF 'er in een ſeecker geſelſchap van verſcheyde perſoonen, in u afweſen, aen ymand van de lve een ringh was gedaen, en gy raden ſoud, wie e ringh heeft, aen wat vingher en aen wat lid des ingers die ſteeckt.

Soo laet de perſoonen ordentelijck ſitten in getal, s den eerſten, tweeden, derden en ſoo voords. n u ſeggen wie d'eerſte zy. Deſgelijcks teld oock e vingher van de reghter duym af, tot de kleynſte ncker vinger toe, welck tien maeckt, dat gedaen ijnde, ſegd tot den eenen van haer, dat hy het ge- l van de perſoon die den ring heeft, verdubbele, n daer 5 by doed, en als dan de ſomme multiplice- en met 5, vergaderende tot dien de uytkomſt tien, n hier by noch het getal des vingers daer den ringh ver ſteeckt, doed dan deſe ſomme multipliceren et tien, en daer by vergaderen het getal des lids. raeghd dan hoe veel hy heeft, van het welcke 350 fgetrocken zijnde, ſal de reſt u wijſen 't gene ghy egeert te weten. Want het getal van die perſoon ie den ringh heeft, ſuld ghy vinden in de honder- en, 't getal der vingeren in de tienen, en 't getal es lids in de eenen.

By voorbeeld.

Laet onder een geſelſchap van twaelf menſchen, e negende perſoon den ringh bebben aen de agtſte

vinger, en aen het derde lid; nu 't getal van de persoon, zijnde verdubbeld, komt achtien, daer by 5, doet 23, die gemultipliceert met 5, komt honderd vijftien, daer by gedaen tien, maekt honderd vijf-en-twintigh, hier toe vergadert het getal des vingers daer den ringh aen steekt, zijnde 8, komd 133, multipliceert die oock met 10, komt 1330, doet hier noch toe het getal des lids, te weten 3, sal komen 1333, dit u geseyd zijnde. trekt 'er af 350, rest 983, so is 9 de persoon, den ringh aen de agste vinger aen het derde lid.

Maer als 'er na de afrekeninge met 350 in 't getal der tienen een nul quam te blijven, als dan soud 'er van de honderden een moeten afgenomen werden, en de nul voor tien reeckenen, of voor den tienden vinger aen welcken de ringh steeckt.

XXVIII.

Verscheyde leg-penningen op een rye, of in het ronde geleyd zijnde, te raden de gene die yemant sonder u weten aengeroerd heeft.

OF 'er 16 penningen of yets anders op een rye of in 't ronde leggen, en gy raden soud de gene die yemand sonder u weten heeft gedaght of aengeroerd, so laet hem beginnen te tellen van de regter na de lincker-hand, te weten aen de laetste, zijnde in desen de Q, nemende de selve voor een meer als het aengeroerde getal eenen is hebbende, desgelijcks de P voor twee meer, en soo voorts ruggelings tellende tot 40 toe, (het dubbel getal der penningen 8) laet hem u dan seggen op wien de veertigste vald, of met wat letter hy getekend is: hy u dan

lcks seggende, so teld van daer af, op welcke de eertigste is gevallen, 8 wederom voorwaerts na e regterhand, so sal het juyst op den penningh koen, die hy gedagt of aengeroerd heeft.

By voorbeeld.

. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q.

Laet nu yemand sonder u weten de twaelfste dat de M geroerd of gedagt hebben, hy sal dan de Q noeten nemen voor dertien, de P voor viertien n soo voorts tot 40 toe, (het dubbel getal der penningen en 8) so komt de 40 te vallen op de E, welce u gesegd zijnde, teld wederom van de F, 8 voorvaerts na de regterhand, soo sal die juyst op M ko-nen, zijnde den penningh die hy gedogt of aengeroerd hadde.

X X I X.

Drie persoonen, drie verscheyden dingen onder haer verborgen hebbende, te raden wat een yder heeft.

DRie Persoonen als Piet, Kees, en Klaes, hebben onder haer lieden verborghen een ringh, een silveren beker, en een goude kroon; om nu te raden welck een yder verborghen heeft; soo laet den ring een, de beecker twee, en de kroon drie zijn.

Laet daer na het getal des dings, dat den eersten heeft genomen multipliceren met drie, des anderen met tien, en 't getal des dings dat den derden heeft met twaelf, de somme van het gene dat daer af komt

laet

laet u ſeggen, dat ghy trecken ſuld van 72, 't blijvende divideerd door 9, 't komende, ſeyd u 't gene dat den eerſten heeft verborgh n, en 't half deel van 't overblijf, 't gene den tweden heeft genomen, het derde meld ſigh ſefs.

By voorbeeld.

Laet Piet hebben genomen de beeker, Kees den ringh, en Klaes de Kroon, dat is 2, 1, 3, multipliceert nu 2 met 3, een met tien, en drie met twaelf, komt 6, 10, 36, addeerd die, komt 52, treckt die van 72 blijft twintig, deeld die door 9 komt 2 voor de beecker die Piet heeft, d'overblijvende twee, neemd half, komt een voor den ringh die Kees genomen heeft, en by gevolgh heeft Klaes de goude Kroon verborgen.

XXX.

Vier perſonen, vier verſcheyde dingen onder haer verborgen hebbende, te raden wat elck heeft.

DAer zijn vier perſonen, Steven, Klaes, Kees, Mattnijs, de welcke onder haer verborghen hebben een Schellingh, Ducaton, Rijcksdaelder, en een Roſenobel, om nu te raden welck een yder ſal genomen hebben, ſo laet de Schelling zijn een, de Ducaton twee, de Rijcksdaelder drie, en de Roſenobel vier.

Daer na laet het getal van de ſchellingh multipliceren met twe, 't getal van de ducaton met 21, van de Rijcksdaelder met 25, en van de roſenobel met 26, laet

5, laet dan dese vier uytkomsten by een tellen, en de somme seggen, treckende de selve van 260, het resteerende deeld door 24, het quotient seyd u 't gene dat den eersten heeft genomen, het resteerende divideert met 5, en het quotient segd dat den tweeden heeft genomen, en 't overblijvende van dese tweede divisie, meld 't geene dat den derden heeft verborgen, het resterende sal dan de vierde moeten verborgen hebben.

By voorbeeld.

Laet Steven hebben de Rijcksdaelder, Klaes de rosenobel, Kees de ducaton, en Matthijs de schellingh, soo komen dese vier getallen, 3, 4, 2, 1, nu multipliceert 3 met 2, 4 met 21, 2 met 25, en 1 met 26, sal komen 6, 84, 50, en 26, die t'samen geaddeert, komt 166, dit u gesegd zijnde, treckt het van 260 rest 94, die door 24 gedivideert, komt 3 voor de Rijcksdaelder die Steven genomen heeft; en d'overighe 22 divideerd vorders met 5, komt 4 voor den rosenobel, die Klaes genomen heeft; maer het overblijvende van dese twede divisie, te weten twee, meld dat de derde de ducaton had genomen, de resterende schelling sal Mathijs dan moeten verborgen hebben.

XXXI.

Vrage.

ALs 5 zijn 3, hoe veel sal 9 zijn? antwoort 5 $\frac{2}{5}$

5 —— 3 —— 9
3
———
(2
2 7}
5{ $5\frac{1}{5}$

Vrage.

Hoe ſchrijft men 100 met cyfer-getal ſonder nullen? Antw. met een C.

XXXII.

Queſtie.

IN een gelagh van twaelf perſoonen, verſpreecken ſy ſigh onder een, dat men in d'anderen van eenen af ſal beginnen te tellen tot tienen toe, ende op wien in het omtellen de tiene vald, die ſal afſtaen en vry zijn van 't gelag, en daar na al wederom van de volgende beginnende tot 10 toe, en dat ſoo continuerende tot dat 'er van de twaelf maer een overblijft die het gelag betaeld. Of men van de elfde perſoon, van d'eerſte af te rekenen, het gelagh geerne wilde doen betalen, vraege aen wien men ſal moeten beginnen om te tellen? antwoord aen de G of ſevende perſoon.

Teld van die gene af die gy wild doen betalen altijd 5 ter linckerhand te rugghe, tellende deſe voor een, de volghende naer de rechterhand voor twee, en ſoo voorts, ſoo dat de ſelfde die betalen ſal (alſo voort tellende) ten eerſten komen te vallen op de vijfde, &c. dewijle men dan de L ofte elfſte in deſen wil doen betalen, ſoo teld van daer af 5 te rugge na de linckerhand, vallende op de G of ſevenſte,

tel-

ellende die dan voor een, de H voor twee, de I voor drie, en soo voort tot tien toe, streepende e tiende altijd door, sonder weder te tellen, en eginnende wederom van de volgende te tellen een, wee, drie, &c. tot tien toe, so komt eyndelijk de , of elfde over te blijven, waer voor hy 't gelag sal noeten betalen, en staet aldus:

Van dese begint te tellen. Dese sal dan beta-len moe-ten.

A B C D E F G H I K L M.

I I I I I I I I I I I I

Nota. Onder 2 per-soonen om tel-lende,	12 11 10 9 8 7 6 5 4 3 2 1	Begint te tellen van de gene af die gy wilt doen beta-len.	11 6 5 2 5 1 3 1 1 4 5 1	ste	Voor hem ter linkerhand.	
					Na hem ter reg-terhand.	
					Voor hem ter regterhant.	
					Na hem ter reg-terhand.	

Desgelijcks, onder 15 persoonen, omtellende met twaelf, begint te tellen van die gene die betalen al, de vijfste voor hem ter linkerhant dat is dat sel-ve van de lincker na de regter omtellende op de vijf-de gevald.

Onder 20 persoonen, omtellende met 16, be-gint slegts om te tellen van de gene die betalen sal, en

hy

hy sal eyndelijk maer over blijven, en het gelag betalen.

XXXIII.

Vrage.

Diodorus getuygd, dat Egyptenland soude gehad hebben 2000 bemuurde Steden, so nu dies tijds in elcke Stad (dog d'eene min en d'ander meer) geweest waren 20 straten, in elcke straet 25 huysen, in elk huys een Man en een vrouw met drie kinders, desgelijcks in yder huys 3 Kamers, in elcke Kamer 2 jonge Juffers, en by elcke Juffer twee Jongmans. De vraeg is hoe veel oude en jonge menschen dienvolgens in gantsch Egyptenland, uytgesonderd de Dorpen en Vlecken, sullen geweest zijn? Antwoord 230000000, zijnde 200, 1000 mael 1000, en 30 duysend mael duysend menschen.

Vrage.

EEn Edelman ontmoet sijn Huysman, die een Korf met Eyeren draeght, vraeght hem wat hy in de Korf heeft? De Huysman antwooordt: Ick heb 'er even 100 eyeren in. De Ioncker seyd, ick wedde ghy en sult de eyeren een voor een niet uytgebraght hebben, te weten het eerste ey een schrede van de Korf, en voorts elck ey een schrede wijt van malkanderen, of ick sal een mijle heen en weder gegaen hebben. Een Huysman dit wonder doende, wed om een vet Kalf en al de Eyeren. De Vrage is wie van beyden gewonnen heeft? Antw. den Edelman, want de

e Huysman nog honderd ſchreden gaen moſt, doe e Edelman wederom gekomen was 5000 Schreden oor een mijle gerekend, hier toe heeft de boer by a een halve dagh van doen gehad.

XXXIV.

Om te vinden hoe veel boonen de vier-en-twintighſte knoop ſoude mogen bedragen.

SOo ſteld ſommige ghetallen drievuldig opklimmende na malkanderen aldus:

).	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
.	3.	9.	27.	81.	243.	729.	2187.	6561.

Multipliceert nu 6561 (ſtaende onder 8) met 2187 daer 7 boven op ſtaet) komt 14348907 voor het getal daer 15 boven behoord te ſtaen, want 8 en 7 maecken 15.

Multipliceert vorders 14348907 met 6561, (daer 8 boven ſtaet) ſal komen 94143178827 voor het getal daer 23 behoord boven te ſtaen. Want vijftien en acht maecken drie-en-twintigh, zijnde van het beginſel het vier-en-twintigſte getal, en ſoo veel boonen beloopt de vier-en-twintighſte of de laetſte knoop.

Wijders multipliceert deſe 94143178827 met 3 (de proportie) komt 282429536481, hier van neemt een, de waerde des eerſten knoops, deelende de reſt als 282429536480 door twe (de proportie min een) ſal komen 141214768240 voor de ſomme aller boonen van de vier-en-twintigh knoopen, 't ſelve divideert nu met 200 tot penningen, ende de pen-

ningen met ſeſtien tot ſtuyvers, en de ſtuyvers met dertigh tot daelders, ſal komen 1470987 daelders 5 ſtuyvers: een en een vijfde penningh.

X X X V.

Vrage.

HEſiodus eens aen *Homerus* vragende hoe veel Griekſe Soldaten dat'er tegens Troyen opgetrocken waren? *Homerus* antwoorde: de Griecken hebben ſeven keuckens, en in ider keucken leggen vijftig braetſpitten, en het vleis dat aen elck ſpit gebraden werd, is voor 900 menſchen. Vrage hoe veel Soldaten dan dat er voor Troyen opgetrocken zijn geweeſt? Antwoord 315000 zijnde drie mael honderd duyſend, en 15000 Soldaten.

X X X V I.

Vrage.

OP een Hofſtee werden vier jonge Dames van hare Vryers 483 ſtucks boom-fruyt vereert, en dat van vierderley ſoorte onder een geleyd: Waer af d'eene neemt een ſeecker getal, d'andere neemt een vierde des getals (min twee ſtucks) meer. de derde neemd een vierde des getals (meer 15 ſtuks, min als d'eerſte, de vierde neemd eens ſoo veel (min tien ſtucks) als de derde: Vrage hoe veel ſtuks yder Dochter nam? Antwoord de eerſte honderd, de tweede 123, de derde 90, de vierde 170.

XXXVII.

...lanier om behendighe Brieven te schrijven door verplaetsinghen van Letteren of door Cyfer-getal.

WAnneer ghy yets secreets aen malkanderen schrijven wild dat een ander niet lesen mag, ...o weet men de letteren te verplaetsen, als een A ...oor een B, en B voor een C, en soo voorts.

Exempelen voor dese.

...BCDEFGHIKLMNOPQRSTVUWXYZ.

Neemt.

...CDEFGHIKLMNOPQRSTVUWXYZA.

Of

...YXWUVTSRQPONMLKIHGFEDCBA.

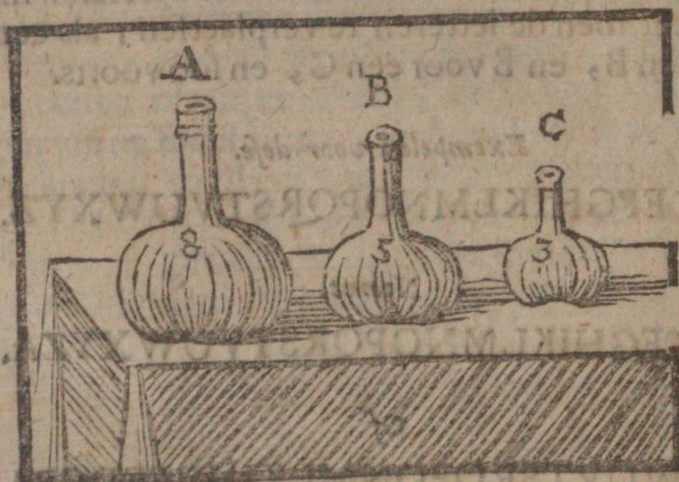
...fneemd Cijfer-getal in plaets van de vocalen als,

...1bcd2Fgh3KLmn4pqrST5Wx6z.

...Men maeckt ook de letters die dubbeld staen met ...en streeck boven op.

XXXVIII.

Om acht kannen Wyns in twee even deelen te deelen, sonder meer als dese drie ongelijcke Flessen te gebruyken, d'een van acht kan, d'ander van vyf, en de laerste van drie kannen.

DE drie letters A B C, betekenen drie Flessen, A van 8 kan. B van 5 kan, en C van drie kan; schenckt de flesse B eerst vol uyt de Flesse A, en 't geene noch in B over is, namelijck twee kan, schenckt die in C, vuld nu wederom de Fles B uyt A, en 't geene in B is, doet daer van C voort vol. Dewijl nu in C alreeds twe kannen waren; so moet volgen dat uyt B in welcke vijf kannen waren, maer een in C geschoncken is, en derhalven in B alleenigh vier kannen zijn gebleven, het welck de begeerde helft was.

XXXIX.

Om te raden wat getal ymand gedagt heeft.

DOet yemad een getal dencken, by exempel 8, doed dit vermenighvuldighen met drie, komt 24, laet dit midden door doen, komt 12. dit weder met 3 vermenigvuldigd, komt 36; nu moet men vragen hoe veel mael negen in de uytkomst is, soo sal hy antwoorden 4 mael, dit getal met twee verdubbelende, maeckt het gedaghte getal 8.

Wanneer ymand nog eens gedagt heeft, by voorbeeld 7, doed het met drie vermenighvuldighen, komt 21, 't welck wanneer dit getal oneven is soo moet 'er altijd een by gevoegd werden, maeckt dan 22, midden door gedaen zijnde, maeckt elf, laet andermael 3 vermenigvuldigen, maekt 33. vraegd hem wederom hoe veel neghen daer in is, antwoord drie mael, soo verdubbeld dese drie en maeckt 6, doed daer noch een by, en komt seven het gedagte getal.

X L.

Om te raden hoe veel oogen ymand onder en boven geworpen heeft.

LAet yemand werpen hoe dickmaels hy oock wil, soo sal yder dobbel-steen onder en boven altijd 7 hebben. Soo hy nu met 2 steenen ses mael geworpen heeft, soo moeten daer onder en boven 84 oogen geweest zijn.

X L.

Een ander manier.

verdubbele	3
maeckt	6
vermenigv.	4
	10
multipliceert	5
	50
addeert	12
	62
multipl.	10
	620
treckt af	320
	300

LAet ymand 3 gedagt hebben, doet het hem verdubbelen, maeckt 6, teld daer 4 by komt 10, multipliceert met 5, maeckt 50, teld daer twaelf by komt 62, multipliceert het selve met tien, komt 620, treckt hier van 320 af, rest 300, doet hier de laetste letters aen de rechterhand weg, rest alleenlijck drie, welck het gedagte getal is.

X L I I.

De oogen te raden die met drie, vier of meer dobbe[l]steenen geworpen zijn.

OM dit te doen, so weet dat de oogen van yde[r] steen altijd onder de tien zijn, en men kan d[e] oogen van elcke steen, oock voor een getal neme[n] dat ymand denckt. By exempel, yemand wer[pt] met drie steenen, wanneer gy nu begeerigh zijt t[e] weten, hoe veel oogen dat op elcke steen in 't by[-] sonder zijn, en op alle drie te samen, soo seghd d[at] hy de oogen van de eene steen verdubbele, en dae[r] noch vijf by telle, en met vijf multiplicere, laet b[y] yder uytkomst elf doen; laet dan de ooghen van d[e] andere steen by dese somma vergaderen, en dat da[n] me[…]

met tien multipliceren. Eyndelijck, laet daer de oogen van de derde dobbel-ſteen by tellen; dit alles behoorlijck gedaen zijnde, ſoo vraeghd na de uytkomſt, trekt daer dan 350 af, en 'tgeen daer over is, zijn de oogen.

XLIII.

Om te raden verſcheyde getallen die yemand denckt, mits dat het getal minder zy dan tien.

LAet yemant gedagt hebben 3, 5, 8, 2, het eerſte getal verdubbeld of met twee gemultiplicèert komt 6, daer by 5 geteld komt 11, die met vijf gemultipliceert komt 55, daer 10 by geteld maeckt 65, hier by gedaen het tweede getal vyf komt 70, dat door 10 gemultipliceert, brengt 700, hier by gevoegd het derde gedagte getal 8 komt 708, dit met 10 gemultipliceert, geeft 7780, daer by het vierde gedagte getal geteld, maeckt 7082, trekt daer van af 3500, ſoo is'er overigh 3582. Dit getal in ordre geſegd, is het eerſte getal 3, het tweede 5, het derde 8, en het laetſte 2.

XLIV.

Een ander manier.

LAet yemand drie gedaght hebben, doet het verdubbelen, maeckt ſes, doet daer 5 by, komt elf, multipliceert het ſelve met 5 maeckt 55, by welcke tien vergaderdt, multipliceert noch eens met tien, reſt 650, treckt daer 350 af, blijft

300, van welcke het ghetal aen de linker-hand het gedagt ghetal is, te weeten drie.

Exempel.

3 denckt
verdubbelt
6
5 addeert
11
5 multipliceert
55
10 addeert
65
10 multipliceert
650
350 treckt af
300 rest

Een ander.

LAet yemand 9 gedagt hebben, doed hem dan noch een tweede getal dencken dat minder is als het eerste als 7, dat hy dan noch een getal denke dat soo veel meerder is als het eerste, als elf, doed hem dan dese twee laetste getallen te samen adderen, en die u seggen. Soo is de helft daer van het eerste gedachte getal; of soo gy al de getallen laet te samen reeckenen so is de derde part het gedagte getal.

Exempel

Exempel.

9

7
11 addeert

18 de helſt is

9

X L V.

Een ander.

LAet yemand 10 gedaght hebben, laet dat getal hem verdubbelen, komt 20; ſeght dat hy aer 6, of meer na uw believen by teld, maeckt 6, laet dit dan midden door deelen, komt 13, it gedaen zijnde, laet'er dan ſoo veel af doen als erſt gedaght is, blijft 3, als men nu begeert te ra-en hoe veel daer overigh blijft, ſoo doet mid-len door dat getal, dat gy daer hebt laten by doen, t welck dan drie is, en met dit overige getal drie o-ver een komt.

Exempel.

verdubbeld 10

20

teld 6

de helſt

13

3

XLVI.

Om te weten als men verscheyde dobbelstenen geworpen heeft, hoe veel het ghetal der ooghen uytbrenght.

LAet yemand met drie steenen werpen, die geworpen heeft moet dan het getal van de oogen te samen reeckenen, laet dan een steen leggen, en doed hem reeckenen de onderste ooghen van de twee andere steenen, en 't selve getal by het voorige reeckenen. Laet dan noch eens werpen met de twee steenen, en rekend de ooghen die boven zijn by het ander getal, laet dan weder een steen leggen, en reeckend dan de oogen die onder de andere steen zijn, by het voorighe getal. Doed dan noch eens werpen met de derde steen, en vergaderd de oogen die boven zijn by de voorige somme, latende dese steen dan oock stil legghen gelijck de andere. Dit gedaen zijnde, moet ghy sien de ooghen die boven op de steenen zijn, en teld daer 21 by, soo suld gy het kunnen raden.

By exempel.

Soo in de eerste werp zijn geweest 3, 4, 2, welcker somme negen maeckt. Laet dan een steen alleen leggen, soo hy leyd, te weten drie, neemd dan de twee onderste oogen van de twee andere stenen, welcke maeken 3 en 5, teld die by de 9, maken 17, werpt dan weder met dese twee steenen, de bovenste oogen zijnde 6, 1, telt die by de 17, en

maecken

aecken 24. Laet dan een apart leggen, teld dan : andere oogen van de andere steen by 24 en bren- n uyt 25, werpt dan weder met de laetste steen, elck zijnde vergaderd die by 25, en maecken 26, siet nu de oogen van de stenen die boven leggen, elcke zijn 5, teld daer 21 by, maeckt 26. Welk t geraden getal is.

XLVI.

Een eeuwigh duerenden Almanach.

DEsen Almanach werd aldus gesteld: Voor eerst dan stel ick de Sondaghs letters welcke jn volgende van yder Jaer in 't toekomende.

nd. Lett.	*Jaren.*	*Jaren.*	*Sond. Lett.*
D	1682	1695	B
C	1683	1696	A G
		1697	F
B A	1684	1698	E
G	1685	1699	D
F	1686	1700	C B
E	1687	1701	A
		1702	G
D C	1688	1703	F
B	1689	1704	E D
A	1690	1705	C
G	1691	1706	B
		1707	A
F E	1692	1708	G
D	1693	1709	F E
C	1694	1710	D

Nu

Nu volgen de Maenden, dagen en Sondags-letters in haer order.

April.	*September.*	*Junius.*	*Augustus.*	*Majus.*	*January*	
30	30	30	31	31	31	
			November			
			30.			
Julius.	*Dec.*		*Februarius.*			*October.*
31	31		28			31
			29			
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				
G	F	E	D	C	B	A
Sond.	*Maend.*	*Dinsd.*	*Woensd.*	*Donderd.*	*Vryd.*	*Saterd.*

Om nu te sien wat datum van het Jaer is, so weet men voor eerst het hoe veelste Jaer het is na Christi geboorte, als oock de Maend en dag der weke, als ymand dit in sijn hoofd heeft, kan hy lichtelijck te rechte komen.

By voorbeeld: Ik sie in de Tafel op het Jaer 1682 dat de Sondaghs letter een D is, soo ga ick met dese D en sie wat voor een dagh daer onder staet, so bevind ick *Woensdagh.* Dan soo soeck ick in de Maend in wat voor een regel hy staet, en bevinde in de sevende *October.* Nu weet ik ten naesten by of ik in 't begin, midden of eynde der Maend ben, en dewijl wy nu dit schrijvende op het eynde loopen, en heden Dingsdagh is, soo tel ick met mijn *Woensdagh* daer de Sondags letter D op stond, en kom tot 21,

welck

w[illegible]ck is *Woensdag*, 22 *Donderdagh*, 23 *Vrydagh*, 24 *S[illegible]urdagh*, 25 *Sondagh*, 26 *Maendagh*, ergo heden *D[illegible]gsdagh* den 27 October.

[illegible]ndien 't nu geheel aen 't eynd van de Maend is, d[illegible] is den 31 October, en ik wil weten den hoe veel-s[illegible]n ick morgen kan soecken. Soo speurd eerst uw M[illegible]end op, die November is in de vierde rye of or-d[illegible]. Dan soo kom ick wederom tot mijn Woens-d[illegible]h, die in de reecks van die Maend op 4 vald, so t[illegible]ick voort tot het eynd welke is Saturdag, en keer m[illegible] weder tot het begin, so vald Sondag op 1, want g[illegible]eren was het Saturdagh den lesten October.

Noch dien ick hier te spreken van de Schrickel-j[illegible]en: al waer in de order twee letters gevonden w[illegible]rden: By voorbeeld, in 't Jaer 1684 is B en A t[illegible]ee Sondags letters, so regeerd B alleen tot Maert e[illegible] A begint met de Sondagh in Maert. Hier moet [illegible]gvuldig op gelet werden, anders soude men lig-t[illegible]jck konnen dwalen.

XLVII.

[illegible] Christus wel drie dagen en drie nachten in 't Graf [illegible] gelegen heeft.

DAer werd my toegeworpen, dat Christus geen drie dagen en drie nachten in 't Graf gelegen [illegible]eeft, dewyl hy Vrydags is gekruyst en des avonds [illegible]graven, en is opgestaen des Sondaghs ogtens? [illegible]aer ick antwoorde dat men de dagen en de nagten [illegible]oet reeckenen die by de *Antipodes* of tegenvoeters [illegible]ijn geweest, soo sal men de rekeningh wel vinden.

Om

XLVIII.

Om de getallen op verscheyde manieren in Versen uyt te spreecken.

IN het duits begrijpt de volgende Rijm alle de getallen:

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9 t'saem,
Steld men alle de tallen sonder nul bequaem.

5. 2. 8. 9. 3. 7. 1. 4. 6.
6. 3. 7. 1. 5. 2. 8. 9.

Dese zijn alsoo te lesen in 't Latijn.

Quinque, duo, octo, novem, tria, septem, unum, quatuor, sex:
Sex, tri, septem, unum, quinque, duo, octo, novem.

Aldus kan men oock de volgende lesen.

5. 2. 6. 8. 9. 3. 4. 1.
8. 9. 4. 6. 3 5. 2.

Of

8. 9. 4. 2. 6. 7. 3. 5.
4. 8. 9. 6. 2. 5. 3.

Of

5. 2. 8. 9. 3. 7. 4. 1.
5. 3. 8. 9. 2. 7. 4. 1.

Of

8, 2. 6. 5. 9. 3. 4. 1.
5. 9. 6. 8. 2. 3. 4. 1.

Of

8. 9. 2. 6. 3. 7. 4. 1.
5. 9. 3. 6. 2. 7. 4. 1.

XLIX.

Een ſonderlinge wenſch van een Vogelaer.

SEker Vogelaer gaende uyt ſchieten, vangt twe vogels, ſiende nog verſcheyde anderen, wenſchte dat hy noch ſoo veel, en dubbel ſoo veel hadde, ſo ſouw hy met ſijn twee-honderd kunnen maken. Nu is de vraghe hoe veel Voghels daer geweeſt zijn? Antwoord

de vogels zijn geweeſt	14
Noch ſoo veel doen	28
En noch ſoo veel	56
Daer by geteld	2
Maecken	100

L.

Het getal eenes Oſſes voetſtappen te reeckenen.

IEmant vraegd my of ick wel tellen en narekenen kan de voetſtappen die ſijn ploegenden Os die dagh gedaen heeft; op het beploeghde Land? hier een weynigh overpeynſende, geef ik tot antwoord dat de voetſtappen, die hy de gantſche dagh gedaen heeft,

heeft, niet meer te sien zijn, veel minder te tellen en uyt te reeckenen, dewijl de ploegh de selve alles bedeckt heeft. So dat dit een vraeg is om een konstigh Reecken-meester te bedriegen.

Of

6. 3. 5. { 9. 1. 8. / 1. 8. 9. } 4. 2. 7.

Of

6. 2. 5. 9. 7. 4. 1.

Of

8 2. 3. 5. 9. 6. 4. 1.

Of

5. 9. 2. 6. 3. 7. 4. 8.

Of

6. 3. 5. 9. 2. 7. 4. 8.

Of

4. 8. 9. 7. 2. 6. 3. 5.

Op die manier leert men oock in 't Duyts.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. *acht 9 siet*
Onregt in maat-getal dat vliet.

Dese en diergelijcke werden de Cabalisten ontleend, daer se groote verborgentheyt schijnen in te stellen.

L I

Hoe veel getal uyt de name Jesus komt.

I	10
H	8
Σ	200
O	70
Y	400
Σ	200
	888

DIt geheymenis meent men dat de *Sybilla Cumana* geweten heeft.

Soo veel brengt oock uyt het Latijnse woord *Salvator* acht letters, als ook *Christus*, *Iustitia*, *Harmonia*, *Symphonia*, *Melodia*.

L I I

Waerom dat 'er minder Wolven sijn dan schapen.

DIt schijnt yet wonders te wesen, dewijl de Wolven vele in 't getal voortbrengen, en de Schapen maer een gelijck, en de Schapen gedurigh tot nut van de menschen geslacht werden.

Maer men moet weten, dat al is 't dat de Wolven vele te gelijck baren, de Schapen nochtans dick-

wijlder baren dan de wolven. Item dat de Wolven malkander in hongers-noot op eten, want sy komen in kringen by malkanderen loopen en vegten, die dan dood blijft is een aes voor de levende, welk gevegt soo lange duert tot sy alle versadigt zijn.

LIII.

Hoe een egte Soon, zijnde de vierde, binnen het Jaer dat zyn Vader trouwde, kan geboren werden.

WAnneer ymand trouwd, kan het gebeuren, dat de Vrouw in d'eerste drie Maenden, elke staeg een misval heeft, 't welke alle Manden een zijnde, drie uyt maekt, nu als sy in de vierde Maend weder swangher is, en de neghen Maenden vol uyt draegd, soo heeft sy vier kinderen binnen het Jaer gehad.

LIV.

Een aerdige inhoud en uytcyferinge op een Bort by een Meester die de Cyferkonst leerde, in School opgehangen.

Op dit Bort stond dan aldus geschreven.

HOort Arithmeticasche geesten,
Twaalf Buyk-rommelingen maken een veeste.
Twaalf Veesten gevangen in een Neus of Mond,
Maken een wel-gefalueerde Stront,
Twaalf Stronten, let hier wel op,

[M]aken soo veel Stronten als een Schop,
[T]waalf Schoppen Stronts afgestreecken met een Lemmer.
[S]ullen gesamentlijk eenen Emmer.
[T]waalf Emmeren Stronts, 't sy van Wijsen of Narren,
[M]aken uyt een volle Karre.
[T]waalf Karren Stronts, 't sy klein of groot,
[S]ullen een volkomen Boot.
[T]waalf Booten Stronts van Borgers oft Eelen,
[M]aken uyt een heele Karveele,
[N]u doet men weten en verstaen
[H]oe veel Buyk-rommelingen in een Karveele [of] Stront gaan?

Facit 35831808. Buyck-rommelingen

Uytcyferinge van de nevenstaende voorstellinge.

1 Veest maakt 12 Buykrommelingen.

12	
144	Stront.
12	
288	
144	
1728.	Schop.
12	
3456	
1728	
20736	Emmer.
12	
41442	

41442
20736

248832 Karren.
12

497664
248832

2985984 Boot.
12

5971968
2985984

Facit 35831808 Karveelen.

L V.

Van de Progressien en van de wonderbare menigvuldinge der dieren, planten, vrugten, Gout en Silver, als men altijt argumenteert met sekere proportie.

HIer sal ick u voorstellen niet min sekere ative, als admirable dingen, maar soo seeker en soo licht te bewijsen, dat men niet en behoeft al de getallen te multipliseren, om daar van proeve te doen, en voor eerst.

Van de Mostert Saetjes.

ICk segge dat al het Saat dat in twintigh jaer van een Mostert saatje sal voort komen, en soude niet konnen blyven in het geheele begrijp des Weerelts wan-

vanneer die ſchoon duyſent maal groter was als ſe is, n anders niet en hielde als kleyne moſtert ſaetjes, an het middelpunt af tot boven aen het firmament, lit wort beweſen als volght, een plante van een Moſtert ſaat, kan alleen lichtelijck voortbrenghen neer dan duyſent korlen, maar laater ons maar duyent nemen, en geduurende twintigh jaaren, dat is o mael 1000 gemultipliſeert, mits dat men al de aatjes die yder jaar voort komen wederom ſaayt, lie elkens een plant voortbrenge van 1000 ſaetjes, lit ſoo ſijnde ſal daar ten eynde van 17 jaaren een geal komen, dat ſoo veel ſandts te boven gaan ſal alſer leggen kan, tot het Firmament toe, want volgens le Rekeningh van *Archimedes*, en de alderſekerſte ppinie van de groote des Firmamends die ons *Ticho trahe* nagelaten heeft, ſoo kan het getal der ſanden nytgedrukt worden met 49 ſyfers, in plaats dat men voor het getal der Moſtert ſaetjes in 17 jaare alrede 52 ſyfers vint, en alſoo een Moſtert ſaetje ongelijk grooter is als een ſant korentje, 't is wel te gelooven dat voor de 17 jaar al het ſaat dat ſucceſſivelijck van een ſaetje kan voort komen, in het begrijp des hele Werelts niet ſoude konnen worden begreepen, en wat ſoude het dan zijn, ſoo men continueerde te multipliſeren elcke reijs met duyſendt tot 20 jaaren toe, 't is een ſaack ſoo klaar als den dagh, dat de veelheyt der Moſtert koornties hondert duyſentmaal grooter ſoude zijn als de geheele Weerelt.

Van de Biggens.

IS het niet een geneugelijcke en een admirable propoſitie, dat men ſeyt dat de groote Turck met alle ſijn inkomſte niet een jaer lanck ſoude konnen

voeden, alle de biggen, die in twaelf jaar tijts van een ſogh en van haar geſlacht voort komen, en nogtans is het een waarachtige ſaake, want laat ons neemen datter een ſogh 't eener dracht 6 voort brengen kan, als twee Mannekens en 4. Vroukens, en dat yder Vrouke 12 jaren lanck ſoo veel Biggens voort brengt, men ſal bevinden na experientie des tijts, meer dan drie en dertigh miljoenen Biggens en ſoggen, en alſoo een kroon des jaars niet te veel is om ſoo een Beeſt te onderhouden en te voeden, want het geen twee penningen des daags en bedraeght, moeſt men ten minſten ſoo veel kroonen hebben om die een jaar lank te onderhouden, en alſoo den grooten Turck geen 33000 milioenen des jaars in te komen en heeft, is de propoſitie waarachtigh.

L V I.

Van de Graen Koorrentjes.

GY ſult alle verwondert zijn, ſo ick ſegge dat een graantje Koorens, met al dat in den tijt van 11 Jaaren ſucceſſivelijk of voort komen kan, dit getal Koorentjes uytbrengen ſal 244. 140. 625. 000. 000. 000 000. welke bedraegt 244 quintilioenen.

De ſaake geſtelt dat men alle Jaer ſaeyden, en dat yder ſaetje 50 Koorentjes voortbrachte, het welke weynigh is, want ſy brengender ſomwyle 70, 80 ja 100 voort, oock wel meer, deſe ſomme ſal een cubyck Lichaam maaken van 244140 Franſche mijlen, gevende aen yder hondert Koorentjes voor lenckte en diepte, en dien volgens ſo ghy naemd 244, 1400, Steden ſo groot als Parys, haar gevende

een

een mijl in 't vierkant, en hondert voeten in de hoogte, en de selve soude vol Kooren zijn van boven tot beneden, schoon dat daar anders niet in waar als Kooren, neemt nu dat een Maet ofte een Scheepel soo veel waater als een cubykse voet, begrypende een milioen Koorentjes, so komender 244. 140. 624. 000. 000. 000. Scheepels, een getal dat soo groot is, dat so men het wilde laeden in Scheepen, een 1004 Schepels in elck Schip dede, men soude soo veel Schepen behoeven, datse de Oseaen qualijck soude konnen dragen, te weeten 244: 140: 624: 000, 000: 000: en reeckende yder Schepel tegen het vierde deel van een kroon, sullen de selve beloopen, 61: 635: 156: 250: 000: kroonen die ick niet geloove datter in de gansche Weerelt zijn, is het dan niet wel gemenageert, dat men een saatje saeydt, met al dat daar in een heel Jaer van voort komt, mits dat men Landryen hadden daer toe van noden, en onder dien niets en consumeerden.

L V I I.

Van eene die Appelen, steenen, ofte andere diergelijke dingen by een raapen soude, op sekere conditie.

IMand heeft geleyt hondert Appelen, ofte hondert Eyeren, of diergelijke dingen, op een ry, elck een schrede van malkanderen, en een schrede van den eerste Appel staat een Korf geset, om de selve een voor een in te raapen, ick vraage hoe veel schrede hy te doen heeft, facit 10100 schrede, waer toe by na een halve dag van doen is, dit is een Aritmetische progressie van hondert termen, daar van de

de eerste twee is, en de laetste twee honderd, vind daar van de somme als 't volgt.

vergaert 200
ende 2

202

diens helfte is 101
multipliseert met 100 't getal der termen

10100

L V I I I.

Van het getal der Schaapen.

DIe geenen die groote Landeryen hebben, souden in weynigh jaaren rijck konnen zijn, soose haere Schaapen conserveerde alle jaaren sonder te verkoopen ofte sonder te slachten, en dat yder Schaap des jaars een ander voortbrachte, want hondert Schaapen in 16 jaaren tijts soude soo kunnen vermenigvuldigen, datse sullen worden een getal van 61 : 989 : 600 : dat over de 61 milioenen bedraegt, en alsoo yder Schaap hooft voor hooft een kroon waerdigh is, beloopen de selve oock soo veel kroonen, mits dat men veel Kooyen en weyen genoegh hadde, de antwoort staet maer alleen op het getal.

L I X.

Van de Erweten.

ICk wil dat elke erwete 30 anderen voort brenge, en dat men al die daer van komt 12 jaren saeyde: dit

d soo sijnde salmen bevinden 531:441:000:000:000:000: Erweten, en als men der 50 geeft voor de lengte, breete en dicte van een voet in 't vierkant, sullen deselve uytbrengen 4,251:528:000:000 teerlingen voeten, laet uw een teerling voet, dat is een vierkantte voet waerdigh zijn, een vierendeel van een kroon, soo sullense meerder kroonen beloopen als der in de gehele Weerelt zijn, namentlick 1620:882:000:000: kroonen, en soo ymand die Erwete wilde verspreyde door de geheele Wereldt, en soude het gantsche vlack van de Kloot der Aerde en van het water niet mede konnen bedecken, als hy die maer leyde een erweet dick op malkanderen.

L X

Van eener die alleen verkoopt de nagels van sijn Paart, ofte de Knoopen van sijn Wambus, op seekere conditien.

Seeker sulk een soude niet gek sijn, die sijn beste Paart ofte een geborduert Wambus verkofte, op sekere conditien, datmen hem betaelde de 24 nagels van sijn Paart, ofte de 24 knopen van sijn Wambus, te weten de eerste voor een oortjen, de tweede 2 oortjes, de 3 vier, de 4 acht, en alsoo voorts verdubbelerende, want na gedaene rekeninge sal hy hebben voor sijn 24 nagels 16777215 oortjes, welke doen in alles 209715 guldens 3 stuyvers 3 oortjes.

L X I.

Van de Vissen, als Snoeken, Karpers, Brasems, e anderen.

SOo daar vruchtbaate Dieren ter Weereldt zijn dat is, onder de Vissen, want sy maken een sul ken grooten meenigte van kleyne eyertjes, en bre gen soo veel jongen voort, dat soo men der daeg lijks niet een groot deel van verdistrueerden, sy sou den al de Zee, Revieren en Stroomen volmaken 'twelke lichtelijk te bewijsen is, overleggende wa ter in tien of twaelf jaaren tijdts kan voort kome en makende comparatie met de solidity der water die gedistineert zijn om de Vissen te logeren.

L X I I.

Hoe veel sulke 40 Steeden ofte Dorpen waerdig zij die verkoft worden, met conditie dat men vo de eerste sal betalen 1 denier, voor de tweede tw voor de 3 vier, en alsoo met de andere in dubbel progressie.

HEt getal der deniers, dat hy betalen moe maekt 1299:511:627:775: welke bedrag 1527:099: Fransche Kroonen, als 't blijckt, s men het voorschreven getal divideerd door 72 want so veel deniers gaender op een kroon, tot 12 d niers, op een stuyver, en die dit getal sal will leggen op renten, nemende alleen 5 ten honde hoe wel men meer nemen mochte, sal alle jar

ontfa

ontfangen 76 : 354 : 974 kroonen, dat ſijn over de 5 milioenen ſoo veel ontrent als den Koninck van Sina jaarlijks treckt, uyt ſijn vaſte Koninckrijcken, wat dunckt u ſoude de Steden niet wel verkoft zijn.

L X I I I.

Van de menigvulding der Menſchen.

DAer zijn'er die niet begrijpen konnen hoe het weſen mag, dat van 8 Perſonen die na de Sont-vloedt overbleven, te weeten vier Mans, ende vier Vrouwen, ſoo veel Menſchen geſprooten zijn, als'er behoefde om een monargie te beginnen onder Nimrots, en een Armade toe te ruſten van 200 duyſent Menſchen, omtrent 200 jaren nae de Sontvloed, maer de ſaake is ſo wonderlijck niet, als men neemt een van de Kinderen Noë, want meynende, dat de generatie ſigh over dertigh jaaren vernieuwen, en ſevenvoudigh vermeerderen konnen, kan een familie vermeenigvuldigen agtmaal honderet duyſent Zielen ofte Menſchen, in deſe vernieuwinge des Wereldts, waar in de Menſchen doenmaels langer leefden, en meerder vrughtbaer waeren; daer zijnder oock die het wonder geeft, het geene men leeſt van de Kinderen Iſraels, dat ſy van 70 in't getal na 120 jaren ſoo vermenigvuldigden, datſe ſterck waeren over de 600 duyſent compatante perſoonen ſonder de Vrouwen, Kinderen, en anderen oude, die bequaem waeren tot den oorlogh, maar die anders effen rekeningh wilde maken, ſal bevinden, dat de familie van Joſeph alleen beſtant genoegh was om dit getal uyt te brengen, hoe veel

te

te meer dan noch alle de huysgesinnen t' saemen.

L X I V.

Progressie of Voortganck loopende tot 64 tre.

NOch is het goet Mathematicus te zijn, om niet bedroogen te worden! Gy sult Luyden vinden, soo simpel, dat sy eenige koop sullen maken, met conditie van soo veel koorens te geven alsser van nooden sijn om te vullen 64 plaetse, leggende een koorentje in de 1 plaetse, 2 in de twede, 4 in de derde, en soo voorts, en sy en sien niet de goede luyden, dat alleen haer Solders, maer alle de Magesinen der Wereldt, daer toe niet genoegh en zijn, want het getal van de koorentjes bedraeght over de somme van 18446744095 1615, het welke so groot is, dat men daer meede soude konnen laden 1779199825 Schepen, als yder Schip konde houden 2500 mudden koorens, dat lichtelik te ondersoeken is, en soo men wilde tellen soo veel Diniers alsser Greynen sijn, en dat reduceren tot groot Gelt, het sal soodanigen schat uytbrengen, dat noch Crassus, noch Cresus, noch Thinoyse, noch Spanjaarts, noch al de Prinsen der Weereldt, het tienden deel daer van niet soude kunnen voortbrengen, daer sijn meer graen koorentjes als deniers nochtans is het kennelijk, datter in de gantsche Weerelt niet genoeg en zijn, om alle de voorgemelde Scheepen te laeden. Noch was het een sacke vry wat absurter, soo ymandt aennam te vullen 64 Plaatsen, te weten soo veel alsser sijn in het Schaeck-spel, ofte op het Dam-bort, voortgaende met 3 voudige proportie, want

want hy behoeven moeste 144561273430937494 8 8946464 27 graen koorentjes ofte deniers, en soo 't weyt korentjes waren, en dat men daer de Schepen mede wilde laaden, men soudee een sulken schrickelijken getal Scheepen van doen hebben, dat se niet alleen den Oseaen souden bedecken, maar meer dan hondert millioenen golven, die so groot weren als het water en de Aerde t'saamen, soo de Graan van Coriander waaren, men souden der meer dan 70 globen mede konnen stofferen, so groot als het Aartrijck, 't welck alles lichtelick te reeckenen is, soo men de Graentjes reduseert in eenighe maten, en de lading der Scheepen konsidereert, vergelijkende een Graen Coriander met een ander dat groter is, alles geometrische proportie.

L X V.

Van een Dienaer op sekere conditie aengenomen.

EEn Dienaer seydt aen zijn Heer, dat hy te vrede is te dienen soo lanck als hy leeft, alleenlijk dat hy hem geve soo veel plaets Aerde als hy behoeft om te sayen een koorentje Graans, met alles datter in acht Jaaren van voort komen sal, meent ghy dat het goede koop sy voor my, ick achte dat het een deefachtige koop is, want wanneer hy maar van noden had de vierde van een duym voor de plaetse dat yder Koorentje, en dat elck niet meer teffens voortbracht als 40 Granen yder jaar, soo salder ten eynde van acht jaaren komen voor het getal der Koorentjes, ofte Granen 6553600000000, deese met 4 tot duymen gemaeckt, alsoo het vierendeelen zijn, komt 1638400000000 duymen, laet nu 12 duy-

duymen een voet maken, soo gaender 144 duymen in het vierkant, in een voet door welke de voorige genoemde 16384000000 gedeelt zijnde, komt 113777777 vierkante voeten, neemt nu dat een uure gaans in de lankte heeft 1800. voeten, so sal een uure in 't vierkant doen 324000000 voeten, hier door de vierkante voeten gedeelt zijnde, soo komter voor het quotient over de 35 uren in 't vierkant, die mijn Heer den knecht om sijn kooren te saeyen van doen sal hebben, dat by na een heele Provintie is.

Vervolgh.

DEse laetste questie hebbe ick doorgaans moeten veranderen, en na onse styl voegen, alsoo die van den Auteur defect en vol fouten was, gelijk ick oock by na alle de anderen hebbe moeten veranderen, hier kon ick niet na laten een exempel by te voegen, dat eertijts gestelt is by Ludolf van Keulen, sijnde de laetste questie van zijn Algebra ofte konst vrage, staende in het Boeck van den Sirckel, daar hy aldus spreekt.

Een Man brenght uyt Indien 40 Diamanten, welke meer dan honderd Ducaten waardig sijn, dese; wil hy aen een anderen verkoopen, alsoo dat den kooper betaalen sal voor den eersten Diamant een Sant korrentjen, voor den tweeden tien, voor den derden 100, voor den vierden duysent, voor den vijfden 10000 en soo voort, altijts voor de volgende Diamant, tien mael soo veel sandt-kornen als de naest-voorgaende, en dat tot den veertigsten Diamant toe, de vraeg is, of de kooper wel mogelijck is de Diamanten met het beloofde Sant te betalen? Antwoort onmogelijk.

Volght de bewysinge.

LAet *A*.............. ....*B* de lengte zijn van een duym breet, dese wert gedeelt in 30 gelijdeelen, dan werden gesien 30 spasien waar van uyt yder elck gaen 20 santjes kornen in de lengte aen malkanderen rakende, en konnen leggen, nu ick neme dat daar 100 leggen konnen, dat is, tussen A en de *B* 300 leggen, als nu een voet lanck is twaelf duymen, dan homt voor een voet in de lengte 3600 sant kornen, item een grooten Duytse mijlen lanck 22500 voeten, desen gemultipliseert met 36000 komt 810000000, en soo veel Sandt-kornen dighten malkanderen geleyt, sullen langer linien maacke als een duytse myle, dese multipliseert met 5000 Komt voor 5000 mylen lengte 4050000000000 santkornen, diens quadraat is 16402500000000 00000000000, dit quadraet is een korn dick, het welck gemultipliseert met sijn radix, maeckt 69430 1200000000000000000000000000000000000, dit is een corpus van 4050000000000 sant kornen hoogh, en dick, en grooter dan 5 duysent Duytse mylen, dick, lanck, en breedt, het welck veel grooter is dan de gantsche Weereldt, en by soo verre het Aertrijk met alles dat daer op ofte aenklevendes; Sant waaren, soo soude men nochtans den Diamant kooper niet kunnen betaalen na sijn voorgaande begeeren.

Soo dat den laesten Diamandt soude komen op 10000000000000000000000000 00000000000000000-00, dat veel meer is als het voorgevonde getal, en voor alle de Diamanten souden koomen 111111-11111111111111111111111111111 sant koornen.

nen, welck getal onmogelijck is te bekomen, of voor Menschen handen te tellen, maer een getal te vinden, dat de begeerde landen te boven gaat, ... veel duysentmaal meer betekent, is ligt om te doen. Item ymand heeft bedongen een Putte graeven 10 voeten diep, voor 50 Guldens, nu gebeurt het ... den Put 80 voeten diep gegraven is, dat sy bey... onder malkanderen oneens worden, de vraegh ... hoe veel den Arbeyder voor sijn arbeyt ontfange... sal, facit 32 $\frac{8}{111}$ guldens, hier vallen twe progressi... de een beginnende van 1 tot 100, de andere van ... tot 10, daar van soeckt by de somme als't volght.

vergadert	1	1
tot	100	80
komt	101	81
multiplifeert met	50	40
komt	5050	3240 fommē,

L X V I.

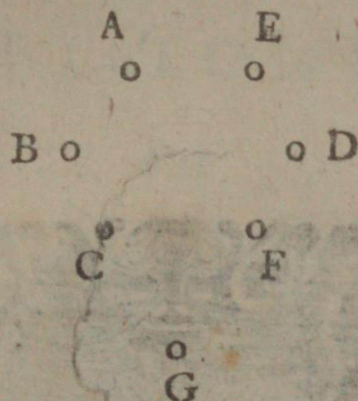
Hoe veel Silverdraed men van doen heeft om d... rondtom den gantschen Aerdkloot te doen.

OM dit te doen moet men weten, dat uyt ee... loot Silver ses honderd voeten langh draed ka... gemaeckt werden. Soo men nu neemt dat de We... reld in sijn omtreck 21600 mijlen heeft, soo geve... 14 Mijlen een pond, en 216000 mijlen 154 pon... en vier veertiende pond, uyt welcke men soo vee... draet kan maken, dat men sulks om de hele Wereld... kloot kan winden.

Om

LXVII.

Om ſes ſtucken gelds neder te leggen, dat yder legging drie geteld werde, en men van geen leggend ſtuck gelds af en telle.

MEn ſet dan ſeven punten of ſeven tekenen, of wel ſeven Linien, die van een middelpunt alle even wijd van elkander, uytgeſtreckt zijn na de boven geſchreven letteren. Vorders ſal ick altijd met drie te tellen een penningh neder leggen, en daer een penningh gelegt is, geen aenvang maken.

Soo neem ick een penningh, telle van A een, B twee, en C drie, alwaer ick oock mijn penning neder legghe. Ten tweeden, dewijl ick van A begonnen heb, ſoo tel ik weder van D tot A toe die wederom drie is, legd dan den tweeden penningh, in A. Ten derden, van G in D. Ten vierden, van B in G. Ten vijfden van E in B, en eyndelijck van F in E.

Dit kunsje kan een ander die het niet en weet, niet lichtelijck na doen.

Het natuurlijck

TOVER-BOECK,

Of

SPEEL-TONEEL

Der

KONSTEN.

SEVENDE DEEL.

Behelſende verſcheyde aardighe Konſten, die door het Vuur en warmte uytgeright werden.

I.

Manier hoe men het vuur kan handelen ſonder ſigh te branden.

DE Quackſalvers, om haer Balſemen, Olien, en wat diergelijke meer is, te verkoopen aen het gemeene Volck, waſſen hare handen af in gemolten loot, om dat ſe ſchijnen ſouden haer handen te branden, en die wederom op ſtaende voet

door haer Olien en Balſemen te geneſen, en ſo het volckjen te doen gelooven, dat ſe daer door alleen moeten geneſen werden, als ſy haer mochten gebrand hebben, even als ſy ſien dat de Quackſalvers haer geneſen, als ſy ſig gebrand hebben.

Om dit bedrogh eens te ontdecken, en met eenen bekend te maecken, dat de Doctoren dat ſoo wel weten als zy. So is 't, dat ſe eerſt hare handen ſmeeren of waſſchen met eenige dingen, waer door het vuur of de hitte geen ſchade aen haer doen kan; de middelen dan die ſe gebruycken zijn viſch-lijm, aluyn en brandewijn, waer mede de handen geſmeert zijnde, niet branden ſullen: of ſy nemen wel wit van een Ey, met ſlijm van Heemſt-wortel en vloyen-ſaed, met kalck en radijs-ſap gemenght, hier mede ſtrijcken ſy haer handen, en ſullen niet branden.

I I.

Om ymant een Olykoeck of een Broodt uyt de handt te blaſen.

'T Is ſeer vermaeckelijck wanneer men in eenigh geſelſchap is, daer men op Olykoecken genodight werd, dat men eenige klugten voor den dag kan brengen, waer mede een geheel geſelſchap vermaeckt werd. Om nu ymand een Olykoek uyt de hand te blaſen, ſoo wed men eerſt om een kanne Wijns of twee, of een pot vol Wafels, dat gedaen zijnde, ſoo laet de perſoon daer ghy mede gewed hebd, een warme Olykoeck tuſſchen ſijn handen nemen, ſoo heet als hy verdraghen kan, laet hem die dan ſoo vaſt houden als hy wil, blaeſt dan op de

Oly

ykoeck, ſoo ſal die ſoo heet werden, dat hy die
l haeſt door de hitte ſal laten vallen, of uw gewon-
n geven.

Sulcks geſchied oock met brood, wanneer het
ch warm is, en men dan het mes daer kruys-wijs
or ſteeckt, ſoo geeft ymand het brood te houden
die ſijde daer het mes heeft door gegaen, ſo blaeſt
n van boven neder daer het mes is doorgeſtoken,
ſal hy wel haeſt het brood uyt ſijn handen laten
llen.

III.

n Roock, Vuur en Vlam uyt de Mond te blaſen.

N Eemd geele tondel, ofte ſwamp by de droo-
giſter genoemd, ſoo groot als een duyven
, laet die aen het vuur effen vonk vatten legd het
n in een graeuw Papier, vouwt het toe en ſteeck
t in de ſak ontrent een half quartier uurs eer men
in 't werck ſtelt.

Als men dan dit vertoonen wil, ſo ſtaet men wat
rre af van het volck, en men laet een ſchotel met
rck of vlas konnen; noodighd dan uw gaſten op
ſe ſalaad, ſteeckt dan een hand vol wercks in uw
ond, haeld dan de Tondel met uw neusdoek uyt
ſack, en houd uw als of ghy nieſen wildet; ter-
ijle gy nu de neus ſnuyt, ſoo ſteekt het Papiertjen
et de tondel in uw mond, 't welck gy ſoo wat be-
ndig doen moet, of anders ſouw het ligt bemerkt
erden, doed dan wederom wat vlas in de mond,
n het vuur aen te houden, als dit ſoo wat geduert
eft, ſo ſnuyd weder quanſuys uw neus, en ſpuwt
n heymelijck de brock in uw neusdoeck; onder-

wijlen moet ghy ſoo wat kortswijligheyd voor den dag brengen, om het de bekijkers des te aengenamer te maken.

I V.

Om Vuur te eten, en brandend Lood en Olye over ſijn Tong te doen, en een gloeyend Yſer over ſijn tonge te ſtrycken.

HEt Vuur-eten is al een ſeer rare konſt, en noch aen weynige bekend. Wanneer ſy deſe konſt in 't werk ſtellen, nemen ſy een ſtuck Arabiſche gom in de mond, met welke ſy haer tonge en gantſche mond geduurigh mede vet maken: als ſy dan vuur of yets diergelijcks dat branden is in haer mond doen, ſo is het ſelve gebluſt, eer het vleeſch geraakt werd, konnende geen de minſte ſchade aenbrengen.

V.

Om yets in ſijn hand te doen branden ſonder beſeeren.

OM een raer kunsjen, voornamelijck by de avond te vertoonen, is 'et als dat men voorloop van Brandewijn neemd, en die in het hol van ſijn hand doed, en de ſelve aen brand ſteeckt, ſoo ſal de ſelve branden ſonder dat uw hand beſeert werd.

V I.

Om den groeyenden Boom der Philoſophen te maken.

OM dit te doen, ſoo neemd twee oncen Sterk-water, diſſolveert daer een half once fijn geopelleert Silver in: Neemd dan noch een once Sterk-water, doed daer in een half lood quikſilver, mengt beyde ſtoffen onder een, ſchud het om in een glas, daer een half pond water in is, en ſtopt het digt toe, ſo ſal men daer den groeyenden Boom der Philoſophen ſien waſſchen.

Wanneer men Silver in Sterckwater geſmolten heeft, en men doed daer Salarmoniack by, ſuld gy het ſelfde vernemen.

V I I.

Blixem-Goud of Donder-Goud.

NEemd Koninks-water (dat is ſterck-water met Salarmoniak geſmolten) ſo veel het u beheeft, laet hier eenige ſtukken gouts in ſmelten; geſmolten ſijnde, laet het voght door een klad Papier loopen, druypt'er dan eenighe droppelen Oly van Wijn-ſteen-ſout in, ſoo ſal het geſmolten goud op de grond ſincken; waſt dan het neder geſonke gout eenige reyſen af.

Dit poeder gedrooghd ſijnde in de Son, ſal altijd ſwaarder ſijn als het goud ſelver eer het geſmolten was.

Leghd dan een duyt op een kooltjen vuurs met een grijntjen van dit poeder, ſoo ſal het een ſlag geven als een kanon ſchoot.

Andere doen dit ook met ses oncen Wijn-steen-sout, twe oncen swavel, en een once Salpeter, alles tot een poeder onder malkander geroert.

VIII.

Hoe men op een doeck een kool vuurs kan legghen sonder die te branden.

NEemd een tinne lepel, Tabaxdoos of yets anders 't geene rondagtig is, spandt hier over u Neus-doek heel strak, legd dan daer vry een kooltjen vuurs op, en blaest het aen, so sal het niet branden.

Of men neemd een Tinne beker die vol Water is, hier werd een draed om gebonden, die seer strak moet wesen, als men de vlamme van een kaers daer aenhouwt, sal die niet branden.

Sulcks gebeurt oock als men een blad Papier boven de vlam van een kaers houd, en daer louter op blaest, soo sal het Papier niet in de brand geraecken.

IX.

Om sonder weeg-tuyg te weten hoe veel rook van yder verbrand lighaam vervlogen is.

WAnneer men wil weten hoe veel roock van eenigh vuur vervloghen is behoeft men die stoffe die verbrand werd maer eerst te wegen, welke dan verbrant zijnde, weegt men de assche en men trekt het af van het gewigt der verbrandbare stof.

... yoorbeeld, hebd hondert pond hout, die verband sijnde, so weegt de overige asse die tien pont ... trent mag wegen, trekt die van hondert, so is'er ... egentigh pond roock geweest.

X.

...laesjes welke in 't vuur gesmeten sijnde, een slagh ... geven als een Mosket.

OM dit te doen gaet men by een glaes-blaser en men laet eenighe ronde glaesjes maecken soo ...root als een grauw ert, hier binnen wert een wey-...gh Brandewijn gedaen, en weder met een stukje ...as toe gelymd. Dese doed men in 't vuur of in de ...rouwe vuur testen, als de brandewijn dan in damp ...omd te veranderen springen de glaasjes stucken en ...even een groote slag.

XI.

...m een neusdoeck in de brandt te steken, sonder die te verbranden.

ONder andere kunsten is dit mede vry wat vreemds, neemd om dit te doen u neusdoek ...n steekt hem in goede Brandewijn, en steekt hem ...en de vlam, soo sal hy ligterlaegh branden, en de ...eusdoeck sal heel blijven.

XII.

Om een uytgeblasen kaars aen eenigh beeld t'ontsteken.

WAnneer als ghy wedden wild om een uytgeblasen kaers aen eenig beeld t'ontsteken, so moet gy eerst de mond van het beeld met swavel bestryken, dan kond gy in den avond-stond wedden; als uw weddenschap gedaen is, soo blaest de kaars uyt, en vonckende, soo loopt na het beeld en steekt de vonk aan die plaets daar ghy de Swavel gesteecken hebd, soo sal hy dadelijck aan brand vliegen.

XIII.

Om te maken dat een pot niet over koockt.

WAnneer men een pot 't zy Vleys, Vis, erwten of yets anders over het vuur heeft, en men dikmaels eenig huyswerck moet doen, of dat men uyt moet zijn, soo is het een light middel de pot te versekeren van niet over te loopen; neemd maer eenige stukjes groene Kaes, smijt die in de pot, so heeft de pot geen noot van overkoken.

XIV.

Om door een brandende lonte te weten wat uur het is.

WAnneer een Soldaet op de Schildwagt staet, en geen uuren kan hooren slaen, of geen horolo-

...ogie kan sien, soo kan hy evenwel het uur door ...iddel van een Lonte komen te weten. Steekt dan ...u lonte aen op die plaets daer ghy het uur kunt we-...te, en merck hoe verre dat uw lont in een uur af-...b...nd: Dit weterende, suld gy haest gewaer kunnen ...rden op uw sinternel-buysjen hoe veel uuren ghy d...r gestaen hebd, als ghy maer acht geeft hoe me-...ghmael de lont sulcke stuckjes verminderd is, als ... in dat uur afbrande.

X V.

...n brandende kaers omgekeerd in sijn hand te kon-...nen houden sonder sigh te branden.

NEemd een brandende kaers tusschen uw vin-gers dight aen het lemmer, keerd uw hand ...et de kaers dan om, indien ghy nu de hand stil ...ud, suld ghy uw verbranden, maer die geduurig ...bwegende, soo suld ghy daer geen nood af heb-...en.

X V I.

...anier om Campher te maecken, bequaem om in Vuur-wercken te gebruycken.

OM dit te doen soo neemt Jenever-gom anders Sandraken, witte vernis genoemt, stoot daer ...n een pond, giet hier over so veel gedistileerden ...ik, dat de gom in een glas gedaen sijnde moy be-...ken sy, laet dit twintig dagen in paerde mist staen: ...et het daer na in een ander glas met een wijde hals

over,

over; ſet het dan een maend langh in de Son om te doorkoken, ſoo hebd ghy een Kampher die de natuurlijcke ſeer gelijck is.

XVII.

Een aerdige wekker om des nagts wakker te werden en een kaars aen te ſteken.

WAnneer men op een reys of elders anders is, alwaar men geen klok kan hooren ſlaan, en egter des nachts geern ſouw willen geruſt ſlapen, en des ogtens op ſijn tijd wakker ſijn, en dadelijk ligt in ſijn kamer te vinden.

Om dit dan te doen ſo neemt een Lont, en beſiet hoe veel hy in een uir afgebrand heeft, dit geteykent hebbende, kont gy hem ſoo veel ſtukken als gy des nagt uiren wilt ſlapen, afmeten. Slaet dan een ſpijker in de muir, hangt daar de lont aen, op die plaets daer gy hem afgemeten hebt, bind hem daer aan met een ſwavelige draad, ſoodanig, dat een eynd aen een kaars of Lamp gerake, als de lonte nu ſoo verre is afgebrand, ſoo ſal de ſwavel-draad in de brand gaan en de lamp ofte kaars aenſteken; ſoo gy nu met een ſwavel draad aen de lonte by de ſpijker een ſteen hangt ſoodanig dat als de lont op ſijn tijd is afgebrand, mede in de brand vliegt, ſoo ſal de ſteen neder vallen, 't welck den ſlapende ſal wakker maken en doen opſtaen,

Om

XVIII.

Om een Ey al blasende in sijn handen gaer te maken.

DAt men een Ey al blasende in sijn handen gaer kan blasen, schijnt yts wonderlijks te seggen, maar als de konst gemeen is, is noyt de saek soo groot.

Men neemt dan een rond brood dat eerst heet uyt den oven komt, 't welk men met een geswindheyd open snijden een Ey daer in steekt, en dadelijck wederom toe legt, dan soo blaest men rontom het brood in de hand hebbende, soo lange tot het koud is geworden: neemt dan het Ey daer uyt en gy sult bevinden dat het gaer sal sijn.

XIX.

Manier om boskruyd te maken om mede te schieten.

Eerste wijse.

NEemt *Salpeter* 100 pond
Swavel,
Kolen, elx vijf en twintigh pond.

Stoot alles onder een tot een fijn poeder, 't welck met vogtigheyt tot greynen gemaeckt werd. Dit is goed tot groot geschut.

Tweede wijse.

Neemt *Salpeter* 100 pond
Swavel 20 pond

Kolen,

Kolen, 24 pond,
dit is mede tot groot geschut,

Eerste en tweede wijse tot Musketten.

Neemt *Salpeter* 100. pond,
Swavel 18 pond,
Kolen, 20. pondt.

Poeder tot Pistolen.

Neemt *Salpeter* 100. pond,
Swavel 12 pond,
Kolen 15 pond.

Of

Neemt *Salpeter* 100 pond,
Swavel 10 pond,
Kolen 8 pond.

X X.

Om poeder te maken dat niet en slaat.

NEemt gemeen *Bos-poeder* 2 pond,
Borax 1 pond,
stoot alles tot een, en maakt het tot greynen. of
Neemt *Bos-poeder* 6 pond,
Borax 1 pond.
Calamintsteen 3 pond,
Sal armoniak 3 pond.

Of

Neemt *Salpeter* 6 pond,
Swavel twee en een half pond,
Poeder van de middelste vlier-bast 3 pond,
Gemeen Sout, gebrand 2 pond.
maekt het als boven tot poeder en greynen.

XXI.

Manier om wit bospoeder te maken.

NEemt *Salpeter* 6 pond,
Swavel 1 pond,
Vlier Pitten gedroogt 1. pond.

Of

Neemt *Salpeter*, 10 pond,
Swavel, 1 pond,
Hennip-hout gestooten 1 pond.

Of

Neemt *Salpeter* 6 pond,
Swavel, 1 pond,
Wit gebrande Wijnsteen Sout een once.

XXII.

Om rood bospoeder te maken.

NEemt *Salpeter* 6 pond,
Swavel 1 pond,

Amber

Amber 2 pond,
Roode Sandel 1 pond.

Of

Neemt *Salpeter* 8 pond,
Swavel 1 pond,
gedroogt Papier in poeder gestooten, En in vermilioen water of met brasilien hout gekookt en weder gedroogt 1 pond.

XXIII.

Om Geel bos-poeder te maken.

NEemt *Salpeter* 8 pond,
Swavel 1 pond,
Curcuma 1 pond.

XXIV.

Groen bos-kruyd te maken.

NEemt *Salpeter* 10 pond,
Swavel 1 pond,
Verrothout, dat met spaansgroen in water gekookt is en gedroogt. 2 pond.

XXV.

Blauw Boskruyd.

NEemt *Salpeter* 8 pond,
Swavel 1 pond,

Snaegſel van linden hout, dat met *Indigo* of *lakmoes* in water gekookt is en wederom gedroogt, 1 pond.

XXVI.

Of drie ſchijven in een rye geſteld, van een kanon-ſchoot gelijckelijck konnen geraeckt werden?

INdien daer drie ſchijven op een linie geſteld, alle van eenderley groote en de eerſte door het geſchut getroffen wierd, ſouw hy niet door de voorſte in de middelſte en achterſte geſchoten werden, maer door de voorſte over de middelſte en treffen de achterſte, want de kanon-ſchoot gaet boogs-gewijs.

XXVII.

Om in noodt zijnde ſijn voeten langh ſonder koude te bewaren.

WAnneer ymand ſtudeerd, en hy kan geen ſtoof of kaggel verdraghen, ſoo kan hy ſijn voeten op deſe wijſe ſeer warm houden.

Neemd dan maer een kleyn tonnetjen, daer uw voeten in kunnen ſtaen, vuld dat met hoy, en ſet daer uw voeten in, ſtopt het rondom dight toe met hoy en kleederen, ſoo ſuld ghy langhe ſonder vuur konnen harden.

Voorts om de handen te warmen over Land reyſende, maeckt men een houte buſſe, die van binnen rondom met blik is, hier in doet men een gloe-

yend yſer; dit busje dan toegeſtopt zijnde, kunt gy uw handen daer lange aen warmen.

XXXVIII.

Om te maken een Keerſe die niet uyt te blaſen en is.

NEemt voor eerſt een Pijpe, volt die met Solfer en met gekapt lijnwaet, en bekleet die van onder tot boven met Was, ſteecktſe daer nae aen, deſe Keerſe en kan noch door grooten windt, nog door ſterck blaſen uytgedaen worden.

Of

Neemd een pont Was, twee oncen Solfers, en twee oncen levenden Kalck, olie van Okernoten, een once, maeckt hier van een Keerſſe, met garen van Katoen, ſmijt ſe daer na in 't water, ende ſy ſal van ſelfs worden brandende.

Of.

Neemt *Was* en *Solfer* van elcks even veel, ſmeltet te ſamen, maeckt hier van een keerſſe, dan het *Solfer* moet wel ſuyver zijn.

XXIX.

Een Vyer dat met geen water te bluſſchen en is.

NEemt *Solfer*, *Petrolie*, *olie van Genever*, en *Salpeter* van elcks even veel, *Peck*, *Ganſeſmout*, ende *Endeſmout*, *Duyvendreck*, en *Vernis*, oock van

elx

elck even veel, *Aspalti*, de vijf deelen, menget te samen met *Brandewijn*.

Of

Neemt *Vernis*, *Solfer*, *Genever-olie*, *olie van Lijnzaet*, *Petrolie*, ende *Spiegelharst*, van elcks even veel, *Brandewijn*, drie deelen en een half, *Salpeter*, droogh hout van *Laurierboom* gepoedert, soo veel alst noodigh is, om hier van een deegh te maken: Doet dit al t'samen in een glas, en begravet drie maenden lang in *Peerdemist*, daer na soo formeert daer af Vyerbollen, ofte Keerssen, steecktse aen, soo en sullen sy met geen water uytgeblust worden.

XXX.

Fackelen die door de wint niet uytgewaeyt en worden.

MEn sal de wiecken in *Salpeter* voor eerst zieden, daer nae droogen, ende voorts de fackelen met half *Was*, ende half *Solfer* opmaken, dese fackelen en worden door den wint niet uytgewaeyt, hoe die oock wesen magh.

XXXI.

Vyer uyt den water te doen branden.

NEemt een gheheele *eyer-schale*, volt die met *Solfer*, ende met *Kalck*, stopt het gaetjen dicht toe, smijtse daer na in 't water, ende sy sal van selfs worden brandende.

XXXII.

Een Keersse die in 't water brandt.

NEemt *Was*, *solfer*, en *Azijn*, elcks een deel, latet te samen zieden, tot dat den azijn verzoden is: hier van maeckt een keersse.

XXXIII.

Een vyer dat onder het water brandt.

NEemt anderhalf pont *Bus-poeder*, een half pont *Colophonie*, *olie van Olyven*, ses oncen, *Solfer*, vier oncen, menget al wel onder een, ende alst al wel onder den anderen ghemenget en ghedrooght is: Hier van neemt een stuck steket aen, en smijtet in 't water: ofte maeckt hier van eenen Bal, bekleedt hem met *Peck*, bindt den selven over al rontom met bindtgaren, daer nae soo bekleedt hem wederom met *Peck*, daer na wederom met bindt-garen, en wederom met *Peck*, als dit al t' samen also wel drooge geworden is, so maeckt een gaetjen daer in, steeckter het vyer in, ende alst wel in 't branden is, soo smijtet in 't water.

XXXIV.

Een keersse die door den wint niet uyt-waeyen en kan.

NEemdt een *keers-wiecke*, en gepoeder *Solpher*, naeyt die in lywaet keers-wijse, bekleetse daer na met Was, tot een keersse.

XXXV.

Een vier dat niet uytgeblust kan worden.

NEemd Vernis, 10 pondt, Solfer, 4 pondt, Olye van Terpentijn, 2 pondt, Salpeter, anderhaf pont, witte Wierook, een pond, Camphora, 6 oncen, goede Brandewijn, 14 oncen, menget al t'samen op heete kolen: Hier in sult ghy wel steecken, ende kan niet uytgeblust worden, waer men die heenen smijt.

Of

Neemdt Vernis, 12 pond, olye van Spiegelhaft, olie van Was, van elcks een pont, olie van Terpentijn, drie oncen, Solfer, twee pont, Salpeter, vier pondt, Camfer, een pond, Brandewijn, twee pont, Aspalte gepoedert, drie pond, menget al te samen op hete kolen.

XXXVI.

Vyer dat onder 't water brand.

NEemd levende kalck en solpher, van elks even veel, Petrolie, Was, elcks een weynigh, menget te samen, en werpt in 't water.

XXXVII.

Om Faſeyen te maken.

NEemd goed Buſpoeder, maek dat nat, end volt hier mede een papieren pijpe, de lengt van een half vier-en-deel, bindtſe op een roeyke

XXXVIII.

Om te maecken een koperen appel die windt van he geeft.

LAet maken eenen ronden koperen appel, ſo groot als een hooft, van binnen hol, daer i maekt een kleyn gaetien, volt hem met water, hou hem dicht by den vyere, ſo ſal daer uyt vliegen ee nen vochtigen windt.

XXXIX.

Om Ys te doen branden.

MAeckt een keerſſe van Solfer en van geſtote kolen, bekleedſe met papier, en hanght onder de druypen als 't hart vrieſt, ſoo ſal ſy t'een mael met Ys bewaſſen, ende ſteeckt deſe Keerſ aen, en ſy ſal branden tot een verwonderinghe va alle die 't ſien.

He

Het natuurlijck TOVER-BOECK, Of SPEEL-TONEEL Der KONSTEN.

ACHSTE DEEL

Behelsende verscheyden aardigheden, die door middel van Spiegels, Glasen, Brillen &c. uytgewerckt werden.

I.

Om ymand sijn aensight verkeert te doen sien sonder Spiegel.

IS aerdigh aen een Tafel, dat men ymand sijn tronie verkeerd doet sien. Dit geschied wanneer daer schoon-geschuerde silvere of tinne lepels op de Tafel komen; siet dan in 't hol van de lepels,

ſoo ſult ghy bevinden dat uw tronie verkeert is.

I I.

Om dry of meer Manen te vertoonen.

WAnneer des Avonds de Maen helder ſchijnt, ſo neemt een klare ſpiegel, laat de Mae daer in ſchijnen, ſoo ſult ghy verſcheyden manen ſien.

I I I.

Om de hoogte van een Tooren of yets anders door een ſpiegel te vinden.

LEght uw Spiegel eenighe voeten wijd van de Tooren, plat op d'aerde neer, en gaet ſoo verre daer af, tot dat ghy in het ſelve ſult konnen ſien het bovenſte ſpitſe van de Tooren, ſoo komt de Spiegel in het midden tuſſchen uw en de Tooren: daer na meet de wijtte tuſſchen u voeten en de Spiegel, en ſulcke proportie als'er is tuſſchen de hoogte van u lichaem, tegens de wijtte van u voeten tot de Spiegel, ſulcke proportie is'er ook tuſſchen de wijtte van de Spiegel tot onder aen den Tooren tegens de hoogte des ſelven.

By exempel.

LAet u Spiegel 240 voeten wijt van 't onderſte des Toorens leggen, en om in het ſelfde te vernemen

-men het bovenste spitse van den Tooren, soo -eem ick of ghy noch 5 drie vyfde voeten van de -piegel te rugge most gaen, al eer ghy sulcks meugt -oen; ick neem mede of de hoogte van uw lichaem -aer 7 voeten, met dese drie getallen werckt dan -lijck volght:

gront	hooghte	gront
5	———————	240
28		4(60
7) ———		
4		5

-omt 300 voet voor de hoogte van de toren, aldus -oet met anderen.

I V.

Om een glas stucken te roepen.

OM dit te doen, soo heeft men eenighe pints-roemers, laet d'omstanders daer een na haer -el-gevallen uyt kiesen, op dat een yder magh sien -at het alles sonder bedrogh of gauwigheyd toe gaet. -mand van d'omstanders houde hem dan vast, het -eluyd des Roemers eerst beproevende, dan soo -oeghd men de mond ontrent het midden van het -las; geeft dan met uw stem een geluyd die een -ctaef of achteling hooger is als de Roemer, dan sal -et glas terstond mede klincken, bykans tot kryse-ns toe, soo dat de vasthouder des Roemers, een -linge en bevinge in sijn hand gevoeld, welke stem -net een langhen adem, sonder ophouden aenhout,

breeckt het glas in ſtucken, ſodanigh dat de breuck rond en dwers door de buyck van de Roemer, en ſelfs door de knoopen van de voet henen gaet, van dat deel af dat tegens de mond is.

Ymand die ſulcks begeerd in 't werck te ſtellen, die moet een heldere en door-dringende ſtemme hebben, want de doffe en heeſe ſtemmen deugen daer niet toe.

V.

Manier om vergroot-glaſen te maecken.

HIer toe zijn verſcheyde manieren van ſlijpen, maer die alle konnen niet volkomelijck rondt zijn, noch kleyn genoegh.

Om dit dan in 't werck te ſtellen, neemt men klaer doorſchijnend Spiegel-glas, 't welck light ſmelt. Breeckt hier van kleyne ſtuckjes en maeckt die met wat ſpeeckſel aen een naeld of priemtjen vaſt klevend, houd dat dan in de lamp of kaers ſoo werd daer een rond glaſen koegeltjen uyt. Deſe kunt ghy maken van verſcheyde groote. Hoe kleynder, hoe meer ſy vergroten, de kleynſte zijn als een moſtert zaed: welcke kan in ronde kasjes geſet werden, en konnen een ſaeck meer als duyſendtmael grooter vertoonen.

V I.

Een Spiegel in welcke men ſijn aenſigt ſoo groot als een Reuſen aenſight ſiet.

MEn maeckt dan een ronde ſpiegel van dick glas, dit laet men hol uyt ſlijpen en van achteren

rren met foelje gelijck andere Spiegels belegghen, so sult gy in de Spiegel siende, een aensigt hebben s een Reus, vervaerlijck om aen te sien.

V I I.

Een Cylinder Spiegel te maken, om verscheyde dingen mismaeckt te sien.

NEemd een lang Cylinder bier-glas dat schoon en helder is, laet dat een weynig minder dan e helft van onder tot boven toe met folie beleggen. Dit behoorlijk gedaen zijnde. legd men daer eenige geschilderde Figuuren voor, welcke in dese Cylinder spiegel van een vreemde gedaente sullen verschijnen. Dese mismaeckte gedaenten kan men afschetsen met haer kouleuren, op welcke afschetsingen de Spiegel geset zijnde, alles weder behoorlijk n de Spiegel sal vertoond werden.

V I I I.

Om een schrift te maecken, dat men door middel van een Spiegel aen de wand kan lesen.

MEn maeckt eenige Romeynsche letteren die men in de bort-papier uytsnijd, niet gelijck men die gemeenlijk schrijft, maer verkeerd en averegts om, hier door laet men het Sonne-ligt in een Spiegel schijnen, 't welck ghy wederom tegens een wandt die beschaduwt is kunt reflecteren. Dese konst en is van geen groot belangh, ten zy ghy het light heymelijck in een Kamer kunt doen komen,

daer eenighe luyden vergaderd zijn, waer van verscheydene sullen schricken als sy dat sien, niet wetende waer het van daen komt. Men kan het oock by avond genoeghsaem doen door middel van een kaers.

I X.

Om door een vlacke Spiegel boskruyd aen brand te steken.

OM dit in 't werck te stellen, soo leghd men op seeckere plaets het Buskruyd, neemd dan vyf of ses vlacke Spiegels (na dat de Son swack of sterck schijnd,) steld dan die soodanigh, dat de Son uyt yder Spiegel als in een punt van het kruyd komt te vallen, so sal al het bos-poeder in de brand vliegen, dit is bequaem om eenige kruydhuysen van den vyand in de brand te steecken en te doen opspringen.

X.

Om de vyand te verspieden door middel van een Spiegel, als hy een half of heel uur van u is.

NEemd maer een goede vlacke Spiegel, hoe grooter dat hy is, hoe beter. Laet dan boven, onder en aen de rechte sijde een lijst maken anderhalf duym hoogh, maer niet aen de lincker zijde, welk open moet blijven, houd dan de Spiegel tegen die streek daer de vyand legd, so kunt gy hem mackelijck sien marcheren, schansen maken, &c.

XI.

…en glas, door welcke een Soldaet gesien zijnde, een gantsche Compagnie schijnd uyt te maken.

MEn maeckt glaesjes, van ontrent een ducaton groot of wat grooter, dese werden met ver…neyde vlackten geslepen, die rond of kantig zijn, …s men hier door een man siet, suld ghy daer door …veel mannen schijnen te sien als 'er vlackten zijn, … dat indien 'er veel vlakten zijn, oock veel persoo…en gesien werden.

…Indien men ook een Spiegel maekt van sestien of …eer vierkante of ronde stucken aen een gemaeckt, …ld ghy daer in siende, uw selven soo dickwils sien …s 't stucken zijn.

XII.

…en vierkant kasjen te maken van Spiegels, dat soo grooten glans van sigh geeft, dat een Arend daar niet op sal kunnen sien.

…Aet een vierkant kasjen maken omtrent twee …spannen langh en een breed min of meer, laet …et inwendigh soo onder als boven met vlacke Ve…eetse Spiegels bekleeden. Dit kasjen kan men nu …oorts opproncken met beeldjes, gesteenten, gout …n silver. Set dit kasjen dan in een kamer, rond…m met Tapyten behanghen, op dat men maer een …ierkant gat sie, set dan in het kasjen een was…gjen te branden. Soo sal het den onkundigen …en groot wonder schijnen om de menigvuldige reflexien,

flexien, daer een Arent niet op sal kunnen steroogen.

XIII.

Door een glas met water en een light een geschrift van verre te lesen.

NEemt een klaer Cristalijn glas, in forme van een bal, vuld dat met suyver klaer water, en hangt het voor een brandend ligt, soo werd niet alleen de kamer daer door verligt, maer het ligt schijnt oock seer sterck aen de wand die daer tegen over is, sodanigh, dat men daer seer kleyn geschrift by kan sien te lesen. Dit groote ligt weten de graveerders, Goudt en Silver-smits., &c. sig wel te nutte te maken, om daer by te sien.

XIV.

De eygenschappen van een goede Spiegel.

DAer zijn al verscheyde bequaemheden noodigh om een goede Spiegel te hebben. Voor eerst moet het glas dick zijn, helder en reyn, niet sandigh of vol blaesjes. Ten tweeden moet het glas gelijck, glad en effen wesen. Ten derden dient het doorluchtig te wesen. Ten vierden dat de stralen daer recht op vallen. Ten vijfden, dat het sonder eenige verwe zy, anders soude uw aengesight d'eygenste verwe schijnen te hebben. Ten sesden, daer moeten in de Spiegel geen vlecken zijn, want als ymand alfo in de Spiegel schijnd, even als hy selver is, sal de spiegel van goede deugden zijn. Ten seven-

de, ſoo ſteeck een ſpelle of naeld, door uw hoed voor over de neus, en ſiet of hy in de Spiegel dubbel geſien werd is 't dat hy niet, dubbeld geſien werd, is hy goed.

X V.

Om een glas aardig van een te ſcheyden.

DIt kan men doen met een draad die nat gemaekt is van Terpentijn Olie, welke om het glas gewonden zijnde en ontſtoken, en na het branden met eenige droppelen koud water, daer op gesprenget, ſal terſtond van een ſcheyden, 't welk de Chimiſten wel weten, om hare glaſen te ſcheyden. Maer ik heb nog een andere manier uyt gevonden, namentlijk als ik een glas met Brandewijn heb, ontſteek ik dat, en de vlam uytgegaen ſijnde, ſal het glas rontom afſcheuren, 't welck men moet doen aan ſulcke glaſen welke boven een ſtukjen uyt hebben, ſoo werden ſy weder bequaem om te gebruyken.

X V I.

Kraack-glaasjes waar op men ſlaan kan ſonder te breken.

DAar ſijn eenige glaasjes lankworpigh en peerlwijs omgeboogen, loopende heel dun aan het eynd, als men op het dikſte van dit glas ſlaat met eenig houd ſoo ſullen ſy niet breken, maar niet alleen op des ſelfs buyk geſlagen werden is nu dat het dunſte

dunſte eynd daer van gebroken is ſullen ſy dadelijk in hondert duyſend ſtukken ſpringen, niet wetende waer de ſtukken gebleven ſijn.

Wanneer men deſe glaesjes in het Inſtrument van den Heer *Robbert Boyle* doet, en de lugt uythaald, ſpringen ſy mede in ſtukken.

Sommige ſpringen in ſtukken ſo men ſe maar een weynigh vrijft.

X V I I.

Om pluymen van glas te maken.

PLuymen van glas te maken is een aerdige konſt, bequaem om ſig in de ſomer mede te wayen, en de heete ſonne van het aenſigt of te weren. Sijn ook ſeer fray om boven op de knodſen en pilaren van de Ledikanten te plaatſen. De wijſe van maken is aldus: men neemt een wiel, of rad, daer men wolle of yts diergelijks op ſpint, 't welck men by de

hand

rad ſet. Dan neemt men glaſe pijpen, van wat koleur als ghy begeert, welcke aen de lamp konnen ſmelten, hier van maken ſy aen de vlam van de lamp eerſt een fijne draad, die ſe aen het rad of wiel vaſt hechten; het wiel dan ommedrayende, ſult gy een lange dunne draad krygen, die gy ſoo lang kont maken als gy begeert.

Als gy nu draden genoeg hebt, ſo breekt die in ſo lange ſtukjes als gy begeert, tot dat gy een hand vol hebt, laatſe van onderen alle in een ſmelten, of maekt 'er een handvat aẽ van glas, ſo ſult gy een pluim hebben ſeer ſchoon om ſien, voornamelijk wanneer ſe van allerley koleuren gemaakt is. So men deſe glaſe draatjes in een ſchaft van een Pen weet vaſt te maken, ſal de ſelve van ſommige, die het kunsjen niet

en weten, voor, ik weet niet wat voor een vreem de vogel aengesien werden.

XVIII.

Van de Brillen.

WAt Brillen belieft u, begeert gy slegte Brillen ofte gekoleurt met blauw, geel, met root ofte met Groen, dese zijn seer bequaam om het gesicht te vermaken, en door een behaagelijke bedriegery vertonense de opregte objecten, geverft met de selve koleuren, die groene Brillen alleen schynen te degenereren in de materie der Coleuren, in plaatse van de oprechte Groen te vertoonen, gevense de selve een bleecke doode coleur, is het niet daarom datse niet zijn genoegsaem geverft, met Groene, of is om datse niet lichts genoeg ontfangen om de beeltenisse die door haer passeeren, tot de grondt des oogh Groen te maaken, soo dat de reden niet en zy is de selve moeyelijk te bedenke.

Wilt ghy Brillen gemaackt van Kristalijn en gesneden, op de wijse als een Diamant met verscheyde hoeken, dit is om een mirakeleuse menigvuldiging te vertoone, want siende door de selve heene een Huys gelijk een groote Stat, een Stat, een heele Provintie, een gewaapent Soldaat lykt een gehele Compagnie

Ten korste door verscheydenheyt der refractien soo veel vlacke als der sijn op de rugge der Brillen soo veel maale vermeedert haar in aparentie, de objectie die men seyt om dat sig verscheyde beeltenisse in her ooge vertoonen, zijn dit geen exselente Brille voor de gieregaerts, die niet en beminnen

dan

de Silver en Gout, want een eenig Pistool sal haar een heele schat schynen, maar het quaetste is wanneer sy die meenen te versaamelen isser niemand t' huys, en wlllende met de vinger tasten op de waare Pistoletten, en vinden sy niet dan een ydele schaduwe. Belieft u Brille van een kort gesigt, dat is sulke die de objecte verkleynen, en met een schoon perspectief verminderen, specialijk wanneer men siet eenige Landschappen, eenige Galderyen, eenig kostelik Gebouw of eenig groot Paleys, het vernuft der Schilders, soo wel als dit mijn verhaal is te kleyn om te vertoonen, de waardigheyd van dit verkorten, het sal u aengenaem sijn sulcks te considereren door experientie, weet allenig dat sulks arriveert om dat de Glaesen van dese Brillen hol zijn, en spitser na de midde toe als aen de kant, waar van dan komt datse *angilius visualus* den sigbaren hoeck, en weet ook boven dit alles een schone geheymenis, dat men door middel vau dese Brillen, die stellende op eenigh venster, sien kan den gene die op de Straat passeeren sonder gesien te sijn, om datse de objecten die men siet, doet verhoogen, ten sal niet ongerymt schynen alhier eenighsins te handelen van andere soorten van Brillen, die men in Hollandt en op andere plaetse Verkykers noemd, de voorige slechte Brillen geven aen de oude Oogen een gesichte van jonge Lieden, maar dese geven aen een yder de Oogen van eenen *Lynceus*, om den Hemel selfte door snuffelen en te ontdecken, 1 de sombere duystere Lichamen die sig vinden omtrent de Sonne, en eenighsins in aparentie dese schoone Sterren, verduysteren, 2 de nieuwe Planeeten, die *Jupiter* en *Saturnus* accompagneeren, 3 het wassen en afgaen der quartieren van *Venus*, gelijk geschiet

aen de Maane, en dat sy verre ofte na by de Sonn is.

Een ontallijke menigte van Sterren, die voor d natuerlijke swackheden onses gesichts andersins ve borgen sijn, en door dit instrument ondekt werden soo in die witte streek des Hemels, *die men noemt Melck weghen van sulks Sterren vol is*, als in de ander constellatie des Firmaments, in somme de toebe reydingh van dit instrument is gans slecht, een ron bultachtigh Glas, en dicker in het midden om strålen, die te beter te versamelen, en de objecte te vergroten, vergrootende den sigbaaren hoeck een pijp om te beeter de spesie te vergaderen, en beletten het geflicker van het al te groote licht daa om heene, (*want om recht en wel te sien moet het obje seer klaar zijn, en het ooge in't duyster*) eyndelijck ee Glas van gemene Brille om de strale te onderschey den, dat het anderen Glas anders confuselijck soud vertoonen alleene zijnde, wat aangaat de propor sie van dese Glasen en de Pijpen, hoewel daar va seecker regel zijn.

Nochtans is het dickwils eerder by geval, dat men een goede treft, men moest verscheyde Glase hebben, en die in de experentie teffens bereyden aengesien alle proporsie van aller gesichte niet eve aleens zijn.

Vervolgh.

WAt aengaet dit verhooge, of dese refratsi der Sterren, als oock van Sonne en Maan welkers natuure noch by de oude noch byde niew Philosophen en is bekent geweest, heeft eerst in onse tijt aen geweesen, den wel Edele en konstrijke

Ti

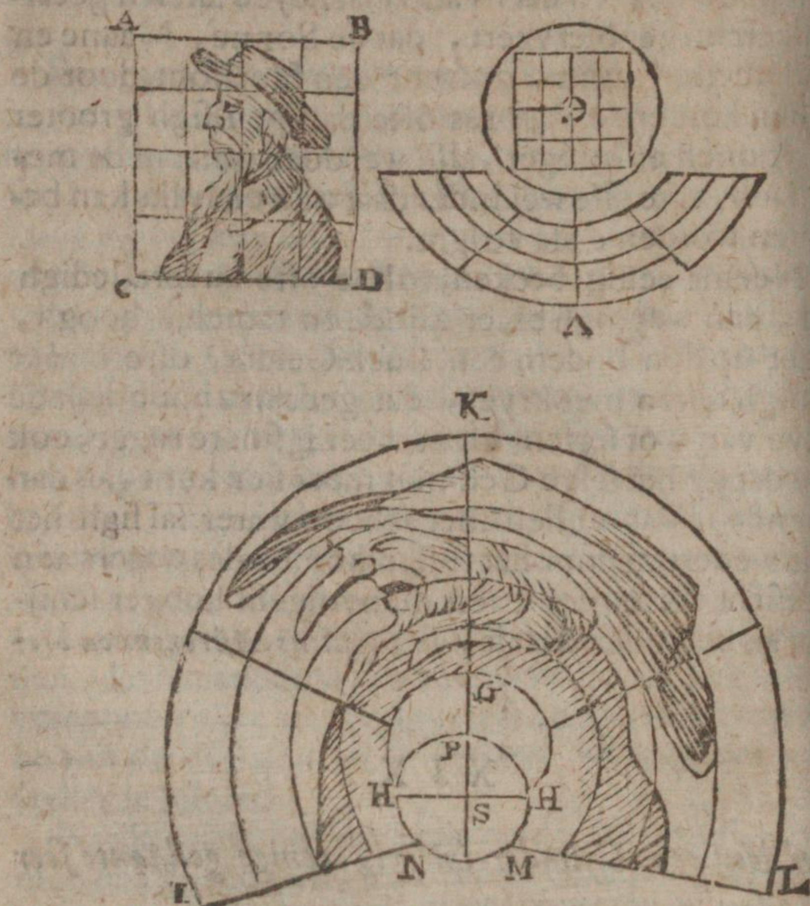
chobrahe, en daer van verscheyde tafelen gecal-eert en geobserveert, dat de Sonne, Maane en dere sterre zijn, ontrent den Horisont door de ssen komende vapores ofte dampen sigh grooter toonen en hooger, alse wel doen ontrent de me-iaen, ofte alse wel inder daat zijn en sulks kan be-sen worden, als volght.

Neemt eenig becken, tobbe ofte andere ledigh :, een weynigh breet zijnde en tamelijk hoogh, ht op den bodem een stuck Geldts, ofte maakt nigh teken met krydt, dat gedaan zijnde doet de ve van u of setten, oft gaat eenigsins te rugge, ook o dat gy het selve Gelt niet meer sien kunt, als dan ende u Vat vullen met schoon water sal sigh het lt wederom door het tussen komen des waters aen esicht vertoonen, en dienvolgens hooger schij-n als het inder daat is, siet *Instius Astronomica Me-*

XIX

n door een Cylinder-spiegel, eenige gedaante seer Monstreus te vertoonen.

MAakt een verbeelding van een hooft of yets diergelijks, dat in een vierkant kan staen als s A B C D, deilt dat met dwerse en perpen-culare linien, soodanig dat alle vierkanten ven eens sijn. Maakt dan een cirkel uyt het midden unt S, sijnde M O N, welkers middellijn soo root is als de middellijn van de voet des cijlinder-piegels. Deilt dan den halven Diamenter S O in ter gelijke deelen. Set dan de voet van uw passer in e punt P, en maakt soo veel cirkels als het vierkant

ABCD dwerselinie heeft, namelijk vijf. d' Eerste cirkel FGH laet die soo verre van het centrum sijn als een genoegsame reflexie in de spiegel vereyst; welke na de voet des spiegels verscheyden is: laten nu d' andere cirkels so veel groeyen als de proportie is tusschen 20 en 21, evenwel kan men de cirkels maken datse even wijd van elkanderen staen. Laet dan de eerste omtrek FGH in soo veel deelen gedeelt werden als de basis of voet CD van het vierkant ABCD, te weten in vier deelen, latende evenwel een boog van F door MEin H, gelijk als overvloe-

g sijnde, wiens groote het gebruyk en d' ervaring bepalen. Soo men dan uyt het punt S, door de nten der verdeilinge regte linien tot d' uyterste ntreck I K L haalt, soo hebt gy een Figuur die geoportioneert is met de figuur A B C D na de get-kunde, hebbende so veel vierkante ruymten als B C D, dit gedaen sijnde, kan men na proportie figuur in A B C D daer in verbeelden, soo hebt een wanschapen figuur. Maar soo gy uw cijlinder egel op de cirkel M O N set, soo sal sig alles in spiegel vertoonen als de figuur A B C D aenwijst. aer ist dat ghy de cijlinder set voor de figuur A B D, sal sig alles verspreyd vertoonen als gesegt is.

X X.

m eenige beelden schielijk te vertoonen, en schielijk te doen verdwynen.

NEemt een middelmatige pot hebbende een glase bodem, die daer met kalk of hars aen ast gemaakt is: vult die met water en laat dan een oute rat maken, die in sijn omgang verscheyde guuren heeft; dit rad omgedrait sijnde sal eenige iguren verschuyven, en andere doen blijken, voornamelijk soo in het deksel van de pot een gat is, dat oo groot is, om bequamelijk de figuuren daer door e sien. Het beeld nu dat onder de bodem is, dat op e openingh past, sal soo verhoogt werden, dat nen het boven op het oppervlack van het water sal ien: 't welck voor de sienders wonderlijk is, wijlse niet en konnen bevatten hoe de beelden boven op het water komen, die nog in nog onder het water ijn: Dit experiment is ligt om doen, als men maer de glase bodem wel kan maken.

Om

XXI.

Om een Roemer ſoodanigh te ſnijden, dat hy uyt malkander hanght, en echter om uyt te drincken bequaem is.

DEſe Roemer ſiet men dickwils tot Amſterdam te koop, en ſchijnt yets raers te willen zijn. 't Zijn Veneetſe Kriſtalijne glaſen met hooge voeten. Maeckt eerſt dat'er boven aen een kleyn ſcheurtjen is, dan kan men van dat ſcheurtjen af eenige kringen maecken, die ſlanghwijs rondom de Roemer van boven tot beneden loopen, 't welck gevoegelickſt door een Diamand geſchied. Dan ſo neemt men een lont die blaeſt men boven aen het ſcheurtjen, ſoo ſal het ſcheuren in die gemaeckte kringen: als men dan al verder en verder de lonte brengt, ſal het tot onder toe ſcheuren. Dan ſoo kan men de Roemer als een limoen-ſchil uyt malkander doen hangen, en weder in malkander ſetten, dat met een behendige beweginge geſchied.

Als men nu hier Wijn in giet, ſal den drincker ſigh beſtorten, alhoewel het glas reght ghehouden werdende, de Wijn daer in blijft. Dit komt hier van daen, dat als het glas recht gehouden werd, de ribbetjes of ſplijtingen des glas op elkander digt ſluyten: maer als men die aen de mond ſet, buygt het glas en de Wijn ſtort'er uyt, daerom moet den drinker weten dat hy de Roemer met ſijn neus en lippen moet aenraecken, indien hy ſonder ſtorten begeerd te drincken, op dat het glas niet van elkander wijcke.

De *Herbergier in den Helm tot Emden* wiſt met ſulcke Roemer louter ſijn Wijn te conſumeren, want de

vreem-

reemdelingen waren nieuwsgierigh, om uyt dese roemers te drincken, ondertusschen als'er een brack, most den breecker daer een ducaton voor betalen.

XXII.

Om glas te maken.

NEemt een heldere key uyt de Straet, kalcineert die, blust hem uyt, doet dit verscheyde reyen, tot sy tusschen de vingers friabel is, stamt hem dan heel fijn, en doet by een once een dragme *Sal tartari*, dit gedaen sijnde, set het een uur of twee in 't vuur, soo sult ghy Crijstal hebben, wilt ghy nu een robijne coleur hebben, soo neemt een aesjen Gout, legt dat in Konings-water soo sal het smelten, en root bijten. Doet dan dit aesjen by uw *Sal tartari*, en set het te gelijk op het vuur. Alsoo wert uyt silver blauw, uyt Koper groen, &c. alsoo geeft elk metael een besondere koleur.

XXIII.

Om witte barn-steen te maken, schoonder als de opregte.

NEemt wel gesuyvert wit van 't Ey, een goede quantiteyt, laet die in de sonne tot een Massa verstijven, als de selve nu hart genoegh is, kont gy daer uyt laten maken wat gy begeert, en sal de opreghte in klarigheyd overtreffen: hier

by

by doen sommige een weynig van de suyverste tra
gacant.

Andere nemen poeder van krystal fijn gevrever
met wit een Ey van wat water en Saffraan, 't welk s
in een glas doen, en in 't heete water setten, to
het hard geworden is.

Het natuurlijck TOVER-BOECK, Of SPEEL-TONEEL Der KONSTEN.

NEGENDE DEEL.

Behelsende verscheyde aardigheden, die de klanken het geluyd betreffen.

I.

Om een spreeck-trompet te maken.

DE spreek-trompetten sijn op de Schepen als anders om van verre tot malkanderen te spreken seer dienstig, d' Engelsen sijn daer de eerste vinders van, men kan se maken van blik of koper. Sy hebben een figuur als een gemeene trompet, dat is van een enge pijp sig allenskens verwijderende, tot

tot de wijte van meer dan een half elle ruym diameters, maer de enge pijp moet ſoo nauw ſijn, dat'er de mond effen op ſluyte. Des ſelfs langte is ontrent twee ellen: hier mede kan men een half uur verre roepen.

I I.

Om te doen ſchynen dat een geſchilderde Kik-vorſch aen't quaken raakt.

MAakt een gat in een muer, ſet daer een levende Kik-vorſch in, maakt dat behendig toe met een ſchilderytje daer een kikvorſch in geſchildert is, egter ſodanig, dat een weynig van het gat daar de kikvorſch in is, open blijve, als men dan met een kaars daar voor komt, ſal de kickvorſch door't ligt beginnen te quaken, die nu ſulks niet en weet, ſal meynen dat het de geſchilderde Kikvorſch doet.

I I I.

Om een ſnaer op een Viool ſonder aenroeren te bewegen.

NEemt twee Violen, ſteld de ſnaren beyde op eene toon, legtſe beide op eene tafel die uyt eene plank gemaakt is, en ſtrijkt wat hard over de eene: ſo ſal de ſnaer van die ſtille leght ſig bewegen: 't welk men noch beter kan ſien, wanneer men daer een ſtrootjen op leght, ſoo ſal dat door de ſnaer bewogen werden, merkt datſe op eene blank beyde moeten leggen, of het ſal niet aengaan.

I V.

..e men met een stemme of Musicael instrument ..twee of drie stemmen met een Musicael accoort ..kan maecken.

DE Musicant moet sigh dan op een plaets bege-ven daer een Echo of meer stemmen is. Indien ..n een Echo treft, die alleen eenmael antwoord, soo ..n hy een stuk met twee stemmen singen. Maer by ..lien den Echo tweemael antwoord kan hy een ..*um*, vier mael een *quatuor*, &c. Doch dit stuck ..oet sonderlingh van een Musicant daer toe ge-..aeckt zijn.

By voorbeeld, als ymand singt *ut*, soo antwoort ..: Echo *ut*, ondertusschen singht hy *Sol*, soo dat ..en op eene tijd twee onderscheydelijcke stemmen ..n hooren, als *ut*, *sol*, zijnde een lieffelijke conso-..antie. Als dan den Echo voortvaert de *sol* te singen, .. souw hy een anderen *sol* hoog of laeg konnen in-..neren, en een *octaef* maken die soo volkomen ..als eenige consonantie in de Musijck.

V.

..m yemand door de klanck van Roemers, Klocken, Schellen of andere Instrumenten sijn meenigh te doen verstaen.

OM dit in 't werk te stellen moet men voor yder letter soo veel slaghen op de Roemer, Klock, ..chel, &c. geven, als hier onder Cyferletters on-..der getekent staen,

1. 2. 3.

1,	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
a.	e.	i.	o.	u.	b.	c.	d.
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
g.	h.	k.	l.	m.	n.	r.	s.

Voor elcke letter dan segh ick doet men so veel slagen als'er cyfers boven op staen; als men dan een letter heeft uytgeslagen, houd men een weynig stil, op dat de andere die hier na luysteren weten, dat de letter uyt is.

Maer dewijl het seer verdrietelijck soude zijn, voor een letter 13.14.15. of 16 reysen te slaen, kan men kortheyds halven volgende tafel gebruyken.

	1	2	3	4	
I.	a	b	c	d	*Swelgen.*
	1	2	3	4	
II.	e	n	g	h	*Hoesten.*
	1	2	3	4	
III.	i	k	l	m	*Slaen.*
	1	2	3	4	
IV.	o	n	r	s	*Snacken.*

Wanneer hy dan om kortheyds halven een letter wil te kennen geven, by voorbeeld, C moet hy driemael slaen en eens swelgen. Soo hy K wil seggen, slaet hy tweemael en eens met de hand, die daer dan by staet en onwetende van is, meent dat het quinckslagen zijn.

Indien men nu begeerd dat het noch rasser voor gaet, gebruyckt men de volgende wijse, maer daert diend veel attentie toe.

I. a b *Swelgen.* (1 2)

II. c d *Hoesten.* (1 2)

III. e f *Slaen.* (1 2)

IV. g h *Klappen op den duym.* (1 2)

V. i k *In de hand slaen.* (1 2)

VI. l m *Fluyten.* (1 2)

VII. o p *Smeecken,* (1 2)

[V]III. q r *Snuyven.* (1 2)

IX. s t *Roepen.* (1 2)

X. v w *Bremmen.* (1 2)

XI. x y *Stenen.* (1 2)

XII. z *Singen.* (1)

VI.

[O]m van verre een te hooren spreecken die men van [n]a by niet kan hooren.

DE kinderen die weten als'er elders een balk is, aen het eene eynd van de balck te spreken, la[t]e de een aen het andere eynd luysteren, soo sal [h]i die daer na luysterd het klaerder hooren als die [n]a by is. Alſo plegen wy mede aen de bruggen t doe

doen met houte leuninghen, wanneer men aen het een eynd van de leuning sagjes sprak, kan men sulks aen het andere eynd genoegsaem hooren, als men sijn oor aen de selve leuningh hield. Dit kan oock ontrent Muuren geschieden, wanneer daer soo een lange balck is ingemetseld, dat juyst van het gemeene volck niet gesien werd, dan soo gelijckt het wel een mirakel gelijk elders in Engeland aen een Kerk is gemaeckt.

VII.

Om ymand het geluyd van een Klock te doen hooren door middel van een schaer.

NEemt een draed vier of vijf ellen langh, bind in't midden van dese draet een beugel-schaer, wind dan beyde eynden van dese draed om beyde middelste vingers van u hant, dat is om elke vinger een eynd, gaet dan op een hooge banck, en steekt de middelste vinghers in beyde ooren, laet dan de schaer op de steene vloer hangen, en slingerd hem heen en weder, soo sult ghy een geluyd hooren als van een klock. Sulcks kan men mede doen met de tangh.

VIII.

Om een geluyd te doen hooren door middel van Roemers even of de Klocken speelden.

NEemt eenighe Roemers in order alle van verscheyden klanck, als

A. B. C D. E. F.

Laet A een hooger toon hebben als B, en B hoger

a C, en C hoogher als D, &c. Slaet dan van A
t E, en wederom van F tot A, ſo hebd gy een aer-
d e reſonantie; noch beter is 't als gy ſulke twe or-
d s hebt, en dat twee ſlaen ſoodanigh, dat als ghy
o A ſlaet een ander op E ſla, &c. ſoo hebt ghy een
Muſicael conſert, dat ſeer lieflijck klinckt.

I X.

n te maecken dat ymand door het geluyd van eenige Mey-torren niet ſlapen kan.

WAnneer men ymand heeft die men begeerd dat niet ſlapen ſal, ſoo legd men onder ſijn hofd-peuluw een Mey-torre, welcke dan ſal gon- , ſo dat hy hier door niet ſal kunnen ſlapen, niet weetende waer het hem van daen komt, ten zy het d weder vermaeckt en de torre wegh gedaen werd.

X.

m een glas met Water, daer een penningh in leght, geluyd te doen geven, den penningh te doen bewegen, en het water te doen zieden.

DOet dan in een Veneets glas water, doch niet heel vol, ſmijt daer een penningh in, maekt dan uw middel-vinger in het water nat, ſtrijckt dan met de natte vingher over de rand van de Roemer, voet met d'ander hant op een tafel vaſt houden- , ſo ſal dat glas een wonder geluyd geven, de pen- ng ſal ſigh beweghen, en het water ſal ſchijnen te kocken.

XI.

Een aerdige Echo.

ALs men een aerdige Echo wil hooren, die vyf malen wederom galmt, met onderscheydelijke verstaenbare woorden, moet men aen soo een plaetse gaen, daer een Echo veelvuldigh wederom galmt: roept dan de naervolghende woorden luydkeels uyt soo hebt ghy vijfderley wederom galmen.

Clamore		*Constabis*
amore		*stabis*
more	en	*abis*
ore		*bis*
re		*is*

Onvermeert
vermeert
meert
eert

XII.

Om in het Lant een stem te doen hooren, even of die uyt den Hemel quam.

MEn laet een spreeck-trompet maecken, even als elders gesproocken is, hier gaet men mede op een Toorn, hier roept men door met een lamentabele stemme tegens ymand in 't Land, dat hy sigh bekeere, &c. soo sal hy omsien, en niemand siende, meenen dat hy een stemme uyt den Hemel hoore, waer door een Boer in Holland zijnde van een quaed leven, bekeerd is.

Om

XIII.

[O]m bos-poeder te maken dat niet en slaet, seer aerdig [o]m Boere eynden &c. te schieten.

MEn neemt twee deelen gemeen bos-poeder, hier by menght men een deel Sout, dat ge-[kr]akt en sterck gedrooght is, wanneer ghy nu hier [m]ede schiet sal men het niet konnen hooren. Hier [m]ede kan men de boeren beloeren, en weten haer [H]enders en End-vogels, sonder dat sy het hooren, [d]ood te schieten.

XIV.

[O]m een half vel Papier te doen slaen als een Mosket.

NEemt dan een vel Papier vouwt dat in quarto en daer na in octavo, soo hebt ghy vier octa-[vo] bladen, neemd dan de twee binnenste met uw [v]ingerhand, en slaet dat boven de arm uyt, soo sal [he]t een slag geven als een Mosket.

XV.

[O]m te erwten of yets anders op een Klaver-Cimbel te doen dansen.

IS aerdigh om te sien hoe dat een Klaver-Cymbels snaar bewogen sijnde soo een groote bewe-[gi]nghe maeckt dat het geene daer ontrent is mede al [d]ansende bewogen werd, want legt onder de snaren [o]p de planck eenige erwten, Zout, Haver of yets [a]nders dat sigh ligt beweegt, soo sullen sy al dansen-[d]e bewogen werden, want de snaer bewogen sijnde

beweegt de logt, de logt wederom de planck van de clavercimbel, en die wederom de erwten of het gene daer op leyd.

X V I.

Y mant te hooren sagt spreken, waer van de sprekende aen d'eene sijde van de gragt staet en de hoorende aen d'andere sijde.

DIt is mede niet onaardigh, dat ymand aen de oversijde van een gragt, sagt in sijn selven sal preken, en dat een ander sulx aen d'andere sijde sal hooren.

Om dit in 't werck te stellen moet men gaan aen een brug met een houte leuning, die van vast hout gemaeckt is, en de stucken wel aen een gelast. Laet dan den spreecker aen d'eene sijne van de leuningh gaen, en met sijn mond daer tegen aen staen spreken soo sagt, dat die daar by staat het nauwlijcks horen kan. d' Andere nu die het hooren sal, moet aen d'andere sijde van de bregleuningh met sijn oor leggen om te hooren, so sal hy makkelijk gewaer werden wat 'er gesproken is.

Sulcx doen de Kinders ook aen een lange boom. Men maeckt ook muuren, daer men blikke pijpen in maeckt, door welcke men van het eene eynd tot het ander door spreken kan: 't welk oock geschied als men daer balken in metselt.

X V I I.

Om een doods-hooft te doen spreken.

ONder de natuurlijke gogeleryen is het mede niet onaardig een doodshooft te doen spreken: sul-

ſtende veele die het hooren verbaaſt maken, en andere die het weten doen laggen.

Om dit toverſtuk dan in 't werk te ſtellen, ſoo laet men een tafel maken met vier voeten, van welke een voet hol is en boven in de tafel ſijn openinge heeft. Dit ſoo gemaakt ſijnde, moet in de vloer een pijp gaen tot onder in een kelder, op welke pijp de holle voet van de tafel ſlaat. Over de Tafel nu leght men een tabijt, om het bedrog niet te merken, op de placts nu daer het gat is, ſet men het doods hooft op het kleed, en een ander heeft onder in de kelder ſijn ooraen de pijp om te hooren wat'er in de kamer, daer het doods hooft ſpreken ſal, geſegt werr. Als men nu het doodshooft yets vraegt, ſo ſpreeckt die geen, welke in de kelder is door de pijp, en het ſchijnt dat het doodshooft dan ſekerlijk ſpreekt.

XVIII.

Om te maken dat een Calfshooft dat gebraden is 10. *ofte* 12 *maels roepen ſal, of het levendigh ware.*

GHy ſult een doosken memen dat kleyn zy, 't ſelve vol gaatjens boorende, daer naer neemt eenen groenen Vorſch, en den ſelven ſuldy in dit doosken doen, dan ſult ghy eerſt ſien een groot bladt in 't doosken te doen, op dat den Vorſch het doosken niet en rake, ſoo oock boven op, daer naer als men het Calfshooft op tafel brenght, terwijl datter heet ſy, ſuldy 't voorſz. doosken daer den levendigen Vors in is in 't Kalfs mond ſteken, ſo dat den Vorſch ſulke hitte niet lijden kunnende, ſal beginnen te queken ende alſulcken ſtemme beſloten weſende, ſal een ſtemme maken, diergelijk als van een Calf, ende een ygelijck ſal meynen dat'et Calfs

hooft ſulcken geluyt make, ende ſullen ſeer verwonderen.

X I X.

Om ook heymelyck te doen beven de Snaar van een Viool, ofte iets dat daar op leydt, ſonder dat de ſelve van ymant aangeraakt wort.

DIt is een Mirakel in de Muſycke, en ſeer ligtelijck te onderſoecken, neemt een gemeene Viool ofte eenigh diergelijke Inſtrument, kieſt eenige twee diſtante ſnaaren, invoege dat daar een ander tuſſe beyde zy, accoort deſe twee uyterſte ſnaaren in gelijke toon ſonder te raken die in het midde leydt, ſtrijkt met de ſtrijkſtock een weynig hart op de grootſte van deſe twee, en u ſal wonder te vooren komen, want op de ſelve tijt dat de ſnaar geſtreken met de ſtrijk-ſtock ſal komen te beven, ſal ook de andere ſnaer die gelijke toon heeft, ogenſchynlijck beven ſonder datſe van ymandt wort aen gheroerd, ja ſelfs de ſnaar in het midden beweegt ſigh in geenderley maniere, en ſoo gy de eerſte ſnaar ſtelt op een andere toon, de ſleutel los drayende ofte de vinger op een van de toetſe houdende, en ſal de andere ſnaar ſigh niet bewegen, nu vrage ick waar dit beven der ſnaar van daan komt, is het door eenige verborge ſimpatije, of veel eer, dat de ſnaar geſtelt op gelijke toon, lichtelijk ontfanckt de inpreſſie des luchts, die bewogen wort door het bewegen van de eerſte, hoe komt het dat ſy beeft ſoo haaſt als de eerſte wort geſtreken met de ſtrijckſtock. By deſe aparentie ſal ik voegen hoe het voorgaande noch wonderlijker geſchieden kan, met twee Luyten, twee Harpen, twee Violen, twee Clavercymbaels, ofte

met twe andere Inſtrumenten; geſtelt in gelijcke
on, want het eene Inſtrument door eenige handt
aatigh aengeſtelt zijnde, ſal een bewegen geven
n de ſnaar van het andere, invoeghen dat ſoo de
aar van elck der voorſeyde inſtrumenten ſo geac-
rdeert ſijn, dat die ten vollen ſonder diviſe aenge-
ſt zijnde, eenige harmonie konnen exprimeren,
t welke lichtelijck met twee harpen ofte met twee
lavercymbaels kan geſchieden, een van beyde ge-
eckt zijnde ſal in het andere diergelijke harmonye
erwecken, mits dat de diſtantie tuſſen twe aen hae-
poſitie recht worde gekooſen, het welcke byſon-
er dan verſtandelijker, en ogenſchijnlijker geſchie-
en ſal, wanneer de ſnaaren in uniſem geſtelt zijn,
n prinſepalijk ſoo dick en even lanck zijnde, daer
yt dan openbaer is, dat op een ſelve Inſtrument,
en ſnaare gemaekt ſijnde die meerder ſal bewegen,
elk van een toon is als die gene die daar mede ſtaan
de octavo, en meerder de octavo als die met haer
taan in eenige andere Conſonantie tuſſen ſpeſie, an-
ers ſoo men dit beweghen der twee ghelijke ſnaren
og klaarder ſien wil, legt op de eene ſnaar een dun
paentje ofte een kleyn papiertje, ſoo ſal men terwijl
e andere wordt aengeraakt, dit papiertje perfecte-
ijk ſien bewegen.

X X.

Om een Doove een Viool of een Lier te doen hooren ſpelen.

SPeelt op een Viool, Lier oft eenigh ander dier-gelijk Inſtrument, laat den Dooven in 't hooft oft hals van de Viool of Lier byten, ſoo ſal hy een lieflijke dreun van het ſpelen in ſijn herſenen gewaar

werden, dit schynt een wonder te sijn, maar even wel gebeurlijk.

XXI.

Een Instrument te maken dat van verre doet hooren gelijck de Verkijkende Brillen van verre doen sien.

EN meent niet dat de Mathematische Konst, die met sulcke schone behulpselen het ghesichte te baete komt, het gehoor iets soude doen ontbreken, men weet dat men somtijts door *Sarbatanen*, dat is, door eenige lange Pypen, malkanderen van verre wel perfect kan verstaen; de ervarentheydt leert ons ook, dat in sulke plaatsen, daar de lange galderyen met verwulffels zijn uytgehaalt, sal 't gebeuren, dat een mensche sachjens aen den eene hoeck spreekende, van andere menschen aen de andere hoeck perfect kan verstaan worden, hoewel dat andere Persoonen tusschen beyde zijnde, niemendalle en hooren, 't is een generael presipium dat dat overal gelt, dat de holle pypen grootelijks dienen om de activiteyten der natuurlijke oorsaecken te versterken, wy sullen sien, dat het vuer gedwongen in sulke pypen sal branden tot drie ofte vier voeten hoog, het welke in een vrye lucht qualijck sal kunnen geschieden, het springhen der Fonteynen leert ons, hoe dat het water met groote fiolentie op-vloeydt, wanneer het in eenige gooten ofte Canaal word gedwongen, de verrekyckers doen ons van gelycken sien, hoe dienstelijck soodanige pypen zijn, om de spesie en het licht dies te sigtbaerder te maken. men seyt dat een seecker Prinse in Italien een schoone sale heeft, waar in hy lichtelijck en perfect kan hooren, al de discoersen der geener die daar omtrent om de galde-

n wandelen, en dat door seeckere vaase en ka-
en die op den Hof en dese responderen. *Vitruvius*
, de Prinse van alle *Argitecten*, maeckt mensi
eenighe Kanalen, die de stemme der Ageerders
ie Comedie Speelders deeden verheffen. Ten
iet van noden so veel te spreken om te bewijsen
r wat beginsel de eerste inventie van sulcke
uwen Sarbatanen ofte stem-tregters eerst gespro-
zy, daer mede sommighe groote Personasie in
en tyt sig weten te behelpen, sy werden gemaekt
Silver, Koper, ofte eenige andere luyden de Ma-
ren, op de manieren van een waren trechter, men
ght het wyde uytgeholde eynde na die geene die
eekt, ofte iets voor draegt. om daer door het ge-
t der stemme te vergaren en te maken dat die py-
die aen het oore komt, de selve dies te klaer in
t, en minder wort gedissipeert ofte gebroocken.
dienvolgens meerder gesterckt.

XII.

Manier om te verlacken.

NEemt van de beste Sand-lack twee oncen, set die op voorloop van Brandewijn die seer sterk ien oncen. Laet dit eenighe daghen in de heete nne staen, soo sal de voorloop van Brandewijn, el schoon roodt werden, welcke gy bewaren sult tot het gebruyck bewaren.

Neemt dan lym, koockt die in water, met soo-nigen fijn gewreven verf, als ghy begeert dat uw leur sal zijn, dit dick genoegh gekoockt hebben-, bestrijkt daer het gene mede dat gy wilt verlacken laet het droghen, is 't dat het elders ongelijck is, moet ghy dat een weynigh gladden.

Maer soo ghy uw Lack-werck silverachtigh wi
hebben, soo lymt eerst maer met simpel gekookt
lijm, nog nat zijnde, stroyt daer over van het kley
gesneden plat geslaghen Silver of klater silver dat d
verciersters gebruiken om haer Bloemen op te pron
ken: stroyt over al te degen, dat 'er geen plaets o
pen en blijve, gedroogt zijnde leckt men het ove
al effen.

Dit nu gedaen zijnde, neemt men de boven ge
schreven Tinctuur van Lack en men strijckt dae
over, 't welck soo dickwils herdaen werdt, tot 'e
een bequame korst van Lack boven over heen ge
droogt is. Maer men moet weten, dat het altijt i
de Sonne moet gedroogt werden, of anders blinck
het niet.

Het

Het natuurlijck TOVER-BOECK, of SPEEL-TONEEL Der KONSTEN.

TIENDE DEEL

Behelsende verscheyden konsten aengaende de dieren.

I.

Om het hair van een Wit Paart met een Orangie koleur te verwen, dat niet af en gaat.

MEn seght dat men het hayr van een wit Paerd met Orangie vlacken kan doen werden, dat het noyt sal af gaen, ten zy het hayr uyt valt. Wanneer men het hayr van een Paerd kemd, soo maeckt men dat hayer, 't welck ghy op de kam hebt, met Sterck-water nat, 't welck ghy terstond met gemeene loogh moet wassen, en sal een Oran-

Orangie koleur geven. Konnen hier de Liefhebbers van Paerden eenigh voordeel by doen, 't is haer gegunt, 't geeft nogtans een voet om de Paerden met een cierlijcke koleur te doen proncken, ick geloof dat men 't yser wel sou konnen uytwercken. Want de Katoen-winckels hebben een Kattoen dat kastanie-bruyn gespickeld is, 't welck geschied wanneer de witte kattoenen eerst door een vergalt water getrocken werden, en daer na met een water-verf gemaeckt uyt yser-roest besprenckelt werden, zijnde een vaste koleur, die door 't wassen niet af en gaet: door dit middel geloof ick dat men fraeye bruyne Paerden soude kunnen maecken.

II.

Om Eyeren lang te bewaren.

WAnneer het Somers heet is, en men veel eyeren van sijn Hoenders krijgt, kan men die niet beter bewaren, dan die in droogh Sout te leggen: sulcks doet men gemeenelijck in Oost-Indien.

III.

Om een Hoen een gantsche dag stil te doen leggen sonder sigh te verroeren.

LEghd een Hoen dat met sijn pooten gebonden is op de vloer: welcke voelende gebonden te sijn, sal sijn best doen met sijn vleugels en met spartelen om daer van verlost te sijn dogh alles vergeefs, ten laetsten wanhopende, sal hy stil blijven legghen, als het Hoen, dan stil

blijft leggen, haelt dan met kryt een linie op de
eer en laat het oog des Hoens daer op leggen, ont-
d dan de banden van sijn pooten, so sal het Hoen
stil blijven leggen, en niet weg vliegen, alhoe-
l je het Hoen daer toe aenporde.

I V.

n manier om Vogels, Gansen en andere gevogelten jaren lang sonder bederven te bewaren.

HEt gebeurd dikwils dat sommige schilders verlegen sijn om eenig gevogelte na het leven te ilderen, by gebrek van de selve te hebben, soo eeft men een manier uytgevonden om die ettelijke een agter een sonder bederven met haer pluymen et te houden.

Dese manier geschied aldus: men neemt sulcke oghels als men wil, die men van haer ingewanden rst ontweyd. Dese hangt men met de pooten om og in een wijde glase fles, dan so neemt men een jp Taback, en men beroockt de selve louter. Dit daen sijnde bind men een blaes dight rondom de s, maer men moet maecken, dat men in 't toe ryten een volle mont met rook binnen blaast, hier oor sullen sy langhe jaren konnen bewaert werden.

V.

Manier om Lighamen te balsemen op de wijse van de Bils.

LEsende in de Collectanea van den vermaarden Heer Doctor Blankaart, wiens vernuftigheyd iet genoeg kan gepresen werden, vind ick de ma-
nier

nier van balsemen, die den Heer Lois de Bils pleeg in 't werk te stellen, welke aldus is.

Hy ontbloote dan eerst de holligheden, te weten het hooft, borst, en onderbuyk, van hare ligt-bedervende delen, sijnde het vel van de spieren los gemaakt, en goot dagelijks vier of vyf malen brandewijn en peeckel daer tusschen, waer toe hy een bequame houte mout had, om het lichaem daer in te leggen. Het vel hield hy geduurig met water door een spongie slap: op dat het door de stercke soutigheyd en hitte van de Brandewijn niet uyt sijn ploy souw raken.

Dit agt dagen geduert hebbende, scheyde hy de groote spieren ten deele met een beene mesje seer subtiel, en stroyde daer tusschen een seer t'samentreckend poeder van Aluyn, wilde Granaet-bloemen, Granaet-schillen, Aloe, Myrrhe, Mastix, Olibanum, gemeene Roomsche Alsem, Averuyt, Munt, Majoleyn, Hysop en diergelijcke meer; dit stroyde hy oock tusschen het vel, voornamelijk in de holligheden.

Wanneer hy nu oordeelde dat de spieren en het vel door dese middelen van haar bedervinge bevryd waren, nam hy sijne gedistilleerde Olien, als Oleum Spicæ, Lavendulæ, Menthæ, Majoranæ, &c. en smeerde daer mede tusschen alle deelen in, welke hy daer in liet drooghen, om van alle bedervingen vry te zijn, de lichamen dus bereyd zijnde, kunnen vijftigh en meer jaren sonder bederven gehouden werden.

Het vel koleurde hy met Alkonet-wortel, die in Lavendel-olie geweeckt was: Hier moet in 't begin somtijds na gesien werden, om het uytslaen te benemen.

Het ingewand, als hert, lever, long, darmen

ut diergelijken meer is, leyde hy drie dagen in
l, om alle bloedt en rottende vuyligheden daer
e trecken, deſe droogde hy dan hart tegen een
ſonder roock, dan heeft hy daer Spiritus vini
ficati, waer in Gum Laccæ, Copal en dierge-
e in geſmolten was, overgeſtreecken, dit wel
of twaelf malen hervattende.

V I.

Om een geknoopt hair te ontvouwen.

DIt is geen ſaack moeyelijck om te doen; men neemt alleen een hayr uyt het hoofd, hier doet men een knoop in, dan ſoo legd men een weynigh ... in 't toeknypen van de hand, by de pink, legt ... die knoop in, vout dan uw hand ſtijf toe, ſlaet ... met uw vuyſt omtrent honderd malen op u knie, ... ſal de knoop door het bewegen allenghskens los gen.

V I I.

Tegens de Muggen.

WAnneer de Muggen ymand des nagts quel-len, ſoo hanght men in de bedſte alleen een ...kjen met komijn-ſaed, of een bosjen alſem, ſint ...ns kruyt, kennipſaeds bladen, &c. en gy ſult geen ...uggen vernemen.

VIII.

Tegens de Weeghluysen.

WEeg-luysen of Wand-luysen in sijn huys of bedsteden te hebben, is een groote plaegh: soo neemt dan Brasilische Peper, koockt die in water en schuert daer uw bedstede mede. Item, roockt de selve louter alle dagen met swavel, soo sullen se door de stank haer adem niet konnen krijgen, en by gevolgh moeten sterven.

IX.

Om Eyeren soo weeck te maecken dat men se door een ringh trecken kan, of in een nauw gehalsde fles steecken.

LEgt de Eyeren eenige dagen in seer sterke *Wijn Azijn*, soo sullen de Eyers soo weeck werden als deegh; rold se dan saghjes langhwerpig uyt met u hand, soo sult ghy de selve door een ringh moogen steken, of soo gy 't selfde in een flesse wil doen, soo sal de eyerschale, die te vooren door den Azijn weeck gheworden was, weder hard worden als te vooren.

X.

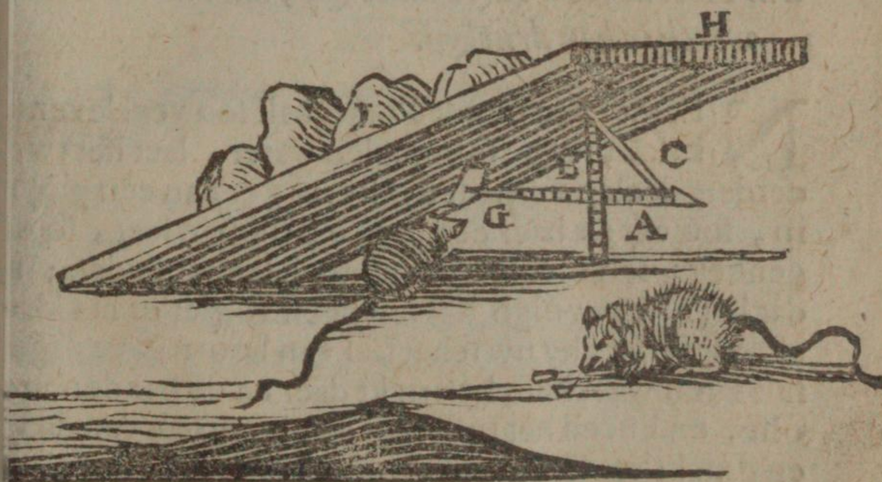
Om een Ey te maecken soo groot als men begeerd.

NEemt soo veel eyeren als gy wilt, neemt daer al de doyeren uyt, en slaet se onder een, bind se dan in een blaes te samen als een ronde bal, steekt dese

[...]se bal in kokend water, en laet de doyeren strem-[...]en; neemt daer na al het wit; doetse van gelijc-[...]en in een blaes, en legt daer de gestremde doyeren [...]idden in, bind hem dan weder als een ronde bol-[...] stijf toe, laet hem van gelijcken stremmen, dit [...]daen zijnde, soo hebt ghy een volkomen ey son-[...]r droyer, Neemt dan al de eyerschalen, en na dat [...] se afgewassen, gedroogd, en fijn gestampt hebt, so [...]et se eenige daghen in scherpe Azijn legghen, en [...]aekt'er also een papjen af, dan sullen zy heel week [...]erden, bestrijkt dan u ey hier mede met een kwas-[...], en smijt het ey in 't kout water, soo sal het een [...]olkomen harde schael krijgen.

X I.

Een valle om Muysen en Rotten te vangen.

NEemt drie houtjes als A B C, snijt in A een krappe D, op dat het houtjen C daer in mach [...]assen. Snijd in 't selfde houtje noch een ander krap-

pe E om het houtjen B daer in te voegen. Snijt'er nu noch een in het houtjen C in E om het houtjen B daer in te voegen; ſteld dan de ſelve als in de Figuer word aengeweſen. Maeck oock het houtjen A aen het eynd G een weynigh ſcherp om daer een ſtukjen Speck of Kaes aen te ſteken. Legt dan op dit geſtel een planck of deur H, met een ſware ſteen of hout L. Wanneer nu de rat of muys aen het aes K begint te trecken, ſo valt de planck met ſijn opbebbende ſwaerte, de muys of rat boven op het lijf en verplettert hem. Deſe vondt ſchijnt ſijn oorſpronk uyt de Mathematiſche konſten te nemen, en is een middel om ſich in korten tijdt van ſulcke ghedierten te ſuyveren, want men kan'er vijf of ſes te gelijcke ſetten.

XII.

Om Hoorns ſoo week te maecken, dat men'er Beeldwerck in kan drucken.

NEemt twee pondt Potas, half ſoo veel levende kalck, twee minghelen water, laet het twee derden-deelen verſieden, ſteeckt'er dan een pluym in, ſoo ver als haer de pluyme ſtroopen laet, ſo is't genoeg; ſoo niet ſo laet het noch langer ſieden; na dat het een weynigh geſtaen heeft, ſo giet'er het klaer af, in welke ghy uw ſchaeffſel van hoorn twee dagen ſult laten weecken, beſtrickt daer na de handen met olie, en kneed het tuſſchen de vingers als een deeg, en druckt'er daar na in dat ghy begeerd,

XIII.

Om Hoorns in vormen te gieten als Loot.

NEemt Pot-as en levende Kalk, maeckt daer een stercke loogh af, zied dan uw schaeffsel of ...jlsel van Hoorns in dese loog, so sal't werden als ...ip, en wilt ghy hebben dat de selve eenige Verwe ...nneemt, soo menght de selve daer onder.

XIV.

Om alderley soorten van Vogels te vangen.

SOo ghy Vogelen met de hand wilt vangen, soo neemt sulck zaet, als de Vogelen die gy wilt van...en, eten; weeckt het selve in Brandewijn, en ...nijt het selve voor de Vogelen, soo sullen sy dron...en werden en sich lichtelijck laten vangen.

XV.

...at het gekoockte vleys bloedigh en wormachtigh schijndt.

OM sommige een walg in het eeten te doen krijgen, soo bestrooyd het ghekoockte vleys met ...ocken-bloet dat gedroogd en fijn gestoten is, daer ...ider wat knipsel vau dunne snaren menghende, ... sal alles schijnen vol wormen en bloedigh te zijn.

XVI.

...m levende Kreeften soodanigh rood te maecken of so gekoockt waren.

BEstrijckt de Kreeften rondom met Brandewijn, so werden sy so schoon rood, even of sy gesoden

waren: Indien dese dan op een Tafel gesteld werden onder gekookten, sal het een sonderling spectakel geven,

XVII.

Hoe men een leuye Maegd wacker maeckt, of dat hem ymand moet krouwen als of hy't heele Lijf vol Luysen heeft.

KOopt in den Apotheeck Pluym-Aluyn, stoot het kleyn, strooyd dat ymant in de neck, of in 't bed, sy konnen niet rusten, of sy moeten sich altijd krouwen.

XVIII.

Om te maecken dat ymant al de Honden sullen bepissen die op stract loopen.

BEstrijckt den genen die gy wilt bedriegen, de schoenen met een Bockinghs of met een Haringhs hoofd, soo sullen alle honden die daer aen ruycken haer bepissen, dat seer belachelijck is om te sien.

XIX.

Om de Vogels van de Vrughtboomen te houden.

WAnneer de boomen vrughten dragen, hebben zy veel nood van de Voghels. Hier toe nemen sommighe een stock aen welcke sy een oud hemd met een hoed, &c. steken, en binden hem aen de boom; maer om dit niet te doen, moet men Knofloock nemen en binden ettelijcke bossen aen

de

e Boomen, soo sullen de Vogelen door de stercke
uck daer niet aen komen.

X X.

Wonderlijcke ervaringh met een Henne, die door de kop gestoken is.

SOo men een Henne neemt en het hoofd op een Tafel leght, en een mes door het hoofd steeckt an boven dat het onder weder uyt komt en het mes de tafel blijft steken, sal het de henne niet schaelijck zijn, wanneer men het mes daer dadelijk weer uyt hale, en de Hen sijn bek opene, stekende er een brockjen brood in.

X X I.

Om twee Hennen des nachts op sijn vingeren te dragen.

GAet dan des nachts in het hoender-kot, wanneer de hoenders slapen, soo houd uw vingers n de spooren, soo sitten sy daer op, en lijden dat en haer drage waer men begheere. Maer met de anen wil het soo wel niet gelucken.

X X I I.

Manier om levendige Kreeften voort te brengen.

NEemt wel gewassen Kreeften, laatse ten minsten twe of dry uiren in een goet deel Rivierater koken: bewaert dit kooksel, en laet de Kreefn in een kolf of 't Matras kooken, en haelt al het

vogt over, dat gy kont krijgen, en bewaert het alleen.

Brand dan de kreeften in een Weersteuyt oven, en haeldt daar het sout uyt door het eerste koocksel giet het door een klad-papier, en laet de vogtigheyt uyt koken tot 'er een sout overblijft. Giet het overgehaelde water daer over, zet het op een vogtighe plaets om te doen rotten, en na weynig daghen sult ghy daer kleyne diertjes in sien beweghen, die men met Osse bloed moet voeden, tot se groot sijn als een erwtjen; doet se dan in een Emmer met Rivier-water en Osse Bloed, en verandert het Water en het Osse Bloed alle dry dagen: soo sullen sy groeyen en groot werden, tot se de groote hebben van de vorige.

XXIII.

Om gekookte Kreeften Rood te vertoonen en voort te kruypen.

DIt schijnt voor sommige wel een wonderlijke saeck, maer egter van kleyn belang, als men dit wil vertoonen, moet men dese levende roode op een Tafel te gelijk met gekookte op setten, neemt de levende swarte Kreeften en giet daer Brandewijn op soo sullen sy terstond Rood werden, even of zy gekookt waren.

XXIV.

Om een Hoen of ander gevoghelt te dooden, dat het lecker sal smaken.

LAet het Hoen of gevogelt, dat gy dooden wilt, een lepel Asijn door swelghen, houd hem dan de

e bek een weynig tijdt toe, dood hem dan, ſo ſal y ſeer lekker en delicaet weſen.

X X V.

Om voor het Hooft der Paarden een witte Sterre te doen waſſen.

TEn ſtaet niet onaerdigh dat twee of meer Paerden voor een Karos, elk een Witte ſterre voor aer hooft hebben. De wetenſchap is kleyn, want p die plaets daer men begeert dat een ſterre ſal roeyen, behoeft men maer t hayr uyt te plucken, oo ſal na dat dit dickwijls gedaen is, aldaer wit hair omen te groeyen.

X X V I.

Een ſchoon kunſtſtuck om te maecken dat de geſoden kreeften in de ſchotel als oft levende waren, gaen ſullen.

GHy ſult eenige levende Kreeften nemen, en ſult ſe in een teyl, of ſchootel van aerde doen, en gietender brandewijn op, die wel ſterck zy, ende daer naer ſuldy vier geven, doende die al te ſamen conſpuneren, ende ghy ſult ſien dat de Kreeften root door kragt des vyers ſullen worden, als ook door den brandewijn, oock ſullen ſe levendig blijven, daer na ſuldy die ſelve Kreeften nemen en leggenſe in een andere ſchotel daer gekookte kreeften in zijn, onder een gemenght ende gy ſult ſien, dat door het uytkruypen de levende, geſodene ook roeren ſullen, dat groot wonder ſal geven.

XXVII.

Een Hoen door het Hooft te steken dat het nog levendig blyve.

DE Jongens, alsse een Hoen sien, nemen sy een Speld oft Naald, en doorboren het hooft van het Hoen, het Hoen dit aangedaen sijnde, komt niet terstond te sterven, maer het geneest wederom sonder eenig letsel daer van te hebben. Het schijnt iets vreems, maer het is gemeen.

XXVIII.

Om gekookt Vleys te doen schijnen of het Rauw en Bloedig was.

WAnneer men op sommige maeltijden eenige Panelikkers heeft, die allenig gaen schuymen by 't geselschap van eerlijke lieden, als men dan aen de Tafel geseten is, soo set men een gerecht van gekoockt Vleis voor haer, als men dat dan wil bloedigh hebben, stroydt daer gestooten Hase bloed of Schapen bloed over, dat eerst gedroogt is geweest, 't welck smeltende, sal tot walgens toe rood en bloedig sijn, soodanig dat de schuimer hongerig van de Tafel sal opstaen.

XXIX.

Om Vogels en Visschen met de hand te vangen.

'tIS vermakelijck dat men de Vogels en Visschen soo droncken kan maeken, dat men se met de hand vangen kan. Neemt kraan-ogen stampt se grof en laatse onder broot backen, werptse de vogels voor, als

al ſy dat dan ſullen eten werden ſy ſoo tam, dat men ſe met de hand kan vangen. Als men nu dit mede in het water ſmijt ſullen alle de viſſchen boven komen drijven, die gy met de hand daer uyt kond halen, en etenſe.

X X X.

Om een Gans met eene ſlag in vier ſtukken te houwen.

WAnneer gy een Gans met een ſlag in vier ſtukken wilt houwen, ſoo laet hem eerſt twee dagen vaſten, op den derden dag ſoo werpt hem wat haver voor, ſoo ſal hy ſijn hals krom buygende de haver opſlokken, terwijlen hy dit doet, ſoo neemt een ſcherpen houwer, ſoo kont gy den hals en twee pooten te gelijk af houwen, ſoo ſal hy in vier ſtukken leggen, van welcke het lichaem 't grootſte ſal ſijn.

X X X I.

Om Viſſchen te Vanghen.

NEemt Coccules die men van Ooſten brengt, Comin, Keeſe die out is, ende Terwen-bloeme, maekt hier van met Wijn een Maſſa, ende daer van kleyne pillekens als Erweten, ſmijt die ergens in een ſtille water daer Viſſchen zijn, ende alle de Viſſchen die daer van ſullen eten, ofte proeven, ſullen ſtracks nae den kant der water komen, of ſy dronken waren, ſo dat menſe met de handen ſal konnen grijpen, gelijck men ſulcks menigmaels verſocht heeft, Miſaldus.

XXXII.

Om de Visschen lichtelyck te vanghen.

Item, neemt Craen-oogen, kleyn gheraspt, een half once (ofte liever in plaetse van dien, seekere Baccas, die men Cocculos noemt, het is een swarte vrucht gelijk den Bakelaer, maer geheel rondt, ende het wort van Oosten gebragt) Goudts-bloemen gedrooght ende ghestooten, een draghme, Terwenbloemen, twee oncen, menght dit wel onder een, met genoeghsaem Brandewijns, tot een Deegh, hier van maeckt kleyne pillekens, smijt die de Visschen voor, ende sy sullen daer van stracx droncken wesen, dat men se met de handen sal mogen vanghen. Cardanus.

XXXIII.

Om Vogels te vanghen.

Neemt Craen-oogen, kleyn geraspt, so veel alst u belieft, mengt die onder haer aes, want ick eertijdt sveel Craeyen daer mede gevangen hebbe met de handt, als ick dit voorsz. poeder onder vleesch vermengt, haer voor geworpen hebbe. Item, neemt opregten goeden gebranden Wijn, legt daer in te weycke eenigh zaet, smijt dat de voghels voor, die daer van eten, sullen soo droncken worden, datse haer met de handen sullen laten vangen. Het selve sal oock gheschieden, als ghy het zaedt te weycke leght in moer van eenighe krachtighe Wijn, ofte in sop, daer in dat witten Nies-wortel ghezoden heeft, ende daer by Ossen-galle gemenght is. De Vogels die met kudden vlieghen, die worden oock by kudden gevangen.

‸nghen, gelijck daer zijn de Perdrijsen, de Gan-
‸n, en principalijck de Enden: het welcke alder-
‸st wort te wege gebracht, als men eenige tamme
‸nden, by profisie ontrent de plaetse in 't water
‸eeft, daer door de wilde mogen aenghelockt wer-
‸en, ter plaetsen aldaer het aes gestroyt is, ende dat
‸incipalijk by nagte, aldaer men se als dan met een
‸et kan overwerpe, en op dese maniere heeft men
‸ertijts duysent Enden met eenen trek sien vangen.

X X X I.V.

Om Vliegen te vanghen.

NEemt een flesjen met een korte nauwe hals, doet daar wat honigh in met wat bier, en be-‸rijk daar de rand mede so sullen alle de vliegen daer ‸n komen.

X X X V.

Op dat de Vlieghen de Beesten niet en quellen.

BEstrijckt de beesten met Olye daer in dat Bake-kelaar gezoden heeft, ende de Vliegen en sullen ‸e nit quellen.

X X X V I.

Om de Vliegen te dooden

NEemt swarre Nies-wortel, en Orpigmentt leght dat te weyke in Soete-melck, besproey, ‸ier mede de plaetse daer de Vlieghen zijn, ende sy ‸ullen al t'samen sterven: En indien ghy dese Melk ‸met Aluyn, ende met Origanum gestooten, mengt ‸en daer mede smeert, soo en sullen sy daer op niet ‸sitten.

Op

XXXVII.

Op dat de Vlieghen de Beesten niet en quellen.

SOo verre als ghy de Paerden of de Muylen besmeert met het Sap van Couwoerden-bladers, in 't midden van de Somer, soo en salder niet een Vliege op sitten konnen.

XXXVIII.

Om de verdroncken Vliegen ofte Byen, wederom levendigh te maken.

LEgt de verdroncken Vliegen in lauwe asch, en de verdroncken Byen in sap van Nipte, en sy sullen wederom levendigh worden.

XXXIX.

Om de Calanders, die het Koorn op de Solder op eeten te verdryven.

NEemt Pekel en Loock, elcks so veel genoeg is, ziedet te samen, en besproeyt hier mede de Solder, ende den Muur.

XL.

Of

NEemt Sagapenum, Moer van olie, Bevergeyl, Savelboom, Solfer, Hertshoorn, Velle Galbaum, elcks so veel noodig is, ende beroockt hier mede de Solder.

X L I.

n het Koorn van de Calanders ende van de Muy-ſen te bevryden.

NEemdt Leem, menght hem met Moer van olie, ende met een weynigh Kafs, tot en weke Leem, ende plaveyt hier mede den gant-ſhen Koorn-ſolder, daer na ſoo beſtrijkt het voor-ſhreven plaveytſel over al met Moer van olye, en-dalſt nu droogh geworden is, ſoo ſmijt u Koorn eer op.

X L I I.

Hoe dat men de Vogels kan leeren ſpreken.

MEn moet de Vogels, die men wil leeren ſpre-ken ofte ſingen, voor eerſt in 't duyſter hou-en, dan ſal men een Keerſſe ontrent haer huysken buden, oock ſomtijds honger laten lijden. De inge en die de breedſte tongen hebben, die ſijn tot et leeren alderbequaemſt. Onder de Papegaeyen, ijn de geene de alderbequaemſte, die vijf vingers en haer pooten hebben. Dan door honger wor-en ſy alderbeſt geleert. Ende door de duyſterheyt, oo houden ſy beter in haer memorie, het geene dat ier voor wordt geklapt, midts ſy als dan nerghens p anders en hebben te dencken. Een keerſſe of anteerne, is goet in de ſelve Kamer te hanghen, vermidts dat ſe in al te groote duyſterheydt niet en oen als ſlapen, dan het en mach maer een kleyne eerſſe, ofte Lanteernken weſen.

XLIII.

Tegens de Luysen der Vogelen.

HIer tegens en ſuld gy anders niet gebruycken, als Olie van Lijnzaet, daer mede dat menſe wel ter degen beſmeeren ſal.

XLIV.

Om hoenders vet te maken.

ALs men de Hoenders wil vet maecken, ſoo ſal men ſe opſluyten in een Renne, ende men ſalſe alle uren eten geven, elcke reyſe een weynig, maer weynig te drincken, het beſte dat ſy eten mogen, dat is geweykte Terruwe, ofte Gerſte. Dan men mach ſe over drie weecken niet meſten, want ſy ſouden door groote vettigheyt wel komen te ſterven.

XLV.

Een ander manier om hoenders te meſten.

ALs men de Hoenderen vet maken wil, ſoo ſal men ſe op een warme plaetſe in 't duyſter houden, men ſal ſe de ſlachveren uyt trecken, en haer t'eten geven deegh van Gerſte-meel, ofte gerſtemeel, ende gemalen Lijnzaedt onder malkanderen gemengt: Sommige die menghen daer onder oock wel Terwen-bloeme, ja oock wel Wijn. Sommighe die gevenſe oock Terwen-broodt, in Bier geweyckt.

XLVI.

Om te verhoeden dat de Hinnen haer Eyeren niet en eten.

BLaeſt het witte des Eys daer uyt, ende tot den doir, ſoo giet een weynigh Gips, met water gemengt, op datter ſoo hardt wordt als de Schale, want als ſy die wederom meynen te eten, ende anders niet daer in en vinden, ſo ſullen ſy daer of wennen, ende geen Eyeren meer eten.

XLVII.

Om de Hinnen groote Eyeren te doen legghen.

NEemt rooden Bolus, mengh die onder haer eten, en ſy ſullen groote Eyeren leggen.

XLVIII.

Om de Hinnen ſonder eenigh geluyt te vangen.

NEemt eenen Viſch-angel aen een lange koorde gebonden, doet daer aen een ſtucksken broodts, ende wanneer ſy die in den Beck hebben, ſo treckt het met groote ſnelligheyt tot u, en ſy en ſullen geen geluyt maken.

XLIX.

Om de Hoenders van de Vloyen te bevrijden.

ALs de Hoenders gekipt hebben,ſo ſal men haer uyt den neſt het oude ſtroo benemen, en ander verſch ſtroo daer onder leggen: op datter noch Vloy-

Vloyen, noch eenigh ander Gewormte in en genererere, die de Hinnen haer ruſte benemen mogen.

L.

Om de Hinnen van de Voſſen te bevrijden.

NEemt eenen gezoden Vos, kapt hem in kleyne ſtucxkens, ende geeft dat de Hinnen t'eten, ende ſy ſullen daer door twee maenden langh vry van den Vos weſen. Het ſelve mach men ook doen in de Ganſen, en in de Enden gelijck dat menighmaels is beſocht geweeſt.

L I.

Dat de Hinne niet ſieck en werde van de Sprau.

MAeckt Origanum in water nat, en geeft haer daer van met Gerſten-water te drincken, ofte wrijft haer den beck met Look: ofte geeft haer water te drincken, daer in dat Look geweykt heeft.

L I I.

Op dat de Hinnen geen Windt-eyers en leggen.

NEemt Eyer-wit hardt gebraden, Rozijnen oock een weynig gebraden, ende onder een geſtooten, ende geeft haer daer van t'eeten, des morghens nuchteren.

L I I.

Tegens de gebreken der oogen van de Hoenders.

NEemt Vrouwen melck, ofte Sap van Porceleyne, ende beſtrijckt haer daer mede de oogen.

ge. Ofte neemt Salarmoniac , Comijn , ende honingh , elcks even veel , te ſamen geſtooten, ende beſtrijckt haer hier mede de oogen , ende laet ſe uyt de Sonne blijven.

L I V.

Voor den Buyckloop der Hoenders.

NEemdt een hand vol Terwen-bloeme , ende ontrent ſo veel Was , menget dit met Wijn to een Maſſe , ende geeft haer daer van nuchteren eten. Ofte geeft haer te drincken het ſop , daer in dat Queen geſoden hebben , ende oock de gebraden Queen.

L V.

Tegens de Luyſen van de Hoenderen.

NEemt geroofte Comijn , ende Luys-kruyd , elcks even veel , onder een geſtooten, mengt dit met Wijn , ende waſſchet hier mede het Hoen. Het ſelve kan men oock doen met ſop , daer in dat de Lupinen geſoden hebben.

L V I.

De Hanen ofte de Capoenen van ſprauw te bevrijden.

NEemt Look , ſnijt het kleyne , ende doet hem in ziedende Olie , ende beſtrijkt haer met de Olie , inwendigh den Beck , als die kout geworden is : Ende ſoo verre als ghy haer oock Loock in geeft , ſoo ſullen ſy noch ſekerder geneſen. Item,

ſoo is haer oock daer toe goet het Luys-kruyt, a men haer dat met erweten t'eten geeft. Item, ſo neemt een geſuiverde Squille, laet ſe in water wey ken, ende geeft haer daer van met Bloeme te eter Soo verre als den ſprou komt de overhand te nemer ſoo ſteeckt haer in de beenen onder de knyen, me den punt van een Mes, ende drukt haer rontom d oogen, ende wrijft haer de wondekens van ſteeker met een weynigh Zouts. Sommighe die berokei haer het hooft met Hiſope, met Origano, ende me Thymo, ende ſy wrijven haer den beck met Look Sommige die ſieden Loock in Menſchen-piſſe, en de hier mede wrijven ſy den beck wel hardt, ſonde de oogen te geraecken.

L V I I.

Dat den Haen op de Hinne niet en ſpringt.

NEemt gemeyne Olye, ende wrijft hier med den Aers van den Haen, ſoo en ſal hy niet o de Hinne komen.

L V I I I.

Om den Haen ſijn kraeyen te benemen.

WRijft hem ſijn geheele hooft met Olie, ende hy en ſal niet kraeyen.

L I X.

Om Eyers uyt te broeden ſonder Hinne.

NEemt twee Oor-kuſſens, ende volt die met Hoender-drek, ſeer kleyn geſtooten, naeyt daer op dicht by een, Hoender pluymen, neemdt daer

naer de Eyeren, ende legt ſe met het ſcherpſte
yde op het eene kuſſen, daer naer ſoo leghter het
er kuſſen boven op, in een warme plaetſe, ende
ſe alſoo twee dagen langh liggen, ſonder die te
roeren, daer naer ſo keert ſe ende wendſe ſtadig
twintigh dagen langh, op dat ſe van alle kanten
n wel mogen gebroed worden, ende als ghy de
ge kieckens ontrent den een en twintigſten dag
ul hooren piepen, ſoo ſult ghy ſe uit de ſchillen
en: Het welcke ſoo grooten wonder niet en is,
at Ariſtoteles verhaelt dat men de Hoenders in
poten wel onder der aerden kan uytbroeden. Men
eeft oock by onſen tijden geweten, dat men de
ge Hoenders in Paerde-miſt ſonder Hinne, heeft
ebroedt.

Of

Neemt de Eyers, en leght ſe in warme Paerde-
, ende geeft haer alle thien daghe verſche Paer-
de miſt, op dat ſe niet en komen te verkou-
, maer altijdt warm moghen gehouden
worden, dan men ſal de Eyeren ſomtijts omkeeren,
todatter de Kieckxkens uyt koomen.

L X

men ſal weten, uyt welcke Eyers Haenekens of-te Hinnekens komen ſullen.

Hier van ſult ghy weten, dat uyt de ronde Eyers altijt Haenkens gebroet worden, ende uyt de langhwerpighe Hinnekens.

L X I.

Om Eyeren langh te bewaren.

LEgt de Eyeren des Winters in kaf, ende Somers in Zemel. Sommige wasschen de Eyeren schoone, ende sy besprengense dunnekens met zout. Sommighe die latense drie ofte vier uren in warme lauwe Pekel leggen, en daer na legge sy die in Kaf, oft in Zemel.

L X I I.

Om te weten, oft de Eyers vol zijn, of niet.

LEght de Eyers in 't water, soo sullen de volle te gronde gaen, ende die niet vol en zijn, die sullen drijven.

L X I I I.

Om Eyers sonder Hinne uyt te broeden.

NEemt Hoender-dreck, ofte Duyven-dreck, kleyn gestooten, ende gesift, leght hier van in den Nest twee ofte drie vingers dicke, legt daer op een goet deel Hoender-veeren, hier op legt de Eyeren, bedecktse wel met Hoender-veeren, ende daer boven op den voorschreven Hoender-dreck, houdt den Nest op een warme plaetse, ende keert ende wendt de Eyeren alle 24 uuren, op datse van alle kanten even warme blijven moghen, als nu de 20 daghen voorby zijn, soo neemt acht, of ghy de Kieckxkens niet en hoordt pijpen, want somtijdts zijn de schalen soo dick, al is 't datse gheborsten zijn

d ter de Kieckxkens sonder hulpe niet uyt en mogen.

Of

NEemt Eyeren, leghtse in den warmen Paerde-mist, ende neemt alle ses daghen versche Paerdemist, op datse altijdt warm liggen moghen, ende keertse ende wentse soo lange, alle dagen eens, tot datse beginnen te piepen.

L X I V.

Om Eyers soo weeckte maken, dat menſe in een Viole krygen kan.

LEgt de Eyers soo lange in scherpen Wijnazijn, tot datse soo weeck worden als deegh, druktse datse langachtig worden, ende in de glasen flessche moghen, als sy daer in zijn, soo giet daer op kout water, ende sy sullen worden ghelijk sy te vooren waren, want den Azijn maeckt de Schalen weeck, ende het koude water maecktse wederom hart.

L X V.

Om een Ey in de Lucht te doen klimmen.

NEemt in de Mey-maent een Eyer-schale daer uyt het suyvel geblasen is, voltse met Dau, en legget des middags in de heete Sonne, en het sal van de Sonne opgetrocken worden, dan als ghy siet datet begint opgeheven te worden, soo helpt het een weynigh, met een stocxken oplichtende op dattet te beter opgaen mach.

LXVI.

Op dat de Duyven haer Jongen niet en verlaten.

BEstrijckt de deure, de vensters, ende alle hoecken van den Duyf-huyse, met Olie, va Sesamijn, en sy sullen blijven. Item, soo neem Comijn, ende Linsen in Meede gheweyckt, smi haer die voor, ende sy en sullen niet wech vlieger Item, soo geeft haer voor een dranck Honigh watter, ofte Linsen, in soete Meede gezoden.

LXVII.

Om te beletten dat de Duyven niet wech en vliegen

NEemt Gersten-meel, ghedrooghde en ghestampte Vijgen, mengt het al wel onder een met Honigh, ende smijt dit voor de Duyven. Sommighe smijtense oock wel Comijn voor. Item, soo neemt het hooft van een Vleer-muys, steekt dat boven op het Duyf-huys. Item, neemt tacken, met de Bloemen van den wilden Wijngaert, ende hangt dit rondom van binnen in 't Duyf-huys.

LXVIII.

Seker Aes om de Duyven te locken, ende om andere met haer te trecken in 't Duyf-huys.

NEemt oudt Leem, die erghens in een oven schier roodt gebrandt is, oft eenig ander out Leem, een once. Verbena-wijveken, een half once, Terwe die in goeden Brandewijn geweykt heeft ende tot Pap gekoomen is, een half once, Cardopatie,

i, ses dragmen, Camfer, een half dragme, Co-
mijn, drie dragmen, Brandewijn, anderhalf on-
e, Honigh soo veel als noodigh is, om daar van
kleyne pillekens te maken, die men onder het eten
van de Duyven menghen sal. Sommighe menghen
der onder Menschenbloedt, ende Menschen Uri-
n. Item, neemt het kruydt Verbene, ende hangt
et over al binnen in 't Duyf-huys.

L X I X.

Om de Duyven te doen vermenighvuldigen.

NEemt het Beckeneel van een out Man, hangt dat in 't Duyf-huys, ende sy sullen vermenighvuldighen, ende in ruste leven. Dit doet oock de Melck van een Vrouwe, die een Dochterken suygt, als men dat in een Flesken in 't Duyve-kot hanght.

L X X.

Om de Duyven tot het Duyf-huys te trecken.

NEemt Sorghum veertigh pondt, Comijn ses pondt, Honigh tien pondt, Costum, een pondt, ziedet al te samen met water kort in, doet daer nae by goeden Wijn, soo veel noodigh is, met vijfthien pont oude Leem, ende legt dit al t'samen op een hoop, in 't midden van het Duyf-huys, soo sullen alle vreemde Duyven nae u Duyf-huys rasen, soo haest als sy den reuck ghewaer worden, die uwe Duyven altijdt by haer hebben sullen, ende sullen haer alsoo op den reuck volghen, ende in u Duyf-huis ghekomen wesende, en sullen sy dat niet meer verlaten, door den goeden smaeck ende reuck die sy aldaer vinden sullen.

LXXI.

Om de Duyven te doen blijven, ende andere vreem de tot haer te locken.

BEstrijckt uwe Duyven met eenighe welrieken de Salve ende andere vreemde Duyven sulle die volghen. Item, soo smijt haer daer na Comij voor eer sy uyt vlieghen, soo sullen sy wederom ko men, ende meer anderen mede brenghen getroc ken wesende door den soeten reuck der Salven. So verre als gy zaet van Druyven neemt, en dat in ou den wijn te weicken legt, drie dagen langh, end met desen Wijn Erweten besproeyt, ende de Duy ven die voor smijt, ende uwe Duyven daer na lae uytvlieghen, soo sullen alle vreemde Duyven me haer komen, door de soetigheydt des reucks. De te liever sullen sy oock in komen, soo verre als gh u Duif-huis met Savie, en met Wieroock berookt

LXXII.

Op dat de Katten de Duyven niet en quellen.

NEemt Tacxkens van Tuyte, hanght die ove al in de gaten ende in-ganghen van het Duyf huys, ende de Katten en sullen daer niet door ko- men mits sy dit kruit haten.

LXXIII.

Om witte Pauwen te genereren.

MEn sal het Pauwen-kot over-al sneeuwit ma- ken, en met witte kalk bestrijken, ofte met witte

witte lywaet bekleeden, en daer in houden soo veel moghelijck is, jae men sal ook de Solderinge sneeu-wit maeken, op datse anders niet en konnen te sien dan wat sneeu-wit is: als sy kakelen, of haer Eyer sitten en broeden, ende sy en sullen niet dan witte Jonghen voort-brenghen, ende van gelijcken sal men ook doen met alle andere Gevogelte. Voorts soo en sal men de jonge gekipte Paukens in twee dagen geen eten geven, dan den derden dagh sal men haer maecken een Deegh van Gerstenmeel, ende van goeden Wijn, ende daer van laten eeten.

L X X I V.

Om witte Swaluwen te doen genereeren.

NEemt Eyers van Swaluwen, bestrijcktse met Olie, als sy veerthien dagen zijn gebroedt geweest soo sullen de jonghen al wit wesen, als sy komen te ruven, sullen sy wesen van coleure als andere Swaluwen.

L X X V.

Om Phasanten Vet te maeken.

MEn salse den eersten dag eten voor setten ende des anderen daegs sal menſe Mede te drinken geven. Haer eten sal wesen, Gersten-meel met water te samen ghekneedt, voorts sal menſe te eten geven goede Terwe, Lijnzaed, dat gezoden is, ende Gersten-meel te samen ghemenght: Men mach hier oock wel Olie by doen, Massen daer van maeken, ende haer daer van laten eten, soo veel als sy willen. Sommige gevenſe oock t' eten Fenegriek-

zaedt, vijf dagen lang. Sy worden gemeynlijck in twee maenden vet. Als sy eenig gebrek hebben, soo worden sy genesen met de selve remedien, daer de Hoenders mede genesen worden.

L X X V I.

Om Perdrijsen te vangen.

NEemt Terwen-bloeme, maekt daer van een Deeg, met goeden Wijn gekneet, en maekt daer van pillekens als kleyn Erweten, ende als sy daer van eenighe in 't lijf hebben, soo worden sy soo droncken, dat men die met de handt vangen kan.

L X X V I I.

Hoe dat men de Exters verdrijven kan.

NEemt een dooden Exter, ende hangt die aen eenen tack, ofte staek, ende de andere die siende sullen van daer vlieden, meynende datter eenighe lagen op haer worden geleyt. Item, soo neemt wortels van swarten Nies-wortel, met Wijn nat ghemaeckt, ende smijt die voor de Extets met Gerste vermenght. Item, al eer men de Exters in eenig veldt siet vallen, sal men aldaer geruchte van leelijk geschrey maken, ende sy sullen, daer door verschrikt wesende, van daer blijven.

L X X V I I I.

Hoe dat men de Gansen sal mesten.

VOor eerst so set de Gans op een warme plaetse en neemt twee deel Terwen-bloeme, ende vie

;er deel Zemel, menght het, ende kneet dit on-
;r een, met warm water, ende laetſe daer van eten
o veel als ſy willen. Men ſalſe driemael daeghs t'
;ten geven: ende des nachts eens drincken, ſoo
l men haer ghedroogde Vijgen in kleyne ſtuxkens
eſneden, in haren dranck leggen, twintig dagen
ng, ende ſy ſullen een groote Lever krijgen, ende
el vet worden. Sommige die nemen Terwe die in
oet Bier geweykt is, ofte Gerſte, laten haer daer
an eten, ſoo veel als ſy willen, ende worden ſo vet
ls men die ſoude begeeren, dan men geeftſe allen-
ens meer en meer, tot dertigh daghen toe.

L X X I X.

Een manier om Ganſen te meſten.

MEn mach ook de Ganſen kroppen, tweemael des daeghs, dan men moetſe altijt te vooren
e drincken geven.

De Ganſen die men meſten wil, en dienen over
le drie Maenden niet oudt te weſen, men ſalſe op-
luyten, ende gevenſe te eten Deegh van Terwen-
bloeme, ende men moetſe altijdt even veel t' eten
geven, ende te drincken ſoo veel als ſy begheeren,
ende als menſe alſoo tracteert twee maenden langh,
ſoo ſullen ſy vet ghenoegh werden: dan men moet-
ſe wel ſuyver ſetten, want ſy zijn gheerne op reyne
plaetſen, al iſt ſake datſe een reyne plaetſe haeſt on-
reyn maken.

L X X X.

Van de Byen.

DE plaetſe daer men Byen houden wil, die moet allijt in het Zuyden ſtaen, op datſe des Somers

ende

ende ook des Winters altijt de soele Locht genieten mogen. Het beste water dat de Byen genieten mogen, is het gene dat over steenachtige gronden loopt ende altijt klaer is, midts sy daer door dies te beteren honigh genereren, dan men moet in 't water steenen legghen, of eenigh hout, dat buyten 't water uyt-kijkt, op datse des te gemackelicker daer by komen mogen: En soo vere alsser geen strooment water ontrent en is, so sal men dat uyt eenen klaren put putten, en door eenige Goten laten loopen, niet verre van haer woonplaetse, op dat sy door het water-dragen niet en komen sieck te worden. Van den Thimus halen sy haer beste voetsel, ende daer van maken sy oock den besten Honigh, ende krijghen daer van de meeste joncxkens. Savie, het Kruidt Thimbra, ende het kruydt Cytisus, zijn der Byen haer beste voetsel. De huyskens, ofte korven der Byen, de beste die van Dennenhout, van Abbelenhout, of van Stroo gemaeckt worden, van eenen elleboogbe breedt, ende twee elleboge hoogh, die men van buiten met Leem, met kalck, ofte met Koe-stront bestricken sal, midts sy daer door min te verkorten komen. Dit Dierken woont geerne in stilte, ende en bemint niet de conversatie van menschen: daerom dat men romdtomme haere korven, wel behoort, een licht, ende doorgaete schutsel te maken, op datse daer door vliegende, van de Vogelen ende van den Dau mogen bevrijt wesen. Sy genieten geerne altijt eenderley Aes, daerom, soo verre als mense met de korven vervoert, op een ander plaetse, des te liever ende te eer tot uitvlieghen geneygt zijn. Als sy van den Tithimalum komen te eten, ofte daer van smaken, so sterven sy van den Buydloop: daerom dat men dat voorsz. kruit daer ontrent wasschende, t'eenemael over al sal uitroeyen,

en, ende ſoo verre ſy daer van beſmet zijn, ſoo
l men Granaet ſchellen kleyn ſtoten, ende ſiften
nde die met Honigh vermenghen, en haer voor
ggen. Ende ſoo verre als gy bevint dat ſe blind-
htigh geworden zijn, ſoo ſal men ſe beroocken
et Organo.

LXXXI.

Hoe dat men aen Byen geraken ſal.

ALs gy merkt datter een Swerm wil uytvliegen, door 't geraes dat men van binnen hoort, ende ock aen de gene die vooren uyt komen, ende voor en Korf ſwermende blijven, aldaer ſy den grooen hoop verwachten, ſoo ſal men met zandt onder e Byen ſmijten, ende een groot geluydt met een Becken maken, waer door ſy verſchrickt weſende, le ſelve ſullen konnen worden geleydt daer men ſe hebben wil, ende als men ſiet dat ſy ergens aen eenen Boom kleven op eenen hoop, ſoo ſal men een Byekorf gereedt hebben die van binnen met honigh beſmeert is, den ſelven, dight daer aen gehouden weſende, ſal men deſe voorſz. By-ſwerme met eenen vleugel daer in ſtrijken: Ende daer in weſende ſullen ſy ſeer geerne daer in blijven, ſonder in haren ouden Korf te keeren, al ſet men oock deſen Korf daer dicht by: want ſy zijn ſeer geerne in een nieuwe wooninghe.

LXXXII.

Hoe dat men de Byen vervoeren ſal.

ALs men de Byen wil vervoeren, ſoo ſal men die des nachts ſtillekens met ſacken toe-binden,

den men sal se van daer nemen, al eer datter dag is, want op dese maniere sullen sy alderminst verstoort ende bedroeft werden.

LXXXIII.

Om te beletten dat de Byen niet weg en vliegen.

OM dit te beletten, soo en isser niet beter, dan dat men rondtomme de gaetkens van de Bye-korven, smere met dreck van een jonge geworpen Kalf. Ofte, als ghy siet dat den gantschen Swerm daer noch in is, soo tracht den Koning soetkens by sijn Vleugelkens te vanghen, ende breeckt hem de endekens van sijn Vleugelkens af, soo en sal hy niet verre vliegen, ende daer hy blijft, daer blijft voorts den gantschen hoop. Ofte, soo verre als ghy den Korf van buyten des avonts met tamme ende wilde Olijf-bladers te samen gestoten, bewrijft, ofte den Korf van buyten met Meede nat maeckt, soo en sullen sy niet wegh vliegen. De jonghe Bykens sal men in een Becken voorsetten, Meede, daer in dat Thymus met sijne Bloemkens geleyt is. Andere nemen Rozijn, met Thymus t'samen gestooten tot een massa, die sy haar voor-legghen, daer uyt dat se seer wel gevoedt worden: Ende dat insonderheydt, als sy van weghen de koude, ofte reghen, ofte windt, bedwonghen zijn in den Korf te blijven. Ende als nu den Voor-somer thien daghen begonnen is, so suld ghy de Korven met Koe-drek beroken, waer door dat sy als dan sullen bedwongen wesen uyt te vlieghen, op welcken tijdt, ghy hare Korven sult mogen reynighen ende schoon maken: Want den stanck van den Koedrek, maekt se traeg ende hy bederft en behindert ook de Spinne koppen daer ontrent hare netten te spannen.

Op

L X X X I V.

Op wat tijdt dat men den Honing vergaderen sal.

DEn rechten tijdt, om de korven van den Honigh te beroven, of dien te slaen, is in den May, ende in 't beginsel van den Herfst: want soo ware als men den Honigh daer uyt neemdt al eer de Honighraten volkomen zijn, soo worden sy seer verstoort, ende sy moeten van dorst op-houden, gelijck sy ook sullen doen, so verre als men de korven door gierigheydt, al te seer van den Honig berooft: Want men moet haer 't tiende deel laten behouden, namelijk, in den Voor-somer, ende in de Somer, maer des Winters de twe delen haer laten, ende nemen daer uyt een derde deel, dus doende, en sullen sy daer over so mismoedig niet wesen, en sullen noch voedsel genoeg behouden. Voorts sal men se uytdryven met den roock van Koe-mist.

L X X X V.

Remedien om van de Byen niet gesteecken te worden, als men den honigh daer uyt halen wil.

NEemt Fenegriecmeel nat in d'oven gedroogt, giet daer by sap van wilde Malve, en Olie, maket als een dunne Pap, hier mede besmeert ende naeckte plaetsen van uwen Lichame. Neemt ook daer van eenen Mont vol en spuyt dat twee ofte driemaels achter een, door de gaetkens in de Korf. Item, soo neemt droghen Koedreck, steeckt hem aen in een Potken, en settet dichte by de gaetkens van den Bye-korf, een halve ure langh, op dat de

Roock

Roockt daer in mach trecken, daer naer soo neemt hem van daer, en laet hem daer ontrent voorts uytrooken, soo sult ghy met vreeden den Honigh mogen uyt nemen.

LXXXVI.

Tegens de Vliegen.

NEemt Nies-wortel, weyckt hem in Soete-melck, mengter Oripigment by, ende besproeyt hier mede de plaetsen ende Kamers, daer ghy de Vlieghen verdrijven wilt, ende sy sullen alle t'samen vervliegen, oft sterven. Ofte, neemt Aluyn, ende Origanum, stoot ende menght die met Melk, ende wat gy hier mede bestrijckt, daer en sullen geen vliegen ontrent komen. Ofte neemt swarten Nies-wortel, Lauwrier-bladers, ende Melk ofte Meede, te samen gestooten, ende waer ghy daer mede de plaetsen bestrijckr, sullen de Vliegen daer op komende, moeten sterven, ofte sullen wech-vliegen, sonder weder te komen.

Het natuurlijck TOVER-BOECK, Of SPEEL-TONEEL Der KONSTEN.

ELFDE DEEL.

Behelsende verscheyden konsten aengaende de Gewassen.

I.

Om eenige Manņetjes en Wyfjes in wortelen te doen groeyen.

NEemt wilde Wijngaerts-wortel, of Mandragers wortel, snijd daer Mannetjes of Wijfjes van, so aerdig als gy kond, set se weder een Jaer in d' Aerde te groeyen, soo sullense zijn of se natuurelijck also gegroeyd waren, fatsoeneert se wederom uit, en steeckt boven op het hoofdt eenige havers garst als oock aen de schamelheid, so sullen die

uytgroeyende als hairen vertoonen dat seer aerdigh om te sien sal zijn.

II.

Om alderley vrughten van Was te maecken.

NEemt uw vrught, by exempel een Abricoos snijdt hem midden door, leght hem met sijn open gesnedene plat op de grondt neer, maeckt daar hier rondtom een walletjen van potaerde, neem dan fijn gevreven Gypsum, dat is pleyster, meng die met water, giet dat boven op de Abricoos, laet het droogen, so hebt gy de vorm van de eene helft. Doet oock soo met de andere helft, dese vormen hebbende, giet die vol gesmolten was, en legt dan beyde stucken op malkanderen, op dat het als een Abricoos mag gelijcken, dat gedaen zijnde, moet ghy se met verwe beschilderen gelijk de vrughten zijn.

III.

Om sleghte Taback goedt te maecken.

LAet uw slegte Taback in heet water weken, tot de onguure reuck en stanck daer uyt getrocken is, doed die dan in een kooksel van Sasaphras-hout en Styrax, laet se dan om stocken drooghen, soo is sy seer goed om te roocken.

Om

I V.

Om een roode Roos terstond Wit te maken.

WAnneer een roode purpere Roos versch is, en gy hem begeert wit te maken, soo rookt een weynig swavel, hout dan uw roos daer over, so sal hy aenstonds wit werden.

V.

Een nieuwe inventie om een vloer van vuuren hout, als sakerdanen hout te maken.

NEemt alleenig het bloed van Ossen, Koeyen of Stieren, laet uw Kamer daer mede schrobben, soo sal het hout werden als Sakerdanen hout.

V I.

Om een appel toe te stellen, dat als hy geschild werdt, in veel stucken valt.

NEemt een Appel die gaef is en ongeschonden, haeld saghjes onder de schil een stercke draed verscheyden reysen door, invoeghen dat de draed doorgetrocken zijnde, den Appel, sonder de schil te breeken verdeeld werd. Geeft hem dan aen y mant om te schillen, soo sal de selve geschild werdende in stucken vallen.

V I I.

Om op allerhande Vrugten wapens of letteren te doen groeyen.

LAet op eenigh houdt wapens of namen snijden soo als gy die selver begeerd, maeckt dan dat ghy een vrught treft daer dit wapen of letters nogh jongh zijnde, aen vast kunt drucken of binden, 't zy door leer of een blaes, soo sullen die letters op de Vrught staen, als die groot geworden is. Op een pompoen hoeft men maer met een speld te steeken, soo sal die daer mede in groeyen.

V I I I.

Om uyt hondert pont Aerde een Boom te doen groeyen die honderd en vijftigh pond weegt, sonder dat de aerde verminderd.

NEemt hondert pont Aerde eerst welgedrooge en dan gewogen, doet die in een back, plant daer een wilgen tack in, en besprengt de aerde met regen water, tot hy te deghen nat is, laet dit takjen eenige jaren groeyen, tot gy gist dat het honderd en vijftigh pond ontrent swaer wege, doet hem dan uyt de back, droogd weder uw aerde als te vooren, soo sult gy bevinden dat de Aerde niet vermindert is, ten zy een weinig, het welcke door de windt verstroyd is.

Dit kan men oock een Jaer met Pompoenen proberen.

Hier uit blijkt dan dat alle gewassen met het water alleen gevoed werden, en niet uit Aerde.

Om

IX.

Om allerley Vrugten die in de Zomer groeyen, des Winters te vertoonen.

Die allerlei soorten van Vrugten willen goed houden tot in de Winter toe, om dan sijn Gasten te tracteren, moeten alleenig maken, datse de lugt daar van afkonnen weren: 't welck gedaan sijnde, sullen de Vrughten lange konnen goedt blyven.

Om dit dan in 't werk te stellen, moet men de Vrugten droog in Flessen doen, uyt welke men de logt met een logt pomp heeft uytgetrokken. Dese Flessen dan wel toegestopt sijnde, kan men se op een koele plaats setten, of in een Regenbak hangen, en ter gelegener tijd konnen uithalen.

X.

Om van Sestien mingelen edik al sijn leven in sijn huyshouding genoeg te hebben.

Dese konst is seer profijtelijk, en kan de Asijnmakers geen weinig schade aanbrengen, men neemt een vaatjen van sestien mingelen edik, die heel sterk suur is. Dese legt men op solder des Somers, en des Winters in de kelder, of op een ander plaets daer het warm is. Dan soo tapt men twee mingelen edik van het vat in een fles, die men weg set, en men vult het vat weder met twee mingelen warm water vol, soo sal die weder in bequame edik veranderet werden, tegen dat ghy de twee mingelen edik verbruyckt hebt, tapt dan weder uw fles vol edick

al, en giet'er weder warm water in, en continueerd dit altijt soo hebt gy tot hondert jaeren toe edik genoeg.

X I.

Om uyt water een dranck te maeken die den Wyn seer gelyck is.

NEemt tot een mate waters een pond Rasijnen, indien het vaetjen van 12 maten is, so neemt men daer by twee loot gestooten Mostert-zaed, en drie loot Scherley-bladen, die men in een Mortier gesneden maet stoten, doet het alles in een vaetjen 't welk suiver en wel uitgebroeid moet wesē, latende het water daer een nagt instaen, op dat alle onsuyverheid uit het hout trecke; het spond-gat moet oock wat groot wesen, om de rasinen weder uyt te kunnen krijgen, vult het met suiver warm water, stopt het vaetjen toe, op dat de kragt daer niet uit en vliege, set het in een warme stoof by den oven, of in een kamer by een matelijck vuur dat het altijd warm blijve, laet het alsoo in de warmte ses of seven dagen staen, giet het dan in een ander wel toebereit vaetje, en druckt de rasijne door een doeck, perst se uit, soo heeft men op den sevenden of achtsten dag goede most; set dan het vaetjen in de kelder, en doet daer wat Wijn-moer op van sulcke Wijn als gy een Wijn sult begeeren te hebben. Doet het vaetjen toe en bereid de selve even als men de Wijn bereid, so sal hy seer klaer werden.

X I I.

Om Meede te maecken als Spaense Wijn.

NEemt vier stoop witten honing, en doet daer by twaelf stoop water: Laet dit soo lange te sa- m[illegible] sieden, tot dat het niet meer en schuimt, het sc[illegible]im geduuriglijck af nemende, neemt het van 't v[illegible]r en laet het verkoelen, en doet het dan in een t[illegible]neken, en laet het sommige Maenden leggen, to[illegible] dat dese smaek van honig is vergaen, en klaer is g[illegible]worden, op dese wijse sult gy een Meede bekomen [illegible]geel als een Spaense Wijn, want het lange koken [illegible]ekt de Meede ros van koleur.

[illegible]ommige om de Meede Wijnachtigh te maec- k[illegible]n doen daer wat Spaensen Wijn by, ofte laet het [illegible]ren op Spaense Wijn.

Nota. Dat de Marsieljese Honingh hier toe de [illegible]ste is.

X I I I.

[illegible]m een versch geplant kruyt altijt te bevochtigen son- der dat men daer by is.

GEbeurd dickwils dat ick in mijn Tuyn iets pleegh te verplanten, als nu de Sonne heet [illegible]heen, verdorde het verplante menighmaels. My [illegible]ierde te rade gegeven, dat ick een potje soude ne- [illegible]en met schoon water gevult, hier dede ick een [illegible]olle lapjen in, dat eerst met water nat gemackt was, [illegible]alf uit hangen, namelijk dat het eene eynd in 't wa- [illegible]r was en het andere daer buiten, dit sette ick by het [illegible]ene ick verplant hadde, en wierde aldus geduurig [illegible]evogtigt, want na verloop van eenige uuren was het [illegible]otje geledigt.

XIV.

Om eenige geboomten door het distilleren te vertoonen.

WAnneer een honderd pond Harts-hoorn, Elpenbeen, gemeene beenen of diergelijcke distilleert door een kolf, soo sal den recipient of ontfanger rondom met geboomten begroeyen, even als de Wilgen die in den winter sonder bladen zijn, soo aerdig dat het geen Schilder kan na doen, ick heb het menighmalen met verwonderinghe ghesien.

XV.

Eenige regulen die men in het planten en saeyen ontrent de Aerde waer te nemen heeft.

ALle Aerde daer men yets in plant of saeyt moet niet te veel noch te weinigh vlug Sout by sig hebben. Want in dien'er te weinig is, kan de geestachtige stoffe der planten of zaden niet genoegsaem werckfaem werden, waer door de plante seer schrael en tenger voor den dag komen: Maer indien'er te veel sout is, soo belet het eene werckende deeltien het andere, soo datse niet behoorlijck in de pijpjes van de plant of zaad kunnen ghestooten werden, waer door de selve mede mager en schrael blijven; 't welck men op de Heyden siet, en ick dit Jaer op mijn Landen in Zeelant door het sout water geleden hebbe.

Ten tweeden moet alle Aerde los en luchtig zijn, want anders gaen de planten en boomen uyt. De reden hier van is, dat als de planten van onderen haer sap en voedsel krijgende, en 't selve na boven toe-

loopende, moet de logt persen: om het sap dat van aderen uyt de aerde moet in de wortel loopen, voort te persen: soo nu de aerde lugtigh is, gaet dit wel, maer indien die rondom de planten vast is, en de loght van de plant tot de wortel niet kan geperst werden, moet de plant noodsaeckelijck sterven of niet voort komen, waer uyt dan blijkt dat de planten de logt so wel van noden hebben als de Dieren.

Ten derden, alle gewassen die in haer bladen en vrugten weynig saps hebben, moet men niet in een vochtige plaetse planten, want de veelheyd van het water (welckers deeltjes meest te grof zijn) konnen door des selfs enghe pijpjes niet geperst werden, gelijck als alle Speceryen, Kaneel, Nagelen, Cypres, Mirten, Olijf, Orangien, Lauwrier, Rosmarijn, Thijm, en diergelijcke meer.

Ten vierden, moet men vochtighe gewassen in een drooge aerde setten, als Aerdbesien, Suring, Petersselie, Salade, Komkommers, Pompoenen, en so voorts, want dan is'er geen vogts genoeg om dese pijpjes gedurig te vullen.

Ten vijfden; planten die in 't water groeyen, kunnen niet wel in een losse grond planten, maer moeten in een kleyachtige en waterige aerde wesen: want indien sy in het water een lugtighe grond hadden gelijk als Ried, soud' het licht om verre vallen.

Ten sesden merck ick aen dat alle Aerden moeten zijn bereyd na dat de pijpjes of vesels der planten groot of kleyn zijn, want als sy groot en grof zijn kan daer veel water in, indien sy fijn zijn, gaet'er weynigh water in.

Ten sevenden, alle planten die specery-achtigh zijn, zijn best geplant in een sandighe wel gemeste Aerde, dat is, daar matig vlug sout in is, 't welck in de mest altijd gevonden werd,

Ten achtsten, alle drooge planten die soo speceryachtigh niet en zijn, hebben liever een drooghe sandighe Aerde, daer verrot hout of een weynigh rund onder is.

Ten negenden, dat alle sappige planten beter de schaduwe konnen verdragen als de drooge en speceryagtige, om dat het voedsel dat in de grove pijpen gaet, sulcken grooten persing nog bewegingh niet van doen heeft, als wel de fijne pijpen, in welcke kleynder deeldjes, die vlug zijn, door de subtiele materie en de logt moeten bewoghen en ingedrongen werden.

Ten tienden willen geen vogtige kruyden groote warmte hebben, soo daer geen groote vogtigheyd by komt, want men siet dat sulcke kruyden in de Sonne staende, dickmaels haer bladen als verlept laten hangen, en des avonds weder opluyken. Wederom, drooge en speceryachtige kruyden en kunnen uyt de Sonne niet wel groeyen.

Ten elfden, alle vogtige en sappige kruyden verliesen des Winters hare bladen, en sommighe mede haer wortelen, maer die weynig water en weynigh Olie hebben en vlugh Sout, siet men sommige des Winters over blijven, als Laurier, Abrotonum, Ruta, Agrifolium, Buxus en diergelijcke.

Ten twaelfden, alle speceryagtige gewassen verdragen de koude niet wel, ten zy de selvighe overvloed van hars hebben.

Om

XVI.

Om een gesonde blanke Taback te maken.

MEn moet voor al weten dat de Tabak die men dagelicks gebruykt om te rooken, een seer gvaerlijcke en schadelijcke saak is, en oorsaek van rscheyden Siekten. Maer anders is de Tobak een nderling goed kruid in sig selven, sijnde van de uden een Koninklik kruid genoemt, volgens het meen gebruyk uit een aerde Pijp gerookt, met de ond de Rook insuygende, 't is seg ik, een schalijk vergif: want een yder kan ligt afmeten dat e balsem Olie die daer binnen is, volkomelijk door et vuur van de Pijp verdwijnt, en dat het juist de ndeugende vogten niet en trekt, en de sinnen met e naukeurige Geesten ontroeren. Want die de selige gebruikt wert dikwijls als gek en ongevoeligh, oornamelijk die het niet gewoon sijn, gelijck d' rvaring daer van getuigenis draagt, ik agte dan voor eker, dat dese nieuwe uitvinding, niet allleen veel eter is, als de gemeene wijse, maer ook seer gesond te sijn: ziet dan hier toe hoe ik mijn Witte Tabak toebereyde.

Neemt dan een aerde Pot van soo een ghedaante als het uw belieft, laet hem binnen en buyten wel verglaast sijn: de Pot moet van binnen oock twee of dry gaten hebben, in welcke ghy kleyne Pijpjes sult steken, de langte van een vierendeel els; giet daer dan omtredt een halve Pot Wijns in, doet daer by,

Rijpe en droge Tabak-bladen een halve hant vol.
Betoni,
Oogentroost, van elks half soo veel.
Kaneel een half Loot.

Men

Men stoot de kruiden klein, en daer na de Kaneel, doet het alles in een Pot, zet het op een Konfoer met Vuur, alwaer ghy het toegedeckt sult laten koken, soo komt 'er een treffelijke en wel riekende damp door de Pijpjes: in plaats van die gemeene stinckende en boosaerdige Tabaxroock, die sult gy door de mond in halen, welke gy in de mond eenige tijd sult laten, en dan weder uit doen vliegen.

Dit suivert en reinigt de Hersenen, het verdroogt de sinkingen, 't versterckt het Hooft, geneest de Tand-pijn, en alle loopende oogen, ooren en mond, het heeft nog ontelbare kragten.

XVII.

Om groote Aspergies te doen wassen.

DE Aspergies wil men gemeenlijck vry groot hebben, 't welk in de tuynen niet wel gelukken wil, maer men moetse aen de kanten van de slooten en Rivieren, alwaer riet wast, saeyen, aldaer sullen sy seer groot wassen.

XVIII.

Om een Damast Roos schoon rood te maken, en een roode Roos wit te maken.

DEn geleerden Athanasius Kircherus Jesuit tot Roomen, schrijft dat 'er in China rosen sijn, welke haer koleur des daags tweemaals veranderen. De reden geeft hy met een experiment daer by te doen: want neemt, segt hy, een damast roos, en berookt die met Sal armoniac, sult gy met verwonderinge sien, dat de witte Roos schoon rood sal werden, maer eyndelijck geel en wit. Maer

Maer als men onder een Roos swavel rookt sal de ros gantsch wit werden.

X I X.

Om gemeen vlas als zijde te maecken.

OM gemeen vlas te maken als of het zijde was, soo neemt kalck en weed-asse maeckt daer een erke loog uit, kookt daer uw vlas in, soo sal se erden als sijde, heel blinkend.

X X

yse om Pluymen te bereyden om se te konnen spinnen.

NEemt de bovenghe schreve loog van kalck en weed assche, kookt daer het pluymagtige geeelte der veren in, soo sal men het als wolle konnen pinnen.

X X I.

m de Vrughten het geheel jaer door goed te houden.

DOet de vrugten in een Vat van Tin, soldeertse vast toe, op dat'er nog Logt nog Water door an dringhen: en laetse geduyrig in een Regenback angen. Hier toe kan men best groote Theeflessen ebruyken.

X X I I.

Om de Roosen altijdt groen te bewaren.

NEemt de Roosen, als sy half open zijn, steekse in een groene gheklooven Riet, bindet wederom

derom ſoetjes toe, ende ſy ſullen altijt daer in groen blijven: Ofte neemt een eycken Vaetjen, doet dit vol van al ſulke bloemen als't u belieft, ende bedekſe voorts met Knoppen van Rooſen, die noch niet open en zijn, ſtopt dat Vaetjen wel dichte toe, bekleedet met pek, datter geen water in en mag, legget daer na ergens inde gront van een Bornput, of in een Regen-back, of in een Gracht, op datſe niet en komen te verrotten, ende daer in ſullen ſy lange groen blijven, om datſe geſtopt legghen.

XXIII.

Om de Roſen een gantſch jaer lang groen te behouden.

NEemt zout ende wijn ſoo veel als 't noodig is, doet dat al in een pot, ende volt hem daer naer met Rooſen, die nog niet geheel open en zijn, ſtopt den pot digt toe, ende ſtelt hem ergens op een Kamer. Als gy nu eenige wilt uitnemen, ſo legſe, boven op eenen oven, ſo ſullen ſy ontſluyten, ende ſy ſullen ſoo groen ende ſoo welrieckende weſen, of ſy maer eerſt gepluckt waren.

XXIV.

Om Cauwoerden, ofte Comcommers te doen waſſen van alſulcke forme als 't u belieft.

BIndt de Cauwoerde als ſy noch geheel kleyn is, in al ſulcken Forme van aerde gebacken als ghy wilt, laet ſe daer in waſſen ende groot worden, ſoo ſal ſe worden van alſulcken Forme en Figure als de Forme van binnen is. Ofte begeert gy dat ſe geheel lang ende dunne uyt waſſe, ſoo ſteeckt ſe, nog geheel kleyn weſende, in een lange houten pijpe, ende laet ſe daer in voort waſſen.

XXV.

Om allerley Appelen lang te bewaren.

ALs ghy de Appelen langh bewaren wilt, soo kiest de geene die wel hardt ende gave zijn, sonder eenige blutsen, bewint se eerst met Hennip ende daer naer soo bekleedt se met was, ende legt se also in den Honing, dat se wel daer in bedekt mag ligen, ende aldus doende, sullen sy altijdt even goen ende versch blijven.

Of

De Appelen sullen langh duren, als men die met er hand afpluckt ende als sy recht rijpe zijn, bewndt se in water-mosch dat drooge is, legt se alsoo i eenen aerden Pot, dicht toe-gestopt, op een bude drooghe plaetse. Sommighe die bekleeden c Appelen met pot-aerde, laetende drooghen, en c legghen se alsoo aen d'eene zijde. De Appelen bnnen oock langhe bewaert worden, als men die lght op Noote-bladers. Item, soo worden sy ock aldus bewaert: Neemdt eenen onverloyden ot, die onder voor-gaet, ende verloyt is, legt daer i de Appelen die gy met de handen hebt af geplukt, nde stopt den pot digt boven toe, hangt desen Pot soo den ganschen Winter aen eenen boom, ende e Appelen sullen daer in soo goedt blijven, als sy ier in geleyt zijn, Item, so worden ook de Appelen o dese navolghende maniere bewaert, gelijck ick lver sulks hebbe beproeft: Bint elken Appel in een ijgen-blat, daer nae soo bekleet hem met potaere, ende laetse alsoo ligghen droogen. De Appelen orden ook wel bewaert in moer van wijn, jae ook wel

wel in goeden Wijn. Maer als men de Appelen in een Pot sluit, wel dicht toe-gestopt, ende alsoo in een Wijn-vat legt, dat den Pot drijvende blijve, so sullen sy ook daer in goed blijven. De Appelen worden ook in alderley zaet seeckerlijck bewaert.

Of.

NEemt afgesneden Appelen die wel gaef zijn, legt se op een koelen Solder, die de Vensters in 't Noorden staen, die men met schoon weder sal open setten. Sy worden ook wel bewaert op alle koude drooge plaetsen, op Kaf leggende.

VI.

Om Appelen te doen wassen van alsulcken forme als men wil.

MAeckt een forme van Gyps, ofte van Potaerde, in twee stucken scheydende, geliick daer zijn de formen, daer in dat men de Suycker-banketten van Suycker appelen, &c. in giet, van alsulcken fatsoen als gy begeert, ende als nu de Appels op de Boomen ten halven volwassen zijn, soo sluyt se daer in, bindt se dicht toe, laet se alsoo aen den Boom hangen, tot dat den appel volwassen is, ende den Appel sal wesen van alsulcken fatsoen, als de forme van binnen was, 't zy van Figure eens Voghels, eens Schaeps, ofte van alsulcken figure de forme was: Het welck men van gelijken magh doen aen den Peere-boom, en aen alle andere Fruyt-boomen.

Om

XXVII.

Om alderley Hout op diversche manieren te verwen, voor de Schrijn-werckers.

NEemt des morghens vroegh soo veel versche Peerde-stront als ghy krijgen kont, perst daer de vogtigheyt uit, en doet dat so lange eenige dagen achter een tot dat gy dese vochtigheyt genoeg hebt, daer na soo doet in elcke pinte deser vogtigheydt, so veel Aluyns, en Gomme van Arabien, elcks so veel als een boon groot, en tempert met deser vochtigheydt alsulcken Verwe als ghy begeert, en in soo veel diversche potkens, als gy diversche Verwen begeert: Dit aldus gedaen wesende, soo leght daer in sulcke stucxkens hout als gy tot het inleggen van eenigh Schrijn-werck begeert te gebruycken, laet daer in leggen eenige dagen, hoe langer, hoe beter dattet de Verwe sal aennemen. Ende alsoo doende, suld gy hebben hout om in te leggen, van diversche koleure, welcker Verwen nimmermeer sullen afgaen.

XXVIII.

Om Ebbenhout te maken, gelijck oft alsoo gewassen ware.

ALle hout dat hart, klaer, en wigtigh is, kan tot forme van Ebben-hout gemaeckt worden, gelijck als Esschen-hout, Ceder-hout, Moerbesi-hout, ofte Pock-hout, op dese maniere: Neemt eenige stucken deses houts, leght se te weyken drie ofte vier dagen langh, in Aluyn-water, stellet op

een warme plaetse, op dattet altijt magh warm blijven: daer naer soo ziedet in Olye, daer in dat een hasenoot groot Vitriols en Solfers gesmeten is, een ure langh ofte weynigh min, want hoe dat men 't langer ziedet, hoe dattet zwarter worden sal, dan al te lange en is ook niet goet, mits dattet daer door brandigh, en al te kortbrekig worden soude, want, ist van passe gezoden, so sal uytnemende swart wesen.

Het natuurlijck TOVER-BOECK, of SPEEL-TONEEL Der KONSTEN.

TWAELFDE DEEL.

Behelsende verscheyde Konsten aangaende de Matalen.

I.

Om Metalen te vergulden.

NEemt Salarmoniak, en wit Chalcantum van elks vier gelijcke deelen, Salpeter en Spaens-groen van elcks drie deelen, stootse te samen in een poeder; neemt dan 't gene gy vergulden wilt, en bedekt het met dit poeder in een smelt-kroes, en houd het een uur langh in gloeyend vuur, smijt het daer na t' samen in goede pis, en wast het wel af. Of neemt Vernis een pont, Terpentijn, Lijn-olie van elcks

een once, menght het wel onder een, en bewaerd het tot 't gebruyck.

II.

Om Quick-silver tot een vast lichaem te brengen.

SMelt eenige stucken Loots, en laet het in uw smelt-kroes staen, ondertusschen dewijl het nog dun is, soo steeckt daer yets in, op dat'er een holligheyd na dat het gestremt is, mach blijven, giet dan in dit hol, het loot noch warm zijnde, Quick-silver, welcke als het Loot kout geworden is, soo sult gy het Quick-silver tot een vast lichaem vinden.

III.

Om het Koper een Goude koleur te geven.

NEemt root Koper en Kalamijn steen, elks een half once, Tutia twee dragmen, laet het Koper gloeyend werden, blust het twee mael achter malkander, en doet oock also met de Kalamijnsteen en Tutia, neemt van het gesmolten Koper een half once, doet daer by een once Honingh, laet het te samen staen sieden, tot dat den Honingh swart en droogh werd, dat hy kan stucken gestooten werden, laet het daer na met de Honingh, Kalamijn steen en Tutia t'samen gestooten, op zieden, tot dat het koper smelt.

IV.

Om Koper wit te maecken.

NEemt Salarmoniak en Sublimaet van elks even veel, laet het t'samen in Asijn zieden, blust dan daer het gloeyende Koper in. *Om*

V.

Om het Koper so soet te maecken als Silver:

NEemt gebrand Koper, smelt het in een smelt-kroes met Borax, blust het daer na in Lijn-oli en leght het op een aenbeeld, slaet het allengskens plat, smelt het weder, en blust het weder in Lijn-oli en doet alsoo vier of vijf malen achter een, so sal dit fijn Koper zijn, bequaem om by Gout en Silver te voegen.

V I.

Om Yser te vergulden.

NEemt anderhalf pint water, Aluyn vier loot, Vitriool twee loot, Spaens-groen een vierendeel loot, Sal Gemmæ ses loot, Auripigment 2 loot, menght het t'samen onder een, en laet het opkoken; als het begint op te koocken, so doet er Wijnsteen van den Wijnmoer by, gemeen Sout een loot; na dat het gekoockt heeft, so neemt het van 't vuur, bestrijkt hier mede het yser, maekt het daer na heet, en vrijft het wel.

V I I.

Om alle gescheurde en gebroken vaten aen malkander te maecken.

NEemt Karne-melk, laet die sagjes op het vuur staen runnen, schept dat runsel af, en doet het in een vijsel, roerd daer by levende Kalk so lange tot dat het een dick papjen blijft, bestrijckt dan daer de gescheurde Vaten mede, en drooght se tegen het

vuur, ſoo mogen ſy weder ſonder ſchroom gebruykt werden.

VIII.

Om het koper te doen ſchijnen als gout, waer van men allerley water kan maecken.

NEemt Quick-ſilver twee oncen.
Spaens-groen, drie oncen.
Tutia of Niet.
Curcuma elcks twee oncen.
Borax een dragma.
Wijn-Aſijn een mingele.

De quickſilver en Spaensgroen, werdt in een yſere pot of panne teſamen geroert, en voort den Aſijn daer by gedaen, roerende het om tot een Maſſa, dan ſnijd men het kleyn, daer na mengt daer by de Tutia en Curcuma onder malkanderen in een ſmeltkroes, te weren, dan een lagie van de maſſa, en dan een lagie van het ander; digt toe gedaen zijnde, laet het drie uuren langh in het vuur ſtaen gloeyen, gevreven zijnde met de hand, werd het als hagel, dan ſnijd men daer de Borax by om te ſmelten, ſoo hebt ghy een metael als gout, van welcke men allerley ſoorten van vaten kan laten gieten, die men begeert.

IX.

Om van Yſer Stael te maecken.

LAet uw een Steenen of Yſere back maecken, ſtrooyt hier in geſtampte houts-koolen, en dan eenige ſtaven yſer, doet dit ſoo met lagen, tot dat de

doack vol is, doet hem dan boven dight toe, en let 'er eenighe uuren langh vuur op, soo suld ghy, kout geworden zijnde, stael vinden.

X.

Om Silver schoon te maecken en te polijsten.

NEemt Sout en Wijn-steen van elks even veel, sommige doen daer ook wat Ajuyn by, kookt het in reghen-water, en smijt daer u Silver in, en laet het koocken, tot dat de meeste vogt vervlogen is, neemt dan u Silver uyt, welck heel wit sal zijn, welck gy dan suld vrijven met een glat stukjen staels, dan sal het Silver daer het gevreven is, glat werden en schoon.

X I.

Om yser heel weeck te maken.

MAeckt een water van Berg-Aluyn, bluft het gloeyende yser daer seven mael in, soo werd het soo week, dat men het tot poeder kan brengen, of dempt het yser eenighe reysen in het poeder van Euphorbium, soo werd het soo weeck als loot. Sy bluffen het oock wel in Ossen-mist met Honing gemenght.

Wanneer men menschen hayr soo lange in water koockt, tot het water rood zy, soo werd het yser het koper gelijck.

Wanneer men nu het yser harden wil, neemdt men menschen hair, mostert-saet en aerd wormen, dit laet men in 't water koocken, in welck het yser seer hart werd. Niet beter is 'er als het gloeyend

yſer in geraſpte hoorns der Oſſen te dempen.

XII.

Om te beletten dat het yſer niet roeſt.

NEemt kleyn gevijlt Loot, giet daer ſo veel Olie van Olyven op, tot dat het te deghen bedeckt is, laet het ſoo negen of tien dagen ſtaen.

Maeckt dan uw yſer ſchoon met ſchuuren en vylen, en ſmeert dan met die Olye, ſoo ſal het niet Roeſten.

XIII.

Om Yſer tot Koper te maken.

NEemt Roomſche Vitriool, kookt ſe in ſchoon Regen water, laet een quartier uurs daer een ſtuck yſers in leggen, treckt het yſer daer uyt, ſoo ſal daer gelijck als op het koper het Spaens-groen groeyen, welke men met een mes afſchrabt, doet het yſer daer wederom in ſoo ſal het wederom ſoo werden, ſoo dat het yſer koper is, het welck ghy ſo langhe in dit water kondt ſteecken, als'er Vitriool in is: ſteeckt nu uw ooren op die'er profijt mede doen kan.

XIV.

Om Goud en Silver in de handt te doen ſmelten.

DIt kunsjen ſchijnt ten eerſten aenſien by de Gimiſten wat ſonderlinghs te weſen, maer is

maer

mer bedrog voor haer. Om dit dan te doen, soo smeert men de hand vet met olye, in welcke men wat blad-gout ofte blad-silver doet, met wat Spiritus Salus of Aqua Regia, so sal het datelijk smelten. Men moet eerst het water in de hant doen, en daer het goudt op leggen. De hand moet men heymelijk wat besmeren, want het sal des te aerdiger zijn, als het een Chymist of een groot Doctorael man siet met sijn Bril, lagt hem dan vry uyt, dat uw de tanden uyt de mond vallen.

X V.

Poeder om te versilveren.

SMeld een stuck silver of twee in sterk water, gesmolten sijnde, doet daer poeder van zout en Wijnsteen by, tot het sterkwater tot een poeder kan gebragt werden: vrijft dan met dit gedroogde poeder yser, koper of eenig ander metaal, soo sal het versilverd werden.

X V I.

Om Messen en Degens tot een ongelooflijcke hardigheyd te brengen.

WEeckt uw Sny-mes of eenigh ander Instrument in het bloedt van een Vercken dat een manneken is, en in het vette van een Gans, tot seven malen toe, en drooghd het yder reyse teghen het vuyr, eer ghy het wederom weeckt, en gy suld het heel hart maken tot verwonderinge toe, 't welk niet lichtelijck breecken sal.

XVII.

Manier om de Marmerſtenen te koleuren en te ſchilderen.

DIt geheim heeft P. Baldigiani aen de Heer Abt Nazari bekend gemaeckt, en is veel mackelijker en lighter om te doen, dan Pater Kircherus in ſijn Mundus Subterrraneus gedaen heeft.

De koleuren die hy daer toe neemt ſijn Gommen: tot rood neemt hy Sanguis draconis in guttis. 2. Tot geel ghebruykt hy Gutta Gamba. 3. En om ſwart te maecken diendt hy ſigh van de Gommeuſe ſubſtantie, van welke de Mumien vol zijn.

De maniere om de koleuren te bereyden is deſe: Hy maeckt van de ghommen een fijn poeder, dat weekt hy op een Marmer-ſteen met goede Brandewijn, en als hy de koleuren daer op leydt, laet hy de Marmer dien hy beſchilderen wil, eerſt warm werden, op dat de koleuren des te dieper moghten indringen.

Door dit middel kan men op Marmer ſchilderen het gene men begeert, en de ſaecken ſtaen daer ſoo natuurelijck op als offe daer in gegroeyd waren.

P. ſeght ſulcks beproefd te hebben met goed ſucces op Marmer van Carara; maer hy durft niet verſeekeren of het oock op ander ſouw gaen dat harder is, want daer is tuſſchen de Marmerſteenen groot onderſcheyd.

Om

XXVIII.

Om valse paarlen te maken.

DE Roomen maakt men valsche paarlen die natuurlijke soo gelijk sijn, dat se die in glans niet e hoeven te wijken.

De wijse van maken is aldus: sy nemen van 't , dat se door een spons te vringen seer suyver man , hier in stroijen sy zeer fijn gestooten gevreven ck van d'aldersuyverste en besten talk, of men emt in de plaets paerlen, of paerlemoer fijn geeven, se moeten voor al fijn sijn, of de peerlen uden knobbelagtig werden, en niet glad of effen, t vrijven zy wel te deghen onder een marmereen, soo langhe tot het tussen de tanden niet meer kraakt, 't welk men dan in de son of op een oven roogd, uyt dese massa werden peerlen gemaeckt, an soo een groote als men begeerd, die men met en Verckens-borstel doorboort, en in de sonne roogd, soo hebd gy uw paerlen.

Ist dat gy se nogh blinkender begeert te hebben, trijkt men die nog eens met gesuivert wit van 't Ey. n men droogd se in de Son. Dese paarlen magh men om de handen en hals voor natuurlijke dragen.

XVII.

Een poeder te maken, dat alle Metalen oogenschijnlijck doet smelten.

'T Volgende poeder wert na den vinder het Teophrastische poeder genoemd, en is aldus bestaende: Neemt

Salpeter, acht loot
Swavel, vier loot.
Wijnsteen, een loot.

Alles onder malkanderen gestooten zijnde, sift het door een teems, legd uw Metael dan in dit poeder, en bedeckt het daer te degen mede, steeckt het dan met de lonte aen, soo versmelt het terstont.

XVIII.

Om loot in koper te veranderen.

NEemt dunne looden platen, gecalcineerden Vitriool of Crocis Martis, legt dit by laghen in uw kroes, laet dit te samen smelten, soo veranderd het loot in koper, waer by men rijck kan werden.

XIX.

Hoe de Swaertvegers maecken dat de degens haest uyt de schede gaen.

'T Gebeurd menighmael, dat de deghens in de schede soo verroesten, dat men se daer niet uyt trecken kan, dit weten de swaertvegers voor te komen, met de pundt alleen met wat onghel te bestrijc-

str:ken, want men siet gemeenlijck dat de punt va een degen eerst sal roesten.

X X.

Wijse om op roodt Koper te etsen.

WAnneer men sijn platen wel geslepen heeft, so bestrijckt men die met een menghsel als veght: Men neemt tien loot Gricks peck, of Bourgo dies peck, en so veel Tyrische hars, anders gemene hars, gesmolten zijnde, doet 'er hy aght lo Noot-olie, roerd het op 't vuur een half uur lang o, koockt het tot de dickte van een Syroop, en k l geworden zijnde, sig laet spinnen met draden, sijht het dan door een doeck en bewaert het.

Neemt dan u wel geslepen plaet, legt die op een ko foor met vuur, warm zijnde, neemdt se af en b trijckt se met uw vernis over al seer dun.

Dit gedaen zijnde, laet de plaet dan over een kaers amp over al swart werden.

Dan soo legd gy uw plaet op twee brandt-ysers en steckt daer rondtom vuur, soo sal de plaet hard op droogen.

Tekend dan hier op 't zy met krijd of rood-aer 't gene gy begeerd te etsen, 't welck ghy dan met naelden gelijck hier de Figuur volgd moet uytste n.

Welcke meest alle driekantigh zijn, d'een grof, d'ander fijn, na de verscheydene gebruycken; en doet het oock wel maer met gemeene naelden e men daer toe slijpt.

In de navolgende figuuren siet gy den breden ge epen ets-naeld, wiens ovael A B C D is als een ede der penne, en dat deel by C, het eynde waer

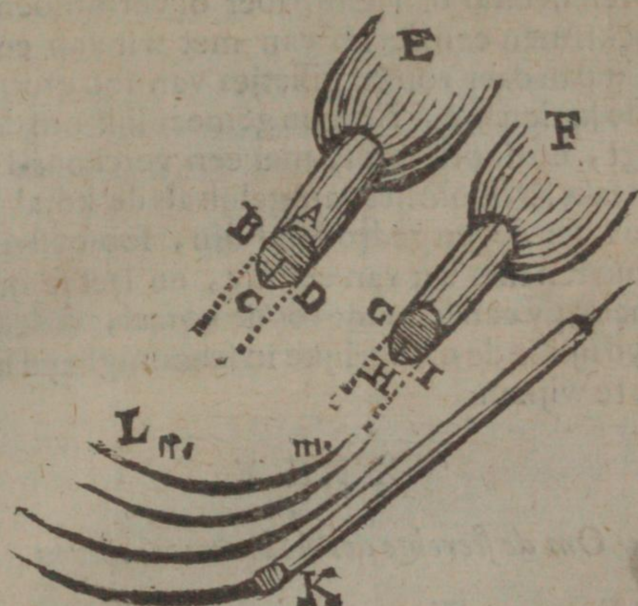
mede

mede men schrijft. De manier om door strepen mede te maecken, is als E F vertoond, welcke alwillens grooter afgebeeld zijn, als sy behooren.

Voor eerst siet gy dat A B C D een ovael vertoont, soo wanneer gy nu met het eynde van uw brede etsnaeld in het koper tot de letters B D, 't welck het breedste van de ovael is, in dringt, so hebd gy een streep gemaeckt so breed als de linie B D van een is, en in 't midden so diep als A C lang is, en soo gy uw naeld so diep niet en drijft, so maekt gy een streek soo breed en diep als de Figuur F aenwijst, met de letters G H I.

Soo ghy nu uw naeld niet diep en druckt, sal uw treck niet diep zijn, maer smalder, maer dieper in stekende, sal se dieper en breeder zijn, gelijk als K in 't midden gemaeckt heeft, het welk afgeteeckent is met de letters L M N, alwaer gy siet dat sagt begonnen zijnde by L, en daer na allengskens dieper tot aen M, en van M de hand verlightende tot aen N, soo suld gy een treck maken als de streek geteekend L M N, en so voorts.

Uw plaet nu wel uyt gegraveert, giet men daer het sterck-water over, gemaeckt aldus:

Neemt een half pint stercke Wijn-asijn, twaelf lot Salarmoniak: Item, twaelf loot gemeen Sout, en agt loot gesuyvert Spaens-groen. Alles wel gesiften zijnde, doet het by malkander, en giet se in een groote verglaesde pot, toegedekt zijnde, laet se eenige reysen op koocken, somtijdts eens omroerende: indien het te sterck is, kund ghy het altijd met water temperen.

XXIII.

Om valsche koralen te maken.

OP de selfde wijse als boven van de paarlen gesegd is kan men oock valse koralen maecken.

Men

Men neemd dan Cinnaber of vermilioen, daer maackt men een deegh van met wit van een Ey, maakt dan daer ronde pilletjes van ſoo groot, gelijk de kralen ſijn, die men gemeenlijk om den hals draegt, en doorboort ſe met een verckens-borſtel. Of maakt 'er boomtjes van gelijk als de koral groeit, als ze nu te degen gedrooghd ſijn, ſoo beſtrijckt ſe van buyten met wit van een Ey, en laet ſe drogen, ſoo hebd gy een ſchoone roode koraal, welcke wel bereyd ſijnde de natuurlijke in ſchoonigheyd niet en hoeft te wijken.

XXIV.

Om de ſterckte des Magneets te wegen.

NEemt een Waeg-ſchael die even gelijk hangd, doed in d'eene ſchael den Magneet, en doed in d'andere ſchael ſoo veel gewights als de Magneet weegd. Dit gedaen zijnde, ſo houd de ſchael daer het gewigt in is, over eenig yſer, ſoo ſal die ſchael neer trecken. Doed dan in d'andere ſchael die na om hoog gaet ſo veel ſands tot hy met de andere gelijck hangd. Dit gedaen zijnde, weeghd het ſand, ſo ſuld gy tot u voornemen kunnen geraken.

XXV.

Om een Kettingh te maken van ringen, die niet in malkander ſluyten, door de Magneet.

WAnneer men een hand vol yſere ringhen heeft, ſchijnd het een Miraekel, dat men die aen malkanderen ſou doen hangen, ſonder die aen een te ſchaeckelen of te binden.

Men neemt dan een Magneet-steen, hier mede bestrijkt men de ringen, so sal d'eene ring na d'ander toe vliegen, en alle aen malkanderen hangen. Dit kan men mede met naelden doen, die by vyfen-twintigen aen een konnen hangen.

XXVI.

Te maken dat een kleyn Scheepjen op het Water vare, waer men het gebied.

NEemd dan een klein Scheepjen een halve voet ontrend lang, snijd daer toe een houte Mannetjen aen 't roer; slaet dan aen het Roer verscheyde ysere spijckertjes, die men juyst niet en behoeft te sien. Laet het Scheepjen dan varen, hebd dan een stock welcke aen het eynd een stuck yser heeft, aen welcke de Magneet gestreken is. Gebied dan uw Schipken te varen soo hier als daer na toe, soo sul ghy met uw stock daer ontrent komende, het roer doen bewegen, en het Mannetjen sal schijnen die beweginge te maken: 't welk aerdig om sien is.

XXVII.

Om eenige Naelden in een glas te doen dansen en huppelen.

NEemd eenige Naelden van stael, doed se in een Bierglas, neemd dan een goede Magneetsteen, en houd die daer ontrent, so sullen de naelden bewogen werden en op en neder huppelen.

Sulcx kan men oock op een tafel doen die dun is, houdende daer de Magneet steen onder, soo sullen se om en weder loopen.

XXVIII.

Om eenige Naelden, die boven op een tafel leggen te doen bewegen.

LEgd op een tafel die matig dun is, so veel naelden als u believt, houd dan onder de tafel behendighlijck een goede Magneet of Seyl-steen; als gy die verwemeld, soo sullen tot verwonderens toe al de Naelden sig van de eene plaets in de andere beweegen en verplaetsen.

Het natuurlijck
TOVER-BOECK,
Of
SPEEL-TONEEL
Der
KONSTEN.
DERTIENDE DEEL.

Behelsende verscheyden konsten aengaende het Verwen, Illumineren en Inckt te maken.

I.

Om een papier van allerhande Verwen te maecken, welkers uytgedruckte beeld niet kan gesien werden als in de Sonne.

DE Chymie is een moeder van wonderlijcke uytwerkingen, altijd wat nieuws, seght het Greeck woord, brenght Africa voort. In Vrankrijk heeft seker Chymicus een koperstuck uytgevonden

t welke hy allerley verwen kan geven, die men niet in 't ligt noch schaduwen kan sien dan alleenlijck in de Sonne, dan geeft het een koleur van sigh als een opaal. Daer is hem veel gelds voorgeboden, maer wilde het niemant leeren, 't welcke aldus is.

Neemt gemeen Sout een deel, Salarmoniak twe deelen (want in dese beyde sijn alle verven besloten) groene en blauwe Vitriool, Aluyn de Rocca, eens soo veel als het bovenste: Mengt alles onder malkanderen, en set het in een wasembad, welcke de Chymisten wel bekend is. Als het voght nu begint uyt te wasemen, soo houd daer het papier met het uytgedrukte koper-beeld over, so krijgt ghy uw begeerden. Het schijnd als de hals van een duyve, en pauwen staert.

I I.

Om Geel wasch wit te maken.

NEemt een quantiteyt Geel Wasch, schaaft het selve in dunne Schavelingen, legt het eenige tijd in de heldere loght, voornamelijck in de Mey, so sal het Wasch soo Wit werden, als sneeuw, 't welk men dan tot koeken sal smelten.

Of men schaaft het Gele Wasch, en men giet daer een goed deel Brandewijn op, en men laet het in warm sand eenige dagen in een glas digereren, soo sal het wasch Wit werden.

I I I.

Om Lakken of Verwen te maken uyt allerley Wortels, bladen en Kruyden.

NEemt soodanigh een Kruyd, Wortel, Bloem of 't Bladen die gy begeert, stootse fijn, en doetse

doet in een aerde Pot, giet daar een genoeghſaem [illegible] waters op, doet by yder pond ontrend een lepel vol goede loog, dit te ſamen in ruym vogt gekookt hebbende, filtreerd het Kookſel, en 't gene doorgeloopen, dropt daer een ſterke ſolutie van Aluin in, ſoo ſal de Lacca op de grond nederſinken. Deſe moet gy dan ſoo lange met water afwaſſchen tot het water daer ſoet af komt, droogt dan deſe Lak in de ſonne, of laet het vogt door een klad-papier loopen, ſo hebt gy al de Lakka op 't Papier, die dan haaſtiger drogen ſal.

I V.

Om allerley been en yvoor te koleuren.

WAnneer men benen of 't yvoor met een andere koleur begeert te hebben, ſoo waſt ſe eerſt ſchoontjes af, en kookt ſe in Aluin water, maer daer na in Pis of 't kalk-water, in welke ghy eenige Gele, blauwe, of andere koleur gemenght hebt, kookt ſe wederom op, ſoo ſullenſe alle gekoleurt zijn.

V.

Om Beenders Wit te maeken.

NEemt Kalck en Water, legt u Beenders daer in, laet ſe te ſamen zieden, ende ſchuym et al-tijdt.

V I.

Om Beenders groen te verwen.

NEemt ſcherpen Wijn-azijn, een pot Spaens-groen, gevijlt Orichalchum, elcks drie oncen,

Rute een handt vol: Wrijft ende stoot dese dingen elk bysonder, menghtse onder een, ende laet hier in de Beenders veerthien dagen langh weycken.

VII.

Om wit Been swart te verwen.

NEemt Gout-glit, levende Kalck, elcks ses oncen, Put-water oft eenigh ander Water, soo veel noodigh is, menght het onder een, ende ziedet in dit Water de Beenders die ghy zwart verwen wilt.

VIII.

Om allerley Been en Houtt Verwen.

NEemt scherpen Wijn-azijn in een glas, doet daer by gevijld Koper, Vitrool, Aluyn, Spaensgroen, elcks even veel, menght het al onder een, ende latet alsoo staan seven daghen langh, latet daer naer zieden, doeter de Beenders of het Hout by, daer by doende een weinigh Aluyns, ende sy sullen verwen met al sulcken verwe als gy suld begeeren.

IX.

Een vernis om schilderyen uyt te halen.

WAnneer de schilderyen doof van koleur geworden sijn, haald men die met eenig vernis uyt, waer door se wederom schijnen of se nieuw waren, soo

[N]eemd Hars die geel is, 1 pond,
Jenevergom, twee oncen,
Veneetse Terpentijn, een once,
Lijn Olie, twee oncen.

La[at] de hars eerst op het vuur smelten, en giet se da[er]op dat se suyver sy, smelt de jenever gom in de Ol[ie] en doed se mede door, mengd dan alles onder ee[n] en kookt het met een sagt vuurtjen, geduyrigh om[r]oerende, tot alles wel vermengd is, en bewaert het in een glas, met welke ghy de schilderyen kond op[h]elderen, die met een wolletjen, in dat vernis be[v]ogt, bestrykende.

X.

Een ander, dat eerder droogt.

NEemd Suyvere Wierookk,
Jenever Gom, van elx even veel:
stoot se beyde tot een fijn poeder, doed daer so veel vneedse terpentijn by, als gy dunkt dat het genoeg is mengd se op het vuur, en giet se door, 't welk gy tot het eygenste gebruyck als voren kond bewa-ru.

X I.

[E]en gulde vogt, om leer, silver en glas te vergulden.

NEemd dry pond Lijn Olie, koockt se op een sagt vuurtjen, tot dat je dunkt dat het genoeg [is], 't welck gy probeert met een hoender veer daer [i]n te steken, want als ghy hem strak uythaelt en dan [v]erbrand, soo ist genoeg, soo niet moet die nogh [m]eer gekookt werden, maackt dat onder het koken [d]e vlamme van onderen daer niet in slaat, dan is

best over een fornuis te koken. Genoeg gekoockt sijnde doed daer by

Spiegel Hars
Harde Vernis, ℥ pond,
Aloes Hepatica, een vierendeel pond.

Stood se alle tot poeder, en mengd se by de olie, en koockt alles behoorlijck onder een, indien het te klaer is, soo doed daer nog ander half once of twee oncen Olie by, giet het dan daer op dat het suyver sy; als gy nu vergulden wild behoefd ghy maer met een penceel te strijken, soo sal het als hout vertoonen.

XII.

Om Pluymen van gevogelte te verwen.

WAnneer men de pluimen met verscheide koleuren wil verwen, moet men haer eerst te degen met regen water wasschen: en dan in aluinwater koken, en terwijl se nog warm sijn in eenigh Saffraen water, of weiksel van Indigo, van Sapgroen, en diergelijcke smijten, om soo een koleur aen te nemen als het behoorlijk is.

Van dese pluymen kan men Moffen maken voor de Juffers en Mutsen met Franjen om het Hoofd, Roosjes op de Hoed, Franjen om de Handschoenen, Roosjes aen de beenen en diergelijke. Maer is't dat se groot sijn, maeckt men daer Somer-hoedjes voor de Juffers en kinderen van.

Chi-

XIII.

Chineesche manier van verlakken.

NEemd wel gesuyverde gum lacca, (waar van onder sal gesproken werden) doed dese in een wijd glas, op dat die niet en breken.

2. Giet hier op seer goede voorloop van Brandewijn, tot de hoogte van vier vingeren.

3. Laet dit een dagh of twee staan, somtijds eens met een spatel omschuddende, op dat de gom aen d[illegible]les niet blijve hangen.

4. Dit gedaen zijnde, sijgt de selve door een doek met de vingher uytpersende, doed het selve dan in een fles met een nauwe hals.

5. Laet dit op een warme plaes staen digereren, op warme assche ontrent 24. uuren.

6. Soo suld gy vernis seer klaer en doorschijnend in boven drijven. Dit is dan het vernis om alle dingen te gladden.

Manier om de lacca te suyveren.

MOet men Gom Lacca van sijn stokjen suiveren, daer de selve aen gewassen is.

8. Dan sal men die tot een grof poeder in de vijzel stooten,

9. Doed dan dit grove poeder in een grove doek, met eenige stukjes suyvere seep, laet dan een naght in een kom met schoon water weecken.

10. Roerd dan des anderen daeghs dese grove doek met lak soo langhe door het water, tot dat 'er een roode koleur uytgeverft is, by welck men wat aluyn doed, sonder seep nogtans, dat tot verscheyde gebruyck bewaerd werd: 't geen dan in de

doek blijft is de gesuyverde vernis, om hier boven te gebruyken.

Manier om stockjes en ander huys-raad te vernissen.

Roode Vernis.

11. NEemd de beste tranen van Draken-bloed, smeld die in dit vernis, die boven No. 10. in 't sakjen gebleven is, en hier moet de stok besteken werden, waer van hier onder meerder.

Swarte Vernis.

12. OM een swarte grond te maken, is het swart uyt beenen gebrand het beste, welck fijn gevreven sijnde, onder het vernis ofte lak, die in 't sakjen geprepareerd is gemengd werd.

Manier om in 't werck te stellen.

13. LAet een kisjen, stok, of yets anders van ligt hout maken, dat seer net gepolijst is, en soo gy het met verscheyde koleuren gevlekt wilt hebben, so neemd vernis die seer fijn is, en mengd die onder het boven gemelde vernis, No. 6. gemeld.

14. Met dit menghsel suld gy tot drymaels toe bestrijcken, maar d' eerste strijckingh moet niet met al te dikken strijcking wesen; maer redelijck dun: het tweede moet wat dicker wesen, ende het derde nog dikker, dit laet men dan droogen, gedroogd zijnde, vrijft men 't selve met seer fijn gevreven puim-

puin-steen poeder, op dat het glad en gepolijst wede.

1. De vlekken werden gemaakt met het swarte vernis 12. die men soo hoogh van koleur kan maken als men begeert, en leggen daer dan o-ver u vernis No 6. tot vier of vijfmaels toe; gedroogt sijnde sal men weder polysten. Men moet waar ne-men dat de vlecken sigh vertoonen als schildpad.

16. Uw werk dus gepolijst en gesuyvert sijnde, werd ten laetsten met de tinctuur in No. 10 uytge-drukt, twe of drijmaals overstreken: dan vrijft men weder met puymsteen, en dan met gebrand tin, dat eerst geschied met een natte lap.

Om gesprenkelde gulde Lijsten en Kassen te ma-ken.

117. NEemt goud welck de borduurders en knoopmakers gebruyken, snijt die met een schaer soo fijn als sand.

118. Mengt dan onder uw vernis wat root, groen of violette koleur.

119. Strijkt met het neersetsel van uw vernis en nog nat sijnde, sprengt daar uw goud over, en laat het soo droogen.

120. Neemd dan uw vernis met drakebloed ver-menght, en bestrijkt daar mede; gedrooghd sijnde, hervat sulx nog eens, en strijkt dan weder gedroogt wesende met uw vernis No. 6. dan moet gy nog eens met puinsteen, en gebrand Tin uw polijsting ver-rigten.

X I V.

Op wat wyſe men een punt als een cirkel kan doen vertoonen, en een linie voor een ronde of cirkel aengeſien werden.

NEemt een tol of tap, maekt daer met krijt een punt boven op, wanneer hy nu ſal opgheſet zijn en draeyen, vertoond die punt als een cirkel, dewijl de ſelve raſſer omdraeyd, als het oogh hem vervolgen kan.

Wanneer men nu van boven tot beneden toe een linie haeld, ſal den tol omdraeyende deſe linie, doen vertoonen, even of de tol geheel met die verwe beſtreken was.

X X I I.

Om Turcks ofte gemarmelt Papier te maken.

MEn laet gom dragant ofte Arabiſche gom in water weeken, 't welk ſoo dik moet werden dat 'er de verf op kan drijven: ſommige konnen dit wel met Lijm of Stijffel-water doen: daar na doet men het door een doeck of ſeef om van alle vuyligheyd te ſuyveren, dit gedaen zijnde werd dit voght in houten backen gedaen, die ſoo groot zijn als een vel Papier, en ontrent twee of drie vingher diep, dan ſoo ſprengt men daer de koleuren op, en werden van elkander verſpreyd, hier op leght men het Papier, gelijck terſtond ſal geſegt werden.

Maer men moet letten, dat het water niet te lymig ſy of te dun: want ſo het Water te dik was ſoude de verven niet vloeyen, en te dun zijnde, ſou de verf meeſt nâ de grond ſinken.

hoe de koleuren ligter zijn, hoe ſy tot dit werck bequamer zijn. Lak gebruyckt men tot rood: Indig oft Lak-moes tot blaeuw, voornamelijc daer een weynigh loot-wit mede vermenght, want anders is 't al te blauw. Auripigment is goed tot geel, en Ceruys oft Loot-wit tot wit, alhoewel het waer is, maer men moet het uyt nood gebruyken, dewijl 'er geen wit gevonden werd dat wit is. Elke verf werd dan beſonder gevreven met wit van een Ey en Oſſe-gal, waer by ſommige een weynig Petercelie doen, dog dat is ſo nodigh niet. De verf aldus op een Marmer-ſteen fijn gevreven zijnde, doet men in bakjes, de verwen moeten niet te dik noch niet te week zijn: 't welk men beproeven kan met die op het water (daer de gom in gekookt is) te ſpatten, ſoo ſe dan op het water drijven en fraeytjes van elkander verſpreyden, is het goed, ſo niet moet men daer nog wat Oſſe gal in doen.

Men doet dan in yder verf-bakje een quaſt, met welke men op het water uyt elk backje ſpat, tot het water meeſt bedoocken is; het water aldus bedoken zijnde, heeft men een kam, die men uyt yſer draedjes maekt, door een houtje geſteken, met welcke men door de verf haeld die op het Water geſpad is, welcke ronde droppelen ſigh dan ſullen verſpreyden als veren, pluymen, &c. Deſe kammen werden mede van verſcheyde wijdte en digte gemaakt, om de figuuren verſcheyde te maken, 't welck d' ervaring beſt ſal leeren.

Wanneer men het Papier op ſijn frans nu glat wil hebben, moet het geglad werden, op een Lek-Tafel oft glad-Tafel, die van een groote Marmerſteen of twe gemaekt is, over welke twe ſware pok-houte rollen loopen, tuſſchen een ſchuyf die daer met eenig gewigt boven op gemaekt werd, om des te ſwaarder te zijn.

Een

XVI.

Een ander manier om Papier te marmeren.

PRepareert de Verw met pis of brandewijn, en doet daer soo veel Osse-gal by tot dat het op het water wil drijven. Het water nu daer gy de verwe in spad moet met Arabise gomme verdikt werden. Dan hebt gy Frans Gemarmelt Papier.

XVII.

Een andere manier om te verlacken.

NEemt Gom-Lak,
Copal,
Barnsteen en
Hedere, van elcks even veel:

Smelt se elcks bysonder, gesmolten zijnde en kout geworden, vrijft se gesamentlijck seer fijn, en laet se in voorloop van Brandewijn smelten, en doet als vooren gesegt is, met een gront te leggen.

Nota. Wanneer ghy verschildpadden wil, moet ghy loot-wit in uw lijm doen, met een weynig geel van Curcuma, gedrooght zijnde, kunt dan met Keulse aerde daer sulcke figuuren mede maecken als ghy begeert.

Het TONEEL Der KONSTEN.

VIERTIENDE DEEL,

Waer in verhandeldt werd: De manier van verwen, en Coleuren te maken op Beelden, Beeſten, Bloemen, Kruyden, en alles wat de Schilder-konſt vereyſt.

Manier hoe dat men planeren moet.

NEemt vanden alderbeſten witten Lijm ende ſiet den ſelven in ſeer ſchoon regen-water ſoo dunnekens ende ſoo gemenght, dat ſo wanneer den ſelven lijm koud is ende geſtolt, gelijck een Calfs vleeſch-ſop. Dan, ſal men den ſelven lijm wederom ſmelten ende een ſuyvere ſpongie nemen, en in den lijm nat maecken, ende alſoo over papier ſtrijcken die wel vocht maeckende, ende wederomme wel laten droogen, ende is alſdan vaſtelende gelijmt en gepreſerveert dat de Verwen niet deur en ſlaen, ende

ende het werk ontcierende ende vloeyen. Maer indien men 't Papier meent te Vernissen, so salmen om die te planeren nemen Visch-Lijm van Visschen-been gemaekt, ende dat alsoo oock als boven gesoden zijnde, salment oock lauw ende gesmolten zijnde, met een spongie soetkens daer over strijckende nat maeken, ende dat wel van stof ende vuyligheyt wachtende, laten drooghen. Daer nae soo salmen dat noch eenmael laten met den voorsz. Lijm planeren ende drooghen, ende alsdan machment wercken.

Van het aenleggen, diepen en verhoogen.

OM best ende 'alder-bequamelijckst te seggen wat aenleggen zy, het welck de eerste eygenschap is: so willen de konstenaren hier mede soo veel geseyt hebben, als eenig dink deser konste beleggen met eenigerhande koleur van Verw, het sy eenige Naekten, Kleederen, Beesten, Gronden, oft andere Metselerijen, oft partijen die men na den eysch des wercks oft 't gene de stature is, datmen beleggen wil, moet oft wil gebruycken, ende haer proprieteyt, Coleur, ende aert eyscht: Ende dit aldus aengeleght zijnde, soo moet daer volghen een verdiepinghe op sulcken deel oft partye Verwe oft coleur, dat gy simpelijck met eenerley Verwe als geseght is, hebt aengeleyt: Ende welke verdiepinge is in effecte dit, te weten: Datmen alle tijd een Verwe op alsulken Verwe alsmen aengeleyt heeft, moet ordoneren die welcke vetter stercker oft herder is, als u belegsel oft aenleggen is, daer mede dat dan lighte ende duystere plaetsen onderscheyden ende afghediept worden, naer de Konste vanden dag oft de duysterheydt: Als wanneer de Sonne oft het licht yet van

voorn beschijnd oft treft, soo moeter krachtelijck voorben dat het achter sulck dinck, daer de Sonne niet door en schijnd duysterder is als daer de Sonne plat op schijnd, ofte den dagh van achter komende moeten voor oock duysterder wesen: siet soo is diepe hier te verstaen, verduysteren ende alle voukens van kleederen, alle inwendige Ledekens des Menschen ende Emolumenten, dewelke leege ingevallen staen, ende diep oft tegen den dagh niet en staen, maer teghens den dagh (dat is duyster) schijnen, dese moetmen met de voorsz. stercker verwen verduysteren ende diepen, na den aerd der konsten, als sal geleert worden. Ende dit kan van de beminderen der konsten ligtelijk begrepen worden, wanneer sy regard nemen op de konsten die sy voor hebben om te verlichten: Want den konstigen Inventeur ende snijder der platen, hebben sulcke duysterheyd met het ardseersel afgediepd ende geteekent: Ende waer men dan bevint dat den Inventeur de duysterheyd met het ardseersel heeft getoest, daer moet oock vande Illiminist de verdiepinghe oft sulke stercke verwe gelegd worden, want dit doende staen alle emolumenten, voukens, ploykens, duyster pletsen ende donkerheden heur seer nettekens uyt de lichte steecken ende onderscheyden staen.

Nu het derde eygenschap, is verhoogen, d'welk oock soo veel geseyt is, als de hooge oft ligte plaetsen daer het den dagh oft het ligt plat op vertoont, sonder eenig impediment van lommerschaduwe oft duysterheyt, het welke ligtelijck oock vande konst naer gemerckt wordt, als hy gade slaer, waer den Inventeur geen artseersel en heeft gheleyd, 't welk gemeynlijck geschied op hooge plaetsen, als aen de menschen op de kaecken, boven op de neuse, op het voorhooft, kinne, schouderen, ellebogen,

knien ende brayen, 't welck hem seer geerne altijd uytsteekt ende hoogh vertoond, ende dese ende diergelijcke plaetsen in den naeckten, als ook in de kleederen oft andere dingen, hoe se dan mogen genaemd worden, moeten alsoo verhooghd worden met een lichter ende hooger koleur als daer se mede aengeleyd zijn, om daer mede de klarigheyd des menschen ende de doorschijnigheyd ofte glans aller dingen te maecken ende uyt toetsen: Alle 't welke U. L. sal deur experientie leeren.

Van de Gallen diemen tot de Verwen moet gebruyken, welck in meest alle Verwen dient om die wel ende bequamelijck te doen loopen.

OVermits meest alle verwen hebben dat sy geen vettigheyd ofte onsuiverheyd en willen lijden, bysonder die men tot deser konste der Illuminatien gebruyckt, ende oock op gene vette dingen en wil vatten ofte hechten, soo moet men tot allen tijden wel scherpelijck letten ofte de Verwen wel loopen, dat is wel hechten ofte vatten, want hier aen leyd de perfectie des wercks. Te weten, dat soo wanneer eenige plaetsen die men aenlegghen, diepen, ofte hoogen willen, niet volkomentlijk ende over al tot perfectie haerder koleuren en komen, so gelijk et ofte een leer-kind beleyd hadde, ende op de hoexkens ofte kantkens niet en hadde gelet, daeromme op dat men de verwe dan wel mag doen lopen ende vatten, so sal men nemen een ossen gal ende geen ander, siedende met een weynig souts, so lange tot dat se geen vuyligheyd ofte schuym meer en worpt, het welke men wel neerstigh af-schuymen sal: ende stellen se alsoo te kouwen, haer ook van stof ende onreynigheid bewarende: Ende dit koud wesende, sal men

t'elcke

e reyse een droppelken daer van in der verwen
n, op dat se alsoo bequamelijk loope ende vatte,
welcke oock als dan bequamelijk sal geschieden,
en men alle tijd sulks useert naer behooren, no-
nde dat sulcke Galle der Verwe geen coleur en
t noch neemd.

*de Temperance der Verwen, waer mede men
ie temperen sal, welcke hart ofte weeck moeten
egomt, ofte met lijm ofte water moeten getem-
werden.*

MEn moet neerstelijck tot dese handelinghe aenmerken, dat in de natmakinge, ofte om er te seggen, op het water daer men de Verwen de temperd, moet sonderlinghe mate gehouden rden, dat men sommighe Verwen niet te vet, ck niet te heel mager van Gomme en make, want mige Verwe moet wat vet-agtig getempert we-, als den Fermilioen, het alcus ofte Asch-blau, enie ende Bresilie, maer de ander Verwen die oeten seer mager ende weynig gegomd wesen, en-ook sommige niet met allen, als den Fermilioen : men tot Lijf-verwe gebruyckt, oock het blau, melijck het smald, dese temperd men met seer hoonen Lijm.

Ende men moet weten dat men meestendeel A-bische Gom moet gebruycken, dese Gomme ld men te weyk met schoon regen-water, ende die smolten wesende, sal men die door eenen schoo-n doek sygen, ende wagten se dan voort van stof nde onreynigheyd, ende met desen Gom-water l men de Verwen temperen.

Wat voor plaetsen, Verwen ende Coleuren in een werk eerst ofte lest sal aengeleyt worden.

HEt is hooch noodigh dat men eerst wete wat plaetsen in eenich stuck eerst ofte lest sal worden aengeleyt, want hier aen is seer veel geleghen, gemerkt dat dit de ordinantie ende het cieraet in een stuk genereert, want men sal so men hier inne consideratie gebruyckt, alsoo doende rijpelijk konnen maecken de proprieteyt van elck dink, ende dat de Coleuren die meest by ofte van malkanderen moeten geleyd worden, altijd haer ordinantie houden, die alsoo verdeylende dat sy d'een den anderen niet en verdrucken of en dooden, maer stellen meest ende alle tijd de Verwen verscheyden ende rare, doch alle tijd naer de nature des wercks, ende sijnen eysch. Daerom op dat haer de Verwekens best mengen, afteeckenen en lichtelijcken mogte sien wat in een stuckken voor Coleurkens dienen.

Soo moet men voor al eerst de Lochtkens leggen in sulcker formen als wy die hier na verklaren, elck naer zijn eysch, onderscheyden den Hemel, ofte de Wolcken naer den sin des wercks, als daer onder begrepen is schoon en de klaer, duyster ofte nevelachtigh, doncker ofte nacht, ende soo voort.

Daer na lecht uwen sand-grond, ofte den steenagtigen grond aen, volgende de discriptie hier naer verklaert.

Ende volgens dien u naekten so daer eenige zijn, oock in forme als op zijn plaetse volgd.

Ten vierden, suldy aenleggen de hayren, ende de baerden uwer naeckten ofte personagien, oock der dieren ende beesten, op dat se soo geaert zijn, met welke sommig haer koleur ook volgens mogen aengeleyd

aengeleyd worden: Sommige ſtandaerts oft ſteelen van boomen ende tacken, oock wel eenigh Hout-werck dat alſoo geaert is, 't welk den Konſtenaer al nae zijn vernuft moet weten te acrden ende colore-ren.

Ten vijfden, ſal men al het gene dat met den Be-ſiegel ſal aengelegd worden afveerdighen, als alle Schriften die binnen in 't werk oft op de kanten ko-mende, oock eenige ſchijnſelen in de Loge, ende oock eenighe Vrouwen kleerkens, ende in ſomma al wat het werck eyſcht, daer met afveerdigen.

Van de Temperantie van de Verwen te wrijven ende met het temperen te bereyden.

WY willen eerſt van den Indie-blaeu als een van de voornaemſte verwen beginnen, welk Indie-blaeu wel lange ende ſterk gewreven worden, met klaren watere, ſonder gomme, ende hoe men langer wrijft hoe ſe ſchoonder is: daer na ſal men die met Gom-water temperen.

Het Opregment, te weten het Geel, moet ook ge-heel ſterck gewreven worden met oude piſſe, hoe langer hoe beter, men machſe dan droogen, wil-men, oft nat temperen, met ſchoon Gomwater.

Het roodt Operment, moet oock lange met oude piſſe gewreven worden, ende getempert als boven van den gelen Operemente verhaelt is. Spaens groen moet oock wel langh ende ſterk gewreven worden, met wijnſteen ende wijn-azijn, ende dan dat door-gedaen door eenen doec, ende het ſapken alſoo ge-bezigt. Spaens Groen, op deſe maniere als hier ſtaet gewreven, ende met galle van een Snoek gemengt, maeckt ſeer ſchoon groen.

Het Fermilioen moet ook ſterck met ſchoon Regenwater gewreven zijn, ende alſdan droge bewaert, wilmen, oft men magt ook nat zijnde temperen met Gomwater.

Bruyn root wrijftmen ook wel met ſchoon regenwater ende met Gomme getempert.

Lack ſalmen ook met regenwater wrijven, ende met Gomme temperen. Roodt Krijt moet men in ſchoon regenwater wrijven, ende weynig Gomme temperen. Loot-wit moet immers wel lange en hart gewreven worden, met ſeer klaer regen-waterken en met Gomwater temperen.

Bruyn Ooker en kan men met lang wrijven ook niet verderven, met ſchoon regenwater en met gomme temperen.

Lamp-ſwart ſal men oock met ſchoon regenwater wrijven, 't gene men binen in 't werck wil gebruyken ende met Gomwater temperen, maer dat men om de kanten prepareren wil, ſal men maer met wat Edick ende water, onder den anderen wel heet maken, ende temperen. Wijnranoken, oft perſen ſteen gebrand, ende de kolen gewreven wel ſterk en lange met ſchoon Regenwater, ende met Gomwater getempert.

Het Goud ſal men aldus handelen, men moet nemen opregt Salarmoniak ende ſeer vet klaer Gomwater, dat moet men ſoo lange wrijven tot dat het een wit papken worde, ende alſdan ſal men een blaeyken geſlagen Goudsteffens nemen, ende dat daer wel onder wrijven, tot dat het kleyn zy, ende dat kleyn weſende, ſal men wederomme een ander nemen, ende dat oock alſoo kleyn gewreven zijnde, wederomme een ander, tot dat ghy des Gouds genoegh hebt, maer ghy moet Noteren dat het ſelve Gout meer als een groote uyre moet gewreven zijn,

ende

ende alsdan wel reyn opnemen, ende in een suyver glasen Schale doen, met seer klaer ende suyver regenwater, dat wat laeu gemaeckt is, ende roerent alsdan met een suyver veerken om, wel onder een, ende laten 't also staen sincken, ende wel gesoncken wesende sal men het water soetkens afgieten, dat suldy weder met schoon water vullen ende omroeren ende daer nae weder afgieten, tot dat al de vettigheyt ende onsuyverheyt af is, soo dikwils suldy 't continueren, ende wel schoon ende klaer zijnde, suldy u goud soetkens met een schoon pinceel in een schelpe doen, eude verspreyende inde Schelpe suldy 't laten droogen, ende als gy dat gebruyken wilt suldy schoon klaer ende dun gom-waterken nemen, ende gebruyken 't naer voorgaende temperatie, en soo ende daer 't u belieft, maeckende altijt niet meer nae als ghy wild verbruycken.

Alsoo moet ghy oock met Silver handelen.

Men moet Noteren dat men de Menie moet soetkens siften deur eenen fijnen stramijn, ende geensins wrijven: want van wrijven word sy hard ende vuer, sommige wasschen de Menie, maer het siften passeert al, ende men Tempertse met schoon Gomwater. Voort aengaende de reste van Verwen sal men sonder wrijven Temperen ende hem Reguleren na de Forme vooren verklaert, ende 't gene in de plaetse van elcke soorte van Verwen sal verhaelt worden.

Van Bresilie en wat Verwen uyt haer spruytende zijn, hoemen die sal gebruycken ende oeffenen, sieden ende bereyden.

OM die te sieden ende wel te bereyden, soo neemt tot een half pond Bresilien ofte Vernebuck een mengelen goed klaer oud Bier, twee gemeyne Roemers oudt regenwater, hoe ouder hoe beter, ende eenen Roemer Wijn-azijn, drie loot witten klaren Aluyn, een lood Gomme Draganti, dit sal men t' samen op de helft zieden ende alsdan klaer afgieten, ende men sal 't wel suyverlijck voor stof ende vuyligheyt bewaren, ende gelijk zy versch gesoden wesende nog wat bleek is, ende hoe ouder hoe schoonder word, ende dat men die terstond wil ende moet gebruyken, om daer mede yets te diepen oft aen te leggen, daer mense bruin sal willen besigen, soo sal men die geheel heet op het vyer maeken ende word alsdan geheel schoon.

Ende alsmense also ongemengt, suyver ende alleen aenleyd salmense gebruycken tot alle kleerkens van Vrouwen ofte Mans. Dit sal men dan met schoone Lak diepen, ende men kan dese Verwe niet hoogen; Men leyter ook meest alle Comparkementen mede aen, alsmense wat onsterker of dunder maeckt, ende diepd die met dicker ofte vetter Bresilie, ofte oock wel met Lack. Dese besilie word ook seer dickwils tot verdiepinge geoeffend, als ghy op zijn plaetse vinden suld.

Va Purpere ofte Violetie, 't welck uyt der voorsz. resilien spruyt, haer temperantie in diverschi rmen.

N Eemd van den selven Bresilie ende temperse met gewreven lood-wit, ende doet daer Pot-a ien water in, en menget wel onder den anderen, so hebdy een uytnemende schoon Violet oft Pur-pe maer men moet wel toesien dat men mate in de Temperantie hout: Want somen in de Bresilie weinig wits ende veel Potassche-water dede, so sou-de e Verwe swart worden, daerom moet men ma-te ier in houden, en nae dat men die ligt hebben wil m es men daer veel wits in doen, ende tot een bruy-de Purper meer potassen: want het staet te merken d het Pot-assen-water de bruynigheyd geeft, maer w men het Purper seer schoon bruyn hebben, soo d et men daer een weynigh Smalts inne, ende soo d ntse om een Fluweel aen te leggen; Ende dese niere van Purper dieptmen met schoon Veneets ck, ende oock wel met Lackmoes naer dat men Coleuren cieren wil: want wil men uyt den ieuwen hebben, soo moet men 't met den voorsz. ck-moes diepen, oft andersints met den voorsz. ck.

Wildy nu een lieflijk Coleur uyt de voorseyden esilie hebben, soo neendt van den voor-ryden Purper, ende doet daer nog meer wits onder, de legget alsoo daer met aen, ende diepet met het orgaende Bresilie, ende het principael diepsel sal-en daer nae nog met Lack leggen, ende verhoo-ent met Menie en lootwit, ende dit is een uytne-ende schoon Couleur, en daeromme salmen alle et purper met de voorsz. twee substantien hoogen a uwen eygen sin.

Item met dit Purper, wanneer het wat ligtachti wort getempert, leyd men ook sommige stedeken aen die van verre en flau leggen. Alsmen die diep met de selve Verwe die wat sterker is, ende die ver hoogt met een enkel witken: Ende alsó leydmen oo de Avond ofte de Morgen-logtkens aen gediept en de gehoogt, als de voorsz. stedekens.

Van de Ascus ofte Hemels-Blau, zijne temperantie diepinge ende hooginge.

HEt Hemels-blauw ofte Ascus, sal men temperen, met schoon klaer Gom-water en wat loot-wit daer onder, daer mede sal men 't aenleggen, 't gene men wil. Ende men sal het eerste diep leggen met wel gegomde smald, Ende het principael diep daer nae met Lakmoes weynig gegomd zijnde. Ende men sal 't verhoogen met den voorsz. Ascus, met meer wits daer in. Item met desen Ascus leydmen oock aen alle Blauwe Loghtkens, Landschapkens, Boomkens ende Stedekens, Die ook met den voorsz. purper aengeleyt zijn, ende die seer verre ende wijt schijnende, maer men moet hier meer wits dan blauw toe nemen ende temperen, Die sal men diepen met den voorsz. Ascus die wat gegomt is, ende met een puer witken gehoogt. Maer Lantschappen die wat naerder schijnen, die sal men aenleggen met meer blauws daer onder, desgelijks ook van den Boomkens ende Stedekens die naerder leggen, dit is de gemeynste maniere waer toe den Ascus meest gebesigt word, te weten tot alle kleerkens, Landschapkens, Boomkens ende Stedekens, die van verde leggen.

Van

n de Smalt ofte bruyn Hemels-blauw, waer toe
sy dient in 't aenlegghen, diepen ende hogen met
hare temperantie.

DE Smalt is als den voorsz. Ascus, want hoewel die bruynder is, so magmen die met meer wits emperen, en de aenleggen soo light alsmen wil tot le Kleerkens, Logtkens, Lantschapkens, Boomens ende Stedekens, ende die sal men diepen met en voorsz. Smalte die bruynder is, ende het princiael diep met Lakmoes, enden hooghent oock met eer wits. Daer is ook een ander maniere van aenggen: welke met den voorsz. Lak geschiet. Maer lso dese aenlegginge niemand en dient, dan de gene ie de Konste van Conterfeyten konnen, ende het Teyckenen ghemeyn is, soo waren wy aen twijfel oft wy 't hier stellen wilden oft niet.

Maer om den genen te dienen, ende daer mede voor te komen, de welcke het Conterfeyten konnen, soo hebben wy hier by gesteldt, datmen dit Smalt wesende van naturen ende onghemengt een uytnemende schoon Coleur, wel mag aenlegghen aen alle Kleerkens van Mans ende Vrouwen, Maer dewyle dese Smalte alle emolumenten ende Artseertselen deckt, so moetmen alle de Tapperijkens Emolumenten uyttekenen met Lakmoes, 't welck wel vet ende sterck is, ende daer na sal men 't met den selven Lakmoes, dat een weynigh magerder is, diepen, ende daer na nog het principael diep leggen met vetter Lakmoes, Ende dit Coleur verciert boven alle Verwe de Konste, Alsmen met Ascus met wat wits daer onder hoogt.

Van

Van de Lakmoes en hoe men die temperen ende aenleggen sal.

HEt Lackmoes dient nergens toe alleen aangeleydt, want sy wordt roodt ende vergaet van selven, anders dan tot een doncker logtken aengeleyd, daer 't regent ofte onweer is: Daeromme moet sy met een ander blauken getempert ende gebruykt worden, ende dient daeromme alleene in alle blauwen te diepen ofte te bruynen, ende oft men die tot eenen nevelagtigen Logt schoon wilde gebruyken, soo moet men dog daer wat Smalts oft Ascus innedoen, ende moet met den selven wederomme ghediept worden.

Maer om van den Lakmoes een schoon blauw Coleur te maken, soo sal mense temperen met goede klare Seep-sieders Looge, die benemet haer die roodigheyt, ende maecktse helder Blau.

Ende de Lakmoes die met water ghetempert is, haer coleur door te langhe staen verloren hebbende wort veel schoonder gemaeckt dan te voren, mits in doende wat Calkx.

Van Indie-Blau, zijne proprieteydt ende temperantie.

GElijk het lakmoes nergens alleen en moet worden aengeleyt, sonder eenige vermenginghe van andere verwen, alsoo en mag men ook dit Indieblau niet alleen ergens aenleggen, dan wanneer die getempert zijn met Loot-wit: Soo dienet tot alle waterkens, Yserwerk: blauwe Metselrijen, oft gehouden Cancilien, met aen te leggen: De Indieblau sal men met water een weynig wrijven, ende

met

et Gom-water temperen. Ende dat moet men epen met den selven Indie-blau, ende een weynig cus oft Hemels-blau daer inne: ende daer nage-bogt met puren witten oft gemalen Silver: Ende t is 't alle datmen daer mede aenlegt, oft ten ware tmen dat onder ander Verwen temperde, oft an-ere Verwen daer onder dede, als 't voorsz. ende nog olgen sal,

an Besie-geel, die men Duyvels Besien noemt om 't selve te gebruyken.

DE Geel-besien, oft Duviels-besien naer dat ge-stooten, oft geplet zijn, sonder datse tot pul-er gestooten zijn: 't welk niet en mag wesen, soo noemtmen die te weyke stelle met witten Alluyn, of-e water daer Alluyn in gesmolten is, ende het sal hem tot een schoone geel Verwe geven: met den sel-ven Coleuren magh men oock allerhande Mans oft Vrouwen Kleederen aenleggen, ende die met Saf-raen oft Schijtgeel diepen ende de principael diep-te met Lak leggen: Ende dit Coleur en lijdt geen hoogsel, want het hem boven alle hooge Verwen uytsteekt, om zijn sterkte wille: Het dient om alle schynselen in den Hemel oft Logt te maeken. Item alle Metalen leyd men ook daer mede aen: oock de Caerten daer men de Lantschappen mede onder-scheyd, ook om alle Schriften mede te Colloreren, ende hier wort ook het vier, ende alle vyer-vlam-men mede aengeleyt.

In de plaetse van dit Besie-geel mag men gebruy-ken een Wortel Curcuma, die men ghemeynlijck noemt Mekin.

Van 't ghebruyck des Saffraens, ende zijn Temperancie.

MEn sal het Saffraen te weycke stellen met schoon regen-water, ende wil men 't haestig besigen, soo doed men daer wat Alluyns inne: ende wamneer men dat wil gebruycken om eenighe Kleederen aen te leggen, so doed men daer menie onder, ende wat Gom-water, hier mede mag men oock alle Goud-werck aenlegghen, als Koppen, Schalen, Kroesen, Lampetten, Kroonen, Gevesten van Rapieren, ende andere Gouden cieraet.

Ende men sal dit diepen met Menie die wel gegomd is, ende de principael diepte sal men met Lacke leggen, en met gemalen goude hogen, het Saffraen also aengeleyd, diend tot alle omstralinghe, ende stralen uyt den Hemel, aen het Hoofd eenes Salvators ofte der Apostelen; ofte heylige Mannen ofte Vrouwen, ende dat alles diepen ende hoogen als vooren.

Van Opremant hoe men die gebruycken sal.

HEt Oprement is vergiftig, ende daerom moet men wel toesien, dat men 't in den mond niet en laet komen. Ende men leyd daer mede ook alle Vrouwen kleederen aen, na den aerd ende qualiteyt der Personagien, want het is een cierende Verwe, ende schijnd als zy den Satijn: Ende daeromme sal men daer mede aenlegghen, vrouwen Mouwen, ende andere kostelijcke Kleederen.

Ende diepend nettekens, met bruynen Oocker, ende

e de principael diepte sal men met Roet, ofte so uyt der Schouwen, ofte Schoorsteen leggen: S en verdraegd oock geen hoogsel, om het fenijn e, ende en word sonderlinge nerghens anders er toe gebruyckt.

ndeld van den rooden Oprement, ende zijne O-peratie.

HEt selve oock fenynig wesende, sal men ook met Gomme als het geel Oprement temperen en diend ook nergens bysonders meer toe, dan alle Mans en Vrouwen kleederen aen te leggen, n moetet met Fermilioen diepen, ende het prin-pael diep met Lack leggen: Dese maniere van O-ement en lijd oock geen hoogsel als het geele, oor-ecke als het geele, oorsaecke als boven, ofte ten re met gemalen Goud, 't welck alle Coleuren in ser Konste ciert.

an den Masticot, sijn gebruycken Temperantie.

VAn den Masticot en is bysonders niet te schrij-ven, dat eygen is: Want hy word meest on-er de groene Verwen getempert, oft gemenghd, an sy word naer den aerd der Konsten, ende we-enschap deser Illuminatien gebruyckt: Als te we-en, wanneer men boven de verde Bergen die flau ggen, wil een flau verschijnende Logtken leggen: oo verdrijfd men dat van boven nederwaert, van et rood purperen Lochtken, naer de Berghen ofte teedekens toe, met een soet verdrijvende Pin-eel.

Of men besiget ook wel in Lantschappen die ver-e liggen, midsgaders oock in 't verhoogen van ee-nige

nige groene Boomen, ofte Bergen: Ock besigt me
het selve wel in de plaets van besigeel, aen schijnsi
len in der Locht ofte andersins aen eenig deurschi
nigheyd in der Loght.

Van de Schijtgeel.

HEt Schijt-geel en wort ook bysonders niet ge
bruyckt dan tot allen Metalen, ofte gele ko
pere aen te leggen, als dat gediept word met groe
ende met Indi-blau, daer ander twemael over gaer
men diepet oock wel met Besien Geel, ende me
verhooget met gemalen Goud.

Van het Spaens-groen, hoe men dat temperen, aen leggen, diepen ende hoogen sal.

HEt Spaens-groen gewreven ende geprepa
reert, in forme als wy dat op een ander plaet
se gepreschribeert hebben, te weten, in 't voor
gaende, aen alle Vrouwen Kleerkens oock de
Mannen, oock alle boomen ende velden, of
te eenigh groen loof geleyd, ende dat nettekens
met een Sapgroenken gediept, met wat van den sel
ven Spaens-groen daer onder, ende dat naer der
aerd der Konsten, met een Masticotken, getem-
pert zijnde met een weynigh Lood-wit gehoogd.

Nu om een groender coleur van het voorsz.
Spaens-groen te maken, om als boven aen te leg-
gen: So mengd het voorsz. Spaens-groen met Sap-
groen, dat geeft dan een groender ofte dieper Cou-
leur, ende gy suld de temperantie van dien neerstig
moeten aenmerken, want hoe meer Sap-groen gy
in 't Spaens-groen doet, hoe meer dieper ende

groenre

[...]oender het van Coleur wordt.

[...]n diversche andere geinventeerde Groenen, hoe [...] men die temperen, aenleggen ende diepen of hoo-[...]gen sal.

MEn sal Sever-groen temperen met Gom, ofte Lijm-waterken, by dit Lijm-waterken mag [...]en wel een weynig Honig doen, ende daer met al-[...]kleederen, Sykens, Gardynen ofte andere vesti-[...]entes aenleggen, ende dat met een dun Sapgroen-[...]en diepen, ende het principael diepsel nog met een [...]etter Sap, ende hoogend met het selve Sever-groen, [...]aer wat wits onder is.

Item, Engels-groen als boven getempert, ende [...]s voren aengeleyd, dat oock eerst met dun, ende [...]aer na met een dicker Sap gediept, dit gehooghd [...]net Masticot ende wit onder een.

Item, met den Bergh-groen in forme als voren [...]engeleyd, en oock tweemael met Sapken gediept [...]ls voorsz., ende dat met Menie ende wit gehoogd. [...]iet hier in dese mixiture vindy dat den Geest moet [...]werken, naer de discretie die in den Constenaer is, [...]wetende te onderscheyden, het schoonste, heer-[...]ijckste ende bequaemste Coleur, uyt den simpel-[...]ten ende slechsten,

Van Sapgroen.

HEt Sapgroen, hoe wel dat in veel diversche Groenen word vermenghd, soo en wort 'er nergens, ofte seer selden aengeleyd, overmids sijn vettigheyd ende sterckheyd, daerom, hoewel dat het een sonderlinge goede Verwe is, so en gebruykt men se niet dan tot diepen van ander groenen mede te stercken en te vetten,

Het afgemaeyde Hoy sal men mogen met 't dunst groentken aenleggen, gemengt met seer weynig besi-geel, ende dat met een bruynder Groen ghe diept, ende met geheel dun Mastecot gehoogt.

Van Fermilioen, hoe men dat temperen, aenleggen diepen ende hoogen sal.

ALsmen het Fermilioen alleen aenlegghen wil sal men 't met Gom-water temperen, het dien om alle Mantels van mans ende vrouwen kleere aen te leggen: dit moet men diepen met Lack, t weten, met schoon Veneets Lack, ende de principae diepte met den voorsz. Lack, ende wat Swerts dae onder. Ende daer na met Fermilioen ende wit onde den anderen gehoogt, oft ook wel met Menie end wit, het Fermilioen dient oock om alle Ruwijnen Stedekens, Muragien, ende Huysen aen te leggen als men dat tempert naer den aerdt der dinghen di men daer mede beleggen wil, welke temperantie g in het twede tractaet ('t welck van proprieteyten de dingen spreekt die men aenleydt) elk op zijn plaets vinden sult, men oeffent dit oock tot vele Naeck ten ende Lijf-verwen, als ghy hier naer oock vin den sult.

Van de Menie, haer temperantie en werckinge.

MEnie wordt als den Fermilioen met weynigl Gom getempert: ende daer mede alle Kleer kens, Laeckskens ende Sykens aen-geleyt, ende da net afgediept met schoone Purper, ende daer na he principael diep met Menie ende Wit, oock me Masticot, na dat men de koleuren bisard hebben wil

Item, de voorsz. Menie met Loot-wit getempert

weynig meer Menie als wit, is een seer vreemt, ...ans heerlijck coleur, dit dieptmen met een dun ...per, ende hoeget met een Masticotken, oft pu... witte. Item de selve Menie met Saffraen ghe... pert, nae den aert der konste, is een suyver Oran... coleur, dese diepte leytmen voor d'eerste reyse ... Fermilioen, ende het principael diep, met Lak ...e met een Masticotken nettekens gehoogt.

... het Bruyn-Root, zijne operatie ende tempe... rantie.

... Ruyn-Root getempert zijnde met Gomwater ..., en Loot-wit, daer met sal men alle Muragien, ... vallen Ruwijnen Rotzen, ende Huysen aen-leg... ..., als daer consideratie in gebruikt wort van Naer... ...t ende de Verheyt: want de Verte heeft een flau... ...r coleur dan de by-ghelegentheydt, men leyt de ...orsz. wercken oock met Menie ende Fermilioen ...: want de diversiteydt van werken brenghet de ...tenschap van Coleuren met, hoe de selve moeten ...eydt worden, naer den eysch van de andere Co... ...ren die gy daer omtrent leggen moet: want oock ...e Mueren, Ruinen, Rotsen ende Huysen, en ...bben niet een Coleur: aengaende dan het voorsz. ...uyn-root, die moet gediept wesen met stercken ...esilien en Bruynroodt, onder den anderen: Dit ... men hoogen met Bruyn-root en Wit, men leyt ...k alle kleerkens met den voorsz. Bruynroot aen: ...o wanneer dat het op zijn pas met Loot-wit ver...enghet is, en alsdan met den voorsz. root ghe...ept, ende het principael diep met Lak, ende ge...ogt met Bruyn-root en Wit 't welk ligter is, als ...er men 't met aengeleyt heeft.

Van de Lack zijne Teperantie ende Operatie.

DAer zijn diverſche ſoorten van Lak, maer het Veneetſch, te weten het ſchoonſte Veneetſch Lack, is het alderbeſte, 't welk men Temperen ſal met reyn Gom-water, ende daer met alle kleerkens, Mantels, Gardijnen ende Fluweelen mede leggen, want het geeft een ſchoon Incarnaet Coleur wanneer men 't wat dunnekens aen-geleyt hebbende met een ſtercker of bruynder Lacxken diept, ende de principael diepte met een ſeer weynig ſwerts van Wijnranken gebrant, daer onder getempert: nettekens geleyt, dit gehoogt met den voorſz. Lack, gemengt met Veneetſch wit, dit Lak beſigtmen tot den naeckten van Ionge Kinderen, ende Vrouwen, ook om te Bloſeren, de Wangskens, Lipkens, Kniekens, Elleboogskens ende de Vingerkens, oft Teenkens der Voeten, alſoo op zijn plaetſe in het tweede Tractaet geſchreven is.

Van de Roo Krijt met zijn Temperantie.

HEt Root krijt moet met klaren water meeſt getempert worden, daer mee leyd men aen oude Muragien, vervallen Ruynen, en andere Klippen ofte Rotzen, als van den Bruynroot gementioneert is, dit moet met den ſelven Root gediept worden, en het principael diep met Lacke geleydt worden, ofte met ſterke Breſilie, ende gehoogt met Bruyn-Root ende Wit.

Van Witte Verwen ende hare Temperantien.

SOmmige Illuministen gebruyken seer vele Verwen van witte Coleur, maer ik hebbe dese twe sorten in mijn werk altijt gebruykt, ende zijn ook d'bysonderste, als te weten Veneetsch ende Loot-wit, Ende men tempert se alle beyden met seer reyn e klaer Gom-water, dat niet te Vet en is, ende leyt der met aen alle Cleerkens, Sykens, Lijnewaet en ndere dingen, ende men diepet seer soetkens met en seer dun Indi-blauken, ende een seer weynigh urper daer onder, ende men leydt de principael epre met een seer weynig swarts in het Indie, ende hoghent met het selve witken, oft met gemalen lver, 't welck meest in alle Kleerkens wort gebruykt, oft in Sijden Lakenkens. Wat van 't voorsz itte meer te schrijven is vindy ook op zijn plaetse: ant het in seer vele ende verscheyden Verwen gebruyckt wort.

an Bruynen Oocker, waer toe hy gheoeffendt wort.

DEn Bruynen Ooker Tempert men met Gom-water, ende men leydt daer mede alle Hayr-ens van Kinderen, Ionge-mans ende Vrouwen en, alsmen daer een droppelken Saffraen inne doet, ok de Standaert, Stelen, oft de Taken van den ge-eynen Boomen, ook van alle Houdt-werk, 'twelk len met Roet uyt den Schoorsteen diepen moet, nde 't principael diep met voorsz. roet oft bitter der chouwen, met wat swarts daer in, en dat met de oorsz, Bruyn-Oocker ende wit gehoogt. Met den oorsz. Bruyn-Ooker leyt men ook sommige Mura-

gien, Ruijnen, Bentemer-steen, oft andere Rotsen aen, en men diepse met den voorsz. Bruyn-Oocker die wat sterk is. Desen bruyn-oocker geheel dunnekens met wit aengeleyt, dient tot eenen steenagtigen oft sandt-grondt, als het selve met discretie ghetempert wort nae den aerdt der selver, gediept met den selven Bruyn-Oocker.

Item, tot eenen Gheploeghden Aerden grondt, 't welck ghebouwet wordt, sal men van den voorsz. Bruyn-Oocker met wit ende swart daer onder aenleggen, ende met het selve diepen, daer een weynig meer Swarts in doende.

Van den ligten Oocker.

DEn lichten Oockeren is in deser Konste der Illuminatien sonderlinghs niet nut, dan datmense somtijts oeftent aen eenige Sant-gronden, Seylen van Schepen, oft eenig nieuw Houtwerck aen te leggen, 't welck men met Bruynen Oocker diept, ende met puren witte hoogt.

Van de Temperantie des Roets uyt de Schoorsteen.

HEt soet Roet, oft bitter uyt der Schouwen moet men een weynig sieden, ende alsdan door eenen doeck oft stremijn doen, ende daer met mag men wel aenleggen, de Baerden der Mannen, het hayr, Aerden wallen, Schorsen van Boomen, oudt Hout, oft andere oude Antijke Edificien, als Schuyten, Boeren huysen en sulck werck, 't welck men diepen moet met den selven Roet, ende wat swarts daer onder. Item, men maeckt oft leyt daer met alle Schepen en Schuyren aen, als dat wel bruyn gezoden is. Item, Monicken-Cappen, oft

Bgijnen-Rocken, alle met den selven gediept, nae dat het ligt oft bruyn aen geleit is: want bruyn aengeleyt zijnde, moet men in het diepsel een weynig swarts doen. Voorts soo leytmen hier mede alle bedrockte oude plaetsen en dingen aen.

Van alle Verwen ende hare Temperantien.

MEn gebruyckt een maniere van Grauw, dat is duyster-Grauw, daer mede men de vleugelen der Engelen, sommige Monicx Cappen, ook Ratten, Muysen, Olyphanten, Meerkatten, Blandianen, Rook ende damp, hier toe neemt men gemeynlijk niet dan swart ende wit, en daer met aengeleyt zijnde, dieptment met swarte, ende hoogen 't met puren witte.

Daer is andere Grauwe verwe, men neemt swart drie deelen, lootwit een deel, en wat Saffraens daer by, en dit moet ook met een swart gediept worden. Noch een ander grauwe Verwe isser van wit, swart ende Roet uyt der Schouwen t' samen met Gom getempert, met swart gediept, oft met Roet uyt der schouwen, dit zijn de alder-gemeynste manieren van Grauwen. De Asch-grauwen worden ook alsoo met den voorsz. Ascus ende swart, met wit gemixtioneert na de Konst, ende het Coleur dat men begeert.

Van den Swarte Verwen, ende haer Temperantien.

DAer is swart van Wijnranken, ende Persensteenen gebrant, ende die gepulveriseert wesende, gewreven als voor in het seste Capittel is geleert; daer mede oock alle Sykens, ende Cleerkens,

mede aengeleyt, ende dan met Lampſwert gediept dunnekens naer den aert van de Sykens ende Syden, Satynen, ende met het voorſz. Ranken oft Perſeſteenen ſwert met wit daer onder ſoetkens gehoogt. Item het Lamp-ſwert dunnekens aen Hoeden; Bonnetten, Mantels ende Kleeren geleyt, ende dan met den ſelven ſwerte daer wat wits in is gehoogt, dit Lamp-ſwert gebruycktmen alomme ſeer veel, ende dat met lijm water getempert, heet weſende gebruikt men die al werm om de Boorden, ende kanten, van den Konſte te ſwarten, ende ſy dient alomme werm gebeſigt ende gebruyckt.

Van de goude en ſilvere verf.

NEemt een weynig Menie, Saffraen, en meeſt ligten Ooker, daer mede mag men alle manieren van Goud geſcheir aenleggen, ook alle Hegten ofte Geveſten van Rappieren ende Oordyſeren, Gulden Riemen, Ringen, Kleynodien, ende Hoeybanden, ende voorts alle het gene dat den Goude gelijck is, men mag hier mede oock alle Kleerkens, Boorden ende cieren in ſteede van Goudt, deſe maniere van Verwe ſal men verdiepen met bruyn Oocker, oft met Roet uyt den Schoorſteen, dit mag en moet men met den voorſz. Goudehoogen naer den eyſch des wercks. Voorts aengaende het Coleur van Silvere, daer men oock Tin, ende geſlepen ſchoon Yſerwerk mede aenleyt, is Loot-wit ofte Veneetſch wit, ſuyverlijck aengeleyt ende dat met een ſeer dun Indie - Blauken, dat niet ſterck en is ſoetkens ghediept, ende dat naer met ghemalen Silvere nettekens gehooght ende verciert.

Men moet neerſtig aenmerken datmen het Goud ofte Silver, 't welck geprepareert is, als voor is verhaeld

held, niet en gebruykt om daer met yet bysonders aen te leggen, want men geen hoogeren ende heerlijker Coleur en vindt om dat aengeleyt zijnde te vercieren, het en ware dat men daer met vergulden woude.

't Welck op eenighe assise moet geleyd worden, 't welk in dese mijne discriptie niet en wort verhaelt, maer hebbe alleen voor my genomen van de Proprieteyt des verlighters, van den gedruckte konste te schryven, daeromme gebruyckt men het Goude en Silvere meest in deser konsten, om alle andere verwen ende Coleuren daer mede te verheffen ende te cieren, want geenderhande Verwen en zijn uytgenomen, die men met den voorsz. Goud ende Silver niet en mag verheffen ofte vercieren, daeromme en behoeft men hier van noch Regel, nog Maniere te beschrijven, want niet en kan lichtelijken daer met geschent ofte bedorven worden. Maer magh dat alommme naer den aert der konsten leggen ende appropriëren.

Van de Luchten, Wolken, Schijnselen, Stralingen, Gesigten in der Locht, die in schoon, klaer, nevelagtige, donkere, regenachtige, vierige ofte Brandende gedaenten zyn.

OM een schoone en klaere locht te maecken, welke hem tot schoon ende droog weder strekt met Sonneschijn, so sal men nemen schoone Ascus met wat wits getempert, ende legghen dat boven in het opperste aen, daer't de loght vereyscht, ende dat alsoo gelegt wesende, sal men een dun purpurken onder het blauken legghen, ende dat met een kleyn sagt borstelken, het onderste oft benedenste

van den voorsz. blau sonder het opperste te raeken, op het purper onder den anderen verdrijven, latende het bovenste schoon Hemels blau blijven: dat verdreven, ende alsoo verdeyld wesende, sal men onder aen de uyterste van het Landschap, dat bovenste ofte het opperste ende flauste leyd, ofte op de topkens van Berghen, strijcken een geheel dun Masticotken, leggende alsoo eenen streecke aen de voorsz. Landschap ofte Berghen, ende verdrijven dat alsoo soetkens, van onder opwaerts, naer het purperken toe, tot dat het also verdeyld is, ende ondet het Purperken gemengd: ende als dan sul-dy komen met stercker purper, na het leven des logts, ende bysonder daer gy bevind dat den Inventeur der konsten zijn Artseersel heeft geleyd: Insgelijcks sal men op het voorsz. Masticot komen, dat alsoo verdreven ende onder het purper gemengd is, met een Meniken, dat met wit gemenghd is, om alsoo wat vierighe straelkens aen de locht te maken, gelijck gemeynlijck in eenen heeten vierigen schoonen logt naer 't leven gesien word.

Item, eenen schoonen logt sonder coleur, moet aengelegd worden met een schoon Ascus, als boven geseghd is, en dat met het selve blau, met witken vermengd zijnde, sal men onder het voorsz. blauw aenlegge, ende soetkens nederwaert verdrijven van boven nederwaert, dat het altijd een versoetende blauken blijve, ende dat met den voorsz. Ascus diepen, naer het leven, ende het Artseersel.

Item, eenen vierigen logt sal men boven met een flauwer blau aenleggen, ook soetkens verdrijven na den aerd der konsten, ende daer na met een sterke Menie gemengd zijnde, met wat wits, streepswijs, ende met lange altijt verflauwen streecken, stralen trecken over het voorsz. blau Ascus, ende daer onder

noch

ng geſtraelt met ſterken Purper, ende dat alſo ten
ken onder den anderen verdrijven, met een vogt
gomd borſtelken dat niet te ſterck is: ende dit is
erige-locht.

Item, eenen Wolckagtigen-loght, ſal men met
en flau Aſcus overlopen, ende de Wolken daer na
et menigerhande coleuren diepen, naer dat men de
gt wil gediſponeert hebben. Is de logt ſchoon, ſo
f men de wolcken meeſt diepen, ende uyt een pur-
r maecken, is hy Regenagtigh, ſoo ſal men de
Volcken met Indi-blau ende Lacke diepen: Is het
ucht, ſo ſal men hem met inkt ende ander Bruyn-
lau, ende als rook diepen, ende met een Meniken
t purpurken oft wit beſtralen ende ſchakieren, is
y brandende ende als opgaende aen den dag, of on-
ergaende aen den Avond, ſo ſal men by de Wol-
en die alſo met menie ofte purper en wit in de wol-
en verdiept zijn, van de ſelve menie oft maſticot
net menie, of menie en ſafferaen nemen en beſtra-
en de locht onder de Wolken daer mede van onder
pwaerts, dat hy boven flau ſtaet ende onder naeſt
iſt ontrent de Landtſchappen vierig zy, in het wel-
ke elke konſtenaer, de ervarentheyt ende het leven
moet volgen ende aenmerken.

Item, om in of uyt den loght ſchijnſel te maken, daer men eenighe heerlijckheyd des Hemels uyt wil vertoonen: Als datter eenige perſoonagien eenigh teycken in de locht, hem ſiet vertoonen, daer hem dan een geel ſchijnende ligt openbaer uit den gelen, 't welk het binnenſte of hoogſte ligt word genoemt, daer toe ſal men nemen een Beſie geel, oft een Maſticotken.

Item, rondom ſulke Binnen-logten, komt gemeynlijcken een omſtralinge van Artſeerſel geciert, daer neemd men toe een Safferraentken met Menie

ge-

gemengd. Insgelijcks tot een stralende Sonneschijn, oft daer eenighe duyve stralende uyt der Logt komt dalen: Dit sal men oock met den voorsz. Saffraen aenleggen, ende met goude verhoogen ende cieren.

Item men magh oock sulken stralinghe ende omschijninge wel met menie, wit ende purper onder een anderen aenleggen, ende cieren als boven.

Van alle gronden die men legghen mag, ale eenen Savelagtigen, eenen gront aen eenigen Muer oft want, die slechts cierlyck, pontificiael ofte andersins is.

IN den eersten moet men in allen werken eenen Savelagtigen gront eerst aenlegghen, gelijck wy voor hebben geseyd, daer wy van den bruinen Ooker hebben gesprooken, en de maniere van dien te leggen hebben beschreven: Wy willen alleen hier spreecken van den Muragien, van Kamers ende Salen, daer eenige personagien staen oft sitten.

Daerom suldy weten dat men tot eenen gemeynen Muyr grond, neemd die uyt den royen komt, schoon Fermilioen, met wit getempert, ende diepen dien met bruyn Rood.

Item eenen Muyr met swart ende wit onder den andere aengeleid, diept men met een dun swartken.

Item eenen Muyr met Bruyn-Root ende wit aengeleyt, diepen met puren Purper, ook met Bruyn-Root.

Item eenen Muyr met swart, wit, ende Purper onder den anderen aengeleyt, dat moet gediept worden met Purper ende swart dat stercker is. Wil men voorts eenige ander Muren aenleggen, daer eenige Personagien in de Kamer ofte Sale staen, die moet

men

n approprieren ende maken, naer uytwijsen der eeuren die gy aen de voorsz. Personagien hebt gelt, die welcke hun afsteken op de selve Coleuren.

Daeromme soo gy eenighe sonderlinge gronden it leggen, soo siet in 't voorgaende, daer alle de rwen die men tot der Illuminatie gebruykt, met ren verdiepingen ende hooghselen ordentelijck n geschreven, ende ghy sult aldaer al sulcke coren mogen gebruyken, als 't u sal goet duncken zijne.

an de Naekte menschen, van oude ende Ionge Duy- Mannen ende Vrouwe, van Kinderen, Satyr, Duyvelen, Item van Sieke ende doode Menschen.

KOmende voort tot de Lijf-Verwe oft naeckte menschen, het welcke de derde actie in desen ercke is, so men die alle stucken naer ordeninge nleyt als 't geseyt is. Soo beginnen wy eerst aen den aeckten der Ionger kinderen, ende der Vrouwen, ie welke by na van eenen Coleur ziin, te weten der nge Vrouwen Verwe. Maer gelijck men hier in ock moet Considerantie nemen op het Leven, ghemerckt, den eenen Mensch niet als den anderen van Coleur is, Soo send ick u voor al tot het Leven, an om de manieren van desen naer den Aerdt der Consten te schrijven, Soo neemt men hier toe een choon Veneetsch wit, ende een weynig schoon Veneets Lak, t'samen getempert met klare Gom-water ende daer met aengeleyt, wel regaerd nemende dat et niet te rood oft te bleeck, maer de Lijf-Verwe gelijck zy, Ende dan sal men de Lipkens, Wangsken, Kinnekens, Kniekens, het buytenste van Voetkens, Teentkens ende Tipkens, van den Vinger-

kens met puren Lake Bloseren na den aert der Konsten, ende dat salmen dan diepen met ghewreven Smee-koolen swart, met wat Lacx daer onder, ende daer nae hoogen met Puren Veneetsche witte,

Item, wil men eenige der voorsz, Vrouwen, oft Kinderen wat bruynder Coleuren, Soo sal men een weynigh bruyn Oocker daer inne doen, dat gediept met Koolswart ende Roet ende wat Lax daer onder. Item, tot de oude Vrouwen sal men nemen Fermilioen, Loot-wit ende wat bruyn Oockers, ende daer met aengeleit ende bloseren met Fermilioen, daer een weynig Lak onder is, en dat op de vore verhaelde hooge plaetse,'t welk men diepen sal met Lak ende Roet, oft Soet uyt der schouwe onder den anderen, ende hoogent met meer wits als Fermilioen onder den anderen.

Item, de doode jonge Vrouwen ende Kinderen, daer toe sal men nemen Loot-wit, Bruyn-Oocker, ende een weynig Fermilioen, ende dat met Roet uyt de schoorsteen diepen.

Item, tot de oude doode Vrouwen sal men nemen meer Bruyn-oocker als Loot-wit, ende dat ook diepen met een enckel dun Roetken uyt der schouwen voor d' eerste reyse, ende daer nae met een sterker Roet.

Nu komende tot de jongen Mannen, daer toe sal men nemen Loot wit, Fermilioen, ende een weynig Lak, dat hem wat bruynder als de jonge Vrouwen afsteekt, ende naer de conditie der mensche die men coloreert, d'een wat bruynder oft rooder als d' andere, na de outheyt der Menschen, die sal men op de boven genoemde plaetsen bloseren, Fermilioen ende wat Lax, ende diepent met Lampswart ende Bruyn-Oocker, ende hoogent met wit ende wat Fermiloen daer in.

Item,

em, tot de oude Mannen, Fermilioen, wit ende Bruyn-Ooker onder den anderen, dit sal men ..en met meer Roets uyt der schouwen dan swart ..e hooghent met meest Wit, Fermiloen, ende ..yn-Oocker, ende met puren Fermilioen blo..n.

..em, tot de Dode Mannen sal men meest Bruyn-..er ende Loot-wit nemen, met een weynig Fer..ioens daer inne, daer men ook de discretie van ..te oft bruyne Menschen in sal gebruyken, ende .. met vetten soete oft Roet diepen.

..tem, de Sateren oft Duyvelen sal men aenleggen ..t sterken Bruyn-ooker, met wit ende wat roots ..r inne, ook sommige rooder, sterker ende bruyn-..,d'een als d'ander, ende die met seer sterken Roe.. ..yt den Schoorsteen diepen, en also men hier in-..als ghesegt is, den aerd der Konsten moet ghe-..yken, sal den beminder oft wercker alomme hier ..e den aert der Konsten volgen.

..n hayren aller mannen ende Vrouwen, na de gelegentheyt ende conditie aller menschen. Item, van destelen der Boomen, ende hout-werck, ende Boerenhuysen.

..Ndien men dan van den hayren der Menschen sal schrijven: Soo sullen wy ook volgen de beste ..de bequaemste manieren, die meest alle Illumini..en hebben gebruykt: Ende sullen het hayr der Ion..er kinderen, even als der Ionger Vrouwen, gelijk ..y van den naecken hebben geschreven, dog alle tijt ..er inne considererende, dat des eens Kindts, oft ..rouwen hayr niet d'een als d'ander is, maer d'een ..eelder, bruynder, vaelder oft swarter als d'ander:

Alle het welke men moet helpen, met de temperantie der naervolgender hier toe beschreven Verwen, als laetende van eenige Substantien, meer daer uyt, oft doender meer toe, oft ook somtijden eenige ander Verwen daer toe doende, om het leven best te treffen, 't welk den Constigen Geest al t'samen moet aenmerken en pondereren; Op dat hy niet en slagte den lantman die zijn Ploegaltijt in de oude voren stelt, maer moet altijt neerstig aensiende voorleyde drie dingen, namelijk den Ouderdom, de conditie, ende de qualiteyt.

De hayren der Ionger Kinderen dan, ende oock der Ionger Vrouwen, sal men aenleggen met bruyn-Oocker alleen, ende dat hoogen met Masticot ende Wit, somtijts oock met Wit alleene, ende om de veranderinge wille sal men 't oock somtijts hoogen met bruyn-Oocker ende Wit.

Oock leyt men der Ionge Kinder ende Vrouwen hayren aen met ligten Oocker 't welck men diept met Bruyn-Oocker, ende hooghent met Masticot alleen sonder die te mengen met eenige ander verwen.

Voort der gemeynen redelijken ouden Vrouwen hayr, sal men somtijdts aen-leggen met Bruyn-Oocker ende swart onder den anderen, ende dat sal men hoogen met bruyn Oocker ende Wit.

Voort om gryse Vrouwen Hayren aen te leggen, sal men meer Swarts als wit nemen, ende voort de Hayrken hoogen met puren witten.

Ende also wy hier schrijven van den Vrouwen en Kinderen, sal men ook met de hayren ende Baerden der Mannen handelen, altijt de Coleuren approprierende.

Sommighe legghen veel hayren der Mannen aen met Roet uyt den Schoorsteen, maer overmits dit

geen

gen hoogſel en kan verdragen, ſoo hebben wy dat geſtelt in de diſcretie der Lief hebbender Conſtenaren.

Item, komende nu tot den boomen, daer moet ook den geeſt der Konſtenaren in werken: Want ſommige boomen leytmen aen met ſwart en wit, die welke met ſwart gediept worden: Sommighe met Roet, die welke met ſwart en Roet ook gediept worden: Sommige met Bruyn-oocker, en met Roet gediept, ſommige die flau ende van verre ſtaen, met Indi-blauw, met wat wits getempert, ende met den ſelven Indie-blauw gediept, ende voort na den aert des levens daer inne oock neerſtelijcken gebruyken.

Insgelijcks ſal men oock doen van andere handtwercken: Als van Timmeringen, Schepen, die welcke groot, vervallen oft kleyn, oudt, oft nieuw, oft van verre, oft nae by ſtaen, Huyſen, houten gebou, oft tot der houten Metſelryen aen-gaet

Ende om de bewaſſene Boomen, een weynig en ſo veel mogelijk is af te malen, ende te deſcriberen, So moet men merken, datter ſommige boomen zijn die met moſſe bewaſſen zijn, ende ſien uyt den Gelen en Witten, die ſal men coloreren met Schijt-geel ende Wit.

Item, ſommige ſchijnen groen ende geel, deſe ſal men met Schijt-geel ende Berg-groen beworpen.

Sommige ſchijnen ſwart en vael: deſe beworpten met wat Roets, ende met wat Swarts en Wits onder den anderen: ende voort naer den aerd der Konſten.

Item, van de voorſchreven en andere Hout-werken moet men conſidereren de naturen, coleuren, en aerd des Houts, ook de nieuwigheyd ende outheyd, ook het binnenſte of buytenſte eens werks, rouw of gewrocht en gepalijſt, of geſchaeft: want tot den

aerd des Houts moet oock geconsidereert worden, den aerd des wercks, of het konstig of onkonstigh, een Edelmans of Boeren wooninghe zy, ende soo voort.

Ende daerom een Boeren-huys moet men aenleggen, naer den aerd des selven, als ouden of niewen leem, 't welk geschiet met ligten Ooker, dit moet gepleckt zijn wit ende bruyn, naer den aerdt der konsten.

Item, een houten Boeren-huys, sal men coloreren als boven van den koleuren der boomen geseyt is, ende van den Hout-wercke.

Item van de stroyen daecken der Boeren huysen: het nieu stroy moet met Schijtgeel aengeleyd worden, ende met bruinen Ooker gediept, ende voort om de pijlkens van den stroo wel te onderscheyden, beneden oft bezijden van den daecken: sal men wel nettekens aftrecken met Masticot, ende wit onder den anderen: Dat hem alsoo afsteket.

Het oud Stro sal men met Bruyn-oocker aenleggen, met wit gemengt, de pijlkens of haerkens van den stroo sal men met Bruyn-ooker en wit wel subtijlijk afsteecken, naer de konste.

Item, het geheel oud stroo, dat leyd men met swart ende wit aen, ende dat moet gehayrt, afgetrocken wesen met Bruyn-oocker en wit.

Item, stroyen dacken die van verde liggen, ende flau schijnen, leyd men aen met Indie-blauw ende wit, ende om de veranderinge wille, doed men daer ook somtijds wat Bruyn-oockers inne: En diepen met het voorschreven Indie-blauw.

Item, als sommige daecken bewassen, en bemoscht zijn, so volgd men daer inne 't gene boven van de boomen gesegd is, te weten van den stelen der boomen.

[V]an alle Steden, Kasteelen, Sloten ende Huysen, [d]e welcke naer by, wat voorder ende geheel ver[d]der liggen, ook van de vervallen Ruwijnen ende [g]ebroken huysen.

E Nde alsoo 't oock hoog-noodig is, dat den konstenaer wete de conditien ende formen der ste[de]n, Kasteelen, Sloten, Huysen ende andere [g]etseleryen, die naer by, van verre ofte flau leg[ge]n: Soo hebben wy den aert ende conditien van [de]n, hier op het korste vervat, want hier inne sal [de]n konstenaer oock seer scherpsinniglijck moeten [sp]eculeren, het leven ende den Geest ofte aerd der [k]unsten, ende willen eerst beginnen, van den Ste[de]n, Sloten, ofte Kasteelen die flaust ende verste [l]iggen,

De flauwste Steden of Sloten leghd wen aen met [s]hoon Ascus, ende een weynig Purper violet daer [o]nder: ende dat moet men diepen met vetachtigh [b]lau, ende hoogen met een puer witken, hoewel seer [ve]rde ende flaeuwe dinghen, van Steden of Sloten, [d]er selden gehoogd worden.

De Steden ofte Sloten die nu wat naerder leggen, [d]eer sal men meer Purper of violet in doen ende die[n]ent oock met vetten Blauwe, ende met wit ge[h]oogd.

Die nu nog naerder liggen, sal men met een dun [pu]rpurken aenleggen, ende met een dun blaeuken [w]etkens gediept, ende met een witken gehoogd.

Die nu nog naerder liggen, worden met Purper, [e]nde met wat Fermilioens daer onder aengeleyd, en [m]et een stercke Purper gediept ende met wit ende [P]urper gehooghd, 't welck uyt de flauwsten Witte [...]et.

Item, de Steden die heel naer ende voor aen leggen, worden met wit ende Fermilioen aengeleyt, en met sterkeren Fermilioen gediept, daer ook het hoogsel met een flau witken word gedaen.

Voort de daeken worden som met een royken, som met een blauken aengeleyd, 't welck met sterker rood ende blauw gediept wort, ende met een witken gehoogd.

De vervallen Ruwijnen, die worden aen-geleyd, even als de naeste steden, ook also gediept ende gehoogd, alleen dat men moet respecteren de Antiquiteyten, outheden, ofte moderniteyten: daer naer den konstenaer hem moet reguleren, ende het leven Imiteren.

Van de Klippen, Steenrotsen, Marbre Pylaren, of Ruwijnen, de welke verre ofte na by gelegen zijn.

DE Steen-klippen of Rotzen, dewelke van seer verde oft flauwelijk worden gesien, dese moetmen met consideratie aenlegghen, naer haren aerd ende conditie, te weten: met een dun Asch-blauken, ende dat met purper en wit onder den anderen gehoogd, ende daer naer met een Smaltken, of duyster blauken gediept.

Nu die wat naerder liggen, sal men aenlegghen met purper, ende wit daer onder gestreken, en net tekens verdeyld, gelijk dan ook den aerd eener Rotsen of Klippen moet geconsidereert worden, de welke ook diversch van coleuren zijn, en d'een den anderen seer ongelijck.

Item die noch naerder ligghen, sal men met een dun bruyn Ookerken overlopen, als men wat wit daer inne sal gedaen hebben: Daer naer met wa

r milioens wat wits daer onder zijnde, wederom-
: overlopen hier en daer, daer naer met wat ſpaens
oen, met wat ander groen daer inne, ook ſchakie-
1, als een Marber toeſtaet: ende dit ſal men diepen
t Roet uyt den Schoorſteen, 't welk wat vetag-
is.

Ende al hoe wel van den Marber ſeer weynig kan
ſchreven worden, maer dat den Geeſt dit alles
tsſinniglijk moet opereren ende werken: ſo moet
en nochtans weten dat men met een ligt Pinceel-
n roulijk, ende ſeer ligt naer der konſte, met aller-
coleuren van verwen die men in eenen marber-
een ot Pilaer aenſchout, moet aenſtrijken met ſub-
le Aderkens, ſprenkelkens, ende alſo gezaeyt zijn-
n diverſche Coleurkens, ſomtijds eenigh weſen
r Dierkens, Stroomkens, ofte andere grillen daer
ne duyſterlijcken aentekenen, 't Welck niet en
n ofte magh beſchreven worden, want dit zijn al
ventien der konſtenaren: daer aen den Geeſt wort
kend, van den waeragtigen konſtenaer ende werk-
an.

Gelijck oock inſgelijcks van den Klippen ende
teenrotſen, daer oock ſomtijds allerley coleuren
ijn uyt een Goude, Silvere ende aerdſche ſiende,
mmige als Yſer, Metael, Steen, of Aerde: Siet, dit
lles dan moet den Geeſt alleene werken.

*Van de Bergen, Landtſchappen, Boomen ende an-
der Groenigheden, die verde ende oock na by ge-
legen zijn.*

BEneffens de Klippen en Steenrotſen, worden
in der konſten ofte eenig ſtuk werks, de Bergs-
kens, Heuvelkens ende het Landſchap begonnen:

Daeromme de Berghskens die men van verre ſiet, om die te Illumineren, ende verligten, naer den aert der konſten, ſal men aenleggen met een witken alleene: 't welck men met een geheel dun Aſchblauken ſal ſoetkens diepen naer den aard der Konſten.

Nu die wat naerder liggen, ſal men met wit ende wat Aſch-blau daer onder zijnde aenleggen, en diepend met een vetter blauken.

Die nog naerder zijn liggende, ſal men met wit ende ſterker blau daer onder aenleggen, ende met nog ſterker blau gediept worden.

Die noch naerder liggen, ſal men aenleggen met wit, ſterk blau, Engels bergh oft Severgroen, al t'ſamen onder den anderen, ende dit moet met ſterken Blauw gediept worden.

Voort nog naerder ſchijnende, ſal men aenleggen met blau Bergh-groen ende Maſticot onder den anderen, ende diepend met Spaens-groen ende blau onder den anderen.

Item, nog naerder liggende, ſal men met Spaens-groen ende Beſie-geel onder den anderen aenleggen, ende diepend met Spaens-groen, met wat Sapgroens daer onder.

Die nog naerder leggen, legd men aen met ſchoon Groen, ende met een Sapgroen gediept.

Itdm, komende tot den veldekens, ſal men ſommige daer van aenleggen met een Beſie-geelken, ende diepen dat met bruyn Ooker, dit ſal men leggen tot eenen harden grond, op dat de flauwe Berghen hen meugen afſteken.

Die nu wat naerder ſtaen, moet met met een flauw groenken formeren, ende voort altijt hoe naerder hoe ſchoonder groen aenleggen, ende hogende die altijd met een Maſticotken oft ligter groenken

Men

Men magh ſe ſomtijds wel met een ſapken diepen,
mer nochtans ſelden.

Item, men moet noteren dat op de verde Bergs-
kens, oock ſommige boomkens van verde ende flau
ſten, deſe ſal men met een ſchoon blauken aenleg-
gen, ende met een Witken hoogen, of ook ſommi-
ge met een Maſticotken gehoogd.

Maer de Boomen die voor aen ſtaen, ontrent ee-
nige huyſen oft als in een Boſſchagie liggen, deſe ſal
men aenleggen met verſcheyden groenen, als ſom-
mige blau-groen, dat is Spaens-groen met Engels
of Severgroen onder malkanderen gemengd.

Item, ſeer ſchoon Groen is Spaensgroen, 't welk
ſeer ſchoon is met Engels groen, Berg groen, ende
Maſticot onder den anderen getempert, dit diepd
men met Sapgroen, ende men hooget met Maſticot
daer een weynig loodwit onder is.

Item, om geele Boomen aen te leggen, ſal men
Spaensgroen nemen, ende temperend met Beſigeel
ende Maſticot, 't welk men met Spaensgroen onder
den anderen diepen moet.

Item, boomen die uit den witten ſien, worden aen-
geleit met Spaensgroen, ende wat Loodwit daer on-
der, dat diepmen met een Spaensgroen, daer wat
Indie blau onder is, ſeer flaukens ende ſoetkens ge-
diepd, ende alle tijd met een witken gehooghd dat
wat uyt den flauwen geelen ſiet, te weten met wit en
Indie-blauw.

Even alſo boven van den boomen zy geſchreven,
ſoo moet men oock van de Landſchappen doen,
want het is eenen aerd, gemerkt de Landſchappen
de Coleuren alle boomen meeſt voeren, te weten de
groene, ofte geverduerde Landſchappen.

Men moet oock noteren, dat tuſſchen de Boom-
kens, Bergskens ende Veldekens, die van verde
ende

ende na by leggen, ook eenige Weegskens of Paykens lopen, dese moeten ook d'een flauwer als d'ander aengeleyd worden, naer den aerd der Bergen, dese moeten aengeleyd worden met meer wits als purpur, met oock wat bruyn Oockers daer onder, die moet men verhoogen met een witken, gemengd met wat Blaus, ende een weynigh Masticot, altijd wel considereren dat men den naesten weg sterk, en den derden weg flau moet aenleggen.

Van alle Dieren in 't gemeyn, hoe men hare Coleuren aenleggen, diepen ende hoogen sal.

WY willen van den Beesten handelen, daerom eerstelijck beginnen van Peerden. Een Castani-bruyn sal men aenleggen met bruyn Rood ende Swart, 't welk men diepen sal met Swart ende Soet onder den anderen, ende hoogend hier ende daer met bruyn-rood ende wit onder den anderen, ende sal dit een wit blesken met vier witte voetkens hebben.

Een Aschgrauw Paerd, sal men met swart en wit aenleggen, altijd meer wits als swarts: dit sal men met een flau swartken diepen, ende met een witken hoogen.

Een swart, sal met een dun swartken aengeleyd worden ende met een sterker oft vetter gediepd worden.

Een wit Paerd moet met een suyver witken aengeleyd worden, ende dat gediepd met swart en wit onder den anderen, ende het principael diep moet men leggen met puren swarte, de manen ende steerte van de witte Paerden zijn gemeynlijck rood met lacke gerooyt.

Roode Paerden sal men aenleggen met Fermilioen ende bruyn Oocker daer onder, of met rood krijt alleen, ende dat sal men diepen met bruyn rood ende hoogend met rood Krijt ende Wit.

De gepleckte Paerden moeten uyt den gementioneerde ende hare Verwen formeren, want daer in hebdy meest al de Coleuren die alle de Paerden hebben, die gy meugt verdeilen naer uwen ende heuren aard.

Dese Coleuren magh men oock approprieren aen Ossen ende Koeyen, ook aen de Honden, want het heeft eenerley Coleur.

De Schapen. Dese sal men met een suyver witken an leggen, ende met een Indi-blauken, roetken ofte een swartken diepen, ende de Wolle met een sterker witken onderscheyden ende uytsteken. Men mach se oock wel aenleggen met meer swarts als wits uyt den Grauwen siende, ende met een puer witken hoogen, daer men het Wolleken met nettekens kan uyt teeckenen.

Een Vercken sal men met bruyn Oocker aenleggen, maer moet voor het hayr stercker van Bruyn-Oocker wesen, ende diepend met een Roetken, de Ooghen sullen vierig met Fermilioen geroyd zijn, ende met Masticot gehoogd, te weten in de hoeken, ende ter zijden der oogen. De muyl moet met Indie-Blauw ende wit aengeleyd zijn, ende swarte stipkens in het hayr, ende het gapende of binnenste van zijn Backhuys sal men Fermilioen rood maeken, ende met Lack diepen, den Leeuw heeft als den hond sijnen Neuse swart.

Eenen Beyr sal men aenleggen met bruyn ooker, swart ende bruyn rood onder den anderen, ende gediept met sterk Roed uyt der schouwe, ende de hayrkens uytgetekend met bruyn oocker en wit.

Een Luypaert sal men aenleggen met bruyn ende ligte Ooker onder een, ende diepent met een roetken, met veel verscheiden swarte ronde plexken, bequamelijk ende subtijl daer op geleit neffens den anderen, den muyl voort wat uyt den grauwen met swart en wit, den Neuse sal ook swart zijn, als den Beyr.

Een wolf sal men aenlegghen met bruyn-oocker, ende wat Roets, ende dat gediept met klaer roed, de grijse Wolven leghd men aen met swart-wit ende bruyn-oocker, ende dat met swart gediept: Den muyl heeft gemeynlijken Castani-bruyn coleur, dit moet men aenlegghen met swart ende bruyn-rood, gediept met bruyn rood en wit: Sommige sien ook uyt den grauwen: dese leyd men aen met swart en wit, ende een weynig van den Castanie-bruyn daer onder, gediept met een swartken, ende roet daer onder gehoogd met wit ende swart onder een, den muyl of bakhuys is uyt den rooyen: Daer toe neemd men Fermilioen en wat wits, de oogen zijn Castanibruyn: Dese sal men met wit en bruyn-ooker toutsen, ende soo het leven volgen.

Een Ezel is grau oft vael, die leyd men aen met swart en wit, ende voor de vale doed met wat bruyn-oocker by, ende diepense met een swartken, aen de muylen moet men se met wat wit hoogen: Oft insgelijcks, onder ende boven de oogen, ook aen de ooren, ende ook beneden aen de voeten, gelijk het leven ook mede brengd.

Een Elephant is muys-grauwe, ende moeten aengeleyd worden met swart ende wit, met een weynig roots daer inne, ende gediept met swart ende wat roerts daer onder, ook met de selve verwe gehoogd, als daer een weynigh wits inne is, de snuyte moet t'enden aen den gaten root zijn, ende dat met swarte

gliept, aen de muyl moet hy wat rootagtigh zijn, desgelijk oock aen de Ooren gaten, te weten met Vermilioen aengeleyt ende Lack gediept, de oogen zijn witagtig, etc.

De Ratten en Muysen hebben een coleur, ende moeten daeromme ook alſo aengeleyt ende gediept worden, ende oock gehoogt.

Een Katte moet aengeleyt worden naer den aerdt der ſelver, als met Indie-blau, ende wat Wits, ende met witken gehoogt, ſom zijn wit bruyn, ſwart ende root, ſoo moet men naer den aerdt der Verwen, boven by den anderen beeſten gevoegt, hem daer naer ook altijt reguleren, ende het leven volgen.

De Apen, Meerkatten of Bavianen, leydt men ten met ſchijtgeel ende ſwart, dat moet gehaert ende afgeſteken worden met Maſticot ende Wit, de Tronie moet met een dun Swartken aengeleyt worden met wat roots daer inne gedaen. binnen in zijn pooten, ende onder aen zijn buik, moet als de Tronie tot uyt den valen ſien, ende moet met een ſwartken met wat ſchijtgeels gediept worden.

Den Eenhoorn moet met een puer witken aengeleyt worden, ende met ſwart gediept worden, ende het muylken roodt, ende in de ooghkens ende klaukens met een ſwartken.

Den Hart moet men met bruyn-ooker aenleggen, ende diepent op den rugge met een Soetken, 't welk men na den buyk moet verdrijven, ende dat met een Soetken verdiept onder den buyck, ende den hals moet uyt den witten weſen, den muyl ende oorkens wat gerooyt, ende de klaukens met een ſwartken ghelcyt, de Hoornen met een Soetken aengeleyt, ende met een Swartken gediept.

Het Hind, moet oock met de ſelve Verwen aengheleyt worden, dog wat dunder en hoger van Verwen,

wen, ende die niet soo bruyn, met een hooger hoog-sel.

Den Hase sal men met bruyn-oocker aenleggen, onder aen den buyck wat witachtigh verdrijven, ende op de rugge met soetken verdiept, ende onder met witte gehooght,

Het Konijn moet met een swart ende wit aengeleyt worden, onder aen den buyck heel wit verdreven ende dat gediept met een dun swartken ende gehoogt met een ander witken.

Van sommige Vogelen en vliegende dieren.

Den Arent, welke men aenleggen sal met dicken bruynen Ooker met wat swarts daer onder, de Veerkens sal men met bruyn-oocker ende wit nettekens hogen, den bek ende de klauwen salmen aenleggen met Saffraen, ende diepen met Oocker oft Roet uyt der schouwen, de oogen leyt men aen met Fermilioen, ende hoogtse met Masticot, de klaukens van den pooten zijn geheel swart.

De Griffioen leydt men aen met Saffraen, ende diept hem met bruyn-oocker oft roet uyt der schouwen.

Den Valck, wordt aengeleydt met bruyn-ooker swart ende wit daer onder, ende gediept met een dun swartken, de veerkens mer swart afgetrocken, ende gesprenkelt onder den borste geheel uyt den witten gehoogt, de pooten moeten ghehandelt worden als een Arent. De oogen met Saffraen aengeleyt, ende met Fermilioen gediept, de snebbe moet uyt den grauwen komen.

Den Balcoenschen Haen, leyt men aen met meer swarts als wits, op den rugghe verdreven naer den

buyk toe wat witter, dat moet ook met een ſwartken geſprenckelt worden, na het buycxken toe, ende ook op de vleugelen, men dieptſe met een ſwartken, de penen worden met een Indie-blauken aengeleyt, ende met den ſelven Blauken ſterken zijnde gediept de ſnebke is ook uyt den ſwarten, de oogen komende uyt den blauwen met een witken gehoogt, het vel datter over de ſnebbe hangt, is als 't gene dat onder aen den krop hangende is, tot op de borſte, als hy gram oft verſtoort is, ſo is 't bloet-root, dat ſal men met wat Lax ende Fermilioen aenleggen, ende met Lak diepen, ende op zijn gemak zijnde eerſt uyt een purperen, 't welk aengeleyt wort als vore, ende dun met een blauken overloopen, de veerkens komende eynden aen de tipkens rondachtig uyt den witten.

De Henne, leyt men aen als den Haen ende wort een eens gehandelt, uytgenomen het gene den Haen onder de ſnebbe ende aen den krop hanget, 't welcke ligtelijken te merken is.

De Swaen, ſal men aenleggen met meer wits dan ſwart, ende ſalſe met een puer witken hoogen, ende de pluymkens daer met wel af ſteeken, de pooten komende tot den ſwarten, de ſnebbe wort me Fermilioen aengeleyt, ende met Lak gediept, de ooghen komen uyt den geelen met een ſwart balleken, daer komt een ſwarte ſtrael over, 't welk hem ſtreckt tot teen den ſnebbe.

De Gans wort ook aengeleydt met meer wits als ſwarts, dogh wat grauwer, men hooghtſe oock met een grauw ſwartken, ende is op den rugge bruynder als onder aen den buyk, de pooten zijn ook uyt den ſwarte, de ſnebbe als de Swane.

De Entvogel; wort aengeleyt met een ligt grauken, het hooft uyt den donckeren blauw, met een duyſter groen halsken ende wit onder den buyk, de poot-

pootkens sien ook uyt den swarten, dan overmidts dat dit gevogelte divers is, moet men hier inne het leven volgen.

Een Duyve konnen V L. uyt de voorsz. Coleuren naer het leven wel approprieren, want aen den voorsz. Swaen, Gans en de Entvogel hebt gy de Coleuren der Duyven.

Een Henne, en kan niet bequamelijk voor-geschreven worden, maer moet als oock den Haen, na de nature der Konsten gepractiseert worden, want wy selve nemen het leven in dese voor ons, want de voorsz. Experientie leert u genoegh hoe ghy grauw, swart, vael, ende ander Verwen sult leggen, als ook boven genoeg is verhaelt ende geschreven.

Den Struys sal men ook met swart en wit uyt den grauwen aenleggen, ende zijn vederkens uyt den grauwen witte af-malen ende diepen hem met een swartken, ende allenthalven met een schoon witken hoogen, de voeten zijn uyt den swarten.

Den Phaisant is als den Struys van Coleure, dan de oogen zijn als een Valck, de beentkens leytmen aen met een Schijtgeel, ende diepse met een swartken.

Een Rans-uyl, wort oock met swart ende wit aengeleyt met wat Roets, ende met een Roetken gediept, ende met puren witte gehoogt, de oogen zijn geheel geel met wit omvangen. de voeten zijn ook bruyn geel.

Den Oyevaer, wort met grauw aengeleyt, ende met een puer witken gehoogt, ende aen de hoeken oft ten halven van de vleugelen is hy swart, ende sijn voort met heuren rooden beenen ende snebbe alsoo gemeyn datter niet sonders af te schrijven is.

De Papegaey en de andere ghecoleurde Vogelen moet

met men naer 't leven volgen, waer toe wy V Lieden oock ſenden ende wyſen.

Van de Kruypende ende Fenynige Dieren.

DE Kruypende Dieren om dat ſy meeſt Fenynig zijn, ſo willen wy beginnen aen de grootſte ende meeſte van ſtatuer, als, te weten: De Crocodille. Deſe en is der Aerde niet ſeer ongelijk, die welke niet geheel ſwart oft grau en is, maer wat uyt den groenen, ende onder den Buyck geel, daeromme ſalmenſe aenlegghen met een magher duyſter groen, van den rugge nederwaerts verdreven tot den Buyck, ende ſal den buyck alſoo met een Maſticotken beleyt worden, men ſal dit diepen met een Inde-blauken met wat ſwarts gemengt, ende hoogent van den Rugge nederwaerts nae den Buyck to met Maſticot ende wit, den muyl voor, rondom ende binnen uyt den royen, ende voort de ſchobben en met het principael diep, legghen met vetter ſwart, de Klauwen zijn groen uyt den Swarten, ende ghesprenckelt met Swart, de naghelen gheheel ſwart.

Het Serpent ſal men op den rugge aenleggen met Aſch-blauw, ende nae den buyck toe met flauwen ſwarte, den rugghe ſal oock met ſwart beſprenckelt weſen met pukelkens, ende onder den buyk met een royken gediept ende geſprenckelt op den Buyk met Swart als op den rugge.

De Adder is diverſch van Coleur, en is geheel vierig, daeromme ſal men meeſt de vierige Verwe daer toe gebruyken, als Menie, Fermilioen, Saffraen, ende alſoo voort hier en daer met een Blauken ingekomen, oock met een Maſticotken tuſſchen beyen ingeleyt en het leven gevolght.

De Echdisse is wat uyt den bruynen en grauwen siende, en onder geel aen den buyk, daerom salmense aenleggen met vet Roet, ende dan ghediept met een swartken, den buyck met Masticot geleyt ende met Meniken ghediept, ende besprenckelt uyt een vierigen schijn.

De Schildt-padde sal men boven op den Schelpe aenleggen, met swart ende wat wit daer onder, en de streepkens die boven op de rugge komen, sal men met swart afsteeken, het onderste van 't lijf sal men aenleggen met Schijtgeel ende swart, ende de sprinkelkens sal men met een Masticotken af beworpen, oock boven de schelpe met den selven Masticotken besprenckelen en diepent met een swartken op de schelpen, ende 't lijf oock met een dunder swartken, de Oogen sien uyt den gouwe, daeromme salmense met Safferaen aenleggen, ende met Menie diepen, de klaukens uyt den swarte trecken.

De Eertpadde is de aerde gelijck: Ende daerom moet men daer inne het leven volgen.

Den Vorsch sal men met een schoon groentken aen leggen, en dat met een swartken besprenkelen, met een schoon Masticotken seer soetkens verdrijven, uyt den groenen, komende de Oogskens met een Safferaentken afgeleyd, ende rondsom met een swartken naer de Konste geleyt, men sal ook op den rugge met een Saffraentken soetkens verdrijven, en het leven volgen.

Van de Wateren ende Visschen.

EEn Water dat van verde leyt, sal men seer flaukens aenlegghen met een dun Indie-blauken, met wat wits daer onder, ende diepent dan met het selve Indie-blau, met een weynig Ascus daer in, welk men

men met Silver ſal hoogen, ofte met een Veneetſch
w ken.

Noterende ſeer wel, dat men het water dat hooge
o r de Logt leyt, oft wat naerder de Logt, colere-
re ſal, te weten: naer den ſchijn des ſelven Logts,
ſo die van coleure is.

De wateren die nu wat naerder liggen, ſal men
m t een ſtercker Indie aenleggen: Ende dat met de
ſe ve Aſcus ende Indie-blau gemengt, diepen ende
h ogen, dat ook met een Silverken of puer witken
al boven geſegt is.

De wateren die nog naerder liggen, die moet men
m t een ſterker Indie-blau aenleggen, ende diepen
a boven, inſgelijck oock verhoogen.

Daer zijn oock wateren die onder en tuſſchen de
l tſchappen liggen, ende zijn moſchachtig bewaſ-
ſe : Deſe ſal men met wat groens ende Schijtgeels
h r ende daer beſmodderen, naer den aert der kon-
ſ n, ende ſoo het leven volgen.

Meeſt alle Viſſchen van groene wateren, worden
a ngelegt met Indie-blauw, ende beſien-geel onder
e n anderen gemengt, en diependie met een dun In-
d e-blauwken, ende met een Silverken oft Witken
h ogen.

Men leyt oock ſommige Viſſen aen met een wit-
a tig Geel, naer den aert der Viſſchen.

Eenigezijn oock bruynachtig andere oock ſwart,
e kan den Konſtenaer ligtelijken afnemen en imi-
t ren.

Nu moetmen alderhande viſſchen aen de Muyl-
k ns voor aen den ſteertkens, aen den vinnekens,
y t den royen maecken, ende voort alomme het le-
v en volgen.

Van alle Silver, Goud, Koper en Metael werck, ook van Yser ende Glas.

TE voren, hebben wy van den aert des Gouts ende Silveren gesproken, hoemen dat aenleggen diepen en hoogen sal, ende overmits dan dat het Gout ende Silver by alle coleuren van verwen mag gebruykt worden ende geleyt, soo en slaet hier geenen sonderlingen regel oft mate in te prescriberen, dan bevelen dat ook den Konstenaer te gebruyken naer den regel der konsten: Ende komen voorts tot den Koper of Kattoen om alle gegoten Metalen Beelden oft ander dingen met Koper te wercken: Soo sal men dit aenleggen met een dun Schijt-geel, ende dat diepen met een Indie-blauken, daer wat groens onder is, en het principael diep met het blauken alleen.

Dit salmen verhoogen met gemalen Goud, oft oock wel met Masticot: ende aldus maeckt men allerhande gegoten geele kopere Beelden, Klocken, Kandelaren ende geschut, ende voort alle Metalen wercken.

Het root Koper leyd men aen met Bruyn rood ende wat wits daer inne, ende diepend met bruyn rood alleene, ende gehoogd met ligter Bruyn-rood en wit: Anders en is van den rooden Koper niet bysonders te schrijven.

Het Tinne-werck leyd men aen met wat Indie-blau ende wit, onder den anderen gemengt, ende diepend met Indie-blauw, met wat schoon Ascus daer onder, ende hoogend soo met een schoon witken, ofte beter met Silver.

Het Yserwerck hebbende oock een selve Koleur magh men oock als het tinne-werk aenleggen, ende diepen ofte hoogen na den aert der Konsten.

He

Het
TONEEL
Der
KONSTEN.
VYFTIENDE DEEL.

Waer in verhandelt werd: Hoe men alderley Bloemen ſal aenleggen en Koleuren.

DEn *dubbelden blauwen Hepatica* kan met hooghe aſſche ofte ſchoonazur koleur geſchildert weren, daer onder ſeer weynigh lack met gom-water, ilcx vermenght dat den natuerlijcken glans daer oor oogen-ſchijnlijcken mag ſpelen. Het diepel kan met indigo uytgedruckt worden. Het loff nde den ſteel magh gecoloreert worden met aſſche nde ſchijt-geel onder den anderen getempert, met le ſelve donkerder koleuren gediept, ende den ſteel net lack geront, den wortel is van houtagtighe koeur, ende kan met roet ofte ombre koleur afgeſet worden.

Witten enkelen Hepatica. ſal gecoloreert werden met ſchoon ſuyver wit, ende florey ofte ros ſwart gediept.

Lenten Saffraen met cleyne purpure bloemen. De dry Saf-feraen draeykens, staende om het saet-bolleken ofte middel priemkens, konnen met meny gediept ende besneden worden, de steel is witagtig ros, ende mag met asch ende masticot gemengt, gediept worden, de scheykens daer de bloemen uyt spruyten, zijn mede rossachtig van verven, ende mogen geschildert worden met schijt-geel, en een weynig ombers ghediept, de bladerkens zijn smal en gras-groen, connen uytgebeelt werden in de coleuren, met schijt-geel ende asch gemengt, ende eenen witte linie door togen. dus schildert men de napelse saffraan, die wat grooter is.

Dubbelde geelen Tydelose, kan men met masticot coloreren ende oker oft donkerder geel verdiept werden. Ende den steel van Spaensch groen met sap-groen gediept, insgelijcks het lof, daer van men het Spaensch groen met een weynich besien groen mach vermengen.

Narcissus non pareille van Porret. De bladeren van dese bloeme connen met ligt masticot, een weynig wit daer onder gemengt, worden geschildert, dan den middel-kelk is schoon goutgeel, ende mag met omberverdiept werden.

Wel rieckende Muscari, ofte geele Hyacinthen. De bloeme van Muscari wert gecoloreert, met schoon besien geel, ende met schoone ligte masticot verhoogt, het diepsel van schijt-geel met wat lack ende weynich groen vermengt. De puntgens zijn blauagtig van indigo ende wit getempert, den steel mag met berg-groen ende wit ghelchilderdt worden soo verre die bloemkens zijn hanghende, maer beneden met Spaensch groen met eenige lacke ofte purpure placken bespreyt. Het loff can van berg-groen geschildert werden, ende met Spaensch-groen gediept.

Dub-

Dubbelde Engelsche Sleutelboemen. Dese primula veris bloemkens nae den tijt sig openbaren also int Latijn genoemt, zijn geel van verve ende mogen gecoleeert worden met schoon masticot geel, met licht masticot gehoogt ende saffraen ofte bruyn geel ghediept, de saylingskens ofte saethuyskens zijn berggroen coleur, de steelen zijn witagtig ende connen met bergroen ende met schijtgeel onder den andere gemengt, verdiept werden: Het lof is ligt groen nae den geelen treckende, en can geschildert werden met berchgroen wat masticot daer mede vermengt, de diepselen van de ranxkens ofte aderkens bladeren connen van bruyne asch en schijtgeel wat sapgroens daer onder gemengt, ofte van sapgroen alleen gemaeckt worden, als de hoogselen van wit met schijtgeel getempert ontrent het uiterste van de bladeren magmen d'selve ribbekens met lack verve uytdrucken, gelijk ook de steelkens van de bladeren nae de selve rootagtige coleure in het beginsel zijn treckende.

Geelen Auricula Ursi ofte Beeren oor. Dese eerste Auricula Ursi bloemken is regt stroy-geel ofte van sulphur verve, hebbende van binnen int midden een wit rincx-ken, waer in een cleyn leeg priemken met sommige draykens omset uyt een geelder rontken is spruytende, het huysken van de selve bloeme is bleek geel uyt den groenen, ende can met lichte masticot ende asch gecoloreert worden, den steel nederwaers gaende is bleek groen, ende als met meel overspreyt, de bladeren, ofte het looff is seer gelijck de bladeren, vande Primula Veris, maer glad sonder ribben ofte aderen, mede ligtgens schijnende met meel overstroyt te zijn.

Purpure Auricula Ursi. De forme van d'andere bloeme is by nae met de voorgaende over een comende, maer

maer grooter, schoon purper van coleure, in 't midden een wit geelagtig kransken hebbende, in't binnenste rontken van bruynder purper wesende, ende kan geschildert worden met lack ende een weynigh indigo daer onder vermengd.

Leeg Lis met breede bladeren. De leeg-lies Lelien worden alhier in twee soorten uytgedruckt: De eerste soorte heeft blauwe violetten bloemen doorgaens gestreept met donckerder blauw na sijnen eysch gediept ende lichter gehooghd het, loff is van koleur met de gemeene lies bladeren na over een komende.

Oorientael Hyacinth. Den eersten Orientalen Hyacint, heeft bloemkens van koleur purper blau, met wat wit ende blau verhoogd, ende indigo met lack gemengd gediept, van binnen schijnen die wat witter, ende na de knoopkens wat purpurder, de steelkens, daer de bloemen aenhangen, zijn middelmatig groen, ende den grooten steel kan met Spaens groen geschildert, gehooghd ende gediept op sijn behooren, doch de puntkens, daer de kleine steelkens van de bloemen uytspruyten, zijn bykans wit. De Bol is asverve met wat ombre gemengd, gediept met lack ende Indigo vermengd, ende wat wit daar onder gehoogd. Het loff mag geschildert worden met schijt-geel ende asch, met sap-groen gediept, ende tot het hoogsel kan men berch-groen ende wit onder den anderen getempert gebruyken.

Croone Imperiael. De hanghende Bloemen van de kroone Imperiael, mogen gecoloreert worden met ocker ende weynich meny getempert, en de stralen daer over gaende, met lack ende schijt-geel gemengd, doch om uyt te drucken de bruinicheyd die aen de topkens der bloemen schijnd, mach men Indigo daer onder doen, die lellekens die daer inne hanghen met de nopkens zijn met wit-geel met wat

oker gemencht, ende mogen licht gehooghd wer-
den ende lack gediept, den ſteel kan met Spaens
groen op zijn behooren gediept ende gehooghd ge-
verwet werden.

Coccinilge Anemone Is ſchoon ſchaerlaecken rood, ende mach met vermelioen geſchilderd werden, het hochſel daer van zijnde wat lak met wit getemperd, den grond is ſilver verwe met kleine roode aderkens doortogen, die knopkens zijn blau purper, de draykens bloet rood, ende het hoofdeken ofte middelknoopken is bruyn purper by na ſwart met grau ofte grijſe coleur gehooghd, deſe (gelijck gemeenlijck alle de Anemone bloemen) willen in de verwe wel gegomt zijn, omme den glans ende ſchoon blinckentheyt te beter uyt te drucken. De ſteel is groen uyten rooden totte bladeren toe, dan nederwaerts gaende is licht groen ende met berch-groen aengeleyd worden ende aſch met ſchijt-geel ghemengd, gediepd, de hoochſelen konnen getempert worden van wit ende maſticot.

Anemone Princeſſe, Mach gecoloreert worden met ſchoone lack ende vermilioen getempert, den gront is wat lichtachtigher met doorloopende ſtraelkens ende noch aen de ſaylinghsken (die lazuerblau zijn) wat witter, het ſaethoofdeken heeft de coleur van 't Indigo met wat lampſwertſel gediept. De ſteel coleur is Spaens groen met wat maſticot daer onder gelicht, het lof mach geſchilderd werden met berg ende Spaens groen onder malkanderen getempert, gediepd met aſch ende ſchijtgeel vermengd mitſgaders wat ſapgroen, doch na den ſteel valt altijds de koleur wat lichter naer het geel treckende, met berchgroen gehoogd.

Anemone latifolia Chalcedonica maxima Polianthos. Schone volle Anemone bloemen met den naem van

Chalcedonien de eerste is tamelijken groot met vele bladeren, waer af de buytenste acht ofte tien groen zijn met vermilioen ende meny met witte doorspelende vlamkens eyndigende, in 't midden hebbende verscheyde gekronkelde bladerkens in de plaets van saylingskens het Hoofdeken bedeckende van bleek Geel ende Meny, wat lichter indien grond.

Anemone Calcedonica Cacumeni. De andere is kleynder doch ook geheel dubbeld, hebbende den grond uytten witten, de bladeren met lack wit ende vermilioen door malkanderen vlammende, de binnenste saylingsken van licht masticot, de steel is licht berchgroen, de bladeren daer van berchgroen, gediept met spaensgroen, doch zijn van buyten donkerder van koleur.

Narcissus maximus griseus Calice flavo. De bloem is seer schoon ende van de grootste, hebbende grijse ofte na den solpher witte treckende bladeren. Den kelck is van oker Geel met wat Masticot vermengd ende omber gediept, ook schoon masticot gehoogd den rand wat verstorven rood gelijckende. Het loof ende steel mach met berchgroen gekoloreert ende Spaens-groen na den eysch gediept werden.

Lilium persicum. De Lelie van Susa, is voortbrengende veele bloemkens van vijf ofte ses bladerkens, clocksgewijs neder hangende, de verve is verstorven purper, de coleure vande blauwe rosinen ofte druyven wat verstorven wesende niet ongelijk, ende mag geschildert worden Indigo ende lak, daer onder smalt gemengt, ook met de selve coleur gediept, ende met wit een weinig blau ende lak daer onder, opt uyterste gehoogt.

Tulipa præcox flore purpureo. Dese drie vroege Tulipas hier uytgebeelt, zijn gecoloreert als volgt. De eerste bloem heeft bleek purpure bladeren gemengt

van

vn aſch lack ende wit, gediept met lak, ende wit ghoogt, het loof is berchgroen, met ſapgroen gedipt, ende wit onder berggroen gehoogt.

Tulipa pracox flore alb. De tweede is bleek na den geen treckende met ſuyver wit gehoogt ende groenigtig ſwart gediept.

Tulipa wolfswinkel flore purpur: & margina albo. De erde is purper coleur met witte canten ende mag eet ſchoon lack, als op de ſelve coleure meeſt corende, gediept ende wit gehoogt werden.

Tulipa ducis. Hier werden drie verſcheyde Tulpbloemen vertoont den eerſten is genoegſaem een ouden laeckenſche ende magmen coleuren met ſhoon geel, gehoogt met maſticot, ende met lack gediept, het wortel bolleken bleek root verve met wit gehoogt ende bruyn gediept.

De tweede is ligt geel, met weynig wit gehoogt, ende wat ſwart daer onder gediept.

Tulipa alba roſea colore mixta, De derde is bleek roſe coleur van lack ende wit vermengt, de hoogſelen boorden ende canten bleeck geel, het onderſte aenden ſteel wit, ende doorgaens met lack gediept, dog den middel ribbe der bladeren met ſchoonder geel geſet.

Tulipa Honneſti. Deſe drie volgende Tulipes bloemen zijn mede ſeer ſchoon ende vermaekelijken om aen te ſchouwen, de eerſte is ſeer groot met den naem Honneſti bekent weſende ſubtijlkens met lak ende wit door den anderen met punctgens, linckens ende vlammekens doortogen, daer tuſſchen gaende eenige groote lack vlammen ofte ſtreepen, onder aen het beginſel vande bladeren buyten wat geelagtig zijnde, ende oock hier ende daer eenige doorſchijnde geeligheyt vertoonende.

Tulipa niuea coccineis coloris Flammeis. De tweede is

kleynder wit van coleur int midden der bladeren met schoon lackige linien ofte streecken ende aende canten met cleyne gelijckvervighe vlammekens verciert.

Tulipa alba coccineis Flammeis. De derde is ook wit wit met breeder lackvervige streecken ende vlammen doortogen.

Fritillaria flore luteo. De volgende ende hier gestelde Fritilari bloemen zijn grooter als de voorgaende. D'eerste hebbende schoone gout geele bladeren met bloet rode punctgens seer ordentliken verciert daer int midden deurgaende is eenen groenagtige ribbe.

Fritilaria maxima Polianthos. De andere is niet gelijcke plecxkens, maer van purpure coleure veel digter besayt.

Asphodelus albus major. De eerste heeft witte bladerkens nae het incarnaet streckende, de streep daer door gaende met het agterknopken is van oker lakige verve, de nopkens ende saylingskens binnen sijn bruyn oker van coleur, de steel is berggroen met spaensch groen gediept, de sydelsteelkens zijn berggroen met bruynen oker gemengt, de cleyne bladerkens daer aen staende zijn bruynen oker ende lak coleur met wit gehoogt, het loof is mede als den steel berggroen, met spaens groen gediept.

Asphodelus luteus. De tweede Asphodel bloemen is seer na den eersten gelijck, maer geel van coleure, ende het loof is wat na den blauwen treckende.

Aquilina rose flore. Den eersten quiley bloem hier uytgedruckt wort nae zijne forme roosackoley genoemt, is doncker purper van coleur, ende can geschildert werden met blauswart, lak en wat root daer onder gemengt, dog seer weynig blauswart daer toe nemende, op dat de verve niet te bruyn en valle, de purpurigheyt geheel verdovende, het hoofdeken int mid-

midden is wit groen, en de nopkens daer om ſtaen-de uyt den witten, den ſteel valt nae boven wat pur-peragtig.

Aquilegia flore ſtellato. De coleur van de ſterre Ac-quiley bloeme is mede doncker purper ende magh gecoloreert werden met Indigo ende lak, een wey-nig wit daer onder vermengt totteṅ midden toe, en-de voortaen totten uyterſten wat bleeker blau, de ſtthuelkens uyten groenen met maſticot gehoogt, de nopkens wit, den ſteel is ligt groen van ſpaenſch groen ende wit getempert. Het loof is uyten blau-wen van berggroen ende ſpaenſchgroen gemengt, met ſapgroen gediept, ende de canten met groen en-de wit gehoogt.

Ranunculus albus flore plenp. D'eerſte vande hier ge-melde Ranunculi ofte Hanevoeten heeft de bloem geheel dubbelt van witte bladerkens waer door eeni-ge bleekgroene ſtraelkens zijn ſpeelende de boven-ſte cantgens wat nae het root treckende.

Ranunculus flore globoſo maximus. De ander heeft een groote bloeme waer van de bladeren cluwens gewij-ſe over malkanderen hanghen ſchoon geel van co-leure, connen met wat ſchijtgeel ende een weynigh vermilioen gediept worden, ende boven aen met wat ligt maſticot gehoogt, de nopkens binnen uyt-kijckende zijn oock maſticot geel, het loof is bruyn groen, omber ende aſch, met wat wit daer onder gehoogt, ende ſapgroen gediept, de ſteel is ligter, ende mag met maſticot worden gehoogt.

Satyrion baſilicum mas. Satyrion het manneken ge-noemt, heeft bloemkens covelkens wel gelijckende, wit van coleure, maer de deckſelkens hebbe groene ofte purpure gemerkte ſtreepkens, ſeer flau daer door ſchijnende, de ſteelkens, ende bladerkens daer de bloemkens aen hangen zijn van bleek ſpaenſch groen

met wit getempert. Het loof is insgelijx spaens groen ende wit, wat masticot daer onder gemengt, ende can met spaenschgroen worden gediept, op de selve bladeren van het looft schijnende seekere heel flouwe puntgens door te spelen.

Satyrion basilicum fœmina. De bloeme van het wijfkens Satyrium die hier de eerste is gestelt is van coleure bleek rosen root met wat lack ende Indigo gediept, ende wit onder lak gehoogt, de placken ende linien zijn doncker purper root, de steelkens zijn besijen geel met spaens groen gelakseert, ende sapgroen gediept, de cleyne bladerkens tusschen de bloemkens zijn purper groen, den beneden steel is berggroen met wit besprengt, de bladeren ofte het looft maghmen coloreren met masticot ende berggroen de deckselen daer af wesende spaenschgroen met sapgroen gemengt, ende de hoogselen masticot.

Paonea fœmina maxima. Dese alderdergrootste wijfkens Peonie is voort brengende een schoone veelbladige bloeme, de welke mag geschildert worden met schoon lak wat vermilioen daer onder gemengt met bruyne geheel gloeyende lak gediept, ende wit met wat lak daer by gemengt gehoogt. Het loof kanmen coloreren met asch, masticot een weynig schijt geel onder malcanderen getempert, gediept met sap groen, ende wat wit onder de voorgaende coleuren gedaen, mag dienen tot hoogsel, de knoop is als de bloem schoon root, dog wat bruynder, de schellekens zijn als de bladeren van het loof, de steel is wit groen het hoogsel daer van schijtgeel, ende het diepsel spaensch groen.

Iris major Dodonæi. Den grooten Iris Lelie Dodonei hier uytgedruckt, heeft de drie geboogde nederhanghende bladeren onder bleek ende boven schoon blau

b[l]a purper, de blau fiolen coleur wel gelijckende, [m]et witte linien doortogen, die haer beginſel nemen [v]anden goudt geelen frengie, over den welken han- [g]ende zijn cleyne ſmale bladerkens, bleek purper [c]oleur. De drie opſtaende bladeren zijn ligt purpur [n]a zijn behooren gediept.

Syſinrichium majus. Dit eerſte hier, uyt gedruckte [b]liken, is ſeer ſchoon van coleure, als hebbende [z]ijne uytſtaende bladeren van Aſuer blau wat lacks [d]aer onder ſpeelende, de ander ſtreepkens zijn lak [m]es ende Indigo coleur de gront is witagtig eyndi- [g]ende binnenwaerts met een gout geele plexken van [v]er, met menye gediept, de binnenſte bladerkens [t]ogen met Lakmoes ende Indigo gediept worden, [d]e dicke ſcheykens daer de bloeme uytcomt zijn be- [ſ]in groen ende ſchijtgeel, dan de ſtralen die daer [o]ver loopen zijn lak ende ſchijtgeel getempert, de [t]uſſchen ſteelken zijn ſpaens groen ende beſien geel [g]etempert.

Iris bulboſa latifolia cluſij. De andere Iris met breede [b]ladere, heeft een bleeke blauwe bloē, dan bleecker [a]ls de voorgaende gediept ende gehoogt na zijn be- [h]ooren, het loof is bleeck met aſch ende ſchijtgeel [g]etempert, den bol is bleek uyt den ſwarte.

Moly Latifolium mont. flore flavo. De twe ſoorten van [M]oly, zijn ſoo int loof als inde coleur vande bloem- [k]ens t'eenemael v[er]ſcheyden, want de eerſte ſoorte [h]eeft geele ſterſgewijſe bloemekens, van binnen [ſ]choon ende buyten van bleeker geel, het knopken [d]aer binnen is groenachtich, de draeykens ende nop- [k]ens daer aen ſtaende zijn mede hoochgeel, het loof [i]s bruynagtich groen, het welk met aſch ende ſchijt- [g]eel kan gecoloreert worden, ende ſapgroen ge- [d]iept, den ſteel met wit berchgroen gediept naer [b]ehooren.

Moly

Moly montan : angustifolium.
De tweede soorte heeft bloemkens uyt den purpuren ende mogen gevervet worden met wit ende wat root swart, ofte rosen coleuren gediept, de binnen nopkens zijn masticot geel, om het licht groenen hoofdeken staende, de gesloten knopkens zijn aende puntgens mede roseroot, de steelkens lichtgroen van berch ende spaensch groen gemengt, de hooghselen wit.

Martagon pomponij. Den Martagon Lelie nae den naem pomponij genoemt, is schoon Orangie van coleur, can met saffraen geschildert worden, ende lak gediept, ende de ribbekens met wit gehoocht, de plecxkens zijn swart, ende de lellekens met te nopkens wit masticot, de steelen zijn Berchgroen met wat spaenschgroen onder malkanderen gemengt, de bladeren insgelijcx met sapgroen gediept.

Rosa alb Bleno floro. Dese eerste lieffelijcke welruykende Rose sal mogen gecoloreert worden met suyver lootwit. ende soet florey nae den eysch gediept, de middel saelinghskens zijn bruyn oker geel, met wat schijtgeel ende lack getoucheert. Den steel is spaenschgroen met masticot gebrooken, gelijk ook de sydelbladerkens, die aderkens die daer door loopen sijn masticot met spaensgroen ghediept. De bladeren of het loof is te coloreren met schijtgeel ende assche, wat florey daer o[illegible]er gemenght, met wat wit onder dese coleuren, gehoogt, ende lampswert gediept, de blader-steelkens zijn wat lichter na den geelen treckende.

Rosa rubra Pranestina. Rose is schoon licht root ende can met schoon lack werden gediept, De saylinske schoon masticot geel, met wat bruyn oker gediept de coleur mach getempert worden met wat slechten lak, met witten lak gehoocht.

Rosa

ſa centifoli Batavia is ſchoon hooch-lijfvervich, e mach geſchildert worden met lak ende wit, nae en eyſch met lak gediept, ende wit daer onder e weynich lak gehoocht. De ſteel is Berchgroen e weynich ſpaenſchgroen daer mede vermencht, diepſel lak ende ſpaenſchgroen, waer mede ook de opkens geſchildert connen werden, het loof can vervet werden met ſchijtgeel ende ligte aſch genchť, de ribbekens met ſpaensgroen ende ſapen, aen ſommige plaetſen met lack getempert.

Roſa verſicolor. De andere verſcheyde gheverſte oſe, is licht root ende wit, door den anderen geeept, ende can beter met de pinceel naer de waeryt, als met de penne uytgebeelt werden.

Belvedere. De Bloemkens van de eerſte clocxkens lvedere genoemt connen geſchildert worden met ht ſmalt blau ende met wat lakmoes gediept, de lelkens zijn wit wat naden geelen treckende, van binn nae den knoop is de bloeme oock bleecker ende itachtich.

Campanula flore alba. De witte klocxken kanmen et wit ende lampſwert ſchilderen, de lellekens binen ſijn als de voorgaende blauwe, het middelnoopken daer de lellekens aen waſſen is wit groen, et een ſoet groenken daer om. Het loof is berchroen met ſpaenſchgroen gediept, de uytſpruytſeltens zijn bleecker, met wat wit ende maſticot oner de voorſeyde coleuren gemengt gehoocht.

Papaver flore multiplice. De twee ſoorten van Papaer Rooſen hier uytgedrukt zijn van coleuren, de e eerſte wit, ende de tweede incarnaet, ſeer dubelt ende van veel bladerkens, ende can deſe geſchilert worden met menije en vermilioen vermenght, e hoochſelkens weſende van vermilioen daer onder, doch de uyterſte diepſelkens mogen met ſchoon ver-

vermilioen getrocken werden, om die te beter doen gloeden het middelknopken is oker geel int midden berchgroen.

Superba alba. Het eerste bloemken vande pluimkens is wit, ende can gecoloreert werden met loot wit een weynichsken roos sulcx datmen nauwelijckx en can merken daer onder vermencht, het cransken as schoon bloet root, nae den midden wat grauw, de hornkens ende draykens zijn wit gespleten met wat lack koleur, het cransken canmen diepen met wat rootswart, het saethoofdeken is licht berchgroen, de leliekens zijn wat na den lichten geel. Het loof is berchgroen ende asch met spaensengroen gediept.

Superba flore simplice. De ander pluymkens bloem is lijf verve ofte incarnaet van coleur, en nade midden bycans wit, de hoorkens zijn voor aen mede Incarcoleur, het saethuysken berchgroen met wat spaensgroen gediept, doch het knoopken voor aen is lack coleur, het scheyken vande bloem is als het saethoofdeken, den steel is spaenschgroen ende de bladeren zijn wat lichter.

Rosa Moschata. De coleur van deser bloem is suyver wit, treckende op het geelachtich wit by naest, binnen heeftse geelachtige draykens, belanghende den steel ende loof is effen ende cael, met weynich doornen bewassen die Carstaengien root zijn, 't coleur van desen steel is licht groen wat lichter als de bladers, de bladeren zijn groen ende mogen geschildert worden met schijtgeel ende asschen, blincken de, op de averrechtige zijde niet soo bruynen groen maer lichter, met wat wit ende berchgroen getempert, de steelkens daer de bloeme opwasschen ende op rusten, zijn Caastaengien bruynachtich, de coleur mach geschildert worden met wat lack ende ocker,

Flos ſolis of Chryſanthenum. Die bladeren die ront-
om deſe Sonne bloem ſtaen zijn ſchoon Maſticot
eur, oft ſoo den Maſticot niet hooch van verwe
is, moet met wat lak getempert worden, blin-
nde, ende wat ſchijtgeel gediept zijn, het bin-
nſte met beſien aengeleght, dan men moet wel
at nemen dat men de ſteerkens met lichte Maſti-
t verhoocht. De horenkens of den tweden rant,
et het voorgenoemde koleur verhoogd moet zijn,
middel-kruyn is het bruinſte van allen. De bla-
ren die achter de geele bladeren komen die moe-
n wel afſteken want het groene bladers zijn, den
el ende den bladeren moeten met aſch, en ſchijt-
eel gediept zijn, ende met wit ende Maſticot ge-
oghd.

Canna Indica. Indiaenſch riet, deſe vreemde riet
omme, is ſchoon Gout geel van koleur met ſwar-
ſtippelen beſpreydt, de bladeren zijn het witte
eſcruyt niet ongelijck, mogen gekoleurt worden
et aſch ofte berchgroen met maſticot, de middel
bbe een weynigh uyt den witten de ſtreepen daer
oor ſpeelende met ſapgroen gecoleurt, ende het
epſel een weynigh Spaens-groen daer onder, het
oogſel met wit ende maſticot, de wortel is Carſtan-
ien bruyn, de twee riet pijpen met ſap van beſien
eel aengelegd, ende met aſch ende ſchijtgeel ge-
iept.

Flos Africanus Major. De groote Tunis blom is een
eel ſchoonder gewas, als de fluweel bloem, ende
n wil hier niet wel groeyen, overmidts der kou-
len, want ſy komt lanckſaem voort, met enckel
ytgeſpreyde bladers bie lobwijs gekronkelt zijn,
nde moeten gekoleurt worden met operement en-
le maſticot gehoogd, ende met lak ende ſchijtgeel
gediept, de middel kruyd is licht geel, op den ma-

cot treckende, met schijtgeel gediept. Den steel ende loof moet men schilderen met ahet sap ende het dunne van het Spaensgroen, ende gediept met sapgroen ende spaensgroen, de knoppe is een lutsken met wat operement gemenghd aen het topken, ende gediept als vooren, den* steel is onderwaerts met rootachtige streken gestreept.

Flos Africanus Major Multifolio. Groote dubbelde Thunis bloem, dese bloem en verschild van den voorgaande niet, dan alleenelijck dat sy vol bladerige is blinkende ende hel gediept.

Malua rosea Multiplex. De dubbelde Winter roos is een seer lieffelijcke ende gekoleurde blom, ende witachtige lijfverwige koleur, ende de kanten een weynig lichter als in het midden, dan naer het midden doorschijnende dieselkens, treckende naer het vermilioen, dan daer moet een lutsken lack mede onderspelen, dan de uyterste hoochsel van dese blomme moet silverachtigh ende blinckende wit zijn, het loof is middelbaer groen uyt den gelen, de knoppen wat witter groen, den steel wat geelder, ende de temperinge als in ander groenen verhaeld, elk naer zijn eygenschap, de punct van de opgaende knop moet wat witter gehooghd zijn als de bladeren, de kerren van de knop wat lichter groen als de boven bladers.

De twede soorte van dese volbladige bloemen is een robijn koleur wort geschildert met lak ende ver-vermilioen aengelegt, ende met wit ende vermilioen gehoogd ende met schoonen ende bruynen lack gediept, de knoppen hun doorspelinge ende vertoninge seer schoon rood, als de volkomene bloem: De steel ende loof van koleur als de ander.

Flos Mexicanus, Merveile de peru, sy zijn van diversesoorten, de eene zijn hun blomkens van bruynen

ok geletſeert, als ook de groote knoppen, ende ſommige hoogſels met lack ende wit gehooghd, de dteykens met de nopkens zijn een weynig blauagtigh, de kleyne bottekens zijn groen gelijck de bladeren, ende ſteel uyt ſommige botten, vertoonen hin de knoppen van de bloem rood van coluer, gelijck de ander, het groen van deſe bladers, als ook den ſteel, zijn van aſch ende maſticot, met Spaensgroen gediept, de ander bloem van deſe ſoorte is de bloem geſchakeert, ſommighe bladers van binnen zijn lack coleur, ende eenighe andere zijn van wit e maſticot, als oock de omſlachskens, ende met bleek lacke ſtreepkens gemermelt, het ſteelken van d bloem tot aen de bloem, is van 't ſelve coleur als e bloem, het groen van de bladers als oock van de ſteel is gelijck de ander.

Hyoſyamus Pervianus, Petum of den Tabak in onſ Landen by ons voorouders alſo gemeyn niet geweeſt, als nu, ende is een hoog gewas, de bladers mogen wel met aſch ende ſchijtgeel geſchildert worden, ende met ſpaensgroen gediept, de knoppen bruyn groen, als ſy eerſt uyt komen, ende als de bloem hem vertoond, worden ſy uyt den maſticot groen, de bloem is onder henen geheel ſoet groen, t naeſt geel groen, de bloem is een weynig lak envt koleur van binnen, in de holligheyt van de bloeme is geelagtigh groen, met een blauwagtigh groen nopken.

Narciſſus Autumnalis. De enckele is van coleur ſchoone maſticot gelijck, ſoet aengelecht, met ſchijtgeel gediept, de lellekens in de blomme zijn den bogen maſticot gelijk, dan de ſtangeskens vande nopkens oft lellekens zijn lichtgroen. Den ſteel oft ſtompken daer de blom uyt ſpruyt is bovenwaerts bleek maſticot geel, onderwaerts bleeck groen, de

bladers zijn doncker groen ende worden met schijtgeel ende asch aengelecht, ende met omber ende schijtgeel ende een weynich rootswart daer onder gediept, ende moet wel opserveren ende acht hebben op het streepken int midden vande blader, want het is een doorschijnende ader.

Narcissus flore multiplici. De dubbelde is desen voorgenoemden Narcis van coleur gelijck, dan daer en is geen different in dan dat sy dobbeleert van bladers aen de blom, ende weyniger van groene bladers.

Hyacinthus Autumnalis Minor. Desen machmen schilderen met Indigo ende lak getempert, dan aen de spitskens van de blomkens zijn met een doncker bruyn streepken, naer binnen toe wat lichter, de draeykens die in de blomkens staen zijn wat donckeragtiger naer den Indigo treckende, het steelken met bleecken spaensgroen, de rancxkens daer de bloemkens aen wassen zijn boven naer den Indigo treckende, ende onder groen, ende als de knopkens open gaen rootachtig, onder het steelken, valt het purper root, het bolleken is root met wit gehoocht, de twee bladerkens die uyt steecken geelachtich, het druyfken met het steelken als voren verhaelt.

Hyacinthus Major Autumnalis. Het coleur van desen grooten Herfst Hyacinth, is in alle gelijk de andere van coleur, uytgenomen sy grooter van forme is, crijgende de steelen neffens malkanderen, ende dese blomkens zijn wat donckerachtiger van kolcur als die andere, ende de nopkens swert, den bol is als de voorgaende, dan witter ende seer geveselt.

Colchicum purpureum. Colchicum by ons de Tijtloose die inden Herfst komt, ende is van koleur purpurachtig root, men mach wel nemen tournesol ende met wit getempert, om te schilderen ende met lak gediept, naer den eysch van het aenlegsel, deur de bla-

..ders gaet een witte ſtreep van binnen, de ſtan-
..kes die midden in de blomme ſtaen zijn witach-
..h, de kopkens op de ſtangeskens oft tongeskens
..n ocker geel met maſticot gehoocht. Den ſteel
.. onderwaerts is ſilver-vervig coleur, de knoppen
.. ſy open gaen zijn ſy witachtich.

Colchicum album. De tweede ſoorte van Tijt-loo-
..n is een geheele witte blom, ende wort geſchildert
..et ſchoon lootwit, 't welk men ſchelffer wit noemt,
..ngelecht ende gehoocht, ende met blauſwart oft
..hoon beenſwert ſoetelijck gediept, de tongeskens
..t lellekens zijn de kopkens uyt den maſticot geel,
..nde de ſteeltkens welcke tongeskens oft lellekens
..noemt worden, zijn witachtich, den ſteel daer de
..om op ruſt is van boven tot beneden geheel wit
..et heur knoppen, alleenlijck dat boven aen de ſteel
..ntrent de blomme een weynich rootachtich wit is.

Colchicum biſantinum Majus Polianthos. Deſe blom is
..n coleur root purpur vervich als uytcompt, ver-
..ont met donker lakachtige ſtippelen gemerkt, dan
..s de blomme een weynich open geſtaen heeft, ſoo
..orden deſe ſtippelen heel ſoet, datmenſe niet wel
..en en kan, t'koleur ſtreckende tot aen het beginſel
..an den ſteel, valt wit ſilverachtich, den hals is wit-
..chtich geel, dan naer beneden toe rootachtich geel,
..n met het coleur vande aerde over een komende.

Spaenſe Colichicum is oock een mede ſoorte van
..e Conſtantinopileſche geſlacht, dan zijn blommen
..rengt hy veel cleynder, ende met doncker lak roo-
..e ſtippelen oft placken, ruytwijs geſchaeckeert als
..e roode Fritilarien, den bol is oock bykans alſo, de
..lomme mach gekoleurt worden met een lijfvervig
..rondeken, ſoet aengelegt met ſchoone roden plac-
..en ſtreepwijs gedeylt, tot het uytgaen der blom, den
..teel is klaer wit als de gemene Colichicums.

Colchicum versicolor, Colchicum met verscheyden verve, wast kort by der Aerden met dry oft vier blommen by een, ende schijnt maer een blomme te wesen, dan staen door malkanderen, het een plat purpur het ander half wit, het derde heel wit, gelijkmen inde figure sien kan, met stippe en ende herleringen afgescheyden, het voorste blat is oock cierlijk met dick persische ofte purpure stralen doorstraelt, die in het midden van het bladt soet komen, ende verliesen hun datmense qualijken sien kan, het koleur van dese blomme is zijn purpur treckende op den tournisol, de aenlegtsels soet, ende gediept met bleek lak, ende op sommige plaetsen vry wat harder ghediept, op het swert streckende, de stamperkens met masticot geel, de schellekens oft pijpen daer de blom uyt komt is rootachtich.

Colchicum Montanum. Of Hispanicum zijn wat donckerachtiger coleur als die andere, maer vast op eenderley manier, dan om het veranderen van het purpur neemtmen wel asschen lak ende lootwit onder malkanderen, ende naer advenant gediept, als boven de knopkens van de stangeskens oft keeren draykens die inde midden komen comen met wat ocker ende schijtgeel getempert, de bladeren zijn spaenschgroen met wit gehoocht, het groen coleur gaet tot over het schedeken is geheel soet wit groen, dan het schedeken groender, voorder is den steel rootachtich, het bolleken machmen schilderen met wat roest ende bruyn root.

Colchicum Minimum versicolor, Sijn de bladerkens van buyten lijfvervich met eenen rooden streep van lack ende Indigo doortoghen, van binnen wit lijfvervich, den streep wat door schijnende groenagtig, het knopken dat eerst uyt spruyt is bleek root, uyt spruytende horentkens met geele nopkens, het bolleken is als de voorgaende.

Colchicum Neapolitanum. Neapolitanische Kolchicum, haer koleur is root purper getempert, van assen ende lak om te schilderen, ende met wat lootwit daer onder gebesiget om mede te hoogen, dese blom heeft soete stippelen die qualijck om merken zijn, ende zijn lackagtig coleur den steel valt silveragtig, de nopkens zijn ocker geel met masticot gehocht.

Colchicum poliphilantes. Is bleek purper hier ende der met witte stralen doortoghen; insgelijcx met bruyne stralen, de nopkens zijn masticot, geel, den steel is seer naer wit, en op de hoogselen argentin wit kleur, maer naer beneden valt hy wat ligter.

Hyacinthus obsoletas. Is een vreemde ende Raren Hyacinth heeft witte bladerkens, de bladerkens die 't omvangen hebben zijn boordewijs, ende moet geschildert worden met wat ockergeel ende purpur getempert, ende daer magh wel wat as onder komen, de knopkens zijn oock van dat voornoemder coleur ende zijn inde Figure Hetzeringe aengetekent. De hertgens naer beneden zijn asch vervig, ende van binnen zijn de blommen ook aschvervig blinkende, den steel is ook van desen koleur blinkende gediept, als ook de bladeren. Het loof is berchgroen, met schijtgeel ende asch gediept, de bollekens met asch vervig gecoleurt ende omber gediept, de ander heeft welck wit bloemen, den steel is licht groen, het loof den andere gelijk.

Crocus vulgaris. Of safferaen blom, dit blomken is licht blauw purpur, met doncker purpur stralen doortogen, van de midden alleynskens versoetende, de coleur is ligte asch, ende wat lak, ende lootwit getempert, de stralen zijn redelijk bruyn, ende mogen geschildert worden met Indigo ende lack, dan naer het midden wat bruynder, is purpur root, de lellekens

zijn bykans bloet root, want den safferaen is vermilioen root ende met lak gediept, de middel lellekens zijn masticot geel met lichter gehoogt, de ander is dese gelijk, dan ligter.

Crocus Montanus. Crocus is een Aerdige blom, ende mag gekoleurt worden met schoonen tournisol, ende een weynig lootwit daer onder gemengt, ende met het selvige gehoogt, het diepsel met Indigo ende lack of lakmoes, het schedeken daer het blomken op kompt is ook alsoo. Het Bolleken is bleeck geel met witte placken, ende met omber gediept, het voorste uytsteeckende schededen trekt op de Argentim verve, het steeltken van dese bloem is kort ende het onderste daer af is witvervich.

Narcissus Incognitus. Onbekenden ende vreemden Narcissus oft Clusij wort by Clusus genoemt Narcissus Latifolus Major, ende is van coleur purpur, treckende op het hemelsblauw, hebbende twee witte horentkens, met root geele saetzelinghskens, de steelkens daer de blomkens op staen oft rusten, zijn wat van verstorven groen koleur blinckende, de schede, daer de blom uyt kompt is bleek groen. Den bol is een mans vuyst groot, dan daer en is geen onderscheyt tusschen den gemeenen Narris, ende mag gecoleurt worden met wat wit en wat oker daer onder, het diepsel is wat ombers en wat blauswart, de veseling eertagtig met wat ombers gediept, de boven hals is in schelveringe verdeelt, die met wat ombers afgescheyden moeten worden, den bovensten top is wit geelachtich.

Pipor montanum. Dese twee soorten van Peper kruyt, waer van de eerste laureole, overmits die gelijckenisse der bladeren met den Lauwerboom ghenoemt

nemt wert, zijn van den anderen weynig verſche-
lede , dogh de laureole heeft lanckwerpighe
blecke bloemkens wat groenachtich zijnde, de bla-
deren ook met den Lauwerboom ſoo in coleure als
forme ſeer wel over een komende de tacken zijn
of hout koleur, ende konnen met ombre ende wit
vermengt , afgeſet worden nae den eyſch gehoocht
ende gediept.

Maer het Mezereon welk is d' ander ſoorte, heeft
eynder bladeren ende blomkens licht purper ſchij-
nde , die met lack ende wit vermengt gecoloreert
ogen werden, de knopkens zijn donckerder lack-
rwe: De ſteel is als de voorgaende.

Helleborus niger. Swart Nieſcruyt, de blom vanden
warten Helleborus ofte Nieſcruyt is wit, alleenliken
in ſommige zijden de coleur wat roſſagtich als van
eeken lak daer door ſchijnende , ende de bladeren
zijn van buyten aen de eynde inſgelijx gecoloreert,
de draykens zijn ſneeu wit , maer de nopkens ofte
luntgens daer van licht maſticot geel, ende de gront
aer d'ſelve uytſpruyten is groenachtich , de ſteel is
eſien groen met ſapgroen gediept , de bladeren of-
e het loof komen met de Laurier bladeren ſeer nae
over een , dan zijn vande midden tot voor aen ghe-
kerft.

Pſeudo Helleborus niger. Den valſen Elleborus , de
bloem vande valſchen Elleborus is geelagtig groen ,
ende kan met beſien groen dunnckens aengheleyt
ende met ſapgroen ſoetkens gediept worden , met
goede conſideratie op de aderkens ende ſtreepkens ,
dat die nae behooren geraeckt zijn , het hoochſel
mag met ligt maſticot vertoont werden, de middel
naylingskens zijn als de voorgaende, den ſteel is ligt ,
de bladeren donckerder groen, ende mag geſchildert
worden met aſſche ende ſchijtgeel onder den ande-
ren

ren vermengt, endenaer behooren ende den eysch gediept ende gehoogt.

Leucojon bulbosum Triphyllon. Hier worden drie gedaente van bollekens Tydeloosen uytgedruckt, met malkanderen eenigsints dog weynigh verschelende de eerste heeft witte bloemen van ses bladerkens, waer van de drie buytenste langer zijn, endede binnenste korter aende kanten in tween gekloost ende met een groen lustigen verciert. De steelkens met het loof zijn bleeck groen, bollen zijn bleek hout koleur na den witten treckende.

Leucojon Triph bisant:

De tweede heeft den naem Constantinopolse, wesende soo in bloemen als lof ende steelen, als de voorgaende grooter.

Teucojon secund: Dod: De derde is verschelende van de twee voorgaende in loof, en in blom, dan de regte op staande bladerkens zijn bruyn groen, en mogen geschildert worden, met sapgroen en met indigo en schijtgeel gediept. Het blomken is suyver wit met wat soet blauswart gediept, de binnen draykens zijn schoon geel staende rontsom een wit priewken, den steel als de bladers zijn eenderhande koleur.

Aconitum lut. hyem: Winter Wolfswortel, dese plante heeft schoone geele bloemen van masticot gehoogt, ende geelen ocker wat ombre daer mede getempert gediept, de nopkens ende draykens zijn groenagtig. Den steel kan gecoloreert worden met asch ende schijtgeel ligtkens onder malkanderen gemengt, bleecker als de bladeren, die light groen zijn, het omgekeert blat wat ligter vallende, de spruytkens die eerst uyter aerden komen zijn geelder, de wortel is bruyn swart ende rossachtig.

Trifolium aureum. Hepatica ofte gulden klee met roode ende blauwe bloemen, de eerste Hepatica heeft

hee zijn ses bladige bloemkens van suyvere roode kolre. ende kan afgeset worden met dun Bresilien roo gediept mei lack ende blau gemengt, de dray-ke ende nopkens int midden zijn wit, de saethu-ve ens lihtgroen met witte peerelkens verciert, de on rbladerkens zijn wit met wat root daer onder sp nde. Het steelken is ligt sapgroen, dan aen de bla rkens (die wat bruynder groen zijn van assche en schijtgeel gemengt) was root nae den lacke tre kende. De wortel is hout koleur ende kan met ro ende omber vertoont worden.

patica Trifolio cæruleo flore. D'ander bloeme is ligt bla w van coleur, naer zijn behooren gediept ende gh hoogt, den ander ghelijck uyt genomen de ko-le .

rocus flore argent. De saffraen bloemen hier uytge-dr kt, zijn tweeder hande gecoloreert van elcx enc-ke ende dubbelde soorten, de eerste zijn wit ligt-ge met blau geadumbeert, van buyten insgelijcx, da met doncker tarneyde streepen totten steel toe, ve iert.

rocos flore aureo purpureo striato. D'andere zijn van go t koleur met donker purpur gestreept, de bollen zi aschvervig, etc.

arcissus pumilus. Het Naenkens Narcisse mits-ga ers de bygevoegde zijn onder de valsche Narcis-se getekent, de bloeme zijn sonder reuck, schoon m ticot geel koleure, het loof is masticot ende asch va koleur ligt groen, nae zijnen eysch gediept.

seudo Narcissus Hispanicus major. De groote is de kl n gelijk van koleur, en mag met ligten masticot g hoogt worden, ende mat saffraen gediept, oft een wynig schijtgeel en lak.

seudo Narcissus juncifol: min flor: lut: Twee gedaen-te van biesbladige valsche Narcissen worden alhier

uyt-

uytgedrukt, inde koleur vande bloemen meest verschelende want de eerste is een geel clocxken ende kan van licht masticot worden gecoloreert, wat bruynder diepsel daer toe gebruykende.

Pseudo Narcissus juncifol: D'andere bloeme is wit en brengt zijne koleuren mede de nopkens binnen in zijn geel van oker koleur, het veilcken daer de bloemen uyt komen is ligt hout koleur het schedeken ligt groen den biesen gelijk.

Dens Caninus rubo flore.

Hondts tanden kruyt brengt voort zijn bloemkens in twe diversche soorten van koleuren, die hare bladerkens uytstreeken metter Sonnen opganck, d'eerste bloeme is light purper ofte lackverwich met bruynder lack gediept, de draykens zijn wit met swarte na den purpuren treckende nopkens, den priem is ligt groen.

Dens caninus albo flore.

De twede bloeme is suyver wit met wat lamswarts gediept, hebbende somtijds eenighe puntgens van ombre of donker geele koleure de veselingskens sijn mede van ombre swart geront, ende wat wits onder het omber gehooghd, in 't midden der veselkens is een uytslaende priemken van bleeck geel met groen gediept ende masticot gehoogd. Het steelcken is bruyn rood van lak ende oocker met wat groens getempert, met wat ombers gediept. De bladeren zijn cypres groen met placken aengeteykent van lak ende saffraen daer onder gemengd, het buytenste van de bladeren is bruynder ende meest doorgaens als de binnen plecken.

Hyacinthus Bottyoides vulg:

Hier worden uytgedrukt drie fatsoenen van druifkens Hyacinthen, waer af de eerste zijne bloemen voortbrengt van donker blauwe koleure geschildert

van

van ruyne, assche met lakmoes en indigo gediept; doch moet gelet worden dat men de bovenste bloemkens die op den top staen, wat lichter vertoondt, ende de onderste witte randekens geeft, dan die niet volkomen op en zijn, en worden met sulke randekens niet geboord.

Hyacinthus bottydes carul:

De tweede bloem is ligt blau, ende mag gecoloreert worden met schoon middelmatigh asch blauw, ende wat lakmoes gediept, met de selve observatie als in de eerste verhaelt, naer advenant ende de gelegentheyd des koleurs, die den affetter sal hebben te considereren, ofte het leven daer by te gebruycken, dat soo hier, als doorgaens de beste cantie ende het sekerste is.

Hyachintus botryodes lact:

De derde druyfkens is melk wit, de stelen konnen in 't gemeen gecoloreert worden met Berghgroen ofte assche ende schijtgeel onder malkanderen gemengd, doch boven met wat lack ofte rood purpur over het groen gelackzeert, de bladeren zijn Berg-groen, met wat spaensgroen gediept, de boven kanten vallen op de koleur van Spaensgroen, ende en den grond wat licht purpuragtigh, de bol is byna wit met rood ende purper gediept.

Hyacinthus Germ: liliflo.

Twe soorten van valsche Hyacinthen staen alhier vertoond, de eerste heeft bloemkens van Lelie formen open staende, ende moghen geverwet worden met assche, weynig Lak daer onder gemengd, dan het straelken vald doorgaens bruynder, de diepselen ende hooghselen moeten na den eysch daer toe gedaen worden, de nopkens zijn indigo blau, de hofdekens ofte saet schildekens blauaghtigh purper de draeykens daer om staende witagtig, het velleken

leken daer de bloemkens uyt komen is bykans berg-groen, wat blaus onder treckende.

Hyacinthus Polianohes hos cinerit: flore.

De ander Hyacinth is seer vrugtbaer van bloemen die aschverwich zijn, van koleure treckende na het blau, anders in forme met de voorgaende niet qualijcken over een komende.

Anemone tenui fol: plono flor. pallido rubro.

Dese twee soorten van dubbelde Anemone met smalle bladeren zijn weynigh different van malkanderen in de gedaente, doch d'eerste bloeme is bleeck karmosy ofte veel eer de verwe van eene verstorven roose van Province gelijk, dan in de gront van zijne bladerkens wat donckerder root.ende kan met wit ende blau gehoogt: ende lack en blau vermengt gediept worden.

Anemone tenui fol: flor: Coccineo.

Maer d'ander dubbelde bloeme is schoon root,ende mag met schoon suyver vermilioen afgeset, schoone lak gediept, lack ende wit vermenght, ghehooght werden.

Anemone lacifolia verdunia.

De drie navolgende schoon Anemone bloemen zijn veel in bladeren, koleur ende forme verschelende de eerste is van schoon lack ende vermilloen koleur daer eenige purperigheyt is door speelende, den gront wit zijnde met geele subtijle aderkens doortogen, het saethoofdeken is swart de saylingskens ofte draeykens zijn Indigo koleur met wat wit getempert den steel is met wit omber ofte schijtgeel getempert ende lakagtige veselkens bespreyt, het loof mag gecoloreert werden met berggroen ende spaens groen gediept.

Ane-

Anemone latifolio Hiſpanica carneo Colore.

D'andere is van Incarnaet koleur den Province roo-
e in verve gelijk, den gront vande bladeren is wit-
er uyt den geelen, de nopkens zijn bruyn blau, en-
de het middelknoopen wat donckerder. Den ſteel is
uyt een purpur groen.

Anemone latifolia flo: ſimpl: opempaca.

De derde bloem is ſchoon Orainge van koleur en-
de kan geſchildert worden met ſchoon vermilloen
ende maſticot in den grond ſpelende, gediept met
lack, met welcke coleur de ſtraelkens door de bla-
deren dringhende komen uyt getoond werden, de
nopkens zijn ligt blau, ende mogen indigo gediept
ende wit gehoogd werden.

Anemone pavo flore ſimplici.

Dese twe ſoorten van brede bladige Anemone bloe-
men worden gemeenlijcken metten bynaem Pauo
genoemd, ende is d'eerſte enckel van bladeren
ſchoon rood geverwet.

Anemone pauo Major.

De groote Anemonie pauo genoemt is ſchoon ſchar-
laken root, ende kan met ſuiver vermilioen geſchil-
dert ende een luttel wit ende lack gehoogt ende en-
kel lack gediept worden, den grond die om den
middel kruyn komt is licht maſticot geel, die nop-
kens moeten aſchgroen weſen en het middel hoof-
deken bloed rood zijn naer den plaetſen treckende,
de ſteel mag met bergh-groen worden gekoleurt
die boven na den bloem wat roſſachtigh ende onder
het middelſte blad met een wit aderken doortoghen
de bladers ofte het loof koleur is oock bergh-groen
met ſpaens groen ende wat aſch gediept.

Eranthemum Dod, flore sanguineo.

Dit eerste bloemkens by de sommige Flos Adonidit genaemt is schoon bloet root van koleur en mag-men koloreren met lak ende vermilioen vermengt, ende lack alleen gediept, het knopken is verstorven lak root, met lak ende wit gehoogt de fayelingskens zijn van Indigo met wat oker gemengt, den steel is berggroen ende masticot gemengt, als ook het loof maer meerder uyt den groenen schijnende ende het diepsel daer af wesende van schijtgeel asch ende sap-groen getempert.

Den Hansenbloem ofte Koeyooge, is van koleure geele met hoog saffraen geele veselingskens in 't midden verciert.

Buphthalmum.

Dese twee soorten van de smalbladige Narcissen zijn in de koleur der bloemen meest verschelende, de eerste bloeme is van ses witte bladeren, hebbende eenen uytstekende kelck om den rand met een lack roode boortken verciert, die middel nopkens zijn verstorven geel somtijts wat roodagtigh, de steel is berg-groen, het loof berg-groen ende asch gemengt, de diepselen van Spaens-groen met Sapgroen, de hoogselen wit daer onder getempert. Het schelleken daer de bloem uyt komt is grau gevervet met geel ende asch grau gediept ende gestraelt met ombre. De tweede Narcisse heeft eenen geheel geelen kelck, met eenen bruynder safferaen ghecronkelden rand, kan met bleeck oker geschildert werden, van binnen wat na den groenen treckende de lellekens met solpher geel, de witte bladeren met loot wit ende een luttel licht masticot, gediept met wat lamp-swert.

terre Hyacinth van Guienne. Deſe Hyacinth bloem-
mis van verve blau purpur ende mach gecoloreert
w.den met lak ende aſche, wat wit daer onder ge-
te.pert, de ſaylingkens met indigo ende lak, gelijk
o. het ſchiltken int midden van dien ſtaende, de
ſt.lkens, daer de bloemkens op ſtaen, uyt den blau-
w.n, den nedergaenden ſteel mag met Spaens groen
e.de maſticot gevervet worden, de hoogſelen wit
o.der Spaenſch groen ghetempert, ende die diep-
ſe.n daer van ſapgroen weſende, de vellekens, daer
d bloemkens ophouden, zijn groen, met Indigo
g.diept.

Sterre Hyacinth van Spaengien. Deſe Sterre Hyacint
b.eme met Lelien bladeren van Spaengien komt
o.er een met de voorgaende, ſo veel de forme oft het
t.eckſel aengaet, dogh is wel ſoo langhe van
b.derkens, die geheel ſuyver wit zijn van ko-
l.ren.

Ander Orientael Hyacinth. Den anderen Orientael-
ſ.en Hyacint heeft de bloemkens wat grooter, en-
e is van koleur bleker purper, dog anders ſeer den
v.orgaenden gelijk.

Orientael Hyacint met bladeren tuſſchen de ſtelen. Den
Hyacint metten ghebladerden ſteel brenght fijne
b.oemkens bykans van ghelijke koleure voort, als
v.orgaende, dan de lange ſteel bladerkens magmen
m.et ligt ſapgroen koloreren.

Dubbelden Orientalen Hyacint. Maer den dubbelden
Orientalen Hyacinth heeft int opkomen groene
b.loemkens, die daer nae uyt den blauwen ſchijnen,
e.nde geheel open weſende, zijn wit, nae den groe-
n.en treckende, hebbende den buyten ribben door y-
d.er blayken gaende geheel groen.

Narciſſus major medio late Italiens D' andere Nar-
ciſſus bloem is mede groot ende bleek ſolpher ofte ho-

nigh geel van koleur, hebbende een goudt geelen kelck.

Narcissus Iuncifolius amplo cal: luc: Desen eersten Narcis bloem heeft naer zijn proportie een seer grooten gout geelen kelk, de bladeren zijn geel gelijk ook de noopkens die den kelk vande geelagtiger dracykens hangen, dog alles met eenige onderscheyt der koleuren.

Narcissus Iuncifolius albo flore neflexo. De anderen ofte biesbladigen Narcis bloem, is suyver wit van koleure, hebbende omgeslagen bladeren inde forme van Cyclamini bloemen, met een langen uytstaende kelck, waer binnen drie witte draeykens met saffraen-vervige nopkens het saethoofdeken omringende.

Narcissus juncifolius flore pleno. De eerste Narcis bloem hier gestelt is vol van bladeren sonder kelck kelk ofte sayelingskens, van schoon gout koleur met ombre ende bruynen masticot gediept.

Tulipa pumilus. Het vaen Tullip-bloemken, is van menie koleur met masticot of geelen oocker gehoogt ende lack gediept.

Narcissus maximo calice flore lutto. De andere is enkel oock geel van koleur en kan van mastikot gheschildert worden gediept naer zijn behooren ende is van degrootste met biesagtige bladeren, hebbe int midden eenen grooten uytstaenden kelck van geele nae den saffraen treckende koleure.

Fritillaria flore albo. Dese hebben bloemen verscheiden van koleuren, de eerste bloeme is suyver wit dan na den steel wat groen uyt den geelen. de senuen ofte ribben die ook de bloeme omvatten sijn groenaghtigh, de steel ende bladeren kan men van asch en schijtgeel coloreren, de hoogsels van berg-

gr en, ende wit-temperende, de diepſels wat nae de lak coleur treckende, de ſaylingskens ende het h fdeken in den bloem zijn wit, met geele nopk s.

anunculus Aſiaticus ſimplex. Deſe twee bloemen zi veel van den anderen verſchelende, den eer- ſt is enckel van bladeren in de gedaente van een A emone, ſchoon rood van coleuren, ende heeft in t midden een rond ſaethoofdeken daer van de ntgens die daer om gaen met ſchijtgeel konnen g erwet worden ende met ombre gediept, en de dlelnopkens bruyn purpur weſende met lack en- d Indigo vermengd, het loof is bergh-groen met ſa groen gediept als oock de ſteelen, dan de blade- r daer de bloem op ruſt connen met wit, rood en- d groen onder malkanderen na den eyſch getem- p t afgeſet worden.

Ranunculus grumoſus duplex. Den tweeden is ge- g l dubbeld van bladeren, die ſchoon vermilioen r od zijn, met lack gediept, ende wat bleeck rood g hoogd, gelijcke coleure oock de kleyne dubbel- c bloemkens zijn hebbende.

arciſſus Iuncifolis major. De twe ſoorten van biesbla- ge Narcis bloemen hier uytgedrukt, zijn weinig ders als in de groote van malkanderen verſchelen- , ende worden by de Spaenſche Joncquilles ge- emt kleynder als de gemeene Narciſſen, ende is n verwe ſchoon geel met wat ombre onder bruy- n maſticot gediept, het bekerken ofte kroonken wat geelder, daer in komen drie ofte vier witag- ge draykens, den ſteel is geelaghtigh tot aen het oopken, dan achter den knoop is die ſapgroen et ſpaenſch groen gemengd, met ombre gediept. let loof is berg-groen met ſpaensgroen gediept.

Ornithogalum minus. Deſe zijn alleenlijcken van malkanderen in de groote verſchelende, de bloemkens zijn wit, ende de nopkens op de witte veſelkens om het ſaethoofdeken ſtaende zijn maſticot geel, de bladeren daer van hebben buyten een brede gras groene lijſte ende zijn meeſt na het groen diept, de kleine bladerkens onder de ſteelkens hangende zijn witagtig, hebbende eenige doorſchijnende groenheyt op te regte zijde, ende mag met lampſwertſel gediept worden. Het loof is gans groen met maſticot ſchijtgeel ende wit getempert naer behooren.

Het

Het
TONEEL
Der
KONSTEN.
SESTIENDE DEEL.

Waer in verhandelt wert van de vrugten.

Van de vrugten der Boomen.

NU willen wy oock van den vrugten der Boomen spreken, die welcke ons oock meest gemeyn zijn: ende willen daerom eerst beginnen van een Appel: om dien lieflijcken te coloreren, sal men dien aenleggen met een lieflijck dun Masticotken, met wat Spaens-groen daer onder: ende men sal hem diepen met een bruyn Oockerken, ende met een schoon Lacxken bloseren, ende hooghen met een suyver witken: ende hier inne sal men ook aenmercken den aert des Appels, of hy rijp of onrijp, groen of geel sal wesen, ende naer den selven aert sal men hem dan proportioneren, naer den aert ende de konste.

Een Peer sal men oock met een dun Mastikotken aenleggen, ende met een bruyn Okerken soetkens diepen, ende niet soo hooghe gebloseert nogh gehoogd worden, dan naer den aert, want sy en sijn so hooge van koleure niet,

Een Krieck, dat is een Boomgaert-Kerſſe, ſal men aenlegghen met Fermilioen, gemenghd met ſchoone Breſilie, ende diepen ſe met Lack, ende hoogenſe met ſchoon Fermilioen.

Men leyd ſe oock aen met een Lackxken, ende dieptſe met een ſterker Lack, en met Lack en wit gehoogd.

Een Spaenſche Kers word wit zijnde, in 't midden beleyd met Lack en Wit ondereen, ende dat ſoetkens verdreven, dat de kanktkens tot den witte blijven, de welke men met witte hoogen mag, ende wat met een lacxken bloſeren.

Een ſwarte Krieck, ofte Morelle, ſal men aenleggen met vette Breſilie ende wat ſwarts te ſamen, dat ſal men diepen met een ſwartken, ende met een Fermilioenken hoogen, ende dat onder malkanderen verdrijven, dat men niet en merkt dat gehoogd is.

Een Moerbeſie ſal men aenleggen met louter breſilie die geheel ſterk is, ende daer naer de ſelve met een ſwartken overgaen, dat het tuſſchen de tacxkens ende de kollekens van den beſikens wat roodagtigh ſchijnen, naer den aerd der Konſten.

Aerdbeſien, de grond Rubrick wit, of Rubrick ende Menie, vertrocken met Rubricke daer Lak in is: verhooget met Menie daer Maſticot in is, ende in de midden met wit, ſtiptſe met Lack alleen, en ter zyden aen de ſtipkens van 't Lack witte ſtipkens of Goud.

Een roode Wijn-druyve ſal men aenlegghen met een purpurken, ende diepen met een Aſch-blauken, end hoogend met een witken.

De witte Wijn-druyven ſal men aenlegghen met een geheel dun Spaens-groenken, met een weinig Maſticot daer onder, ende gediept met een dun Sap-

groen-

groenken, ende gehoogd met een masticotken endewit t'samen gemengd.

Een Perse sal men aenleggen met een dun Masticotken, ende diepent met een soet bruin Okerken, ende geblosеert met een Lacxken ende een witken ghoogd.

De witte Pruymen zijn insgelijks alsoo, even als de voorseyde Persen.

De blauwe Pruymen sal men met een purperken aenleggen, ende met een Ascus diepen, en aen de steelkens sal men se wat uyt een groenken maecken, soetkens verdreven en met een purperken en witken hoogen.

Een groene note salmen aenleggen met een schoon Spaens-groenken met wat Saps gemenghd, naer den aert der konsten en het leven, en dat met een Sapken gediept, oock wat wit uyt den bruin royen eende.

Een gebolsterde Note, sal men aenlegghen met Bruyn-ooker, ende gediept met een Roetken uyt den Schoorsteen.

Van de vrugten der Aerden.

WY willen eerst spreeken van de wortelen der aerden, te weten allerley wortelen, ende eerst van den Radijs, sal men met een witken aenleggen, ende met een dun swartken diepen, ende het agterste wat soetkens met een purpurken verdrijven, of oock wel met een groentken van boven nederwaerts, het loofken is Spaens-groen met wat Saps daer inne, midsgaders oock met Masticot gehoogd, ende met Sapgroen gediept.

Een witte Kool ſal men met een geheel dun geelken aenleggen, ende tot ſommige plaetſen met een geheel dun groenken, uyt den geelen ſiende ſoetkens verdrijven, ende met een geheel dun bruyn Oockerken ſoetkens gediept, en hogent met een puer witken.

De roode Koolen ſalmen aenleggen met een purpurken, ende diepen met een Lakmoesken, ende hogen ſe met purpur ende wit onder den anderen gemengd.

De Comcommer wordt aengeleyt aen de eyndekens met een dun geelken, nettekens verdreven, ende te middewaert met een groenken ook ſoetkens naer de eyndekens verdreven, ende met een ſapken gediept, ende naer het geelken met een bruyn Okerken, de ſtippekens die daer inne komen ſalmen met een ſoet ſwartken beleggen, ende voort het leven volgen.

De Cauwoerden die geel zijn, ſal men met een dun geelken aenleggen, en met bruin Okerken diepen, de aderkens die daer over loopen, ſal men met een ſterker bruyn Okerken beleggen, ende met een witken hoogen.

De groene Cauwoerden ſal men met Spaens-groen ende Sapgroen ende Indie-blauw aenleggen, ende diepen met Sap groen ende Indie-blauw, ende hoogent met Maſticot.

De Rape wort met wit aengeleyd ende met roetken gediept, het loofken ſal men met een ſchoon Spaens-groenken aenlegghen, ende met Sapken diepen.

Om

Om allerley gemarmert Papier te maecken.

TOt twee potten regen-water ſal men doen twe oncen Ameldong, ende latent daer mede ſie-en tot een ſtijſſel Water.

Van dit ſtijf Water ſal men in een vlacke aerden ppere oft blecke panne gieten, tot een vinger dick ſt min, ende de Verwen die gy wilt daer op ſprenc-elen, ende met een penſeelken van vijf oft ſes Cij-ir-ſnaren, die wat wijt van den anderen ſtaen, ier ende daer leyden ende verſpreyden, ende dan et Papier daer op leggen, tot dat u dunkt dater de erwen wel gevattet heeft, ende 't ſelve afgenomen ebbende, met ſchoon regen-water ſoetelijck af-oelen: Met Parckement maeckende, moet en een weynigh Candy-ſuycker in 't Sijſſel-water oen.

De Verwen die men hier toe gebruykt, moeten n ſchoon Regen-water gewreven worden.

Om alle groene bladeren te Conterfeyten, dat zy ſullen ſchijnen natuerlijck te weſen.

NEemt groene Bladeren van wat ſoort ghy wilt, breeckt de grootſte Aderen met een Mes, van de achterſte zijde: Neem dan Boom-ly, ofte ander Oly die roock geeft, brandtſe n een Lamp, hanght een Pot over de vlamme an de Lamp, dat het ſwart daer aen hanght: Neemt dan het Swartſel af, ende breeckt het met Oly ofte Vernis, ende maeckt daer mede het blat

Swart, op de gekneusde zyde met een doeckjen, ende keert het bladt om, op een dubbelt pampier, ende dou het ligtelijk met een doek, ofte hant, tot dat gy siet dat het volkomen op het Pampier staet: Neemt het dan af, en wilt ghy het groen schilderen, het sal seer fraey staen.

Het

Het
TONEEL
Der
KONSTEN.
SEVENTIENDE DEEL.

Waer in verhandeld werd: om goeden Inkt te maken.

Om seer goeden Inckt te maken.

NEemd ander-half pont Regen-waters, ende doet daer in drie oncen gebroken Galnoten, ende latet soo staen twee dagen in de Sonne. Dan doet'er nog by twe oncen Ongers Koperroot klein gestoten, ende roeret wel onder een met een stok, ende stellet wederom twe dagen in de Sonne. Ten letsten doed daer noch in een once Gomme van Arabien die seer klaer is, ende kleyn gestooten, met een once Granaet-appels schellen, indien ghy die bekomen kond. Dan laet een weynigh sieden met een sacht vyer, ende gietet klaer boven af, dat suld ghy moghen bewaren in een Glas oft loden Vat, ende het sal seer swarten ende uytermaten goeden Inckt wesen.

Een

Een ander maniere, om metter haeſt goeden ſwarten Inckt te maken.

GHy ſuld nemen drie Pinten Wijn een vierendeel van een pont Galnoten in ſtucken gebroken, ende laet ſe ſieden in den voorſz. Wijn, altijt wel om roerende, tot dat een derden deel van den Wijn in geſoden is: Neemd het als dan van 't vyer, ende noch blaeuw zijnde, doet'er een vierendeels pond Koperroodt in, ende roerdt het nog een wijle tijd wel, ende laet het ſtaen tot des anderen daegs. Neemt dan een ander Pot ofte Kruyke, daer in gy die Inkt wilt laten, ende roert hem wel eerſt omme ende zijgt hem door een doek ofte teems in dien anderen Pot, en dan doeter vijf oncen Gomme in en hy ſal ſeer goet en ſmart weſen.

Om rooden Vermilioen Inckt te maken.

NEemdt Vermilioen, ende wrijft 't op eenen ſteen heel fijn, tot dat het geelagtigh wordt, met ſchoon water, en de ſelve gewreven zijnde, ſuld gy het ſelve vermilioen leggen in een ſtuk krijts de welk ghy hol gemaeckt ſuld hebben, daer ſal de vochtigheyd in trecken, ende droogh zijnde doet het in een doecxken: als gy nu de Vermilioen beſigen wild, neemd daer van ſo vele gy wild, mengt ſe met gepreparcerde klaer Eye, ſoo dick als Bry, laet ſe in de Sonne drooghen in een Glas, ende wel gedroogd zijnde, doet het in een Doosken, ende willende rood ſchrijven menget meeſt met water en klaer Eye.

Nota: So in uwe verwe eenige blaeskens of bobbelkens komen, ſo neemt wat materie uyt uwe ooren

n, of een droppelken Osse galle, of een weynigh Myrrhe, doet het in de verwe, sy sullen in 't roeren verdwijnen.

On Cinober of Vermilioen te bereyden, dat men daer mede Schrijven of Schilderen mach.

NEemdt den Cinober, ende wrijftet seer wel op eenen Steen, met schoon klaer water, ende laet hem drogen, doet hem daer na in een glaesken, of in eenen schoonen nieuwen Pot, gieter Pis by, menget wel te gader, ende laetet soo staen, tot den Avond, dat al den Cinober gesoncken zy. Als dan ververschet de Pis, doende als boven, ende laetet soo tot den morgen-stont staen rusten, aldus ende so lange de Pis ververschende, tot dat het wel gepurgeert zy: te weten, vier of vijf dagen. Daer na neemd het wit van den Eye wel geklopt, tot dat het in klaer water verandert zy, het welk gy op den Cinober gieten sult tot dat 't een vinger dick boven swemme. Onderroert daer na wel met een stoxken of ook met een kleyn beenken, ende laet den Cinober stinken, ende doet als ghy te vooren met de Pisse gedaen hebt, twee of drie dagen lank: dit sal den stanck van den Pis weg nemen: het welck gedaen zijnde, doet 'er ander wit van den Eye by: menghet wel al te samen, ende 't is gedaen, maer men moet het wel gestopt bewaren. Ende t'elkens als gy te werke stellen wilt, roertet wel omme. Als het wit van den Eye wel bereyt is op de nageschreven maniere, soo en corrumpeert of verderft nimmermeer.

Een goeden manier om Bresilie te bereyden.

NEemt een Menghelen goed klaer oud Bier, twee gemene Romers out Regen water, een Romer Wijn-Azijn, doet daer in een half pond Bresilie, drie lood witten klaren Aluyn, ende een lood Gomma Dragacani, siet het te samen op de helfte, ende giet het als dan klaer af, ende behout het reynelijck datter geen stof nogh vuyligheyd in kome, 't word hoe langer hoe schoonder.

Noch een ander maniere om heel schoon Rood Bresilie te maken.

NEemt een lood Bresilien-hout, kleyn gemalen, bykans soo veel Aluyns, ook gebroocken in een half pints Potken, ende daer op Regenwater, tot dat het hout bedeckt is, laet het een nacht weecken, doet'er dan 's morghens soo veel Wijn-Azijn toe, dat het Potteken op drie vingeren breet bedeckt zy. Siedet dit te samen, tot dat het vier deelen ofte meer in gesoden is, ghy sult het dickwils onder 't sieden omroeren, daer na suld gy 't selve door een doeck zijghen in eenen schoonen Pot, stopt hem wel dicht toe, 't sal goeden Inckt zijn.

Om de Bresilie te bereyden, en vierderhande Vermilioen daer af te maken.

NEemdt Bresilie ende soo veel klaer waters als ghy wild, ende latet meer dan het derdendeel in-sieden, of tot dat u het koleur aenstaet, dat is, tot dattet roodt genoeg is, daer na deild de ver-
we

wen vier deelen. Ende wilt gy van d'een deel rode verwe maecken, en doet 'er niet met allen toe, wat het sal van selfs alsulcks wesen. Wilt ghy van d'ander deel blaeuw maken, soo doet 'er wat kalckwater by, ende het sal een seer schoon blaeuw zijn, maer de Bresilie moet blaeuw wesen. Wilt gy violet hebben, soo doetter looghe by: Maer wilt ghy tereyt hebben, soo doeter Alumen Fecis by.

Om schoone Blaeuwe Inkt te maken.

NEemt wel gesuyverde Smalte, mengt se met Gom-water, ende dat matigh, dat het niet dick zy: Ende om de proeve daer van te doen, soo maeckt een Letter ofte twee met den Smalte, ende droog zijnde, legt 'er een schoon Pampier op, wrijft dat Pampier, 't welck op de Letter leydt, stijf met de hand, blijft het Smalte aen 't pampier hange, soo metter meer Gomme in. Om wel met de voorsz. Smalte te mogen schrijven, so moet men een slappe lange genebde Penne hebben. So de smalte te bruin werd door lange staen, soo giet het Gom-water af, ende doet 'er klaer water op, roert het wel om, ende laet se sinken, ende giet als dan dat water daer van tot dat se weder schoon is, ende als gy se wederom bezigen wilt, giet 'er Gom-water op, als vooren.

Om op driederhande maniere geelen Inct te maecken.

NEemd Orpigment, of Auripigmentum, fijn gewreven, met klaere Eye getempert, is schoon geelen Inckt.

Desgelijcks Saffraen met Eyer-doyers gemengt, is goeden geelen Inckt.

Item, Saffraen geweykt in versche klare Eye eñ

Ent-

Etmael lang, giet dat geel Ey-water in een Potken ofte Schelpe, ende tempert daer bereyde Masticot inne, 't is oock schoone geelen Inckt.

Van Besie Geel, die men Duyvels Besien noemdt, ende om 't selve te gebruyken.

DE Geele besien oft Duyvels Besien, naer dat se gestooten of geplet zijn, sonder dat se tot Pulver gestooten zijn, 't welk niet en magh wesen so moet men die te weyke stellen met witten Aluin, ofte water daer Aluyn in gesmolten is, ende het sal hem tot een schoone klare geele verwe geven.

Om groen te maecken daer men mede Schrijven ende verwen mach.

NEemt Spaens groen, Litargirium ende Quik-silver, stampt wel te samen met Kinder-pisse daer na schrijfter, verfter, of schildert mede, ende ghy suld een seer schoon koleur sien, of 'er Emmerant verwe waer.

Noch om groenen Inckt te maecken.

NEemt Wijn-ruyd, stoot het in een Mortier, wringt se door een doeck in een schelpe, oft elders inne, doet daer gewreven Spaens groen in, tempert dat met Gom-water, laet het twee of drie dagen staen sonder roeren, want het beste ende het schoonste leyt boven: Men kan desen Inkt wel een half Jaer in een glas goet houden.

Noch Groenen Inckt, op twee andere manieren.

NEemt Spaens groen, langh ende ſterck ghewreven met Wijn-ſteen, ende Wijn-Azijn, ende door een doeck gedaen, ende alſo gebeſiget, is goet; Item, Sapgroen met Gom-water gemengt, is ook goet.

Om groene Letteren te ſchrijven.

NEemt het ſap van ruyte, Spaens groen, ende Saffraen, breekt het al te ſamen, mengt het met Gom-water, ende ſchrijft'er mede.

Om wittie Inckt te maecken.

NEemt Loot-wit, wrijft het wel, tempert het als dan met ſterck Gomwater, of met een matijk Lijm-waterken, desgelijks met klaer Eye ghetemperdt, is ſchoonen witten Inckt op 't ſwart.

Om te ſchrijven wit Schrift ſonder witten Inckt.

TEmpert wat Eyer-doorens met water, ſchrijft daer mede, ende alſt droog is, ſtrijkt daer Inkt over, ende dien ook droog zijnde, ſchrapt het gheſchreven van Eyers doornen met een Mes af, ende de Letteren ſullen haer wit vertoonen.

Om witten Inckt te maecken, waer mede op wit Papier ghe∫chreven, ghemackelijck ghele∫en wort.

NEemt ver∫che witte en wel gewa∫∫chen Eyer-∫chalen, wrijt∫e wel op eenen Steen, met klaren water af-ge∫poelt. Doet∫e daer na in een ∫choon ∫chotelke tot dat het Poeder al te gronde ge∫oncken zy, als dan gieter 't water lichtelijken af, ende latet Poeder van ∫elfs in de Sonne drogen, en gy ∫ult een uytnemende ∫choon wit hebben. ∫ulcx al∫∫e ter Werelt geen∫ins gelijk zijn en ∫al, by al∫o verre dat men 't wel reynlijken bereyde en beware. Als gy het te wercke ∫tellen wilt, ∫o neemt Gummi Armoniacum wel gewa∫∫en en ge∫uyvert, van de geele ∫chelle die der omme is, latet daer na eenen dagh lanck in ghedi∫tileerde Azijn weecken, des anderen-daeghs ∫ult ghy 't al gedi∫∫olveert vinden, en den Azijn ∫al wit worden als Melk, den welken gy door een ∫choonen doeck doen ∫ult, ende ∫ulter voort een luttel van de voor∫z Poeder mede temperen: ∫chrij∫ter ofte ∫childerter mede, ende ghy ∫ult een ∫onderlinge ∫choon wit hebben boven alle wit ter Werelt.

Een goede maniere om Goudt te bereyden dat men daer mede ∫chrijven kan.

NEemt opreghte Salarmoniac, ende ∫eer vet Gomwater, dat doet men ∫oo lange wrijven tot het een wit Papken wort, ende als dan ∫al men een blat ge∫lagen Gout t'effens nemen, ende dat daer wel onder wrijven tot dat het kleyn zy, ende als dan ∫al men wederom een ander nemen, ende dat oock ∫oo gewreven zijnde, wederom een ander, tot dat gy des

Gouts

Gouts genoeg hebt. Nota, dat het selve Gout wel een uutgewreven moet worden neemt het als dan wel rey op, ende doet het in een suyver glasen Schale met seer klaer ende suyver Regen-water, het selve lauw makende, roert als dan met een suyver veerken wel onder malkanderen, ende laet het staen sincken, giet het water soetelijck af, vult het wederom met schoon water ende roert het wel omme, gy moet het water soo dikwils af-gieten, ende wederom vers op gieten, tot dat alle de vettigheyt ende onsuyverheyt wel af is: Ende als dan suldy 't Gout soetkens met een schoon Penceel in een schelpe doen, ende verspreydent inde schelpe, laet het als dan drogen. Als gy het gebruycken wilt, sult gy klaer ende dun Gom-waterken nemen, ende gebruyken daer 't u l. heeft, maecken niet meer nat als ghy van nooden hebt.

Op fijn Gout te bereyden, daer men mede Schildert ofte Schryfe, met Pen of Penceele.

NEemt geslagen Gout, ende vier droppelen Honings, mengt wel al te samen, ende doet het in een Glaesken. Ende als gy het te wercke stellen wilt, soo tempert het met Gom-water, ende het is gedaen.

Op een ander maniere Gout te bereyden.

NEemt alsoo veel geslagen Silver ofte Gout, als gy wilt, ende spreydet uyt in een glasen effene Schale, die met schoon klaer water een weynig ghemaekt zy, ende breekt met den Vinger, makende somtijts uwen vinger nat, maer en breydet niet te wijt uyt, continueert aldus tot dat wel gebroken zy,

daer altijt wat waters by doende. Ende als u dunckt, dat het wel ende genoeg gebrooken zy, vult de Schale voort met ſchoon klaer water, ende ondertoertſe ſeer wel. daernae ſuldy het laten ruſten een half uure lank, daer nae ſult ghy het water al ſoetkens afgieten, ende het Gout ſal in de gront van der Schale leggen, het welk gy nae uwe beliefde ſult laten drogen. Ende als gy het te werke ſtellen wilt, ſoo tempert met Gomwater, ende men moetet wel gedeckt houden, op dat het niet vuyl en worde. Dit is de alder-aerdigſte maniere, om gemalen Gout of Silver te maecken die men bedenken mag.

Om met Silver uyt der Penne ofte Pinceele te Schryven.

Wilt gy nu Silver bereyden om daer mede uyt de Penne ofte uyt den Pinceele te ſchrijven ſoo handelt daer mede op de ſelve maniere als hier boven van het Goudt is gheſeyt, exempt dat ghy in plaets van geſlagene Goutbladen ſult moeten nemen geſlagene Silvere-bladen: De reſt is alles gelijk als met Gout.

Om verheven Letteren van Goudt en Silver te maken.

Neemt twee of drie bollen Looks, maecktſe wel ſchoone ende ſtootſe en parſſet ſap uyt, ſo ſtijf als gy meugt. Dan doeter een luttel Inks, tot dat het ſwart is, of een luttel Saffraen ſonder Inkt, ende ſchrijft daer mede grootagtige Letters of andere, ende laetſe droogen. Daer nae ſoo overtrektſe nog eens om ſoo dik te maecken als gy die begeert, ende laet-

ſe

[illegible]roogen, Als gy u Gout daer op leggen wilt, soo [illegible]ektse warm met uwen aessem, ende legget daer op [illegible]out-bladen, dan decktet terstont met Catoen, [illegible]le wrijftet, soo salder afgaen daer niet ghevat en [illegible]ft. Ende so doende, sal u werck vergult blijven [illegible]le verheven, het welk lustig sal wesen om te sien.

[illegible] Letteren te schrijven die niet leselijk zijn; ten zy dat men't Pampier in't water steeckt.

NEemt Foly-Aluyn gestooten, solveret in waters, ende schrijft daer mede op wit Papier wat [illegible]elieft. Dan laet de Letter van selfs drogen, ende [illegible]gy 't lesen wilt soo steecket Papier in klaer water, [illegible]er dat de Letters averecht staen, soo sult gy die [illegible]sen oft met Inckt geschreven ware, ende dat om [illegible] het water 't Papier wat graeuw maeckt, ende [illegible] den Aluyn om sijn wittigheyt blinckende is, 't [illegible]lk een vreemde saeke is, die nogtans dikwils alsoo [illegible]vonden is geweest.

[illegible]m te Schrijven dat men niet en kan lesen als in der Nagt.

MEngt Brandewijn en gestooten Glim-hout het welk snachts glimt, en schrijft daer mede [illegible] droog Papier, soo sal men 't niet lesen als in der [illegible]gt by doncker.

[illegible]m Letteren te Schrijven, die niet leeselijk zijn, dan tegen het Vyer.

NEemt Salarmoniac, stootet wel kleyn, ende solveert in water, dan schrijft daer mede wat u

belieft op schoon Papier ende latet droogen. Als gy 't lesen wilt, houdet Papier tegen 't vyer, ende gy sullet wel lesen. Oft neemt Limoen-sap, oft van Alluyn, want wat gy daer mede schrijft, en is niet leeselijck dan tegen 't vyer.

Om Letters en Inckt placken uyt te doen op Papier.

NEemt Salpeter ende Ongers Koperroot, van elcx een Pont, distilleeret te samen. Dan neemt een Spongie, ende maekt die nat in dit water, ende wrijft daer mede de Letters, soo sullen sy terstont uytgaen. Oft anders, neemt poeder van wit been en plaester twee oncen, wrijvet wel kleyn en mengtse t' samen, en tempertse dan met den doyer van een Ey, ende bestrijckt daer mede u Letters, en laetse alsoo droogen. Dat gedaen zijnde, schrabt af met een Penne-mes, soo sal 't Papier wit blijven.

Een water dat de Letters terstont etet van 't Papier.

NEemt een pont Ongers Koperroot, drie pont Salpeters, vier oncen Vermilioen, ende vijf pont Aluyn, Roomsche foulie, stootet t' samen te Pulver, ende distileeret in een glasen Vat met sagt vyer, so sullender af distilleeren twee waters, het een wit, ende het ander groen. Ist dat gy neemt een luttel van het eerste, ende legghet op een beschreven blat Papiers, wrijvende voorts met eenen scherpen grauwen doek op de Letters, sy sullen terstont afgaen van het Papier, ende 't sal soo wit wesen als ofter noyt Inkt geweest en hadde. Ten anderen, ist dat ghy 't voorseyde water warm maeckt, ende over dien damp hout een beschreven blat Papier, het sal terstont

te[r]ont sien als oft over tien Iaer te vooren geschre-ve[n] waer.

O[m] een Poeder te maecken, daer men de Inckt-[p]lecken, die op het Papier gevallen zijn, of oock [d]e geschreven Letteren, mede uyt den Papiere [d]oet.

NEemt wel gewreven Ceruse, tempertse met Amandelmelk, laetse droogen, dan sult gyse w[e]der wrijven, ende laetse dan droogen als boven, e[n]e dat tot seven reysen: ende bewaert dit aldus te P[o]eder gebragt. Ende als gy 't gebruycken wilt, om de [p]lecken ende het geschrift uyt te doen, neemt een kl[ey]n doexken in schoon water nat gemaekt, wringt h[et] water uyt, ende spreydet op de plaetse daer gy 't g[e]bruyken wilt, laet 't daer een luttel tijts op leggen to[t]dat het Papier en den Inckt wel vogtig af gewor-de[n] zijn: daer na neemter dit doecxken wederom af [e]nde op de plecken of letters die gy uyt doen wilt, d[o]et een weynig van 't voorseyde Ceruys-poeder. e[n]de latet alsoo eenen geheelen nagt lank leggen. [D]s anderen daegs neemt eenen droogen schoonen d[o]eck, ende wastet weder op het voorseyde Poeder, h[et] Papier salder heel wit of blijven, om daer op te m[o]gen schrijven als te vooren, ende beter oock. [E]de en is ter eerste reyse nogh niet al uyt, soo d[o]et het nog eens, ende gy en sulter geen gebreck a[a]n vinden.

[O]m te vernieuwen oude ende versturven Letters.

NEemt Galnoten ende breektse een luttel, laet-se dan weycken in goeden witten Wijn eenen dagh

dag lank, ende diſtueertſe. Met'et water dat gy daer af trecken ſult, ſult gy fraey u Letters nat maecken met wat Catoens, ſo ſullenſe weder vernieuwt worden, ſoo dat gy die gemackelijk genoeg ſult mogen leeſen.

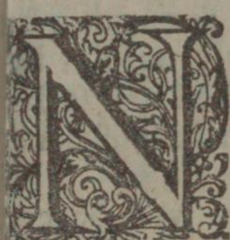
Om linien te maken, de welcke na dat het Geſchrift droog zijn ſal, alſoo ligtelyken uyt te doen ſullen weſen, dat het ſchynen ſal dat men ſonder linien geſchreven heeft.

NEemt Paragoenſteen, ſtamptet ende wrijftet wel: daer na neemt van den alderbeſten Tertarium vini albi gecalcineert, laet'et diſſolveeren in een ſchotel vol ſchoon klaer water, ende gieten 't dan af: met dit water ſult gy het ſwart Paragoen poeder temperen, tot dat het Inkt geworden zy, daer gy u Papier of Francijn mede regelen ſult, ende ſchrijft op deſe regelen met gemeynen Inkt. Als 't Geſchrift te drooge zijn ſal, om de voorſeyde Linien te verdrijven, ſo wrijftſe met harde kruymen van Tarwen-Broot, ende ſy ſullen verdwijnen als oft ſy'er noyt geweeſt en hadden.

AANHANGSEL
Van allerley
BLANKET - WERK,
Ofte verciersels
Van 't Hair, Aansigt, Oogen, Handen, en wat meer dat tot een cierlijk lighaam behoort, te bereyden.

I.

Tegens de Sproeten in het Aansigt.

Neemt rosewater drie oncen, doet daar in drie grein sublimaat, ende wascht uw daar dagelyks mede.

Of men neemt Verkens-melk, met welke men het aansigt dagelijks wast, soo sal het t'eenemaal vervellen, en suyvere huyd maken.

II.

Om sagte en witte Handen te krygen.

NEemt *Amandel-Kocken*, die by de Apothekers te vinden sijn, of in plaets van die, heele Amandelen, stoot die aan stukken, en wascht daar dagelijks uw handen mede, soo sullen sy wit en sagt werden.

Men kan ook wel een weynig Olie van Wijn-steen daar onder mengen, soo sullen de handen des te witter werden.

III.

Een ander manier.

LAat uw Handschoenen maken, die van binnen met wit Wasch gewast sijn, en doet die des nagts aan, soo sullen sy seer sagt en wit werden.

IV.

Ruyckende Hand-schoenen, om de Handen sagt te maken.

NEemt een half pond *Wit Wasch*, *Walschot* en *Sperma Ceti*, *Veneetse Terpentyn*, *Olie van groote Cataputia*, van *Jasmyn*, van *Soete Amandelen*, elx een once, *Aluyn* en *Campher*, van elx een drachmen. Laat dit te samen smelten, en doopt daar het Leer in, dat gy met uw handen wel vryven sult, laat de selve dan soo een tijd lang hangen, en wast se daar na met Rose-water, soo kont gy daer handschoenen van bereyden.

Ist dat gy se nu nog op een andere wyse begeert ruykend te maken, soo druypt daar eenige droppelen Balsem van Peru onder, oft Olie van Rhodus-Hout, wat Civet, Amber oft Muscus. Soo kond gyse soo aangenaem van Reuk maken, als gy zelfs begeert.

V.

Een Water, om de Vlekken uyt het aansicht te verdryven.

PLukt de *Bloem van Vlier*,
Venkel,
Wijnruyt, van elx even veel.

Haalt

Haelt het Water daer van over den helm, wast uw daar mede, en gy sult daar wonderlijke uytwerking van zien.

VI.

Een zeldsaam Water, om schoone handen en een schoon Aansicht te krygen.

NEemt *Bladen van witte Lis*, haalt het Water daar van over, in glase oft verloode vaten, op een sagt vuurtjen, neemt dan *Wit Sandel Hout*, wast het wel, laat die in't voorseyde Water weiken, tot dat die wel geswollen is, doet dan by yder once van dat water, een half once ofte dry vierendeel-loots *Mastix*, die wel gewassen en gedroogt is, haalt dat in het bad over, leggende in de mond van den Helm, een weinig *Muscus*, soo gy het wel riekend wilt hebben, sult gy een deftig water krygen, van weinige tot nog toe bekend.

VII.

Om de Vlekken uyt het aansicht te doen.

NEemt *Limoensop*,
Rose-water, van elx twee oncen.
Sublimaat, ses grein.
Loot-wit twee drachmen.

doet alles by een, en maakt daer gelijk een salf af, smeerende des avonts het aangesicht daar mede, als gy te bedde gaat, en 's morgens als gy opstaat, soo smeert het met Boter, dit is probatum.

VIII.

Een ander.

NEemt het *wit van een Ey*, en slaat het tot het werd als Water:

Neemt

Neemt *dat Water*, twee oncen.
Loot wit, een half once
Quik-Silver, twee drachme.
Campher, een half drachme.

mengt alles onder een, en smeert daar het aansicht mede.

IX.

Een ander manier.

NEemt *Koper-rood*, vier oncen.
Salpeter. dry oncen
Schulpsers van Staal, een once.

haalt alles met malkander over den Helm, daar by doende *Kampher*, een half once.
wast hier het aensicht dagelijks mede.

X.

Een Water, om de vlekken des Aansigts te weren, en 't selve schoon en helder te maken.

NEemt een witte gepluymde Duyf, doet hem het ingewand uyt, dat is de darmen, snyd ook het hooft en poten af:

Neemt dan *Fraxinel*, dry goede handen vol.
Melk, twee pond.
Room van Melk, dry oncen.
Olie van soete Amandelen 6 oncen, welke vers geperst is.

Doet alles onder een, en haalt het over door een Glas, wast daar alle dagen het aansicht mede en de handen, soo sullen sy dagelijks witter werden, zagt en sonder eenige vlek, alles soo fray als in de volle somer.

XI. Een

XI.

Een ander Water, om het aansicht schoon te houden.

NEemt wit van Eyeren, haalt het over, om een Water daar uyt te distilleeren, wast daar soo lickwils uw aansicht mede als het uw believt.

XII.

Een Water om het aansicht helder en blinkent te maken.

NEemt Ezelinne Melk, en schalen van Eyeren, laat daar een Water van distelleeren, en wast het aansicht daar mede, soo sult gy blank, schoon en wit werden.

XIII.

Een Water om Roode Wangen te maken.

NEemt een Schenkel van een Koe ofte Os, dat is onder de knye, doet daar het vel af met de tengels, breekt dan het knye in stukken, te weten het been, zenuwen en merg, distilleert daar een Water af, en wast daar s' ogtens mede.

XIV.

Een Blanketsel, om het aansigt en andere deelen des Lichaams te reynigen.

NEemt *witte Borax*. twee oncen,
Aluyn, een once.
Campher, twee drachmen.
Pluym Aluyn,
Gemeene Aluyn, van elx een once.

elck besonder gestooten sijnde, menget met elkander, doet het dan in een groot vat, met Fonteyn-water, die gy toe dekken sult, doende die met een doek digt toe, laat het dan twee uuren lang op het vuur staan, set het dan af, en koud geworden sijnde, doet het in een ander vat.

Neemt dan het wit van twee wigtige Eyeren, die op de selfde dag geleyt sijn, en slaat het met verjuys: doet het dan in 't vat met water, en laat het twintig dagen in de Sonne staan, soo hebt gy een goed water.

XIV.

Om het aansicht te doen Glimmen.

NEemt een *Limoen*, doet daar een gat in, soo groot dat men 'er een Noot in steken kan, vult het met *Kandy Suyker*, en mengt daar onder vijf of ses blaadjes Gout, en maakt het weder toe met dat stuk, welke gy daar uyt gesneden hebt, nayende dat met een naalde toe, om wel te doen sluyten, laat dese Limoen dan op de kolen braden, met de naad boven, als se begint te braden, moet gy se sommige reysen om wenden, tot dat sy eenige tijd sweet, doet hem dan van het vuur om daar van te gebruyken, steekt dan uw vinger in het gat, dat gy toe gebonden had, en strykt daar het aansicht mede, soo hebt ghy het na uw wensch.

XV.

Om de Vlekken uyt het aangesicht te doen.

NEemt *Meel van Lupinen*,
Geyte Gal,
Limoen-Sop,
Aluyn,

mengt

[br]engt het onder malkanderen in manier van een salf-[je], smeertdan des avonts op de plaatsen daar de [pl]ekken sijn, soo sullen sy wel haast verdwynen.

XVI.

Water van witte Meloenen, om een suyvere huyd te maken,

NEemt *witte Meloenen*, die van haar schorsen wel gesuyvert sijn, en snydse in stukken, soo dick [a]ls een vinger, weg doende het middenste

Neemt dan het volgende.
Aluyn, vier oncen.
Quik-silver, die gedood is.
Aluyn Roche, gebrand, elx een once.
Verkens Reusel, twee oncen.
Terpentyn, een pond.
12 *Eyeren* met haar schaalen gestamt
Limoen-sop, soo veel gy wilt.
Suyker, 40. oncen.
Geyte Melk,
Witte wyn, elx een pint.

Doet alles gesamentlijck in een glase kolf, en haalt hier een water uyt, op een sagt vuurtjen, 't welk deftig is om te wassen.

Alsoo maakt men ook een water van Kalebassen, als ook van de topjes en bloeysels van bomen en kaasjesbladen, wilde Wijngaart en andere dingen.

XVII.

Een Water om een blank aansicht te krygen.

NEemt *Silver-glit* oft *Lithargirium argenti* een once, stoot het seer fijn, en doet het in een pot-

jen, giet daar over goede witte Wyn Edick, laat het so lange verkoken, dat het dry vingers lang gesakt is, laat het koud werden, doet het door een teems oft doek, en bewaart het.

Nog is goed Melk, en sap van orangie, met Olie van Wyn-steen gemengt.

XVIII.

Een wonderlijk water, dat seer ligt te maken is, om het aansigt schoon te houden, maar kan op zekere tyd van 't Jaar alleen gemaakt werden.

PLukt de Gerst, wanneer die nog melkagtig is, en nog niet tot een vaste groey geworden, als gy dese in een mortier gestoten hebt, giet daar Eselinne Melk by, en distilleert het in 't Water bad, wast dan het aansigt met dit water, dit is beproeft: dog dit water kan maar eenmaal in 't jaar gemaakt werden.

XIX.

Een Blanketsel, om het aangesigt wit te maken en te vercieren.

NEemt *Glit*,
Mastix,
Wierook,
Spiegel hars, van elks even veel.

Vryft het alles klein op een marmer steen, met goede welriekende Wyn vervogtigende, laat het door een glase Kolf distilleren, tot dat de vuyligheyd droog is, ontfangt het water in een glasen phiool, wast daar het aansigt mede als gy slapen gaat, soo zal het blank werden, 't welk met geen ander heeft konnen geschieden.

XX, *Een*

XX.

Een wijn om het aansicht te Blanketten.

DE Wijn die men voor het aansicht maakt, is een Verciersel voor de Vrouwen, 't welk al-us gemaakt werd.

Neemt *Brasili-Hout.*
Aluyn.

ootse en doetse in *Roode wijn*, laatse te samen ko-en, tot dat ses deelen van de Wijn tot een gewor-en sijn: als het koud is, laat de Vrouw daar een uk Katoen in nat maken, en laatse wassen op die laatsen daar het haer belieft.

XXI.

Een voordeftig en sonderling blanketsel dat seer goed is.

NEemt versche Limoenen, parst daar het sop uyt, en distilleert het door een glasen helm, 't welk een sonderling middel is om het aansigt te vercieren

XXII.

Een ander Blanketsel.

DIstileert het water uyt groene Pyn-Appels, 't welk de rimpels uyt het aansigt doet gaan, en maakt dat ymand weder jong werd.

XXIII.

Een ander beproeft middel, om het aansicht schoon te maken.

SNyd een *Meloen* in stukjes.
wortels van Arum, een hand vol.

Limoen Sop, agt oncen.
Geyte Melk, Seſtien oncen.

Laat alles door een glaſen Kolf in het water-bad diſtilleeren. Dit water is treffelijk en wonderbaar.

XXIV.

Een ander ſonderling Blanketſel, wonderlijk om het aanſicht ſchoon te maken, 't welk beproeft is.

NEemt een half doſijn *Limoenen*, haktſe aan ſtukken, laatſe in een pintje *Soete Melk* wieken, met een once witte *Suyker*, en ſoo veel *Aluyn*, diſtilleert het in 't bad, en waſt uw daar des avonts mede.

XXV.

Een ander beproeft middel.

NEemt *witte Brood* 1 ſt.
witte Roſen,
Lis Bloemen,
Plompen, elx een hand vol.
Het wit van ſes Eyeren,
Geyte Melk, 1. pont.

diſtilleert alles te ſamen in een kolf in 't Bad.

XXVI.

Een ander beſonder middel, om het Aanſicht te Blan*kette.*

NEemt *Meel van Rys*,
Loot-wit.
Zee-ſchum, 2 oncen.
wierook,
Maſtix,
Arabiſche Gom, elx een once,

laet

[..]t dit alles tot een poeder werden, vervogtigt dan [..]r poeder met rosewater oft Leliwater, en doet [..]t in een jornaal Glas, maakt daar een doek in nat, [..]et welk hy het aansigt des ogtens en des avonts [..]nt wasschen, met een stuckjen scharlaken.

XXVII.

Om roode wangen en lippen te maken.

NEemt Concenilie, laat die in Rose-water wieken, de tinctuur daar uyt getrokken sijnde, [..]oopt daar eenige stukjes witte wolle in, en laat die [..]pjes droogen, doopse dan daar weder in, en laat [..]eder droogen, doet dit soo lange tot de lapjes [..]ood genoeg sijn.

Als gy uw dan rood wilt maken, soo maakt de [..]pjes een weynig met speeksel, en vrijft daar mede [..]p uw koonen, soo sullen sy aangenaam rood werden

XXVIII.

Een ander manier.

NEemt *Alcanet wortel*, wiekt die in water, tot al de tinctuur uyt getrokken is, dit vogt dompt [..]nen sagjes uyt, tot het dik geworden is, dan bestrykt men daar eenige witte papieren mede, op [..]velcke gy het sult laten droogen.

Wanneer gy het dan gebruyken wilt, so maakt [..]een weynige nat met spog; en strykt daar mede over [..]uw wangen.

XXIX.

Een middel om het aansicht seer suyver te maken, en blank.

DEn vermaarden *Robbert Boyle*, verhaalt dat hy sekere juffers gekent heeft, die een blanket

ket water maakte, alleen uyt reegen water, in welke eenige dagen wat Quik-silver gestaan had, dit had se in verscheyden Hoven gebruykt, om de Juffers suyver te houden.

XXX.

Een ander.

SOmmige vergaderen, en de Sneeuw, die in de maand van Maart gevallen is, welke sy het gansche jaar door bewaren, en sig daar mede wasschen.

XXXI.

Nog een ander.

NEemt een pint Regen-water, druypt daar hondert droppelen Olie van Wijn-steen in, en giet 'er een weynig Rose-water by, soo hebt gy een deftig blanket-water.

XXXII.

Om de huyd seer sagt en wit te maken.

NEemt loog van Wijnsteen sout, die niet al te sterk is, vier oncen Olie van bittere Amandelen, die door uytpersinge gemaakt is, soo veel het uw belieft, laat 'er soo veel onder malkanderen gemengt werden, dat het vogt terstond wit werde, en alsoo blyve, laat dan hier de huyd des ogtens en des avonds mede gevreven werden.

XXXIII.

Een ander.

NEemt *wortels van Arum,*
witte weingaart,

Salomans Zegel, elx een once.
Saad van fenegriek, een drachme.
Campher, een half drachme.

ntjes gestooten sijnde, giet daar soo veel Loog van Vijnsteen Sout op als genoeg is, of dry oncen, erst het uyt, en legt het daar twee maals des daags p, soo sullen mede alle vlekken verdwynen.

XXXIV,

Een ander:

NEemt *Levende Swavel* gestooten, een once, en twe oncen *Swarte Seep*, bind het in een oekje te samen, hangt het negen dagen lang in een ond Asijn, gebruykt dit vogt dan, twee maals daags e huyd daar mede vryvende.

XXXV.

Een ander Blanketsels.

NEemt *Lithargirie*, oft Goud-glit een once, giet daar een pond Asijn over, laat dit een nagt staan wieken, giet dan daar twee oncen loog van Wynsteen sout by, soo hebt gy een vogt soo wit als melk, met welke gy wasschen kont.

XXXVI.

Een blanket water, om de vuurigheyt uyt het Aangesigt weg te nemen.

NEemt twee dragmen *Campher*, snyd die in kleyne stukjes, vrijft dat in een steenen Mortier, daar allenxkens het sop van eene Limoen by druypende, doet dan daar by een pond witte Wijn, giet het dan door een doek, en laat de overige Kampher

Pher in een doekje gebonden, in de fles hangen; hier mag men dagelijks eenige reysen mede wassen.

XXXVII.

Een gedistilleert Blanket water.

NEemt *Spaans Groen*, vier oncen, giet daar over twee pond wyn-asijn, doet het te samen in een Kolf, en distilleert 't op het sand, met een sagte warmte, bewaart dan het eerst uytkomende *Phlegma*, met welke men het Aansigt twee maals des daags sal wasschen, dit is seer goed tegens de vuurigheyt.

XXXVIII.

Een ander.

NEemt *Sublimaat*, een once, stootse fijn, en doet het in een Tinne Kom, giet daar over dry pond Fonteyn water, laat dit so vier en twintig uuren staan, somwijls met een houte spatel omroerende, welck vogt swart sal werden, filtreert dit door een Grauw papier, soo werd het helder en klaar; hier mede magh men het aansigt eens daags wasschen.

XXXIX.

Een ander tegens de Vuurigheyt.

NEemt *Sout van Loot*, ses grein.
Campher, een drachme.
Rosewater, dry oncen.
mengt dit onder een, wast hier alle dage mede.

XL.

Een bedrieglijk Blanketsel, om ymand swart te maken, in plaats van wit.

NEemt soo veel *Silver* als gy begeert, smelt dat in sterck-water, dampt dan het sterck-water yt, tot het droog is, giet dan op dese kalk schoon egen water, en dampt het weder uyt, dit tot dry-naal herhalende, en als de groenagtige koleur, die nen gemeenlijk in de krystallen van Silver siet, 't ene maal verdwynt.

Laat dan de Persoon die gy bedriegen wilt, sijn ınsigt met sijn eygen spog nat maken, en bestry-en het selve met een weinig van dit poeder, soo sal e huyd ongemeen wit werden, en na dat het sal edroogt wesen, sal de koleur veel swarter sijn dan nkt.

XLI.

Om nette swarte wijnbrauwen te maken.

LAat uw Wijnbrauwen eerst netjes scheeren neemt dan een kruyd-nagel, en brand die aen le Kaars, maakt die dan een weynig nat met spog, en bestrykt daar de wijnbrauwen mede, soo verre ıls het hair is, met een swart linie, soo sult gy aan-lokkelijke wijnbrauwen hebben.

XLII.

Om Moesjes in het aansigt te maken.

NEemt *wit was*, een loot, doet hier by een vieren deel loots Terpentyn, smelt dit onder malkanderen, en smeert daar mede op fijne swarte sijde, soo kont gy daar sulke moesjes van gedaante, grooten figuur van snyden als het uw believt.

XLIII.

Om het Hair te krullen.

SOmmige hebben haer Hair regt neder hangende als een pond Kaersen, en souden wel veel willen geven, datse goet gekrult Hair hadden, derhalven heb ick dese practijk uytgevonden.

Bind uw hair op, en neemt dan een Comfoor met vuur, op welke een Pot met water staet te koken, laat dan de eene opgebonden lok hairs daer twee uuren lang in koken, het Hooft ronom met servetten bindende op dat de heete wasem daer geen schade aan en doet. Dit kont gy op uw gemak doen, settende het Confoor met de siedende pot op een lage Tafel, alwaar gy met een stoeltjen kont by gaen sitten, dit gedaen sijnde soo kont gy de andere op geknoopte lok daer ook soo lang in houden als de andere, laat dan uw Hair droogen, soo sal het soo lange gekrult blyven, tot dat het verwassen is, 't welk gy dan alweder op de selve wijse kont doen.

X LIV.

Een ander manier om het Hair te doen krullen.

NOg heb ick een kunsje, om die Hair hebben als een die uyt Brasyl gekomen is, te doen krullen.

Laat uw een Kam maken van Yser, maakt dese kam geduurig heel warm, als gy daer mede sult kammen, soo sal uw hair gekrult werden, maer men moet het al verscheyde reysen op een Dagh doen.

XLV. Nog

XLV.

Noch een andere wyse om het Hair te doen krullen.

NEemt Arabische Gom, een once, laat dat in dry oncen water smelten, bestrykt daar des Avonds als gy slapen gaat uw hair mede, dat het nat is, wind uw hair-lokken dan op tobaks-pypjes oft papiertjes, en steekt het onder uw muts, soo sal het 's-mogtens droog zijn, kamt het dan uyt en poeyert het, soo zult gy de heele dag schoon gekrult hair hebben.

XLVI

Nog een manier om het Hair te krullen.

NEemt tobaks-pypen ofte ysertjes, welke soo dik zijn als tobax-pypen, maakt die heet, en laat uw Hait daar van een ander voorzigtig, dat hy uw niet brand, opwinden, soo sal uw hair mede gekrult zijn.

XLVII.

Om Blond Hair te maken.

MEn ziet veele Waterlandsche Boerinnen, die met het Hoofd blood gaan, blond hair hebben, welk kunsjen zy weeten te doen, met het selve alle weeken in Seep-sop te wasschen, met loog daar in, 't welk het hair wit byt.

XLVIII.

Om het Hair swart te verven.

NEemt basten van eyke Boomen, kookt die in water, en wast uw hair daar somtyds mede, en gedroogt zijnde, sal het swart werden.

Of men smelt Silver in sterk-water, en men bevogtigt de Kam met dit water, 't welk het hair seer swart maakt, dit wil ik niemand raden, alsoo dat het Hair te veel stukken gegeten werd.

XLIX.

Om swarte tanden wit te maken.

NEemt puym-steen stoot die fijn, drupt daar eenige druppelen geest van koper-root in, (dat by d'Apothekers wel te krygen is,) laat het droogen, soo zullen uw tanden daar seer wit mede werden.

Of neemt alleen de *Tartarus Vitriolatus*, de Chymisten en Apothekers wel bekent, vryft daar uw tanden mede, en sullen terstond wit werden.

L.

Hair poeders te maken.

OM hayr poeders te maken, soo koopt een pond witte stijfsel die heel droog is, bevogtigt die met Brandewijn, en laet se op een backers oven droogen, wel gedrooghd zijnde, stampt die heel fijn, soo hebt ghy een seer goede hayr-poeder.

Maer wilt ghy het selfde ruykend hebben, soo doet daer by tien druppels Olie van Rhodus hout, twintig druppels Nagel-Olie; wilt ghy het nog beter ruyckende hebben, so druypt daer ses druppen van Kaneel by.

Of neemt een dragma Muskus een half dragme *Ambra Grysea* en menght die daer by: maer dit is wat kostelijck.

Of doet 'er vier oncen poeder van Florentijnse Ireas poeder by, met een weynig Balsem van Peru. Op dese wijse kunt ghy het poeder op verscheyden manieren ruyckende maken.

LI.

Om roodt en wit hayr swart te maken.

SOmmige hebben een onaensienlijk hayr, en wilden het liever swart hebben als van een andere coleur. Soo neemt men alleen twee oncen sterck water, dissolveert, daar alleen een half once fijn gecopelleert Silver in: neemt dan nog een once sterck water, doet daar in een half loot quik-silver, mengt beide stoffen onder malkanderen, schud het om in een Glas met welcke men het hayr kemt en wryft, soo sal het soo lange swart blyven tot het uytvalt. Maer men moet waghten dat de huyd van het hayr niet geraeckt werde, anders souw het dooreeten.

LII.

Om het Hair te doen waßchen.

NEemt dry Lepels *Honig*, en dry Handen vol *wijngaart-rankjes*, daar de Wijngaart sig mede vast houden en op klatert, stampt se te degen, en drukt 'er het sop uyt, 't welk gy onder de Honing sult mengen: wast dan daer de kaale plaatsen mede, daar gy wilt hebben dat het Hair dick en lang wast.

LIII.

Een ander.

WAst alleenig de kaale plaatsen maer met *Honingwater*, of neemt *Franse wijn*, een half pint, vangt dan hondert *Honig-byen*, en laet die in de Wijn weiken.

Of neemt *Honig-byen*, soo veel als gy begeert, verbrand se tot assche, maakt daar een loog uyt met Franse Wijn, en wast daer mede.

LIV.

Om het Hair op allerley plaatsen weg te doen gaen.

NEemt vyftig of sestig eyer-schalen, stoot se fijn tot een poeder, haelt daer een water van over, met welke gy de plaatsen wasschen sult, daer gy geen Hair begeert te hebben.

LV.

Een Zeep te maken, om de handen te waßchen,

NEemt *Veneetse Zeep*, 1 pond.
Roode Suyker, dry oncen.
Gom dragant, een half once,

laat de Gom eenige tijd in water leggen, om die week te maken, neemt dan de geschrabde Zeep, en doetse in een Ketel met het andere, mengt het met een houte Spatel wel romtom, tot se werd als een Lym, wast dan daar uw handen mede, soo sult gy daer goede effecten van gewaar werden.

LVI.
Een wel-riekende Zeepbal te maken.

NEemt *Spaanse Zeep*, twee oncen.
Ireas Poeder,
Sandel Hout, elkx een scrupel.
Olie van Rhodus Hout,
Nagelen, elkx ses droppelen.
heed alles te degen onder een, en maakt daar Zeep-
llletjes van.

LVII.
Een ander manier, om wel-rieckende Zeep-balletjes te maken.

NEemt *Spaanse Zeep*, twee oncen.
Witte Suyker, twee drachmen.
Olie van Jasmyn, soo veel als genoeg is om daar onder te konnen kneden.
Dit alles onder een gemengt zijnde, maakt daar llletjes af, om mede te wassen.

LVIII.
en Pomade om de Baard en Knevels op te setten.

NEemt een once *Roos-salf*, smelt daar by een half loot *Wit-was*, doch in den Somer daar at meer by, druypt daar dan ses of seven droppelen lie van Rhodus Hout by, hier kont gy langwerpi- Rolletjes van maken, en daar mede ter gelege- er tyd de knevels op stryken.

LIX.
Een ander.

NEemt Rose-*salf*, als voren gesegt is, met wat *was* styf gemaakt, druypt daar eenige droppe-

 len

len *Olie van Jasmyn* in, die hier uyt Italien gebrogt werd, alles te degen onder een gesmolten sijnde, maakt daar mede Rolletjes af, soo hebt gy een bequame Pomade. Maar om de selve witter te hebben, kan men daar eenige droppelen *Olie van Wyn-steen* by doen.

LX.

Manier om de Knevels op te setten.

SOmmige hebben geern lange Knevels, en zyn nochtans neerwaarts wassende, om dit dan voor te komen, en se na om hoog te doen wassen, soo laat men een Schaar maken, welkers Scharen niet snydende maar rond sijn, als Priemtjes, dese laat men op het vuur heet worden, hier mede vat men de Knevels, en men drayt se naar om hoog, soo blyven sy over eynde staan.

LXI.

Een water om de Tanden wit te maken.

MEn neemt eenige *Limoenen*, daar haalt men een water van over, wast dan daar de Tanden mede, soo sullen zy seer suyver en wit werden.

Maar als gy daar geen water van maakt, soo gebruykt het sap dat heel goed is, maar het water is beter, en veel aangenamer, want het verliest zijn kragt niet in 't overhalen.

LXII.

Andere verscheyde middelen om de Tanden wit te maken.

DOet *wijn-steen* in een Marmer Vat, stopt dat digt toe, graaft het onder d'Aard, en laat het daar

aar blyven, tot het in water verandert is, graaft et dan weder uyt de Aard, en vryst daar de Tanen mede, soo sullen zy seer schoon werden.

Men neemt ook water van Aluyn en Salpeter, 't velk in 't begin van het overhalen afdruypt, vryst laar ook de Tanden mede.

Of neemt kaasjes bladen Wortel, vryst daar dagelijks de tanden mede, soo werden zy blinkend en choon, sonder het Tand-vleys te bederven.

Of neemt een korst Terwen Brood, laat sulks op le kolen leggen, tot het soo swart word als een kool, loot dit tot een poeder, en scheurt daar de Tanden mede, die men met schoon water na wassende, 't zy een Put of Fonteyn, dan eens in Wyn, dit is seer goed en dikwils goed bevonden.

LXIII.

Poeder om de Tanden schoon te maken.

NEemt stukjes van gebroken schootels *Porceleyn*, een once, stoot die tot een redelyk fijn poeder, doet daar by wit Zandel-houd, een dragme, mengt dit onder malkanderen; neemt dan de Wortels van kaasjes bladen, laat die droogen, weekt se dan in Roode Wijn, en droogt se dan wederom, schuurt dan uw Tanden met dese wortel, en het poeder, welke heel wit sullen werden.

LXIV.

Manier om Stokjes voor de tanden te maken.

NEemt *Malve-wortel*, van de buytenste schorse gesuivert, snyd se so lang als een vinger, soo veel als 't uw belieft, doet die in een nieuwe aarde Pot, en giet daar over

Roode wyn, een pond.
Grana Kermes, dry dragmen.
Aluyn,
Drake-bloed, van elx een half once.

mengelt dit alles onder een, en stelt de Pot op warme assche, dikmaals omroerende, tot dat de wortelen de roode koleur hebben ingedronken, wilt gy daar twee of dry greynen *Muscus* by doen, soo sullen sy aengenaam rieken: droogt de wortels dan op, en suyvert se van alle veselen, en bewaart se tot het gebruyk.

LXV.

Middel om de Tanden schoon te maken.

NEemt *Roode Koral*, twee oncen.
Puym-steen,
Zee-schuym,
Drake Bloed, elx een once.
Kaneel,
Iris,
Aluyn,
Grana kermes, elx twee dragmen.
Nagelen, een dragme.
Muscus, ses greyn.
Geschuymde Honing, ander half pond.

Mengt het onder malkanderen; met een weynig kan men de Tanden schuuren en wit maken.

LXVI.

Een middel van Parys, om de Tanden wit te maken.

NEemt *Roode en witte koral*,
Crystal, elx een half once.

Drake bloed, ander half once,
Puym-ſteen, ſes dragmen.
Nagelen,
Roode, witte en geele Santels, elx dry dragmen.
Muſcus, dry greyn.
Roode Wijn, vier oncen.
Geſchuymde Honing, vijftien oncen.

Mengt alles behoorlijk onder malkanderen, en gebruykt het als het vorige.

LXVII.

Een ander:

NEemt *Gebrande Aluyn*,
Puym-ſteen, elx een once.
maakt daar een Poeder af, en vrijft daar de Tanden mede.

LXVIII.

Een ander.

NEemt *Puym-ſteen*, een once.
Tartaris Vitriolatus, een half once.
maakt daar een Poeder van, en vrijft 'er de Tanden mede.

Men gebruykt de *Tartarus Vitriolatus* ook wel alleen, maar is wat ſcherp.

Sommige nemen *Spiritus Vitrioli*, hier in ſteken ſy een penceel, en beſtryken daar de Tanden mede, die men terſtond met regewater moet na ſpoelen.

LXIX.

Pleysterjes tegen de Tand-pyn ofte Hooft-pyn, om aan de slaap van het Hooft te leggen.

NEemt swarte Hermozijn, legt daar sommige stukjes suyvere Mastix op, duwt op den Mastix een ysere Stamper, soo heet gemaakt, dat door de hitte de Mastix kan smelten, en aan de Hermosijn hangen, en aanplakken: smeert de Mastix dunnetjes pleysterwijs, en koud geworden sijnde, snyd daar ronde Pleysterkens af, ende wat werm gemaakt sijnde, legt die op de slaap van 't Hooft, sommige nemen hier toe wel *Gummi Tacamahaca* oft *Gummi elemni*, en is mede seer goed.

'tEn is mede niet vreemt dat men een dropjen Olie van Nagelen, oft van Campher, op de Pleyster laat droppen, eer men se appliceert.

LXX.

Een ander manier.

NEemt *Gom Elemni*, een once.
Veneetse Terpentyn,
Wit Was,
Mastix
Drake-bloed, elx een half once.

Neemt t'eenemaal suyvere *Gummi Elemni*, smelt het selve met Was en Terpentyn, op een kleyn Vuurtjen, lauw geworden sijnde, mengelt daar onder de Mastix en Drake-bloed, fijne gepoedert, en maakt van dese mengelinge roode Pleystertjes.

LXXI.

Om wel riekende Zeep te maken.

ALs men Gebarbiert werd, hebben de Barbiers een gemeene Spaanse Zeep, die onder de Neus vry wat stinkt, derhalven, in plaats van die, heb ick een beter en wel riekender gepractizeert, soo

Neemt *Veneetse Zeep*, twee pond.
Nagel-poeder,
Witte Sandel, elx een once.
Benzoin, een half once.
Muscus, tien greyn.

stampt het met Rose-water tot een deeg.

Neemt Veneetse oft Spaanse Zeep, breekt die in den Mortier met Rose-water, en mengelt dan daar onder de voorschreven Poederen, en maakt daar Zeep balletjes af, soo groot als het uw believt.

Sommige doen hier anders geen poederen by, dan van *Ireos wortel*, sommige doender eenige droppelen van Nagel Olie en Kaneel Olie in.

LXXII.

Ireos oft Violette Poeder, om tussen het Lyn-waat in de Kasse te leggen.

NEemt *Iris van Florencen*,
Styrax Calamita, elx vier oncen.
Rosen, ses oncen.
Majolein,
Lavendel Bloemen, elx twee oncen.
Calmus wortel, ander half once.
Wortels van Cyperus,
Nagelen, elx een once.

stoot

ſtoot het alles tot een grof Poeder, en doet het in een ſakjen: legt het dan ſoo in de Kas.

LXXIII.

Een ander.

NEemt *Labdanum*,
Styrax,
Benzoin, elx een once.
Muſcus,
Zivet, elx dry greyn.
Olie van Roſen Hout, 20 druppels.
Nagelen, 30 druppelen.
mengt het onder malkanderen.

LXXIV.

Een ander.

NEemt een hand vol Katoen, drupt daer onder *Olie van Rhodus Hout*,
Nagelen,
Majorein, elx 20 drup.
Kaneel, tien drup.
Muſcus,
Zivet, elx een half ſcrupel.
legt dat ſoo in uw Kas.

LXXV.

Ruykend water oft damaſt water.

NEemt Roſe-water, IV pond.
Lavendel-water, VIII. pond.
laat daer het volgende in wieken, in een zakjen gedaen,
Neemt *Roſen*,
Majolein, elx twee dragmen.

Styrax

Styrax Calamita, een half once.
Muſcus, ſes greyn.

LXXVI.

Een ander Riekend water.

NEemt *Angelica wortel*, twee oncen.
Majorein,
Lavendel,
Irees,
Rhodus Hout,
Aloes Hout,
Sandel Hout, elx een once.
Roſe-water,
Lavendel-water,
Water van Lelytjes *van den Dale*, elx twee pond.

diſtilleert dit te ſamen in een Water-bad, maer laet een weynig Muſcus in den helm leggen.

LXXVII.

Een ander Riekend tinctuur.

NEemt *Muſcus*
Zivet, elx een ſcrupel.
Amber Grys, een half ſcrupel.
Brandewijn, dry oncen.

laet dit eenige dagen met malkanderen in de Sonne ſtaen, doet het dan door een Doekjen, ſoo hebt gy een ſeer aangename tinctuur.

LXXVIII.

Een ander.

NEemt *Peruviaanſe Balſem*, een dragme.
Ireos wortel, een once.

Rhodus Hout,
Muscus Saad,
Geel Sandel Hout, elx een half once.
Brandewijn, tien oncen, of wat meer trect hier een tinctuur uyt.

LXXIX.

Poeder om de tanden wit te maken.

NEemt *Wynsteen*,
Gemeen Sout, elx een half once.
vryft hier alle ogtens uw tanden mede, zoo sullen zy soo wit werden als yvoor.

LXXX.

Om ruykende Kralen te maken, die men om de Handen en den Hals draagt.

NEemt *Labdanum*, twee oncen.
Styrax, een half once.
Benfoin, dry drachmen.
Muscus, een scrupel.
Zivet, een half scrupel.
laat dit alles onder malkander gestampt werden, een uur lang, met een warme stamper, met *Roosewater* en *Gom dragant*, hoe langer gy 't stampt, hoe tayer dat het werd, formeert dan daar Kralen af, soo groot als gy begeert, en rygt die aan een draad, gedroogt zijnde, kond gy die aan een lintje rygen.

LXXXI.

Een aangenaam Oranje water, om te ruyken.

NEemt Oranje-bloesem, soo veel gy begeert, doet daar eenige stukjes Oranje-schillen by, giet

et hier over soo veel water van lelytjes van den
ale, dat het bedoken legge, distilleert dan dit
zjes in 't water-bad, soo hebt gy een seer liefelijk
ekend water.

LXXXII.

Roode Ruykende Kralen om den Hals.

NEemt heel fijn gemalen *rood Sandel-hout*, en *Drake-bloed*, elx een once, *Vermilioen*, twee ragmen; doet daar by *Muscus*, *Zivet*, elx een alf dragme, *Ambergrys*, een scrupel, mengt dit lles te degen onder een, maakt daar een masse van, ie met *Gom Dragant* en *Rose-water* moet gekneed n wel gestampt werden, formeert dan daar Kralen f; of laat de masse droogen, en doet daar Kralen an drayen, en gaatjes in drillen, soo zullen zy soo choon rood zijn als Koral.

LXXXIII.

Om Geele Ruykende Kralen te maken.

NEemt *Florentynse Iris*, een once.
Olie van Kaneel, tien drop.
Nagelen, 20. drop.
Rhodus-hout, 30. drop.

laat de Iris seer fijn gestooten zijn, en drupt daar de Olien onder, maakt dan een slym met Roose-water en Gom Dragant, en stoot het tot een masse, uyt welke gy Kralen als voren kond maken, indien men se geelder wil hebben, kan men daar een weynig droppen T*inctuur van Saffraan*, oft van *Curcuma* onder roeren, maar in het dragen werden zy geelder.

XXXXIV. *Om*

LXXXIV.

Om Ruykende kralen te maken van verscheyden koleuren.

NEemt *Labdanum*,
Styrax, elx een half once.
Muscus, een schrupel.
laet dit heel fijn stooten, doet daer by grof gestoten
Iris, een half once.
Spaans-groen,
Vermilioen, elx een half dragmen.
Gom Dragant, een once.
Rose-water, soo veel genoeg is.

laet dit alles tot een masse stooten, en gedroogt sijnde, moet gy daer Kralen van laten drayen, en gaetjes in drillen, soo sal het gene grof is, gesien werden, en een swarte, groene, witte en roode steen gelyken, aldus konnen se op verscheyden wijsen gekoleurt maken.

LXXXV.

Om een aengename Ruyk-bal te maken.

NEemt gemalen Poeder, van *Florentynse Iris*, een once, *Gom Dragant*, een half loot, *Olie van Rhodus Hout*, een schrupel, *Olie van Nagelen*, een half dragme, laet alles met *Rosewater*, wel samen gestooten werden, en tot een Bal gemaakt.

LXXXVI.

Een Zivet Bal.

NEemt *Labdanum*,
Styrax,

Benzoin, van elx een half once.
Muscus,
Zivet, elx een scrupel.
Olie van Kaneel, ses drup.
Nagelen, tien drup.

aat alles tot een klomp gestooten werden, met *Ro-e-water*; dan kond gy daar groote of kleyne Balle-jes van maken na uw believen; en om de vastigheid ka- nen daar wat Gom Dragant in doen.

LXXXVII.

Een ander.

NEemt *Labdanum*, dry oncen.
Styrax, twee oncen.
Nagelen,
Wortels van lange Syperus, elx dry dragmen.
Calmus,
Witte Sandel Hout, elx twee dragmen.
Majorein, een dragme.
Muscus, ses greyn.

De Santels zult gy eerst klein breken, dan daar by doen de *Calmus*, *Cipres*-wortel, en Nagelen, de selve klein gebroken zijnde, doet daar by de Rosen, en Majolein, en zift het door een fijne zift, met een weynig van dit Poeder zult gy de *Muscus* klein vryven.

Dan zult gy de Mortier en de Stamper t'eenemaal heet maken, en in deselve den *Labdanum* en *Styrax*, met wat *Styrax Liquida*, en een weynie *wit Was*, met sommige droppelen gesmolten, malaxeren en sagt maken, dan zult gy de voorschrevene Poederen daar by doen, en sterk stampende, een masse daar van maken, en van de selve ronde

Ballen, welke men in de schaduwe moet laten drogen.

LXXXVIII.

Om riekende Kaersen te maken, om alle stank uyt het huys te jagen.

NEemt *Styrax*,
Kolen van Linde Boomen, elx vier oncen.
Styrax Liquida, een once.
Benzoin, ses dragmen.

Neemt de Linde Kolen, want dat zijn de beste, of anders gemeene Houts-kolen, stampt die en zift se, de *Benzoin* van gelijken, daar na zult gy de Mortier en stamper t' eenemaal heet maken, en de *Styrax*, met de *Styrax Liquida*, onder een kneden en sagt maken, dan zult gy de gestoote Kolen met de *Benzoin* daar onder mengen, en met de *Tragacant* en *Rose-water* een masse maken, hier van maakt gy kleine Keersjes, die gy in de schaduw laat drogen. Als'er dan vuyle stank is soo ontsteekt soo een kaarsjen, soo zal alle vuyle stank verdreven werden.

LXXXIX.

Een aangename Snuyf Tabak.

NEemt *Witte Nies-wortel*,
Tabak, van elx een half once.
Majolein,
Rosemareyn, van elx een dragme.

laat dit alles onder een tot een poeder gestooten werden, dat niet al te fijn is.

LXXXX. Een

XC.

Een ander ruykend Snuyf Poeder.

NEemt *Witte Peper*,
Witte Nies-worrel,
Galega, elx een half loot.
Olie van Nagelen, tien drup.
Kaneel, ses drup.
..t alles wel onder een gestooten werden.

XCI.

Een ander.

NEemt *Tabak*, een once, droogt se wat op een warme plaat, stootse dan fijn, druypt daar on..er eenige druppelen *Olie van Rhodus-hout*, soo hebt .. een aangename Snuyf-tobak.

XCII.

Een ander.

NEemt een once gestoote tobak, als voren gesegt is, en drupt daar eenige droppelen *Olie van* ..*asmijn* in.

XCIII.

Nog een ander.

NEemt twee oncen goede gedroogde *Tabak*, gestooten zijnde, doet daar een scrupel *Muscus* onder.

XCIV.

Maniere om Caschou toe te maken, om een aangename Mond te maken.

NEemt een once *Caschou*, stampt se en zift se fijn, mengt onder het Poeder een scrupel *Mu-*

cus, en half soo *Amber Grys*, maakt met Rose-water daar een masse van. Uyt dese masse maakt men kleyne langwerpige Korreltjes, van welke men een seffens in de mond steekt, dat een seer frisse aangename mond maakt.

XCV.

Een ander manier van Caschoute bereyden.

NEemt een once Poeder van *Caschou*, als boven gezegt is, drupt daar onder *Balsem van Peru*, ses drup, *Olie van Nagelen*, twintig drup. kneed dit onder een als voren.

XCVI.

Ruykend hair Poeder, om de Pruyken te poederen.

NEemt een pond *drooge styffel*, vervogtigt die met *Brandewijn*, laet dan de selve op een Oven droogen, gedroogt sijnde, stampt die fijn, roert daer dan onder *Olie van Rhodes-Hout*, tien droppelen, *Olie van Nagelen*, twintig droppelen, *Zivet*, ses greyn. Laat dan alles onder een geroert werden.

XCVII.

Een andere Hair Poeder.

NEemt witte *Uytgebrande Beener*, een vierendeel ponds, fijn gemalen Poeder van *Florentynse Iris Wortel*, by de drogisten te koop (want in d'Apteken willen zy te veel winnen, dat sou in de Lombert gehaalt zyn) een pond, mengt dit onder een: Maar is't dat gy het sterk na Muscus wilt laten rieken, soo mengt daar onder een once of twee

Labdanum

L..*danum*, een once *Styrax*, en een scrupel *Mus-cus* by.

XCVII.

Een ander.

NEemt *Styffel*, als voren bereyd, en *Floren-tynse Iris Wortel* gestooten, van elx even veel, ..ie van *Rhodus Hout*, soo veel genoeg is, om een ..ede Reuk te maken.

XCVIII.

Een wel-riekende Balsem te maken.

NEemt R*oos Salf*,
Wit was, elx een half once.
..ielt het onder malkanderen, mengt daer by ge-..stilleerde Olie van Notemoscaat, een schrupel, ..Iuscus een half schrupel, Amber Grys, ses greyn, ..it is mede een goede Balsem.

Of neemt R*oos Salf*, een weynig met *wit was* hard ..emaekt, drupt daer onder *Jenuviaense Balsem*, en ..vat *Olie van* R*hodes Hout*, of *Olie van Nagelen*, *ka-..eel*, en diergelijke, soo hebt gy een deftige Balsem.

XCVIIII.

Om de Rimpelen van den Ouderdom uyt het Voor-Hooft te doen verdwynen, en weder Jong te gelijken.

MEn smelt Wit Was, met een weynig Olie, op dat het een weynig dik werde, als een Pleyster, neemt dan Linnen dat out is, doopt het daer in, en daer uyt nemende sal men het uytrek-ken, hier van kan men flepjes snyden, die men des nagts

nagts op het Voor-hooft bind, soo sullen alle de rimpelen weggaen. Hier onder dese Salf kan men wel een weynig *Sperma Ceti* mengen, met eenige wel riekende Olien, anders ruykt het niet aangenaam.

C.

Een wel-riekende Balsem te maken.

NEemt *wit was*, een dragme.
Roos *Salf*, een once.

smelt het onder een, drupt en mengt 'er onder Olie van Jasmijn, of Olie van Rhodus-Hout, of Kaneel Olie, of Olie van Nagelen, soo kunt gy verscheyden Balsems hebben.

CI.

Voor alle Extroogen der Voeten.

NEemt gestooten *Look*, bind dat daer op, alle dagen eens ververschende, ende wasschet uwe Voeten om den anderen dag in looge, tot datse van selfs af vallen. Het gat sult ghy voorts genesen met eenige heelende Salve.

CII.

Om het Hair des Lichaams swart te verwen.

NEemt so veel *Loogh* als ghy wilt, doet daar by *Beete-bladers*, *Savie* ende *Laurier-bladers*, *Mirrha*, ende *groene bladeren van Okkernoten*, siedet alle dese dingen te samen, ende wasschet hier mede het hair, ofte den Baerdt.

CIII. *Om*

CIII.

Om te beletten het grijs worden des Hayrs

BEstrykt dagelyks u hair met *Geyten-melk*. Het is menigmaal beproeft.

CIV.

Om het hair haestig te doen waßen.

NEemt *Byen tot asschen ghebrand*, *Lyn-zaed ge-*
brandt, ende kleyn gewreven, *Olie van groe-*
ne Aketissen, mengt die te samen, ende bestryckt
hier mede des avonds, ende des morgens de kale
plaatsen, daar gy begeert hair te doen wassen, dan
men moet de plaatse ofte het hooft, om hayr te doen
wassen, voor eerst wassen met dese navolgende Lo-
ghe neemt gemeine *Looge*, *Steen-ruyte*, *Agrimonie*,
Boomveyle, elcks vyf hand vol, siedet te samen, en-
de met deese *Looghe* wasschet u hooft alle weecken
tweemaals. De *Olie van Aketissen* word aldus ge-
maakt: neemt een flessche met *Olie van Olive*, doet
daar in soo veel *levende groene Aketissen* alsser in mo-
gen, stelt dese flessche in de heete Sonne:

CIV.

Om een hayrige plaatse kaal te maken.

NEemt gedroogden *Katten drek*, stoot ende men-
ghet hem met stercken *Azijn* tot een Papken,
bestrijkt hier meede dickmaals des daags, de hayri-
ge plaetse sterck wryvende, en sy sal kael worden.

CV.

Om het Aangezicht te vercieren met blosentheydt.

NEemt *Greyn*, *Cubeben*, Nagelen, *Bresili-hout*,
ende *gerectificeerde Brandewijn*, stelt dit al t'sa-
men

men te weycke, eenige dagen op een warme stede, ende bestryckt hier mede het Aengesicht dickmaels.

CVI.

Om een blosende Aengesicht te maken.

NEemt *den wortel van Salomons Zegel*, bestrijkt ende wryft hier mede u Aengesicnt, ende het sal blosende worden.

CVII.

Om de roodigheyd des Aangesichts te benemen.

NEemt vier oncen *Persekernen*, uytgedaen *Zaed van Cauwoerden*, twee oncen, stootse, ende perst daar uyt een olyachtigheydt, ende hier meede bestryckt alle morgens ende avonden de roodigheydt des Aengesichts.

CVIII.

Om een lieflyck Aengesicht te maken.

NEemt *het witte van herde Eyeren*, distilleert daer uyt een Water, menget hier by *Water van Rosemarijn*, van *Boone-bloemen*, ende *Sap van Limoenen*, neemt daar na *Talcum*, seer kleyne gepoedert, ende eenen goeden deel *Cocleas*, doet die t' samen in eenen pot, stopt hem dichte toe, soo sullen zy den Talcum op eeten, daar na sult gy daar op stellen een helme, ende distilleren daar uyt een water, ende bewaert dit water.

CIX.

Om een effen schoone Huydt te maken.

NEemt *witte Wynsteen*, een pondt, *Talcum*, *Sout*, elcks een half pondt, menget dit onder

een,

en, ende stellet te Calcineren in eenen Potbackers Oven, daar naer soo stoot de materie, doetse in een ickskien, hangt dat in eenen kelder, en daar sal een lie uyt druypen, die gy als wat kostelijks bewaren sult. Als gy nu daer van gebruyken wilt, soo was-chet eerst de plaatse met een looge, ende wrijft daer a de voorsz. plaetse met de voorsz. Olie.

CX.

Om een blosende blanck Atngesicht te maken.

NEemt *rooden Sandel*, ende scherpen gedistileeren *Azyn*, elcks soo veel als 't u belieft, laet te samen zieden met kleyne viere, doeter een weynig *Aluyns* by, ende dit is een bysondere Konste, om een bleek-bloosende aangesicht te maken.

CXI.

Tot vercieringe des Aengesichts.

NEemt gestooten *Aluyn*, ende *het witte van een Eye*, lange geklopt tot een dunne salfken: hier mede bestrykt u aangesicht tweemaels des daegs, drie, ofte vier dagen achter een, daer door sullen alle plecken, ende alle rimpelen vergaen, ende het Aengesicht sal schoon en lieflyck worden.

CXII.

Een Water om het aangesicht jong te maken.

NEemt Solfer, een once, *witten Wieroock*, twee oncen, *Mirrha*, twee oncen, *Ambregrys*, ses dragmen, stootet al t' samen wel kleyn, doet daar by een pont *Roose-waters*, ende distilleert dit in Balneo-marie, dit water sult gy wel dichte bewaren.

Als gy daar van gebruycken wilt, soo maakt een doecxken nat, wasschet daar mede u aengesicht eer gy te bedde gaat, ende des morgens, met *Gerste-water*, ende u aengesichte sal soo klaer worden, ende soo lieffelijck, dat men hem daer in verwonderen sal.

CXIII.

Om alle Plecken ende Puystkens uyt den Aengesichte te weren.

NEemt gestooten *Mirrha* soo veel gy wilt, *'t witte van Eyers*, *Brandewyn* een weynig, distileert hier uyt een water, doet hier by soo veel *Lac Virginis*, ende bewaart dit in een Glas. *Het* Lac *Virginis* word aldus gemaakt: neemt *Gout-glid*, ziedet in *Azijn*, klaert hem door eenen doek, doet daar by een weynig *Olie van Wynsteen*, ende het sal een water worden als Melck. Als gy nu hier van wilt gebruycken, soo wasschet u aengesicht voor eerst met *Semel-water*, wel styf met eenen doeck, ende droget af met eenen reynen doek, ende bestrykt daar nae met de voorsz. Salve, des morgens, ende des avondts, ende laet het alsoo droogen, ende gy sult u verwonderen.

CXIV.

Om de Tanden schoon en wit te maken.

NEemt *rooden Coral*, *Eyerschalen*, elcks drie dragmen, *witte Zyde tot asschegebrandt*, twe dragmen, *Caneel*, twee dragmen, *Nagelen*, een dragme, *Piretrum*, twee dragmen, maakt hier van een fijn poeder, ende wryft uwe tanden hier mede, des morgens, ende des avonts.

CXV. *Om*

CXVI.

Om de handen wit te maken.

NEemt *Sap van Limoenen*, soo veel als 't u belieft, ende een weynig *Souts*, menget onder een, ende bestrykt hier mede uwe handen, laatse van selfs droogen, ende wasschet die daar naar met regen water.

CXVII.

Tegens de stanck der Ockzelen.

NEemt den *wortel van* Scolimus, ofte van *Cinara* stooret hem tot sap, ende legt hem onder op de blote ocksselen, gelyk ook sulcks doet den voorsz. *Wortel, in Wyn gesoden, ende gedronken.* Want hy doet soo geweldig wateren, dat hy alle stinckende humeuren uyt den lyve drijft, daarom hy ook goet is voor den Druypert.

CXVIII.

Een gedisteleert Water, om het gesichte lange tijdt te behouden, ende tegens de vlecken der Oogen.

NEemt goede, rypen, *witte Wijn*, ses potten, vier pond *Terwen-broodts, Gouwe, Venckel, Squillen*, van elcks ses oncen, *Nagelen* vier dragmen, menget altesamen, ende distileret in B*alneo Marie*, ende treckter vyf pond *Waters* uyt, ende bewaart dat alleene: dit water is goed gelijk geseyd is, tot alle gebreecken der oogen, als men daar van dagelijcks, in den dranck gebruyckt des morgens vroeg, een maent lang: Het bevryd ook het Lighaem van veelderley sieckten.

CXIX.

Een ander kostelijk water, tot allerley duyster gesicht, ende tegens alle vlecken der Oogen.

NEemt twee *pinten rynschen Wijn*, *Sap van Venckel*, dat gesoden ende geclarificeert is, een kroes, *Camfer*, een dragme, *Tutie*, een dragme, *Gyneber*, een half once, *Honig*, vier oncen, stoot al watter te stooten is, stellet in een becken negen dagen onder den blauwen Hemel, daer noch Dau, noch Sonne en schijnt, distileert daar naer door een Vilt, bewaret in een glas, en doet des morgens ende des avonts daer van een droppelken in u Oogen.

CXX.

Een water, om het Aengesicht wit te maecken, ende alle plecken daer uyt te krijgen.

NEemt van den besten *Terpentyn*, die gedistileert is, twee pond, *Wierook* drie oncen, *Mastick* een half once, *Dracunculi*, ook soo veel, stootet ende mengtet al onder een met water van *Terpentyn*, ende distileret, neemt daer naar gesmolten *Verkensreusel* een pondt, *Nagelen* twee dragme, *Muscaten* drie oncen, *Caneel* een half once, *Spicæ celtice* ook soo veel, *Spice nardi* twee dragme, *Camfer* drie dragme, *Goutbladers* een dragme, *Silverbladers*, twee dragme, stootet al wel kleyn onder een, en distileret, en als gy u aengesicht voor eerst met *Semel-water* sult afgewasschen hebben, soo neemt twe deel van dit water, en een deel van dit navolgende water,

water, en beſtryckt of waſcht hier mede u aengeſigt. Neemt *water* uyt *Quickzilver* gediſteleert, een once, *Borax*, *Alummis*, *Jamini*, gewaſſchen *Ceruſe*, van elcks een dragme, en gebruycket als geſeyt is.

CXXI.

Een welrieckent Water, dat ſchier ſonder ſmaeck is.

NEemt *Aſſes Dulcis*, *Storacis*, *Calamite*, van elx een once, *Ligna*, *Aloës*, een half once, *Nagelen*, *geelen Sandel*, *Citer-ſchillen*, van elcks drie dragmen, ſtootet al onder een, ende ſtellet te weyken, 24. oncen *Rooſwaters*, acht dagen lang, diſtileret in Balneo marie, bewaret in een glas, ende hangt daer in *Muſcus*, *Ambregrijs*, van elck een half dragme, ende gebruyckt dit tot een ſoet gereuck.

CXXII.

Een water om het Aengeſicht wit te krygen.

NEemt *levende Kalck*, menget hem met *Eyer-wit*, op eenen *Marmer-ſteen*, ſet den Steen op d'eene zyde hooger als op d'andere zijde, op datter het dunſte mag aflecken, giet dat daer weder op, menget wederom te ſamen, ende diſtileer een water daer uyt.

CXXIII.

Een Oog-water.

NEemt een *hard geſoden Ey*, pellet, ſnydet dwers door, neemt den *doir* daar uyt, ende in zijne plaatſe, lecht ſoo veel *witte Vitriol*, als een Eruwt groot,

groot, ende het zal in water veranderen, drucket door eenen doek in een glas, en bewaret voor de oogen, want het is ſeer goedt.

CXXIV.

Een water om de tanden ſchoon te maken.

NEemt *Salarmeniack*, *Salgemme*, van elcks een half pond, *Aluminus*, *Saccarini*, vier oncen, ſtootet al wel kleyn, ende diſtileert een water daar uyt, wryft hier mede de tanden, met eenen ſcharlaken lapken.

CXXV.

Een water om geel hayr te maken.

NEem ſcherpe *Aſſchen*, een pond, gemeyn *water*, ſes pondt, ſiedet lange te ſamen, ende doetter by twee oncen *Aluyns*, ſettet drie dagen onder den blaeuwen Hemel, ende gebruyket.

CXXVI.

Om alderley plecken uyt de klederen te doen.

NEemt kleyn gewreven *Zout*, *ſwarte Zeep*, elcks ſoo veel als gy wilt, menget wel te ſamen, beſmeert hier mede de plecken, als zy nu droog zyn, ſoo waſſchet die uyt met looge, en daar naer met warm water.

CXXVII.

Om alle plecken uyt alderley Zydewerk te krygen.

BRand de voorſte *Schaaps-voeten* tot aſſchen, maeckt daar naer de plecken met water nat, beſtroytſe

stroytse daar naer met desen asschen, droogtse daer naer in de Sonne, maackt daer naer wederom nat, bestroytse wederom met de voorige asschen, het welke, als gy dat alsoo eenige reysen achter een gedaen hebt, soo wasschet dat poeder wel met water af, ende de plecken sullen daer uyt gaan.

CXXVIII.

Een Zeepe, om alle plecken uyt de kleederen te doen.

NEemt een halve *Ossen-gallen*, *Eyer-wit* van twee Eyeren, menget wel onder een, ende doetter by een pond gebranden *Aluyn*, *poeder van Yreas* ses oncen, een weynig gestooten *zouts*. Dit alsoo gedaan wesende, zal men daer by doen geschaefde *Spaansche Zeepe*, sooveel als alle de reste, ofte soo veel dat men daar van Ballen maken mag, ende laetse droogen in de schaduwe, mits de Sonne daer op schadelijk is, ende als gy die wilt verkopen, so maektse op een gewichte. Als men nu die gebruyken wil, zoo sal men het Laken voor eerst met water nat maken, ende wel ter degen wryven met de voorsz. *zeepe*, ende wasschet daer naer met schoon water af. En indien daer de plecken noch worden ingesien, so laet het Laken droogen, en wasschet wederom als vooren, ende de plecken sullen t' eenmael uytgaen.

CXXIX.

Hoe dat men in elck Laken zijn verlooren verwe zal brengen.

NEemt een pond gestooten *Wee-asschen*, giet daar op drie potten waters, latet een nagt staen, giet daer naer de Looge daar van, ende neemt twe *Osse-*

gallen,

gallen, ende een hand vol wel gedroogde *Berken loof* doetet al t'samen in de *Looge*, ende latet een half uyr te samen sieden, of soo lange tot hem het loof te gronde set, latet als dan kout worden: alsulke verwe als gy dan in 't Laken brengen wilt, soo suldy alsulke vlocken nemen, ziedetse wederom met looge, laatse alsoo 14. dagen of noch langer daar in staan, op dat de looge de verwe daar uyt trecken mag, sijgt daar naer de looge van de wolle, ende wasschet het Laken dat gy vernieuwen wilt, daar in, soo sal't zijn eerste verwe wederom krygen.

CXXX.

Hoe datmen alle vlecken uyt het wolle Laken zal brengen.

NEemt kout gegooten Looge *van Bueckenasschen*, doet daer in een weynig *Wynmoers*, ook gebranden *Leem*, uyt eenen Back-oven, legt het Laken daer in soo verre als de vlecken gaen, ende het zal alle plecken uyttrekken, wasschet daar naar in klaer water, ende latet in de Sonne droogen.

CXXXI.

Een water om alle plecken uyt wit Laken te krygen.

NEemt vier oncen *Aluyns*, twee potten *waters*, laat het vierendeel in zieden, neemt dan geschaefde *Spaansche zeep*, doetet al t' samen in water, latet daar naer twee dagen staan, ende gebruyket daer naer in wit laken, gelijk boven geseyd is.

EYNDE.

